۱۷۷۴

باسمه تعالی

فهرستبرگه منابع چاپ سنگی - اداره مخطوطات

شماره ثبت: ۲۵۸۷

رده‌بندی دیویی: ۸فا۰/۸ ۲۴۳ ق م

سرشناسه: ماضی، ابراهیم

عنوان قراردادی:

عنوان: مجموعه تعلیم الصبیان

کاتب:

تاریخ کتابت:

محل نشر: بمبئی ناشر: مطبع صدری تاریخ نشر: [بی تا]

صفحه شمار: ۱۸۰ص مصور☐ درسی☐ گراور یا افست☐

زبان: فارسی ابعاد: ۲۶ x ۱۷ نوع خط: نستعلیق

روش تهیه: وقفی☐ اهدایی☐ خریداری☐ ارسالی☐

توضیحات: نامعلوم

تاریخ ثبت: دی ۱۳۸۰

یادداشتها: ۱. شامل ۲۱ رساله: قاعده فارسی، آمدن و قواعد، تصریف عزیزیه، فارسیان، تعداد فارسی، سوال و جواب.

موضوع(ها): ۱. ادبیات - مجموعه‌ها فارسی

شناسه(های) افزوده: الف. عنوان.

فهرستگار: رسزاده تاریخ فهرستگاری: اردیبهشت ۸۹

۱۷۷۶

... : حمد کریما ، اعتقاد نامه ، نام حق ، پندنامه
شیخ عطار ، صد پند لقمان حکیم ، تحفة الملوک ، ماسقیما
، محمود نامه ، انشاء دستور الصبیان ، خالق باری ،
تجنیس اللغات ، الله خدای ، لغات سعید ، نصاب
الصبیان ، قطعات مشق

اداره ...

نام کتاب: مجموعهٔ تعلیم الصبیان
مؤلف: ابراهیم قاضی
موضوع: ادبیات (مجموعه‌ها) زبان: فارسی عربی
سال چاپ: ... محل چاپ: بمبئی مطبعهٔ حیدری
شماره عمومی: ۲۵۸۷ کتابخانه / بخش: ...
وقفی / خریداری: ... تاریخ: ۵-۱۳۸۰-۵
طول: ۲۶ عرض: ۱۷ شماره صفحه ها: ۱۸۰
ملاحظات: ...
سنگی

مجموعه تعلیم الصبیان / قاضی ابراهیم بن قاضی

هزار ها شکر و سپاس آفریننده انس و جان و بر آرنده مطالب جهان که این مجموعه منبع فواید عجیب و مجمع فرائد غریب منافع بخش نو آموزان المسمی

فهرست مجموعه بیست و یک رساله

۱ قاعدهٔ فارسی ۲ آمدن ۳ قواعد معه تفعه عزیزیه ۴ فارسیات ۵ تعداد فارسی ۶ سوال و جواب ۷ خمسه کریما

۸ اعتقادنامه ۹ نام حق ۱۰ پندنامهٔ شیخ عطار ۱۱ صد پند لقمان حکیم

مجموعه تعلیم الصبیان

۱۲ تحفة الملوک ۱۳ مامقیما ۱۴ محمودنامه ۱۵ انشاء دستور الصبیان ۱۶ خالق باری

۱۷ تجنیس اللغات ۱۸ الله خدا ۱۹ لغات سعید ۲۰ نصاب الصبیان ۲۱ قطعات مشق

بتصحیح تمام و تنقیح مالاکلام
بحسن اهتمام قاضی ابراهیم بن قاضی نور محمد صاحب پلبندری و ملان نور الدین بن جیوا خان در مطبع حیدری واقع بندر بمبئی مطبوع خاص و عام گردید

کتابخانه آستان قدس مشهد
شماره ثبت ۲۴۷۱۳
تاریخ

بسم الله الرحمن الرحیم

حمد وثنائی بیعد مر خالق یکتا و صانع بی همتا را سزاوار است و درود نامحدود بر خاتم النبیین و سید المرسلین و آله الطاهرین و اصحاب المکرمین رضوان الله تعالی علیهم اجمعین باد که برائے طالبانِ علم وہنر و شایقانِ عالی گوہر پوشیده و محتجب مباد که مجموعهٔ فارسی در بندر معمورهٔ بمبئی چند بار بقالب طبع در آمد لیکن بسبب عدم تصحیح ازین باعث اکثر شایقین بمطالعه اش التفات کم میدارند لهذا بخاطرِ فاتر فقیر وہم بر حسب فرمایش چند احباب عالی توقیر چنان آمد که یک مجموعهٔ دیگر که دران چند رسالهٔ جدید که برائی استفادهٔ مبتدیان ضرورست داخل نموده بکمال تحقیق و تصحیح طبع کرده شود که تا نوآموزانرا از مطالعه آن فواید فراوان و منافعِ بیکران حاصل شود لهذا این مجموعهٔ احسن را که مفید طبایع خاص و عام و مقبول خاطر انام از کتب چھاپه لکھنؤ نقل کنانیده تیار ساخت و مجموعهٔ تعلیم الصبیان نام نهاده که هریک طالب ازین مجموعهٔ فیض کثیره و منافع خطیره بردارند و این مجموعهٔ بندهٔ احقر و افقر امید وار مغفرت رب الکریم قاضی ابراهیم بن جناب قاضی نور محمد صاحب پلبندری بشراکت حقیر نور الدین بن جیواخان بتصحیح و تنقیح جناب سیادت مآب غلام علی صاحب و جناب حکیم محی الدین بن محمد جعفر میسوری در مطبع حیدری بملبوس حسن پیراسته و باگلگونهٔ خوبی آراسته بتاریخ بست و هشتم شهر صفر المظفر ۱۳۰۸ه از هجرت نبی الکریم علیه الصلوٰة والتسلیم تجدیدست ناظران این کتاب و خوانندگانِ این نصاب التماس اینست که اگر سهوی و خطائی از جامع این مجموعه و یا از مصحح و کاتب بمقتضائے بشریت واقع شده باشد در اصلاح کوشند و اگر اصلاح نتوانند از راه اشفاق مربیانه و اخلاق بزرگانه سهو و خطا را بذیل کرم و دامن عفو بپوشند و زبان طعن و تشنیع نکشایند که بفحوائی اَلْاِنْسَانُ مُرَکَّبٌ مِّنَ الْخَطَاءِ وَالنِّسْیَانِ جواهر زواهر محمدت و ثنا مر حضرت آفریدگار جل و علا و عز اسمه را سزد که بنی آدم را از کتم عدم برآورده مخلع بخلعت هستی گردانیده بوجود هستی

برآورده

برآورده و ملبوس بکرم از علم پوشانیده و تاج لَقَدْ کَرَّمْنَا بَنِیْ آدَمَ بر سر بنهاده و درود نامحدود بر سرورِ کائنات مفخرِ موجودات سر دفتر عالم خلاصهٔ بنی آدم مظهر و منور کون و مکان اعنی رسول الانس و جان که جهانی را بفروغ نور وحدت و پرتو شمع هدایت منور گردانیده که ذات پاکش ماحی تاریکی جهل و کفر و قامع بنیاد شرک و بدعت است و صلواة و تحیات وافیات بر آل اطهار و اصحاب

که مملو از فواید جلیله و پر از عوائد نبیله که برائی اطفال نوآموزانرا بر خواندنِ آن یک نحو قوتی و قدرتی حاصل آید و اگر کسی این مجموعه را از ابتدا و انتها یاد کرده ضبط نماید بیقین اغلب است که در باب فهم معانی و تحقیق لغت هر زبانی حاصل شود و برائی خواندنِ مبتدیان علم فارسی این طریق بسیار مفید است و زود قابل و هشیار خواهد شد اولاً این مجموعه را بخواند بعد ازین انشای دلکشا و دستور الانشا و دستور المکتوبات و قواعد فارسی و انشای فیض رسان و گلستان و بوستان که فی الجمله مضامین دلنشین و عبارت رنگین و معانی دُرّ ثمین و مطالب فیض آگین است و نیز قریب الفهم هر خاص و عام است تعلیم نمایند ان شاء الله تعالی بر خواندن انشای معتبره تصانیف اوستادان مثل سکندر نامه و بهار دانش و انوار سهیلی و یوسف زلیخا و انشای خلیفه و انشای مادهو رام و مینا بازار و وقایع نعمت خان عالی و شبنم شاداب و توقیعات کسری و عقد ثریا و ابو الفضل و طغرا و ظهوری و مانند آن حاوی و قادر خواهد گردانید چونکه این منفعت کبیر و ثمرات کثیر برای صغیر و کبیر باید دانسته خیر خواه خلق الله بلا اشتباه قاضی ابراهیم بن جناب قاضی نور محمد صاحب پلبندری بشراکت نور الدین بن جیوا خان صاحب و تصحیح این حقیر بر تقصیر بامید مغفرت رب قدیر در ماه صفر ۱۳۰۸ه از هجرت پیغمبر انس و جان علیه الصلوٰة والسلام والرضوان در مطبع حیدری طبع نموده شد

بسم اللہ الرحمن الرحیم وبہ نستعین

باب پہلا کتاب بحر القواعد سی مفردات حروف ہین

قاعدہ پہلا

قاعدہ دوسرا

اَ بَ پَ تَ ٹَ ثَ جَ چَ حَ خَ دَ ڈَ ذَ رَ ڑَ زَ ژَ سَ شَ
صَ ضَ طَ ظَ عَ غَ فَ قَ کَ گَ لَ مَ نَ وَ ہَ ھَ لَا ءَ یَ ے

قاعدہ تیسرا

اِ بِ پِ تِ ٹِ ثِ جِ چِ حِ خِ دِ ڈِ ذِ رِ ڑِ زِ ژِ سِ شِ
صِ ضِ طِ ظِ عِ غِ فِ قِ کِ گِ لِ مِ نِ وِ ہِ ھِ لَا ءِ یِ ے

قاعدہ چوتھا

اُ بُ پُ تُ ٹُ ثُ جُ چُ حُ خُ دُ ڈُ ذُ رُ ڑُ زُ ژُ سُ شُ
صُ ضُ طُ ظُ عُ غُ فُ قُ کُ گُ لُ مُ نُ وُ ہُ ھُ لَا ءُ یُ ے

قاعدہ پانچوان

اً بً پً تً ٹً ثً جً چً حً خً دً ڈً ذً رً ڑً زً ژً سً شً
صً ضً طً ظً عً غً فً قً کً گً لً مً نً وً ہً ھً لَا ءً یً ے

قاعدہ چھٹا

اٍ بٍ پٍ تٍ ٹٍ ثٍ جٍ چٍ حٍ خٍ دٍ ڈٍ ذٍ رٍ ڑٍ زٍ ژٍ سٍ شٍ
صٍ ضٍ طٍ ظٍ عٍ غٍ فٍ قٍ کٍ گٍ لٍ مٍ نٍ وٍ ہٍ ھٍ لَا ءٍ یٍ ے

قاعدہ ساتوان

اب پ ت ٹ ث ج چ ح خ د ڈ ذ ر ڑ ز ژ س ش
ص ض ط ظ ع غ ف ق ک گ ل م ن و ہ ھ لا ء ی ے

قاعدہ آٹھوان

اب پ ت ٹ ث ج چ ح خ د ڈ ذ ر ڑ ز ژ س ش
ص ض ط ظ ع غ ف ق ک گ ل م ن و ہ ھ لا ء ی ے

باب دوسرا کتاب بحر القواعد کے بیچ قاعدون مرکب کے

قاعدہ پہلا الف کا

اَا اَب اَپ اَت اَٹ اَث اَج اَچ اَح اَخ اَد اَڈ اَذ اَر
اَڑ اَز اَژ اَس اَش اَص اَض اَط اَظ اَع اَغ اَف
اَق اَک اَگ اَل اَم اَن اَو اَہ اَلا اَء اَی اَے

قاعدہ دوسرا ب کا

با بب بپ بت بٹ بث بج بچ بح بخ بد بڈ بذ بر بڑ بز
بژ بس بش بص بض بط بظ بع بغ بف بق بک بگ
بل بم بن بو بہ بلا بی بے

قاعدہ تیسرا تے کا

تاتت تپ تت تٹ تث تج تچ تح تخ تد تڈ تذ تر تڑ تز تژ تس تش
تص تض تط تظ تع تغ تف تق تک تکہ تگ تل تم تن تو تہ تلا تي تے

قاعدہ چوتھا ثے کا

ثاث ثپ ثت ثٹ ثث ثج ثچ ثح ثخ ثد ثڈ ثذ ثر ثڑ ثز ثژ ثس ثش
ثص ثض ثط ثظ ثع ثغ ثف ثق ثک ثکہ ثگ ثل ثم ثن ثو ثہ ثلا ثي ثے

قاعدہ پانچواں جیم کا

جاجب جپ جت جٹ جث جج جچ جح جخ جد جڈ جذ جر جڑ جز جژ جس جش
جص جض جط جظ جع جغ جف جق جک جکہ جگ جل جم جن جو جہ جلا جي جے

قاعدہ چھٹا حے کا

حاحب حپ حت حٹ حث حج حچ حح حخ حد حڈ حذ حر حڑ حز حژ حس حش
حص حض حط حظ حع حغ حف حق حک حکہ حگ حل حم حن حو حہ حلا حي حے

قاعدہ ساتواں خے کا

خاخب خپ خت خٹ خث خج خچ خح خخ خد خڈ خذ خر خڑ خز خژ
خس خش خص خض خط خظ خع خغ خف خق خک خکہ خگ خل خم
خن خو خہ خلا خي خے

قاعدہ آٹھواں دال کا

دادب دپ دت دٹ دث دج دچ دح دخ دد دڈ دذ در دڑ دز دژ

دس دش دص دض دط دظ دع دغ دف دق دک دکہ دگ
دل دم دن دو دہ دلا دي دے

قاعدہ نواں ذال کا

ذاذب ذپ ذت ذٹ ذث ذج ذچ ذح ذخ ذد ذڈ ذذ
ذر ذڑ ذز ذژ ذس ذش ذص ذض ذط ذظ ذع ذغ ذف ذق
ذک ذکہ ذگ ذل ذم ذن ذو ذہ ذلا ذي ذے

قاعدہ دسواں رے کا

رارب رپ رت رٹ رث رج رچ رح رخ رد رڈ رذ رر رڑ رز
رژ رس رش رص رض رط رظ رع رغ رف رق رک رکہ رگ
رل رم رن رو رہ رلا ري رے

قاعدہ گیارہواں زے کا

زازب زپ زت زٹ زث زج زچ زح زخ زد زڈ زذ زر
زڑ زز زژ زس زش زص زض زط زظ زع زغ زف زق زک زکہ
زگ زل زم زن زو زہ زلا زي زے

قاعدہ بارہواں سین کا

ساسب سپ ست سٹ سث سج سچ سح سخ سد
سڈ سذ سر سڑ سز سژ سس سش سص سض سط سظ
سع سغ سف سق سک سکہ سگ سل سم سن سو سہ سلا

سي سے

قاعدہ تیرہواں شین کا

شا شب شپ شت شٹ شث شج شچ شح شخ شد شڈ شذ شر شڑ شز
شژ شس شش شص شض شط شظ شع شغ شف شق شک شگ شکہ
شل شم شن شو شہ شلا شي شے

قاعدہ چودہواں صاد کا

صا صب صپ صت صٹ صث صج صچ صح صخ صد صڈ صذ صر صڑ
صز صژ صس صش صص صض صط صظ صع صغ صف صق صک
صکہ صگ صل صم صن صو صہ صلا صي صے

قاعدہ پندرہواں ضاد کا

ضا ضب ضپ ضت ضٹ ضث ضج ضچ ضح ضخ ضد ضڈ
ضذ ضر ضڑ ضز ضژ ضس ضش ضص ضض ضط ضظ ضع ضغ
ضف ضق ضک ضکہ ضگ ضل ضم ضن ضو ضہ ضلا ضي ضے

قاعدہ سولہواں طار کا

طا طب طپ طت طٹ طث طج طچ طح طخ طد طڈ
طذ طر طڑ طز طژ طس طش طص طض طط طظ طع طغ
طف طق طک طکہ طگ طل طم طن طو طہ طلا طي طے

قاعدہ سترہواں ظار کا

ظا ظب

ظا ظب ظپ ظت ظٹ ظث ظج ظچ ظح ظخ ظد
ظڈ ظذ ظر ظڑ ظز ظژ ظس ظش ظص ظض
ظط ظظ ظع ظغ ظف ظق ظک ظکہ ظگ ظل ظم ظن
ظو ظہ ظلا ظي ظے

قاعدہ اٹھارہواں عین کا

عا عب عپ عت عٹ عث عج عچ عح عخ عد عڈ عذ
عر عڑ عز عژ عس عش عص عض عط عظ عع عغ عف عق عک
عکہ عگ عل عم عن عو عہ علا عي عے

قاعدہ انیسواں غین کا

غا غب غپ غت غٹ غث غج غچ غح غخ
غد غڈ غذ غر غڑ غز غژ غس غش
غص غض غط غظ غع غغ غف غق غک غکہ غگ غل غم
غن غو غہ غلا غي غے

قاعدہ بیسواں فے کا

فا فب فپ فت فٹ فث فج فچ فح فخ فد فڈ فذ فر فڑ فز
فژ فس فش فص فض فط فظ فع فغ فف فق فک فکہ فگ فل فم
فن فو فہ فلا في فے

قاعدہ اکیسواں قاف کا

قا قب قپ قت قٹ قث قج قچ قح قخ قد قڈ قذ قر قڑ

قن قنہ قس قش قص قض قط قظ قع قغ قف قق قک قکہ قگ قل
قم قن قو قہ قلا قی قے

قاعدہ بائیسواں کاف کا

کاکب کپ کت کٹ کث کج کچ کح کخ کد کڈ کذ کر کڑ کز کژ کس کش
کص کض کط کظ کع کغ کف کق کک کگہ کگ کل کم کن کو کھہ
کلا کی کے

قاعدہ تیئیسواں لام کا

لالب لپ لت لٹ لث لج لچ لح لخ لد لڈ لذ لر لڑ لز لژ لس لش
لص لض لط لظ لع لغ لف لق لک لکہ لگ لل لم لن لو لھ لا لی لے

قاعدہ چوبیسواں میم کا

مامب مپ مت مٹ مث مج مچ مح مخ مد مڈ مذ مر مڑ مز مژ
مس مش مص مض مط مظ مع مغ مف مق مک مکہ مگ مل مم من مو مہ ملا می مے

قاعدہ پچیسواں نون کا

نانب نپ نت نٹ نث نج نچ نح نخ ند نڈ نذ نر نڑ نز نژ نس نش
نص نض نط نظ نع نغ نف نق نک نکہ نگ نل نم نن نو نہ نلا نی نے

قاعدہ چھبیسواں واو کا

واوب وپ وت وٹ وث وج وچ وح وخ ود وڈ وذ ور
وڑ وز وژ وس وش وص وض وط وظ وع وغ وف وق وک وکہ
وگ ول وم ون وو وہ ولا وی وے

قاعدہ ستائیسواں ہائے ہوز کا

ہاہب ہپ ہت ہٹ ہث ہج ہچ ہح ہخ ہد ہڈ ہذ ہر ہڑ ہز ہژ ہش
ہس ہش ہص ہض ہط ہظ ہع ہغ ہف ہق ہک ہکہ ہگ ہل ہم ہن ہو
ہہ ہلا ہی ہے

قاعدہ اٹھائیسواں ے کا

یایب یپ یت یٹ یث یج یچ یح یخ ید یڈ یذ یر یڑ یز یژ یس یش یص
یض یط یظ یع یغ یف یق یک یکہ یگ یل یم ین یو یہ یلا یی یے

باب تیسرا کتاب بحر القواعد سے مشتمل اوپر لکھی نام اور معانی

حروف مفرد اور ابجد معہ اعداد

الالف الباء التاء الثاء الجیم الحاء الخاء الدال الذال الراء
الزاء السین الشین الصاد الضاد العین الغین الطاء الظاء
الفاء القاف الکاف اللام المیم النون الواو الیا

ابجد ہوز حطی کلمن سعفص قرشت ثخذ ضظغ

فتبارک اللہ احسن الخالقین والحمد للہ رب العالمین اعداد حروف ابجد

پس بزرگ است اللہ نیک برتر پیدا کنندہ گان ۱۲

ا	ب	ج	د	ہ	و	ز	ح	ط	ی	ک	ل	م	ن	س	ع	ف	ص	ق	ر	ش	ت	ث	خ	ذ	ض	ظ	غ
۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۲۰	۳۰	۴۰	۵۰	۶۰	۷۰	۸۰	۹۰	۱۰۰	۲۰۰	۳۰۰	۴۰۰	۵۰۰	۶۰۰	۷۰۰	۸۰۰	۹۰۰	۱۰۰۰

بسم اللہ الرحمن الرحیم

باب الالف

آمدن	آمد	می آمد	آمدہ است	آمدہ بود	خواہد آمد
آنا	آیا	آتا تھا	آیا ہے	آیا تھا	آئیگا
بیاید	می آید	بیا	میا	آیندہ	آمدہ
آوے	آتا ہے	آ	مت آ	آنیوالا	آیا ہوا
آوردن	آورد	می آورد	آوردہ است	آوردہ بود	خواہد آورد
لانا	لایا	لاتا تھا	لایا ہے	لایا تھا	لائیگا
بیارد	می آرد	بیار	میار	آرندہ	آوردہ
لاوے	لاتا ہے	لا	مت لا	لانیوالا	لایا ہوا
آموختن	آموخت	می آموخت	آموختہ است	آموختہ بود	خواہد آموخت
سیکھنا	سیکھا	سیکھتا تھا	سیکھا ہے	سیکھا تھا	سیکھیگا

بیاموزد	می آموزد	بیاموز	میاموز	آموزندہ	آموختہ
سیکھے	سیکھتا ہی	سیکھ	مت سیکھ	سیکھنے والا	سیکھا ہوا
انداختن	انداخت	می انداخت	انداختہ است	انداختہ بود	خواہد انداخت
ڈالنا	ڈالا	ڈالتا تھا	ڈالا ہے	ڈالا تھا	ڈالیگا
بیندازد	می اندازد	بینداز	مینداز	اندازندہ	انداختہ
ڈالے	ڈالتا ہے	ڈال	مت ڈال	ڈالنے والا	ڈالا ہوا
اندوختن	اندوخت	می اندوخت	اندوختہ است	اندوختہ بود	خواہد اندوخت
جمع کرنا	جمع کیا	جمع کرتا تھا	جمع کیا ہی	جمع کیا تھا	جمع کریگا
بیندوزد	می اندوزد	بیندوز	میندوز	اندوزندہ	اندوختہ
جمع کرے	جمع کرتا ہی	جمع کر	مت جمع کر	جمع کرنیوالا	جمع کیا ہوا
افراختن	افراخت	می افراخت	افراختہ است	افراختہ بود	خواہد افراخت
اٹھانا	اٹھایا	اٹھاتا تھا	اٹھایا ہی	اٹھایا تھا	اٹھائیگا
بیفرازد	می افرازد	بیفراز	میفراز	افرازندہ	افراختہ
اٹھاوے	اٹھاتا ہی	اٹھا	مت اٹھا	اٹھانیوالا	اٹھایا ہوا
افروختن	افروخت	می افروخت	افروختہ است	افروختہ بود	خواہد افروخت
سلگنا	سلگا	سلگتا تھا	سلگا ہی	سلگا تھا	سلگے گا
بیفروزد	میفروزد	بیفروز	میفروز	افروزندہ	افروختہ
سلگے	سلگتا ہی	سلگ	مت سلگ	سلگنے والا	سلگا ہوا

آمیختن	آمیخت	می آمیخت	آمیخته است	آمیخته بود	خواهد آمیخت
ملانا	ملایا	ملاتا تھا	ملایا ہی	ملایا تھا	ملائیگا
بیامیزد	می آمیزد	بیامیز	میامیز	آمیزنده	آمیخته
ملاوے	ملاتا ہی	ملا	مت ملا	ملانیوالا	ملایا ہوا
انگیختن	انگیخت	می انگیخت	انگیخته است	انگیخته بود	خواهد انگیخت
اٹھانا	اٹھایا	اٹھاتا تھا	اٹھایا ہی	اٹھایا تھا	اٹھائیگا
بینگیزد	می انگیزد	بینگیز	مینگیز	انگیزنده	انگیخته
اٹھاوے	اٹھاتا ہے	اٹھا	مت اٹھا	اٹھانیوالا	اٹھایا ہوا
آویختن	آویخت	می آویخت	آویخته است	آویخته بود	خواهد آویخت
لٹکنا	لٹکا	لٹکتا تھا	لٹکا ہی	لٹکا تھا	لٹکے گا
بیاویزد	می آویزد	بیاویز	میاویز	آویزنده	آویخته
لٹکے	لٹکتا ہے	لٹک	مت لٹک	لٹکنے والا	لٹکا ہوا
افراشتن	افراشت	می افراشت	افراشته است	افراشته بود	خواهد افراشت
بلند کرنا	بلند کیا	بلند کرتا تھا	بلند کیا ہی	بلند کیا تھا	بلند کریگا
بیفرازد	می افرازد	بیفراز	میفراز	افرازنده	افراشته
بلند کرے	بلند کرتا ہی	بلند کر	مت بلند کر	بلند کرنیوالا	بلند کیا ہوا
انباشتن	انباشت	می انباشت	انباشته است	انباشته بود	خواهد انباشت
بھرنا	بھرا	بھرتا تھا	بھرا ہے	بھرا تھا	بھریگا

بینبارد	می انبارد	بینبار	مینبار	انبارنده	انباشته
بھرے	بھرتا ہی	بھر	مت بھر	بھرنیوالا	بھرا ہوا
آسودن	آسود	می آسود	آسوده است	آسوده بود	خواهد آسود
آرام کرنا	آرام کیا	آرام کرتا تھا	آرام کیا ہی	آرام کیا تھا	آرام کریگا
بیاساید	می آساید	بیاسای	میاسای	آساینده	آسوده
آرام کرے	آرام کرتا ہی	آرام کر	مت آرام کر	آرام کرنیوالا	آرام کیا ہوا
افزودن	افزود	می افزود	افزوده است	افزوده بود	خواهد افزود
بڑھانا	بڑھایا	بڑھاتا تھا	بڑھایا ہی	بڑھایا تھا	بڑھائیگا
بیفزاید	می افزاید	بیفزای	میفزای	افزاینده	افزوده
بڑھاوے	بڑھاتا ہے	بڑھا	مت بڑھا	بڑھانیوالا	بڑھایا ہوا
آزمودن	آزمود	می آزمود	آزموده است	آزموده بود	خواهد آزمود
آزمانا	آزمایا	آزماتا تھا	آزمایا ہی	آزمایا تھا	آزمائیگا
بیازماید	می آزماید	بیازمای	میازمای	آزمائنده	آزموده
آزماوے	آزماتا ہے	آزما	مت آزما	آزمانیوالا	آزمایا ہوا
آراستن	آراست	می آراست	آراسته است	آراسته بود	خواهد آراست
سنوارنا	سنوارا	سنوارتا تھا	سنوارا ہی	سنوارا تھا	سنواریگا
بیاراید	می آراید	بیارای	میارای	آرائنده	آراسته
سنوارے	سنوارتا ہی	سنوار	مت سنوار	سنوارنیوالا	سنوارا ہوا

آسیدن	آسید	می آسید	آسیده است	آسیده بود	خواهد آسید
پسنا	پسا	پستا تھا	پسا ہی	پسا تھا	پسیگا
بیاسد	می آسد	بیاس	میاس	آسنده	آسیده
پسے	پستا ہی	پیس	مت پیس	پسنے والا	پسا ہوا
افتادن	افتاد	می افتاد	افتاده است	افتاده بود	خواهد افتاد
گرنا	گرا	گرتا تھا	گرا ہے	گرا تھا	گریگا
بیفتد	می افتد	بیفت	میفت	افتنده	افتاده
گرے	گرتا ہے	گر	مت گر	گرنیوالا	گرا ہوا
ایستادن	ایستاد	می ایستاد	ایستاده است	ایستاده بود	خواهد ایستاد
کھڑا رہنا	کھڑا رہا	کھڑا رہتا تھا	کھڑا رہا ہی	کھڑا رہا تھا	کھڑا رہیگا
بایستد	می ایستد	بایست	مایست	ایستنده	ایستاده
کھڑا رہے	کھڑا رہتا ہے	کھڑا رہ	مت کھڑا رہ	کھڑا رہنی والا	کھڑا ہوا
آزردن	آزرد	می آزرد	آزرده است	آزرده بود	خواهد آزرد
آزرده ہونا	آزرده ہوا	آزرده ہوتا تھا	آزرده ہوا ہے	آزرده ہوا تھا	آزرده ہوگا
بیازرد	می آزرد	بیازر	میازر	آزرنده	آزرده
آزرده ہووے	آزرده ہوتا ہے	آزرده ہو	مت آزرده ہو	آزرده ہونیوالا	آزرده ہوا
افسردن	افسرد	می افسرد	افسرده است	افسرده بود	خواهد افسرد
کملنا	کملا	کملتا تھا	کملا ہے	کملا تھا	کملے گا

بیفسرد	می افسرد	بیفسر	میفسر	افسرنده	افسرده
کملے	کملتا ہے	کمل	مت کمل	کملنے والا	کملا ہوا
افشردن	افشرد	می افشرد	افشرده است	افشرده بود	خواهد افشرد
نچوڑنا	نچوڑا	نچوڑتا تھا	نچوڑا ہے	نچوڑا تھا	نچوڑیگا
بیفشرد	می افشرد	بیفشر	میفشر	افشرنده	افشرده
نچوڑے	نچوڑتا ہے	نچوڑ	مت نچوڑ	نچوڑنے والا	نچوڑا ہوا
آفریدن	آفرید	می آفرید	آفریده است	آفریده بود	خواهد آفرید
پیدا کرنا	پیدا کیا	پیدا کرتا تھا	پیدا کیا ہے	پیدا کیا تھا	پیدا کریگا
بیافریند	می آفریند	بیافرین	میافرین	آفریننده	آفریده
پیدا کرے	پیدا کرتا ہے	پیدا کر	مت پیدا کر	پیدا کرنیوالا	پیدا کیا ہوا
افشاندن	افشاند	می افشاند	افشانده است	افشانده بود	خواهد افشاند
چھڑکن	چھڑکا	چھڑکتا تھا	چھڑکا ہی	چھڑکا تھا	چھڑکیگا
بیفشاند	می افشاند	بیفشان	میفشان	افشاننده	افشانده
چھڑکے	چھڑکتا ہی	چھڑک	مت چھڑک	چھڑکنے والا	چھڑکا ہوا
افکندن	افکند	می افکند	افکنده است	افکنده بود	خواهد افکند
ڈالنا	ڈالا	ڈالتا تھا	ڈالا ہی	ڈالا تھا	ڈالے گا
بیفکند	می افکند	بیفکن	میفکن	افکننده	افکنده
ڈالے	ڈالتا ہی	ڈال	مت ڈال	ڈالنے والا	ڈالا ہوا
آرمیدن	آرمید	می آرمید	آرمیده است	آرمیده بود	خواهد آرمید
آرام پانا	آرام پایا	آرام پاتا تھا	آرام پایا ہے	آرام پایا تھا	آرام پائیگا

بیارمد	می آرمد	بیارم	میارم	آرمنده	آرمیده
آرام پاوے	آرام پاتا ہے	آرام پا	مت آرام پا	آرام پانیوالا	آرام پایا ہوا
آشامیدن	آشامید	می آشامید	آشامیده است	آشامیده بود	خواهد آشامید
پینا	پیا	پیتا تھا	پیا ہے	پیا تھا	پیئے گا
بیاشامد	می آشامد	بیاشام	میاشام	آشامنده	آشامیده
پیوے	پیتا ہے	پی	مت پی	پینے والا	پیا ہوا
آمرزیدن	آمرزید	می آمرزید	آمرزیده است	آمرزیده بود	خواهد آمرزید
بخشنا	بخشا	بخشتا تھا	بخشا ہے	بخشا تھا	بخشے گا
بیامرزد	می آمرزد	بیامرز	میامرز	آمرزنده	آمرزیده
بخشے	بخشتا ہے	بخش	مت بخش	بخشنے والا	بخشا ہوا
انجامیدن	انجامید	می انجامید	انجامیده است	انجامیده بود	خواهد انجامید
تمام ہونا	تمام ہوا	تمام ہوتا تھا	تمام ہوا ہے	تمام ہوا تھا	تمام ہوگا
بینجامد	می انجامد	بینجام	مینجام	انجامنده	انجامیده
تمام ہووے	تمام ہوتا ہے	تمام ہو	مت تمام ہو	تمام ہونیوالا	تمام ہوا
اندیشیدن	اندیشید	می اندیشید	اندیشیده است	اندیشیده بود	خواهد اندیشید
اندیشہ کرنا	اندیشہ کیا	اندیشہ کرتا تھا	اندیشہ کیا ہے	اندیشہ کیا تھا	اندیشہ کریگا
بیندیشد	می اندیشد	بیندیش	میندیش	اندیشنده	اندیشیده
اندیشہ کرے	اندیشہ کرتا ہے	اندیشہ کر	مت اندیشہ کر	اندیشہ کرنیوالا	اندیشہ کیا ہوا

باب الباء

بُردن لیجانا	بُرد	می بُرد	بُرده است	بُرده بود	خواهد برد
ببَرَد لیجاوے	می بَرَد	ببَر	مَبَر	بَرنده	بُرده
بُریدن کاٹنا	بُرید	می بُرید	بُریده است	بُریده بود	خواهد برید
ببُرد کاٹے	می بُرد	ببُر	مَبُر	بُرنده	بُریده
باختن ہارنا	باخت	می باخت	باخته است	باخته بود	خواهد باخت
ببازد ہارے	می بازد	بباز	مباز	بازنده	باخته
برخاستن اٹھنا	برخاست	می برخاست	برخاسته است	برخاسته بود	خواهد برخاست
برخیزد اٹھے	می برخیزد	برخیز	مبرخیز	برخیزنده	برخاسته
برداشتن اٹھانا	برداشت	می برداشت	برداشته است	برداشته بود	خواهد برداشت
بردارد اٹھاوے	می بردارد	ببردار	مبردار	بردارنده	برداشته
بافتن بننا	بافت	می بافت	بافته است	بافته بود	خواهد بافت
ببافد بنے	می بافد	بباف	مباف	بافنده	بافته
بستن باندھنا	بست	می بست	بسته است	بسته بود	خواهد بست
ببندد باندھے	می بندد	ببند	مبند	بندنده	بسته
باریدن برسنا	بارید	می بارید	باریده است	باریده بود	خواهد بارید
ببارد برسے	می بارد	ببار	مَبار	بارنده	باریده
بخشیدن بخشنا	بخشید	می بخشید	بخشیده است	بخشیده بود	خواهد بخشید

ببخشد (بخشے)	می بخشد	ببخش	مبخش	بخشنده	بخشیده
برغلانیدن (پھسلانا)	برغلانید	می برغلانید	برغلانیده است	برغلانیده بود	خواهد برغلانید
ببرغلاند (پھسلاوے)	می برغلاند	ببرغلان	مبرغلان	برغلاننده	برغلانیده
بوسیدن (چومنا)	بوسید	می بوسید	بوسیده است	بوسیده بود	خواهد بوسید
ببوسد (چومے)	می بوسد	ببوس	مبوس	بوسنده	بوسیده
بوئیدن (سونگھنا)	بوئید	می بوئید	بوئیده است	بوئیده بود	خواهد بوئید
ببوید (سونگھے)	می بوید	ببوے	مبوے	بوینده	بوئیده

باب الپاء

پیمودن (ناپنا)	پیمود	می پیمود	پیموده است	پیموده بود	خواهد پیمود
بپیماید (ناپے)	می پیماید	بپیماے	مپیماے	پیماینده	پیموده
پیراستن (سنوارنا)	پیراست	می پیراست	پیراسته است	پیراسته بود	خواهد پیراست
بپیراید (سنوارے)	می پیراید	بپیرای	مپیراے	پیراینده	پیراسته
پرداختن (مشغول ہونا)	پرداخت	می پرداخت	پرداخته است	پرداخته بود	خواهد پرداخت
بپردازد (مشغول ہووے)	می پردازد	بپرداز	مپرداز	پردازنده	پرداخته
پختن (پکنا)	پخت	می پخت	پخته است	پخته بود	خواهد پخت
بپزد (پکے)	می پزد	بپز	مپز	پزنده	پخته
بیختن (چھاننا)	بیخت	می بیخت	بیخته است	بیخته بود	خواهد بیخت
ببیزد (چھانے)	می بیزد	ببیز	مبیز	بیزنده	بیخته

پنداشتن (گمان کرنا)	پنداشت	می پنداشت	پنداشته است	پنداشته بود	خواهد پنداشت
بپندارد (گمان کرے)	می پندارد	بپندار	مپندار	پندارنده	پنداشته
پیوستن (ملنا)	پیوست	می پیوست	پیوسته است	پیوسته بود	خواهد پیوست
بپیوندد (ملے)	می پیوندد	بپیوند	مپیوند	پیوندنده	پیوسته
پذیرفتن (قبول کرنا)	پذیرفت	می پذیرفت	پذیرفته است	پذیرفته بود	خواهد پذیرفت
بپذیرد (قبول کرے)	می پذیرد	بپذیر	مپذیر	پذیرنده	پذیرفته
پروردن (پالنا)	پرورد	می پرورد	پرورده است	پرورده بود	خواهد پرورد
بپرورد (پالے)	می پرورد	بپرور	مپرور	پرورنده	پرورده
پژمردن (کملانا)	پژمرد	می پژمرد	پژمرده است	پژمرده بود	خواهد پژمرد
بپژمرد (کملاوے)	می پژمرد	بپژمر	مپژمر	پژمرنده	پژمرده
پاشیدن (چھڑکنا)	پاشید	می پاشید	پاشیده است	پاشیده بود	خواهد پاشید
بپاشد (چھڑکے)	می پاشد	بپاش	مپاش	پاشنده	پاشیده
پریدن (اڑنا)	پرید	می پرید	پریده است	پریده بود	خواهد پرید
بپرد (اڑے)	می پرد	بپر	مپر	پرنده	پریده
پرسیدن (پوچھنا)	پرسید	می پرسید	پرسیده است	پرسیده بود	خواهد پرسید
بپرسد (پوچھے)	می پرسد	بپرس	مپرس	پرسنده	پرسیده
پرستیدن (پوجنا)	پرستید	می پرستید	پرستیده است	پرستیده بود	خواهد پرستید
بپرستد (پوجے)	می پرستد	بپرست	مپرست	پرستنده	پرستیده
پسندیدن (پسند کرنا)	پسندید	می پسندید	پسندیده است	پسندیده بود	خواهد پسندید

بپسندد (پسند کرے)	می‌پسندد	بپسند	مپسند	پسندنده	پسندیده
پیچیدن (لپیٹنا)	پیچید	می‌پیچید	پیچیده است	پیچیده بود	خواهد پیچید
بپیچد (لپیٹے)	می‌پیچد	بپیچ	مپیچ	پیچنده	پیچیده
پوشیدن (ڈھانپنا)	پوشید	می‌پوشید	پوشیده است	پوشیده بود	خواهد پوشید
بپوشد (ڈھانپے)	می‌پوشد	بپوش	مپوش	پوشنده	پوشیده
پوییدن (دوڑنا)	پویید	می‌پویید	پوییده است	پوییده بود	خواهد پویید
بپوید (دوڑے)	می‌پوید	بپوی	مپوی	پوینده	پوییده

باب التاء

تافتن (چمکنا)	تافت	می‌تافت	تافته است	تافته بود	خواهد تافت
بتابد (چمکے)	می‌تابد	بتاب	متاب	تابنده	تافته
تاختن (دوڑنا)	تاخت	می‌تاخت	تاخته است	تاخته بود	خواهد تاخت
بتازد (دوڑے)	می‌تازد	بتاز	متاز	تازنده	تاخته
توانستن (سکنا)	توانست	می‌توانست	توانسته است	توانسته بود	خواهد توانست
بتواند (سکے)	می‌تواند	بتوان	متوان	تواننده	توانسته
تپیدن (تڑپنا)	تپید	می‌تپید	تپیده است	تپیده بود	خواهد تپید
بتپد (تڑپے)	می‌تپد	بتپ	متپ	تپنده	تپیده
تراشیدن (چھیلنا)	تراشید	می‌تراشید	تراشیده است	تراشیده بود	خواهد تراشید
بتراشد (چھیلے)	می‌تراشد	بتراش	متراش	تراشنده	تراشیده

ترسیدن

ترسیدن (ڈرنا)	ترسید	می‌ترسید	ترسیده است	ترسیده بود	خواهد ترسید
بترسد (ڈرے)	می‌ترسد	بترس	مترس	ترسنده	ترسیده

باب الثاء

ثابت کردن (ثابت کرنا)	ثابت کرد	ثابت می‌کرد	ثابت کرده است	ثابت کرده بود	ثابت خواهد کرد
ثابت بکند (ثابت کرے)	ثابت می‌کند	ثابت بکن	ثابت مکن	ثابت کننده	ثابت کرده
ثنا کردن (تعریف کرنا)	ثنا کرد	ثنا می‌کرد	ثنا کرده است	ثنا کرده بود	ثنا خواهد کرد
ثنا بکند (تعریف کرے)	ثنا می‌کند	ثنا بکن	ثنا مکن	ثنا کننده	ثنا کرده

باب الجیم

جستن (کودنا)	جست	می‌جست	جسته است	جسته بود	خواهد جست
بجهد (کودے)	می‌جهد	بجه	مجه	جهنده	جسته
جستن (ڈھونڈھنا)	جست	می‌جست	جسته است	جسته بود	خواهد جست
بجوید (ڈھونڈھے)	می‌جوید	بجوی	مجوی	جوینده	جسته
جنگیدن (لڑائی کرنا)	جنگید	می‌جنگید	جنگیده است	جنگیده بود	خواهد جنگید
بجنگد (لڑائی کرے)	می‌جنگد	بجنگ	مجنگ	جنگنده	جنگیده
جنبیدن (ہلنا)	جنبید	می‌جنبید	جنبیده است	جنبیده بود	خواهد جنبید
بجنبد (ہلے)	می‌جنبد	بجنب	مجنب	جنبنده	جنبیده
جوشیدن (جوش دینا)	جوشیدن	می‌جوشید	جوشیده است	جوشیده بود	خواهد جوشید
بجوشد (جوش دے)	می‌جوشد	بجوش	مجوش	جوشنده	جوشیده

بابُ الجیم

چیدن (چنتا)	چید	می چید	چیده است	چیده بود	خواهد چید
بچیند (چننے)	می چیند	بچین	مچین	چیننده	چیده
چریدن (چرنا)	چرید	می چرید	چریده است	چریده بود	خواهد چرید
بچرد (چرے)	می چرد	بچر	مچر	چرنده	چریده
چسپیدن (چپکنا)	چسپید	می چسپید	چسپیده است	چسپیده بود	خواهد چسپید
بچسپد (لگے)	میچسپد	بچسپ	مچسپ	چسپنده	چسپیده
چشیدن (چکھنا)	چشید	می چشید	چشیده است	چشیده بود	خواهد چشید
بچشد (چکھے)	می چشد	بچش	مچش	چشنده	چشیده
چکیدن (ٹپکنا)	چکید	می چکید	چکیده است	چکیده بود	خواهد چکید
بچکد (ٹپکے)	می چکد	بچک	مچک	چکنده	چکیده

بابُ الحاء

حاصل کردن (حاصل کرنا)	حاصل کرد	حاصل میکرد	حاصل کرده است	حاصل کرده بود	حاصل خواهد کرد
حاصل بکند (حاصل کرے)	حاصل میکند	حاصل بکن	حاصل مکن	حاصل کننده	حاصل کرده
حذر کردن (پرہیز کرنا)	حذر کرد	حذر میکرد	حذر کرده است	حذر کرده بود	حذر خواهد کرد
حذر بکند (پرہیز کرے)	حذر میکند	حذر بکن	حذر مکن	حذر کننده	حذر کرده
حل کردن (آسان کرنا)	حل کرد	حل میکرد	حل کرده است	حل کرده بود	حل خواهد کرد
حل بکند (آسان کرے)	حل میکند	حل بکن	حل مکن	حل کننده	حل کرده
حیران شدن (پریشان ہونا)	حیران شد	حیران میشد	حیران شده است	حیران شده بود	حیران خواهد شد

حیران بشود (پریشان ہووے)	حیران میشود	حیران بشو	حیران مشو	حیران شونده	حیران شده

بابُ الخاء

خواستن (چاہنا)	خواست	میخواست	خواسته است	خواسته بود	خواهد خواست
بخواهد (چاہے)	میخواهد	بخواه	مخواه	خواهنده	خواسته
خفتن (سونا)	خفت	می خفت	خفته است	خفته بود	خواهد خفت
بخسپد (سووے)	می خسپد	بخسپ	مخسپ	خسپنده	خسپیده
خواندن (پڑھنا)	خواند	می خواند	خوانده است	خوانده بود	خواهد خواند
بخواند (پڑھے)	میخواند	بخوان	مخوان	خواننده	خوانده
خوردن (کھانا)	خورد	می خورد	خورده است	خورده بود	خواهد خورد
بخورد (کھاوے)	می خورد	بخور	مخور	خورنده	خورده
خائیدن (چابنا)	خائید	می خائید	خائیده است	خائیده بود	خواهد خائید
بخاید (چابے)	میخاید	بخای	مخای	خائنده	خائیده
خاریدن (کھجانا)	خارید	می خارید	خاریده است	خاریده بود	خواهد خارید
بخارد (کھجاوے)	می خارد	بخار	مخار	خارنده	خاریده
خراشیدن (چھیلنا)	خراشید	میخراشید	خراشیده است	خراشیده بود	خواهد خراشید
بخراشد (چھیلے)	می خراشد	بخراش	مخراش	خراشنده	خراشیده
خرامیدن (ناز سے چلنا)	خرامید	میخرامید	خرامیده است	خرامیده بود	خواهد خرامید
بخرامد (ناز سے چلے)	می خرامد	بخرام	مخرام	خرامنده	خرامیده
خوسیدن (سوکھنا)	خوشید	میخوشید	خوشیده است	خوشیده بود	خواهد خوشید

بخوشد سوکھے	میخوشد	بخوش	مخوش	خوشنده	خوشیده
خروشیدن پکارنا	خروشید	میخروشید	خروشیده است	خروشیده بود	خواهد خروشید
بخروشد پکارے	میخروشد	بخروش	مخروش	خروشنده	خروشیده
خریدن خرید کرنا	خرید	می خرید	خریده است	خریده بود	خواهد خرید
بخرد خرید کرے	می خرد	بخر	مخر	خرنده	خریده
خزیدن گھسنا	خزید	می خزید	خزیده است	خزیده بود	خواهد خزید
بخزد گھسے	می خزد	بخز	مخز	خزنده	خزیده
خلیدن چبھنا	خلید	می خلید	خلیده است	خلیده بود	خواهد خلید
بخلد چبھے	می خلد	بخل	مخل	خلنده	خلیده
خمیدن جھکنا	خمید	میخمید	خمیده است	خمیده بود	خواهد خمید
بخمد جھکے	میخمد	بخم	مخم	خمنده	خمیده
خندیدن ہنسنا	خندید	میخندید	خندیده است	خندیده بود	خواهد خندید
بخندد ہنسے	میخندد	بخند	مخند	خندنده	خندیده
خوابیدن سونا	خوابید	میخوابید	خوابیده است	خوابیده بود	خواهد خوابید
بخوابد سووے	میخوابد	بخواب	مخواب	خوابنده	خوابیده

بابُ الدال

داشتن رکھنا	داشت	میداشت	داشته است	داشته بود	خواهد داشت
بدارد رکھے	میدارد	بدار	مدار	دارنده	داشته

دانستن بوجھنا	دانست	میدانست	دانسته است	دانسته بود	خواهد دانست
بداند بوجھے	میداند	بدان	مدان	داننده	دانسته
دریافتن معلوم کرنا	دریافت	می دریافت	دریافته است	دریافته بود	خواهد دریافت
دریابد معلوم کرے	می دریابد	بدریاب	مدریاب	دریابنده	دریافته
دوختن سینا	دوخت	میدوخت	دوخته است	دوخته بود	خواهد دوخت
بدوزد سیئے	میدوزد	بدوز	مدوز	دوزنده	دوخته
دادن دینا	داد	میداد	داده است	داده بود	خواهد داد
بدهد دیوے	میدهد	بده	مده	دهنده	داده
دیدن دیکھنا	دید	میدید	دیده است	دیده بود	خواهد دید
ببیند دیکھے	می بیند	ببین	مبین	بیننده	دیده
دریدن پھاڑنا	درید	میدرید	دریده است	دریده بود	خواهد درید
بدرد پھاڑے	میدرد	بدر	مدر	درنده	دریده
درخشیدن چمکنا	درخشید	میدرخشید	درخشیده است	درخشیده بود	خواهد درخشید
بدرخشد چمکے	میدرخشد	بدرخش	مدرخش	درخشنده	درخشیده
دزدیدن چورانا	دزدید	میدزدید	دزدیده است	دزدیده بود	خواهد دزدید
بدزدد چوراوے	میدزدد	بدزد	مدزد	دزدنده	دزدیده
دمیدن پھونکنا	دمید	میدمید	دمیده است	دمیده بود	خواهد دمید
بدمد پھونکے	میدمد	بدم	مدم	دمنده	دمیده
دوشیدن نچوڑنا	دوشید	میدوشید	دوشیده است	دوشیده بود	خواهد دوشید

۲۴۰۷۱۳ م

بدوشد (نچوڑے)	می دوشد	بدوش	مدوش	دوشنده	دوشیده
دویدن (دوڑنا)	دوید	میدوید	دویده است	دویده بود	خواهد دوید
بدود (دوڑے)	میدود	بدو	مدو	دونده	دویده

باب الذال

ذبح کردن (ذبح کرنا)	ذبح کرد	ذبح میکرد	ذبح کرده است	ذبح کرده بود	ذبح خواهد کرد
ذبح بکند (ذبح کرے)	ذبح میکند	ذبح بکن	ذبح مکن	ذبح کننده	ذبح کرده
ذکر کردن (ذکر کرنا)	ذکر کرد	ذکر میکرد	ذکر کرده است	ذکر کرده بود	ذکر خواهد کرد
ذکر بکند (ذکر کرے)	ذکر میکند	ذکر بکن	ذکر مکن	ذکر کننده	ذکر کرده

باب الراء

ربودن (لیجانا)	ربود	می ربود	ربوده است	ربوده بود	خواهد ربود
برباید (لیجاوے)	می رباید	بربای	مربای	رباینده	ربوده
رستن (چھوٹنا)	رست	میرست	رسته است	رسته بود	خواهد رست
برهد (چھوٹے)	می رهد	بره	مره	رهنده	رسته
رُستن (اگنا)	رست	میرست	رُسته است	رسته بود	خواهد رُست
بروید (اگے)	میروید	بروی	مروی	روئنده	رسته
رَفتن (جانا)	رفت	میرفت	رفته است	رفته بود	خواهد رفت
برود (جاوے)	میرود	برو	مرو	رذنده	رَفته
رُفتن (جھاڑنا)	رُفت	میرفت	رُفته است	رفته بود	خواهد رفت
بروبد (جھاڑے)	میروید	بروب	مروب	روبنده	رُفته

ریختن (ریڑھنا)	ریخت	میریخت	ریخته است	ریخته بود	خواهد ریخت
بریزد (ریڑھے)	میریزد	بریز	مریز	ریزنده	ریخته
ریستن (کاتنا)	ریست	میریست	ریسته است	ریسته بود	خواهد ریست
بریسد (کاتے)	میریسد	بریس	مریس	ریسنده	ریسته
راندن (ہانکنا)	راند	میراند	رانده است	رانده بود	خواهد راند
براند (ہانکے)	میراند	بران	مران	راننده	رانده
رسیدن (پہنچنا)	رسید	میرسید	رسیده است	رسیده بود	خواهد رسید
برسد (پہنچے)	میرسد	برس	مرس	رسنده	رسیده
رقصیدن (ناچنا)	رقصید	میرقصید	رقصیده است	رقصیده بود	خواهد رقصید
برقصد (ناچے)	میرقصد	برقص	مرقص	رقصنده	رقصیده
رمیدن (بھاگنا)	رمید	میرمید	رمیده است	رمیده بود	خواهد رمید
برمد (بھاگے)	میرمد	برم	مرم	رمنده	رمیده
رنجیدن (آزردہ کرنا)	رنجید	میرنجید	رنجیده است	رنجیده بود	خواهد رنجید
برنجد (آزردہ ہوے)	میرنجد	برنج	مرنج	رنجنده	رنجیده
روئیدن (اوگنا)	روئید	میروئید	روئیده است	روئیده بود	خواهد روئید
بروید (اوگے)	میروید	بروی	مروی	روینده	روئیده

باب الزاء

زادن (جننا)	زاد	میزاد	زاده است	زاده بود	خواهد زاد
بزاید (جنے)	میزاید	بزای	مزای	زائنده	زاده

زدن مارنا	زد	میزد	زده است	زده بود	خواهد زد
بزند مارے	میزند	بزن	مزن	زننده	زده
زیستن جینا	زیست	میزیست	زیسته است	زیسته بود	خواهد زیست
بزید جیے	میزید	بزی	مزی	زینده	زیسته
زدودن چھیلنا	زدود	میزدود	زدوده است	زدوده بود	خواهد زدود
بزداید چھیلے	میزداید	بزدای	مزدای	زدائنده	زدوده
زاریدن رونا	زارید	میزارید	زاریده است	زاریده بود	خواهد زارید
بزارد رووے	میزارد	بزار	مزار	زارنده	زاریده

باب السین

سودن گھسنا	سود	می سود	سوده است	سوده بود	خواهد سود
بساید گھسے	می ساید	بسای	مسای	سائنده	سوده
ستودن سرہانا	ستود	می ستود	ستوده است	ستوده بود	خواهد ستود
بستاید سرہاوے	میستاید	بستای	مستای	ستائنده	ستوده
ستدن لینا	ستد	می ستد	ستده است	ستده بود	خواهد ستد
بستاند لیوے	می ستاند	بستان	مستان	ستاننده	ستده
ساختن بنانا	ساخت	می ساخت	ساخته است	ساخته بود	خواهد ساخت
بسازد بناوے	می سازد	بساز	مساز	سازنده	ساخته
سوختن جلنا	سوخت	می سوخت	سوخته است	سوخته بود	خواهد سوخت

بسوزد جلے	می سوزد	بسوز	مسوز	سوزنده	سوخته
سفتن پرونا	سفت	می سفت	سفته است	سفته بود	خواهد سفت
بسفد پروے	می سفد	بسف	مسف	سفنده	سفته
سپردن سونپنا	سپرد	می سپرد	سپرده است	سپرده بود	خواهد سپرد
بسپرد سونپے	می سپرد	بسپر	مسپر	سپرنده	سپرده
ستردن مونڈھنا	سترد	می سترد	سترده است	سترده بود	خواهد سترد
بسترد مونڈھے	می سترد	بستر	مستر	سترنده	سترده
سرائیدن گانا	سرائید	می سرائید	سرائیده است	سرائیده بود	خواهد سرائید
بسراید گاوے	می سراید	بسرای	مسرای	سرائنده	سرائیده
سرفیدن کھانسنا	سرفید	میسرفید	سرفیده است	سرفیده بود	خواهد سرفید
بسرفد کھانسے	می سرفد	بسرف	مسرف	سرفنده	سرفیده
سگالیدن اندیشہ کرنا	سگالید	می سگالید	سگالیده است	سگالیده بود	خواهد سگالید
بسگالد اندیشہ کرے	می سگالد	بسگال	مسگال	سگالنده	سگالیده
سنجیدن تولنا	سنجید	می سنجید	سنجیده است	سنجیده بود	خواهد سنجید
بسنجد تولے	می سنجد	بسنج	مسنج	سنجنده	سنجیده

باب الشین

شدن ہونا	شد	می شد	شده است	شده بود	خواهد شد
بشود ہووے	می شود	بشو	مشو	شونده	شده

شستن (دهونا)	شست	می شست	شسته است	شسته بود	خواهد شست
بشوید (دهوئے)	می شوید	بشوی	مشوی	شوینده	شسته
شکستن (توڑنا)	شکست	می شکست	شکسته است	شکسته بود	خواهد شکست
بشکند (توڑے)	می شکند	بشکن	مشکن	شکننده	شکسته
شنیدن (سننا)	شنید	می شنید	شنیده است	شنیده بود	خواهد شنید
بشنود (سنے)	می شنود	بشنو	مشنو	شنونده	شنیده
شناختن (پہچاننا)	شناخت	می شناخت	شناخته است	شناخته بود	خواهد شناخت
بشناسد (پہچانے)	می شناسد	بشناس	مشناس	شناسنده	شناخته
شگافتن (چیرنا)	شگافت	می شگافت	شگافته است	شگافته بود	خواهد شگافت
بشگافد (چیرے)	می شگافد	بشگاف	مشگاف	شگافنده	شگافته
شگفتن (کھلنا)	شگفت	می شگفت	شگفته است	شگفته بود	خواهد شگفت
بشگفد (کھلے)	می شگفد	بشگف	مشگف	شگفنده	شگفته
شکیبیدن (صبر کرنا)	شکیبید	می شکیبید	شکیبیده است	شکیبیده بود	خواهد شکیبید
بشکیبد (صبر کرے)	می شکیبد	بشکیب	مشکیب	شکیبنده	شکیبیده
شمیدن (سونگھنا)	شمید	می شمید	شمیده است	شمیده بود	خواهد شمید
بشمد (سونگھے)	می شمد	بشم	مشم	شمنده	شمیده

باب الصاد

صلح کردن (صلح کرنا)	صلح کرد	صلح میکرد	صلح کرده است	صلح کرده بود	صلح خواهد کرد
صلح بکند (میل کرے)	صلح می کند	صلح بکن	صلح مکن	صلح کننده	صلح کرده

ژفیدن (بهگونا) ژفید میژفید ژفیده است ژفیده بود خواهد ژفید بژفد میژفد بژف مژف ژفنده ژفیده

صلاح دادن (صلاح دینا)	صلاح داد	صلاح میداد	صلاح داده است	صلاح داده بود	صلاح خواهد داد
صلاح بدهد (صلاح دیوے)	صلاح میدهد	صلاح بده	صلاح مده	صلاح دهنده	صلاح داده
صبر کردن (صبر کرنا)	صبر کرد	صبر میکرد	صبر کرده است	صبر کرده بود	صبر خواهد کرد
صبر بکند (صبر کرے)	صبر میکند	صبر بکن	صبر مکن	صبر کننده	صبر کرده

باب الضاد

ضایع کردن (ضایع کرنا)	ضایع کرد	ضایع میکرد	ضایع کرده است	ضایع کرده بود	ضایع خواهد کرد
ضایع بکند (ضایع کرے)	ضایع میکند	ضایع بکن	ضایع مکن	ضایع کننده	ضایع کرده
ضبط کردن (ضبط کرنا)	ضبط کرد	ضبط میکرد	ضبط کرده است	ضبط کرده بود	ضبط خواهد کرد
ضبط بکند (بند کرے)	ضبط می کند	ضبط بکن	ضبط مکن	ضبط کننده	ضبط کرده

باب الطاء

طپیدن (تڑپنا)	طپید	می طپید	طپیده است	طپیده بود	خواهد طپید
بطپد (تڑپے)	می طپد	بطپ	مطپ	طپنده	طپیده
طلبیدن (بلانا)	طلبید	می طلبید	طلبیده است	طلبیده بود	خواهد طلبید
بطلبد (بلاوے)	میطلبد	بطلب	مطلب	طلبنده	طلبیده

باب الظاء

ظاهر شدن (ظاهر ہونا)	ظاهر شد	ظاهر میشد	ظاهر شده است	ظاهر شده بود	ظاهر خواهد شد
ظاهر بشود (ظاهر ہووے)	ظاهر میشود	ظاهر بشو	ظاهر مشو	ظاهر شونده	ظاهر شده
ظلم کردن (ظلم کرنا)	ظلم کرد	ظلم میکرد	ظلم کرده است	ظلم کرده بود	ظلم خواهد کرد
ظلم بکند (ظلم کرے)	ظلم میکند	ظلم بکن	ظلم مکن	ظلم کننده	ظلم کرده

ژولیدن (الجهنا) ژولید میژولید ژولیده است ژولیده بود خواهد ژولید بژولد می ژولد بژول مژول ژولنده ژولیده

ظن بردن (بگمان لیجانا)	ظن برد	ظن میبرد	ظن برده است	ظن برده بود	ظن خواهد برد
ظن ببرد (گمان لیجاوے)	ظن میبرد	ظن ببر	ظن مبر	ظن برنده	ظن برده

باب العین

عربده کردن (لڑائی کرنا)	عربده کرد	عربده میکرد	عربده کرده است	عربده کرده بود	عربده خواهد کرد
عربده بکند (لڑائی کرے)	عربده میکند	عربده بکن	عربده مکن	عربده کننده	عربده کرده
عطسیدن (چھینکنا)	عطسید	میعطسید	عطسیده است	عطسیده بود	خواهد عطسید
بعطسد (چھینکے)	می عطسد	بعطس	معطس	عطسنده	عطسیده
عدل کردن (عدل کرنا)	عدل کرد	عدل میکرد	عدل کرده است	عدل کرده بود	عدل خواهد کرد
عدل بکند (عدل کرے)	عدل میکند	عدل بکن	عدل مکن	عدل کننده	عدل کرده

باب الغین

غنودن (اونگھنا)	غنود	می غنود	غنوده است	غنوده بود	خواهد غنود
بغنود (اونگھے)	می غنود	بغنو	مغنو	غنونده	غنوده
غریدن (گرجنا)	غرید	می غرید	غریده است	غریده بود	خواهد غرید
بغرد (گرجے)	میغرد	بغر	مغر	غرنده	غریده
غلطیدن (لوٹنا)	غلطید	میغلطید	غلطیده است	غلطیده بود	خواهد غلطید
بغلطد (لوٹے)	میغلطد	بغلط	مغلط	غلطنده	غلطیده

باب الفاء

فرسودن (گھسنا)	فرسود	می فرسود	فرسوده است	فرسوده بود	خواهد فرسود
بفرساید (گھسے)	میفرساید	بفرسای	مفرسای	فرساینده	فرسوده

فرمودن

فرمودن (فرمانا)	فرمود	می فرمود	فرموده است	فرموده بود	خواهد فرمود
بفرماید (فرماوے)	می فرماید	بفرمای	مفرمای	فرماینده	فرموده
فریفتن (فریب دینا)	فریفت	میفریفت	فریفته است	فریفته بود	خواهد فریفت
بفریبد (فریب دیوے)	میفریبد	بفریب	مفریب	فریبنده	فریفته
فروختن (بیچنا)	فروخت	میفروخت	فروخته است	فروخته بود	خواهد فروخت
بفروشد (بیچے)	میفروشد	بفروش	مفروش	فروشنده	فروخته
فرستادن (بھیجنا)	فرستاد	می فرستاد	فرستاده است	فرستاده بود	خواهد فرستاد
بفرستد (بھیجے)	میفرستد	بفرست	مفرست	فرستنده	فرستاده
فهمیدن (سمجھنا)	فهمید	می فهمید	فهمیده است	فهمیده بود	خواهد فهمید
بفهمد (سمجھے)	می فهمد	بفهم	مفهم	فهمنده	فهمیده

باب القاف

قابل شدن (قابل ہونا)	قابل شد	قابل میشد	قابل شده است	قابل شده بود	قابل خواهد شد
قابل شود (قابل ہووے)	قابل میشود	قابل بشو	قابل مشو	قابل شونده	قابل شده
قرار کردن (اقرار کرنا)	قرار کرد	قرار میکرد	قرار کرده است	قرار کرده بود	قرار خواهد کرد
قرار بکند (قرار کرے)	قرار میکند	قرار بکن	قرار مکن	قرار کننده	قرار کرده
قصد کردن (ارادہ کرنا)	قصد کرد	قصد میکرد	قصد کرده است	قصد کرده بود	قصد خواهد کرد
قصد بکند (ارادہ کرے)	قصد میکند	قصد بکن	قصد مکن	قصد کننده	قصد کرده

باب الکاف

گشادن (کھولنا)	گشاد	می گشاد	گشاده است	گشاده بود	خواهد گشاد

بگشاید (کھولے)	میگشاید	بگشای	مگشای	گشاینده	گشاده
کاستن (گھٹنا)	کاست	میکاست	کاسته است	کاسته بود	خواهد کاست
بکاهد (گھٹے)	می کاهد	بکاه	مکاه	کاهنده	کاسته
کاشتن (بونا)	کاشت	می کاشت	کاشته است	کاشته بود	خواهد کاشت
بکارد (بوئے)	می کارد	بکار	مکار	کارنده	کاشته
کِشتن (بونا)	کِشت	میکشت	کِشته است	کِشته بود	خواهد کشت
بکارد (بوئے)	می کارد	بکار	مکار	کارنده	کِشته
کُشتن (مارنا)	کُشت	می کُشت	کشته است	کُشته بود	خواهد کشت
بکشد (مارے)	میکشد	بکُش	مکُش	کُشنده	کُشته
کندن (کھودنا)	کند	میکند	کنده است	کنده بود	خواهد کند
بکند (کھودے)	می کند	بکن	مکَن	کننده	کنده
کردن (کرنا)	کرد	میکرد	کرده است	کرده بود	خواهد کرد
بکند (کرے)	می کند	بکن	مکُن	کننده	کرده
کوفتن (کوٹنا)	کوفت	میکوفت	کوفته است	کوفته بود	خواهد کوفت
بکوبد (کوٹے)	می کوبد	بکوب	مکوب	کوبنده	کوفته
کشیدن (کھینچنا)	کشید	میکشید	کشیده است	کشیده بود	خواهد کشید
بکشد (کھینچے)	می کشد	بکَش	مکَش	کَشنده	کشیده
کوشیدن (کوشش کرنا)	کوشید	می کوشید	کوشیده است	کوشیده بود	خواهد کوشید
بکوشد (کوشش کرے)	میکوشد	بکوش	مکوش	کوشنده	کوشیده

باب الکاف

باب الکاف پارسی

گفتن (کہنا)	گفت	می گفت	گفته است	گفته بود	خواهد گفت
بگوید (کہے)	میگوید	بگوے	مگوے	گوینده	گفته
گرفتن (پکڑنا)	گرفت	میگرفت	گرفته است	گرفته بود	خواهد گرفت
بگیرد (پکڑے)	میگیرد	بگیر	مگیر	گیرنده	گرفته
گذشتن (چھوڑنا)	گذشت	میگذشت	گذشته است	گذشته بود	خواهد گذشت
بگذرد (چھوڑے)	میگذرد	بگذر	مگذر	گذرنده	گذشته
گذاشتن (چھوڑنا)	گذاشت	میگذاشت	گذاشته است	گذاشته بود	خواهد گذاشت
بگذارد (چھوڑے)	می گذارد	بگذار	مگذار	گذارنده	گذاشته
گماشتن (چھوڑنا)	گماشت	می گماشت	گماشته است	گماشته بود	خواهد گماشت
بگمارد (چھوڑے)	میگمارد	بگمار	مگمار	گمارنده	گماشته
گداختن (پگھلنا)	گداخت	می گداخت	گداخته است	گداخته بود	خواهد گداخت
بگدازد (پگھلے)	میگدازد	بگداز	مگداز	گدازنده	گداخته
گریختن (بھاگنا)	گریخت	میگریخت	گریخته است	گریخته بود	خواهد گریخت
بگریزد (بھاگے)	می گریزد	بگریز	مگریز	گریزنده	گریخته
گسیختن (ٹوٹنا)	گسیخت	می گسیخت	گسیخته است	گسیخته بود	خواهد گسیخت
بگسلد (ٹوٹے)	می گسلد	بگسل	مگسل	گسلنده	گسیخته
گشتن (پھرنا)	گشت	میگشت	گشته است	گشته بود	خواهد گشت

بگردد (پھرے)	میگردد	بگرد	مگرد	گردنده	گردیده
گریستن (رونا)	گریست	میگریست	گریسته است	گریسته بود	خواهد گریست
بگرید (رووے)	میگرید	بگرے	مگرے	گرینده	گریسته
گستردن (بچھانا)	گسترد	میگسترد	گسترده است	گسترده بود	خواهد گسترد
بگسترد (بچھاوے)	میگسترد	بگستر	مگستر	گسترنده	گسترده
گردیدن (پھرنا)	گردید	میگردید	گردیده است	گردیده بود	خواهد گردید
بگردد (پھرے)	میگردد	بگرد	مگرد	گردنده	گردیده
گرویدن (رجوع ہونا)	گروید	میگروید	گرویده است	گرویده بود	خواهد گروید
بگرود (رجوع ہووے)	می گرود	بگرو	مگرو	گرونده	گرویده
گزیدن (قبول کرنا)	گزید	می گزید	گزیده است	گزیده بود	خواهد گزید
بگزیند (قبول کرے)	میگزیند	بگزین	مگزین	گزیننده	گزیده

باب اللام

لرزیدن (کانپنا)	لرزید	میلرزید	لرزیده است	لرزیده بود	خواهد لرزید
بلرزد (کانپے)	میلرزد	بلرز	ملرز	لرزنده	لرزیده
لغزیدن (پھسلنا)	لغزید	می لغزید	لغزیده است	لغزیده بود	خواهد لغزید
بلغزد (پھسلے)	می لغزد	بلغز	ملغز	لغزنده	لغزیده
لیسیدن (چاٹنا)	لیسید	می لیسید	لیسیده است	لیسیده بود	خواهد لیسید
بلیسد (چاٹے)	می لیسد	بلیس	ملیس	لیسنده	لیسیده

باب المیم

مردن (مرنا)	مرد	می مرد	مرده است	مرده بود	خواهد مرد
بمیرد (مرے)	می میرد	بمیر	ممیر	میرنده	مرده
مالیدن (ملنا)	مالید	می مالید	مالیده است	مالیده بود	خواهد مالید
بمالد (ملے)	می مالد	بمال	ممال	مالنده	مالیده
ماندن (رہنا)	ماند	می ماند	مانده است	مانده بود	خواهد ماند
بماند (رہوے)	می ماند	بمان	ممان	ماننده	مانده
مکیدن (چوسنا)	مکید	می مکید	مکیده است	مکیده بود	خواهد مکید
بمکد (چوسے)	می مکد	بمک	ممک	مکنده	مکیده

باب النون

نمودن (دیکھنا)	نمود	می نمود	نموده است	نموده بود	خواهد نمود
بنماید (دیکھے)	می نماید	بنمای	منمای	نماینده	نموده
نوشتن (لکھنا)	نوشت	می نوشت	نوشته است	نوشته بود	خواهد نوشت
بنویسد (لکھے)	می نویسد	بنویس	منویس	نویسنده	نوشته
نهادن (رکھنا)	نهاد	می نهاد	نهاده است	نهاده بود	خواهد نهاد
بنهد (رکھے)	می نهد	بنه	منه	نهنده	نهاده
نگریستن (دیکھنا)	نگریست	می نگریست	نگریسته است	نگریسته بود	خواهد نگریست
بنگرد (دیکھے)	می نگرد	بنگر	منگر	نگرنده	نگریسته
نگاشتن (لکھنا)	نگاشت	می نگاشت	نگاشته است	نگاشته بود	خواهد نگاشت
بنگارد (لکھے)	می نگارد	بنگار	منگار	نگارنده	نگاشته

نواختن (بجانا)	نواخت	می نواخت	نواخته است	نواخته بود	خواهد نواخت
بنوازد (بجاوے)	می نوازد	بنواز	منواز	نوازنده	نواخته
نهفتن (چھپنا)	نهفت	می نهفت	نهفته است	نهفته بود	خواهد نهفت
بنهفد (چھپے)	می نهفد	بنهف	منهف	نهفنده	نهفته
نالیدن (رونا)	نالید	می نالید	نالیده است	نالیده بود	خواهد نالید
بنالد (روئے)	می نالد	بنال	منال	نالنده	نالیده
نوشیدن (پینا)	نوشید	می نوشید	نوشیده است	نوشیده بود	خواهد نوشید
بنوشد (پیوے)	می نوشد	بنوش	منوش	نوشنده	نوشیده

باب الواو

ورزیدن (قبول کرنا)	ورزید	میورزید	ورزیده است	ورزیده بود	خواهد ورزید
بورزد (قبول کرے)	می ورزد	بورز	مورز	ورزنده	ورزیده

باب الهاء

هراسیدن (ڈرنا)	هراسید	می هراسید	هراسیده است	هراسیده بود	خواهد هراسید
بهراسد (ڈرے)	می هراسد	بهراس	مهراس	هراسنده	هراسیده
هشتن (چھوڑنا)	هشت	می هشت	هشته است	هشته بود	خواهد هشت
بهلد (چھوڑے)	می هلد	بهل	مهل	هلنده	هشته

باب الیاء

یافتن (پانا)	یافت	می یافت	یافته است	یافته بود	خواهد یافت
بیابد (پاوے)	می یابد	بیاب	میاب	یابنده	یافته

یاد کردن (یاد کرنا)	یاد کرد	یاد میکرد	یاد کرده است	یاد کرده بود	یاد خواهد کرد
یاد بکند (یاد کرے)	یاد می کند	یاد بکن	یاد مکن	یاد کننده	یاد کرده
یاری کردن (یاری کرنا)	یاری کرد	یاری میکرد	یاری کرده است	یاری کرده بود	یاری خواهد کرد
یاری بکند (یاری کرے)	یاری میکند	یاری بکن	یاری مکن	یاری کننده	یاری کرده

فائده

مخفی نماند که فعل فارسی در جمع و مفرد بچندین قسم میگردد نمونه اش بجهت مبتدیان در ذیل مرقوم میشود

از گفتن فعل ماضی مطلق

واحد غائب	جمع غائب	واحد حاضر	جمع حاضر	واحد متکلم	جمع متکلم
گفت	گفتند	گفتی	گفتید	گفتم	گفتیم
کہا وہ	کہی وے	کہا تو	کہے تم	کہا میں	کہے ہم

فعل ماضی استمراری

واحد غائب	جمع غائب	واحد حاضر	جمع حاضر	واحد متکلم	جمع متکلم
می گفت	می گفتند	می گفتی	می گفتید	می گفتم	می گفتیم
کہتا تھا وہ	کہتے تھے وے	کہتا تھا تو	کہتے تھے تم	کہتا تھا میں	کہتے تھے ہم

فعل مستقبل

واحد غائب	جمع غائب	واحد حاضر	جمع حاضر	واحد متکلم	جمع متکلم
خواهد گفت	خواهند گفت	خواهی گفت	خواهید گفت	خواهم گفت	خواهیم گفت
کہیگا وہ	کہینگے وے	کہے گا تو	کہوگے تم	کہونگا میں	کہینگے ہم

اسم مفعول

گفته	گفتها
کہا ہوا	کے ہوئے

فعل مضارع

واحد غائب	جمع غائب	واحد حاضر	جمع حاضر	واحد متکلم	جمع متکلم
گوید	گویند	گوئی	گوئید	گویم	گوییم
کہے وہ	کہیں وے	کہے تو	کہو تم	کہوں میں	کہیں ہم

فصل حال

میگوید	میگویند	میگوئی	میگوئید	میگویم	میگوییم
کہتا ہی وہ	کہتے ہیں وے	کہتا ہی تو	کہتے ہو تم	کہتا ہوں میں	کہتے ہیں ہم

فعل امر		اسم فاعل		فعل نہی	
گوئی	گوئید	گوینده	گویندگان	مگوئے	مگوئید
کہہ تو	کہو تم	کہنے والا	کہنے والے	مت کہہ تو	مت کہو تم

بسم الله الرحمن الرحیم

کریما ببخشای بر حال ما	که هستم اسیر کمند هوا
نداریم غیر از تو فریادرس	تویی عاصیان را خطابخش و بس
نگه دار ما را ز راه خطا	خطا در گذار و صوابم نما

در ثنای پیغمبر صلی الله علیه و آله وسلم

زبان تا بود در دهان جای گیر	ثنای محمد بود دلپذیر
حبیب خدا اشرف انبیا	که عرش مجیدش بود متکا
سوار جهانگیر یکران براق	که بگذشت از قصر نیلی رواق

خطاب به نفس

چهل سال عمر عزیزت گذشت	مزاج تو از حال طفلی نگشت
همه با هوا و هوس ساختی	دمی با مصالح نپرداختی
مکن تکیه بر عمر ناپایدار	مباش ایمن از بازی روزگار

در مدح کرم

دلا هر که بنهاد خوان کرم	بشد نامدار جهان کرم

کرم نامدار جهانت کند / کرم کامگار زمانت کند
ورای کرم در جهان کار نیست / وزین گرم‌تر هیچ بازار نیست
کرم مایهٔ شادمانی بود / کرم حاصل زندگانی بود
دل عالمی از کرم تازه دار / جهان را ز بخشش پرآوازه دار
همه وقت شو در کرم مستقیم / که هست آفرینندهٔ جان کریم

در صفت سخاوت

سخاوت کند نیکبخت اختیار / که مرد از سخاوت شود بختیار
بلطف و سخاوت جهانگیر باش / در اقلیم لطف و سخا میر باش
سخاوت بود کار صاحبدلان / سخاوت بود پیشهٔ مقبلان
سخاوت مس عیب را کیمیاست / سخاوت همه دردها را دواست
مشو تا توان از سخاوت بری / که گوی بهی از سخاوت بری

در مذمت بخیل

اگر چرخ گردد بکام بخیل / ور اقبال باشد غلام بخیل
وگر در کفش گنج قارون بود / وگر تابعش ربع مسکون بود
نیرزد بخیل آنکه نامش بری / وگر روزگارش کند چاکری
مکن التفاتی بمال بخیل / مبر نام مال و منال بخیل
بخیل ار بود زاهد بحر و بر / بهشتی نباشد بحکم خبر
بخیل ارچه باشد توانگر بمال / بخواری چو مفلس خورد گوشمال
سخیان ز اموال بر میخورند / بخیلان غم سیم و زر میخورند

در صفت تواضع

دلا گر تواضع کنی اختیار / شود خلق دنیا ترا دوستدار
تواضع زیادت کند جاه را / که از مهر پرتو بود ماه را
تواضع بود مایهٔ دوستی / که عالی بود پایهٔ دوستی
تواضع کند مرد را سرفراز / تواضع بود سروران را طراز
تواضع کند هر که هست آدمی / نه زیبد ز مردم بجز مردمی
تواضع کند هوشمند گزین / نهد شاخ پر میوه سر بر زمین
تواضع بود حرمت افزای تو / کند در بهشت برین جای تو
تواضع کلید در جنت است / سرافرازی و جاه را زینت است
کسی را که گردن کشی در سرست / تواضع ازو یافتن خوشترست
کسی را که عادت تواضع بود / ز جاه و جلالش تمتع بود
تواضع عزیزت کند در جهان / گرامی شوی پیش دلها چو جان
تواضع مدار از خلایق دریغ / که گردن از آن برکشی همچو تیغ
تواضع ز گردن فرازان نکوست / گدا گر تواضع کند خوی اوست

در مذمت تکبر

تکبر مکن زینهار ای پسر / که روزی ز دستش درآیی بسر
تکبر ز دانا بود ناپسند / عجیب آید این معنی از هوشمند
تکبر بود عادت جاهلان / تکبر نیاید ز صاحبدلان
تکبر عزازیل را خوار کرد / بزندان لعنت گرفتار کرد
کسی را که خصلت تکبر بود / سرش پر غرور و از تصور بود
تکبر بود مایهٔ مدبری / تکبر بود اصل بدگوهری

چو دانی بخبر چرا میکنی — خطا میکنی و خطا میکنی

در فضیلت علم

بنی آدم از علم یابد کمال — نه از حشمت و جاه و مال و منال
چو شمع از پی علم باید گداخت — که بی علم نتوان خدا را شناخت
خردمند باشد طلبگار علم — که گرم است پیوسته بازار علم
کسی را که شد در ازل بختیار — طلب کردن علم کرد اختیار
طلب کردن علم شد بر تو فرض — وگر واجبست از پیش قطع ارض
برو دامن علم گیر استوار — که علمت رساند بدار القرار
میاموز جز علم گر عاقلی — که بی علم بودن بود غافلی
ترا علم در دین و دنیا تمام — که کار تو از علم گیرد نظام

روایت نمود انس بن مالک رضی الله عنه که فرمود رسول صلی الله علیه وسلم طلب العلم فریضة علی کل مسلم ومسلمة یعنی طلب علم فرض است بر هر مسلمان خواه مرد باشد خواه عورت ۱۲

در امتناع از صحبت جاهلان

دلا گر خردمندی و هوشیار — مکن صحبت جاهلان اختیار
ز جاهل گریزنده چون تیر باش — نیامیخته چون شکر شیر باش
ترا اژدها گر بود یار غار — ازان به که جاهل بود غمگسار
اگر خصم جان تو عاقل بود — به از دوستداری که جاهل بود
چو جاهل کسی در جهان خوار نیست — که نادان ترا از جاهلی کار نیست
ز جاهل نیاید بجز افعال بد — وزو نشنود کس بجز اقوال بد
سرانجام جاهل جهنم بود — که جاهل نکو عاقبت کم بود
سر جاهلان بر سر دار به — که جاهل بخواری گرفتار به
ز جاهل حذر کردن اولی بود — کزو ننگ دنیا و عقبی بود

در صفت عدل

چو ایزد ترا این همه کام داد — چرا بر نیاری سرانجام داد
چو عدلست پیرایهٔ خسروی — چرا عدل را دل نداری قوی
ترا مملکت پایداری کند — اگر معدلت دستیاری کند
چو نوشیروان عدل کرد اختیار — کنون نام نیکست ازو یادگار
ز تاثیر عدلست آرام ملک — که از عدل حاصل شود کام ملک
جهان را بانصاف آباد دار — دل اهل انصاف را شاد دار
جهان را به از عدل معمار نیست — که بالاتر از معدلت کار نیست
ترا زین به آخر چه حاصل بود — که نامت شهنشاه عادل بود
اگر خواهی از نیکبختی نشان — در ظلم بندی بر اهل جهان
رعایت دریغ از رعیت مدار — مراد دل دادخواهان برآر

در مذمت ظلم

خرابی ز بیداد بیند جهان — چو بستان خرم ز باد خزان
مده رخصت ظلم در هیچ حال — که خورشید ملکت نیابد زوال
کسی کاتش ظلم زد در جهان — برآورد از اهل عالم فغان
ستمکش گر آهی برآرد ز دل — زند سوز او شعله در آب و گل
مکن بر ضعیفان بیچاره زور — ببیند لیش آخر ز تنگی گور
بآزار مظلوم مائل مباش — ز دود دل خلق غافل مباش
مکن مردم آزاری ای تند رای — که ناگه رسد بر تو قهر خدای
ستم بر ضعیفان مسکین مکن — که ظالم بدوزخ رود بی سخن

در صفت قناعت

دلا گر قناعت بدست آوری — در اقلیم راحت کنی سروری
اگر تنگدستی ز سختی منال — که پیش خردمند هیچ ست مال
ندارد خردمند از فقر عار — که باشد نبی را ز فقر افتخار
غنی را زر و سیم آرایش ست — ولیکن فقیر اندر آسایش ست
غنی گر نباشی مکن اضطراب — که سلطان نخواهد خراج از خراب
قناعت بهر حال اولیترست — قناعت کند هر که نیک اخترست
ز نور قناعت برافروز جان — اگر داری از نیکبختی نشان

در مذمت حرص

ایا مبتلا گشته در دام حرص — شده مست و لایعقل از جام حرص
مکن عمر ضایع به تحصیل مال — که همرنگ گوهر نباشد سفال
هر آنکس که در بند حرص اوفتاد — دهد خرمن زندگانی بباد
گرفتم که اموال قارون تراست — همه نعمت ربع مسکون تراست
بخواهی شد آخر گرفتار خاک — چو بیچارگان با دل دردناک
چرا میگدازی ز سودای زر — چرا میکشی بار محنت چو خر
چرا میکشی محنت از بهر مال — که خواهد شدن ناگهان پایمال
چنان داده دل به نقش درم — که هستی ز نقشش ندیم و ندم
چنان عاشق روی زر گشته — که شوریده احوال و سرگشته
چنان گشته صید بهر شکار — که یادت نیاید ز روز شمار
مبادا دل آن فرومایه شاد — که از بهر دنیا دهد دین بباد

در صفت طاعت و عبادت

کسی را که اقبال باشد غلام — بود میل خاطر به طاعت مدام
نشاید سر از بندگی تافتن — که دولت بطاعت توان یافتن
سعادت ز طاعت میسر شود — دل از نور طاعت منور شود
اگر بندی از بهر طاعت میان — گشاید در دولت جاودان
ز طاعت نپیچد خردمند سر — که بالای طاعت نباشد هنر
بآب عبادت وضو تازه دار — که فردا ز آتش شوی رستگار
نماز از سر صدق بر پای دار — که حاصل کنی دولت پایدار
ز طاعت بود روشنائی جان — که روشن ز خورشید باشد جهان
پرستنده آفریننده باش — در ایوان طاعت نشیننده باش
اگر حق پرستی کنی اختیار — در اقلیم دولت شوی شهریار
سر از جیب پرهیزگاری برآر — که جنت بود جای پرهیزگار
ز تقوی چراغ روان برفروز — که چون نیکبختان شوی نیک روز
کسی را که از شرع باشد شعار — نترسد ز آسیب روز شمار

در مذمت شیطان

دلا هر که محکوم شیطان بود — شب و روز در بند عصیان بود
کسی را که شیطان بود پیشوا — کجا باز گردد براه خدا
دلا عزم عصیان مکن زینهار — که فردا ز آتش شوی رستگار
ز عصیان کند هوشمند احتراز — که از آب باشد شکر را گداز
کند نیکبخت از گنه اجتناب — که پنهان شود نور مهر از سحاب

مکن نفس امّاره را پیروی / که ناگه گرفتار دوزخ شوی
اگر بر نتابد ز عصیان دلت / بود اسفل السافلین منزلت
مکن خانهٔ زندگانی خراب / بسیلاب فعل بد و ناصواب
اگر دور باشی ز فسق و فجور / نباشی ز گلزار فردوس دور

در بیان شراب

بده ساقیا آب آتش لباس / که مستی کند اهل دل التماس
می لعل در ساغر زرنگار / بود روح پرور چو لعل نگار
خوشا آتش شوق ارباب عشق / خوشا لذّت درد اصحاب عشق
بیار آن شراب چو آب حیات / که یابد ز نوشش دل از غم نجات
خوش آن دل که دارد تمنّای دوست / خوش آنکس که در سر سودای اوست
خوش آن دل که شیداست بر روی دوست / خوش آن دل که شد منزلش کوی دوست
شرابی چو آب روان بخش یار / شراب مصفّا چو روی نگار
خوشا می پرستی ز صاحبدلان / خوشا ذوق مستی ز اهل دلان

در صفت وفا

دلا در وفا باش ثابت قدم / که بی سکّه رایج نباشد درم
ز راه وفا گر نپیچی عنان / شوی دوست اندر دل دشمنان
مگردان ز کوی وفا روی دل / که در روی جانان نباشی خجل
منه پای بیرون ز کوی وفا / که از دوستان می نزیبد جفا
جدائی ز احباب کردن خطاست / نزیبد ز یاران خلاف وفاست
بود بی وفائی سرشت زنان / میاموز کردار زشت زنان

در فضیلت شکر

کسی را که باشد دل حق شناس / نشاید که بندد زبان سپاس
نفس جز بشکر خدا بر میار / که واجب بود شکر پروردگار
ترا مال و نعمت فزاید ز شکر / ترا فتح از در درآید ز شکر
اگر شکر حق تا بروز شمار / گزاری نباشد یکی از هزار
ولی گفتن شکر اولی‌تر است / که اسلام را شکر او زیور است
گر از شکر ایزد نه بندی زبان / بدست آوری دولت جاودان

در بیان صبر

ترا گر صبوری بود دستیار / بدست آوری دولت پایدار
صبوری بود کار پیغمبران / نه پیچند زین روی دین پروران
صبوری کشاید در کام جان / که جز صابری نیست مفتاح آن
صبوری برآرد مراد دلت / که از عالمان حل شود مشکلت
صبوری کلید در آرزوست / کشایندهٔ کشور آرزوست
صبوری بهر حال اولی بود / که در ضمن آن چند معنی بود
صبوری ترا کامگاری دهد / ز رنج و بلا رستگاری دهد
صبوری کنی گر ترا دین بود / که تعجیل کار شیاطین بود

در صفت راستی

دلا راستی گر کنی اختیار / شود دولت همدم و بخت یار
نه پیچد سر از راستی هوشمند / که از راستی نام گردد بلند
دم از راستی گر زنی صبح وار / ز تاریکی جهل گیری کنار

مزن دم بجز راستی زینهار — که دارد فضیلت یمین بر یسار
به از راستی در جهان کار نیست — که در گلبن راستی خار نیست

در مذمت کذب

کسے را که ناراستی گشت کار — کجا روز محشر شود رستگار
کسے را که گردد زبان دروغ — چراغ دلش را نباشد فروغ
دروغ آدمی را کند شرمسار — دروغ آدمی را کند بی وقار
ز کذّاب گیرد خردمند عار — که او را نیارد کسے در شمار
دروغ ای برادر مگو زینهار — که کاذب بود خوار و بی اعتبار
ز ناراستی نیست کاری بتر — ازو گم شود نام نیک ای پسر

در صنعت حق تعالی

نگه کن برین گنبد زرنگار — که سقفش بود بی ستون استوار
سراپردهٔ چرخ گردنده بین — درو شمعهای فروزنده بین
یکی پاسبان و یکی پادشاه — یکی دادخواه و یکی تاج خواه
یکی شادمان و یکی دردمند — یکی کامران و یکی مستمند
یکی باجدار و یکے تاجدار — یکی سرفراز و یکے خاکسار
یکی بر حصیر و یکے بر سریر — یکی در پلاس و یکی در حریر
یکی بی نوا و یکے مالدار — یکی نامراد و یکے کامگار
یکی در عنا و یکے در غنا — یکی را بقا و یکے را فنا
یکی تندرست و یکی ناتوان — یکی سالخورد و یکی نوجوان
یکی در صواب و یکی در خطا — یکی در دعا و یکی در دغا

یکی نیک کردار و نیک اعتقاد — یکی غرق در بحر فسق و فساد
یکی نیک خلق و یکے تندخوی — یکی بردبار و یکے جنگ جوی
یکی در تنعم یکی در عذاب — یکی در مشقت یکی کامیاب
یکی در جهان جلالت امیر — یکی در کمند حوادث اسیر
یکی در گلستان راحت مقیم — یکی با غم و رنج و محنت ندیم
یکی را برون رفت ز اندازه مال — یکی در غم نان و خرج عیال
یکی چون گل از خرمی خنده زن — یکی را دل آزرده خاطر حزین
یکی بسته از بهر طاعت کمر — یکی در گنه برده عمری بسر
یکی را شب و روز مصحف بدست — یکی خفته در کنج میخانه مست
یکی بر در شرع مسمار وار — یکی در ره کفر زنّاردار
یکی مقبل و عالم و هوشیار — یکی بد بر و جاهل و شرمسار
یکی غازی و چابک و پهلوان — یکی بزدل و سست و ترسنده جان
یکی کاتب اهل دیانت ضمیر — یکی دزد باطن که نامش دبیر

در منع امید از مخلوقات

ازین پس مکن تکیه بر روزگار — که ناگه ز جانت برآرد دمار
مکن تکیه بر لشکر بے عدد — که شاید ز نصرت نیابے مدد
مکن تکیه بر ملک و جاه و حشم — که پیش از تو بود و بعد از تو هم
مکن بد که بد بینی از یار نیک — نمی روید از تخم بد بار نیک
بسا پادشاهان سلطان نشان — بسا پهلوانان کشورستان
بسا تندگردان لشکرشکن — بسا شیر مردان شمشیرزن

بسا ماهرویان شمشاد قد | بسا نازنینان خورشید خد
بسا ماهرویان نوخاسته | بسا نوعروسان آراسته
بسا نامداران با کامگار | بسا سروقد و بسا گلعذار
که کردند پیراهن عمر چاک | کشیدند سر در گریبان خاک
چنان خرمن عمرشان شد بباد | که هرگز کسی زان نشانی نداد
منه دل برین منزل جانستان | که دوری نه بینی دلی شادمان
منه دل برین کاخ خرم هوا | که می بارد از آسمانش بلا
ثباتی ندارد جهان ای پسر | بغفلت مبر عمر و روی بسر
مکن تکیه بر ملک و فرماندهی | که ناگه چو فرمان رسد جان دهی

منه دل برین دیر ناپایدار
ز سعدی همین یک سخن یاد دار

تمام شد

کتاب لاجواب کریما بعون الله الملک العلام فقط

ما مقیمان

بسم الله الرحمن الرحیم

ما مقیمان کوی دلداریم | رخ بدنیا و دین نمی آریم
بلبلانیم کز قضا و قدر | اوفتاده جدا ز گلزاریم
مرغ شاخ درخت لاهوتیم | گوهر درج گنج اسراریم
بامید عبیر خاک درش | فارغ از نافهای تاتاریم
بنده بندگان مستانیم | خادم خادمان خماریم
غم او را بدل همی خواهیم | محنتش را بجان خریداریم
گوییم او را بدل که یا هو هو | زانکه پیوسته سر اظهاریم
تا مگر بار درگهش یابیم | هر دم از دیده خون همی باریم
دیرگاهست کز بشارت غیب | هر سحر مژده امیداریم

که بچشمان دل مبین جز دوست
هر چه بینی بدان که مظهر اوست

رخ تو غیرت گلستان است | لب تو رشک رنگ مرجان است
ولبر اسنبلت بخوشبوئی | بر سر لاله عنبر افشان است

صفحهٔ روی تو آیت خال / عاشقان را بجای قرآن ست
برگ ریحان ترا بنسرین ست / گوی خوبی ترا بچوگان ست
خط بلبلت و سیلتی دارد / جای طوطی شکرستان ست
نشد دردم از علاج طبیب / یارب این درد را چه درمان ست
می نیارم زدن بوصف تو دم / وصف حسنت نه حد امکان ست
تا شد از پیش دیده نقش رخت / دمبدم خون ز دیده باران ست
بلبل شاخسار گلشن قدس / این سخن هر صباح گویان ست

یعنی روح

که بچشمان دل مبین جز دوست
هر چه بینی بدانکه مظهر اوست

بجهان در همیشه پیدائی / لیک در چشم من نمی آئی
ای که در هیچ جا نداری جا / بوالعجب مانده ام که هر جائی
در لباس دوئی نمی گنجی / زانکه مشهور تر بیکتائی
روشن از آفتاب طلعت تو / چهره های بتان یغمائی
از جمالت که بی مثال آمد / خرم آندم که پرده بگشائی
گاه مستی و گاه هشیاری / گاه پیری و گاه برنائی
گاه دُرّی و گاه غواصی / گاه موجی و گاه دریائی
اندرون و برون و از پس و پیش / در چپ و راست و زیر و بالائی
دوش گوینده ادا میکرد / از دل زار و صوت شیدائی

که بچشمان دل مبین جز دوست
هر چه بینی بدانکه مظهر اوست

مشکبویست گوشهٔ گلزار / گوشهٔ زاهدانه باز گذار
عطر بیزست باد نوروزی / خلق را نیست حاجت عطار
چه عجب گر درین چنین ایام / بکنم سجده بر در خمار
بر کشم جبهٔ دوتا رویه / خوش در آیم بحلقهٔ زنار
گل ناران که در خزان میخواندی / وقنا ربنا عذاب النار
هر دم از باد صبح بر آتش / طعنها میزند بسی گلنار
از گل تازه عنبر افشان ست / کوه و صحرا و کوچه و بازار
روشن ست از نظارهٔ نرگس / مردم دیدهٔ اولی الابصار
چون به بستان سرای در رفتیم / می شنیدیم از در و دیوار

که بچشمان دل مبین جز دوست
هر چه بینی بدانکه مظهر اوست

هر سر این ترانه از هر سو / نغمهٔ لا اله الا هو
ناوک اندر کمان خود دارد / شاهدان را بهانه در ابرو
تا کند غنچه با هزار عشق / عقل را نیست زور در بازو
جان من بی رخ تو فاخته وار / سالها شد که میکند کوکو
سر به پیش تو می نهم هردم / پیش بت سجده میبرد هندو
ای ز روی تو دیده ها روشن / وی ز موی تو نافها خوشبو
دیده چون چشم شیرگیر ترا / به بیابان نهاده رخ آهو
زاهدا گذر از دوئی و در آ / در ره عشق یکدل و یکرو
گر ترا گوش جان نباشد کر / بالیقین بشنوی تو از هر سو

که بچشمان دل مبین جز دوست
هرچه بینی بدانکه مظهر اوست

باغ را مژدهٔ بهار آمد | نکهت نافهٔ تتار آمد
هر طرف بانگ بلبلان خاست | مرغ در مرغزار زار آمد
از شکنهای طرهٔ سنبل | بوی گیسوی آن نگار آمد
چشم نرگس ز ساغر لاله | باده نادیده در خمار آمد
صبحدم بر سر عروس چمن | ابر نوروز در نثار آمد
چهرهٔ گل بچشم غمناکان | چون رخ یار غمگسار آمد
در گلستان نسیم عنبر بو | هر سحرگاه مشکبار آمد
سرخ شد پای قمری از گل سرخ | زاغ را در دو دیده خار آمد
صوفیان الصبا صفا می گفت | ناله کز دل هزار آمد

که بچشمان دل مبین جز دوست
هرچه بینی بدانکه مظهر اوست

هر که وصف نگار می گوید | سخن آبدار می گوید
پیر ما سر عالم مستی | با دل هوشیار می گوید
خط او را خرد دهنا دانی | باز مشک تتار می گوید
در سحرگه نسیم نوروزی | خبر زلف یار می گوید
باغبان پیش گل بموسم گل | گله از جور خار می گوید
بلبل اندر خزان بشاخ کهن | قصهٔ نوبهار می گوید
سرو در باغ وصف بالایش | از سر اختیار می گوید

چون کشم زلف عنبرینش را | هر کسی مار مار می گوید
مرغ دستانسرای روضهٔ راز | صبحدم زار زار می گوید

که بچشمان دل مبین جز دوست
هرچه بینی بدانکه مظهر اوست

ای ز مهر تو عالمی غمناک | جان هر یک فتاده در تاپاک
بر جمال و جلال چهرهٔ تو | همه را کور دیدهٔ ادراک
شهسواریست عشق کز بیمش | میشود رام توسن افلاک
ننهد پا بکوچهٔ باطل | هر که در راه حق بود چالاک
زهر نوشندگان جام غمت | می نخواهند از کسی تریاک
ترک عشق تو عاشقانت را | می کشد از کسی ندارد باک
آه من سوخت استخوان مرا | آتشی زد بخرمن خاشاک
خنجر عشق یار بار دگر | میکند سینهای یاران چاک
بشنوی از زبان هر موجود | ساعتی گر زغیر گردی پاک

که بچشمان دل مبین جز دوست
هرچه بینی بدان که مظهر اوست

گر خوری جرعهٔ ز ساغر غم | جام جمشید رازنی بر هم
ملک شادی همی دهند بباد | مالکان غم و بلا در دم
دردمندان ز زخم تیغ فراق | می نخواهند از کسی مرهم
گر بدریا در او فتند بوجد | رشتهٔ دلق شان نگردد نم
برترین عالمیست گردانی | عاشقان را برون ازین عالم

چون بخود خویش را حرام کنی — حرم عشق را شوی محرم
تا نه‌گردد بلا گریبانت — دامن عیش را نگیری کم
گر بجوئی صفات ذات خدا — نظرے کن بمظهر آدم
ساز عشق ار بچنگ در گیری — بشنوی از نوائے نالهٔ بم

که بچشمان دل مبین جز دوست
هر چه بینی بدانکه مظهر اوست

از غم و درد گر نیائی تنگ — دامن شادی آرے اندر چنگ
در مقامات منزل جانان — جان من کے رسی بمرکب لنگ
گر خوری جرعهٔ ملامت را — شیشهٔ ننگ را زنی بر سنگ
بر بساط بلا سر بازے — راست بازان همی‌کشند درنگ
اول از پردهٔ خودے بدر آی — بعد ازان کن براه عشق آهنگ
گر ببیند نگارخانهٔ عشق — مانی از خود نهان کند ارژنگ
عشق خونریز و تشنه است کزو — کفن کشتگان نیابد رنگ
اوفتادیم در بیابانے — بیکس و بیکسے نه صلح و نه جنگ
کلماتی برون نمے آید — غیر ازین از دهان وحش و پلنگ

که بچشمان دل مبین جز دوست
هر چه بینی بدانکه مظهر اوست

یار با شیشهٔ شراب رسید — راحت اندر دل خراب رسید
ماهرویان برخ نقاب کشند — بین که آن شوخ بی نقاب رسید
دل من رفت سوی مژگانش — گوئیا سیخ را کباب رسید

چون نظر کرد گل برخسارش — از حیا بر رخش گلاب رسید
پیر با عشق آن جوان دارد — این حکایت بشیخ و شاب رسید
ترک من بهر کشتنم با تیغ — بر سرم از پی صواب رسید
زانکه قربان تیر و ترکش او — یارم از خانه بی حجاب رسید
بر دلش داغ آتشین بنهاد — آه من چون بماهتاب رسید
چون ره عقل را خطا کردم — من دیوانه را خطاب رسید

که بچشمان دل مبین جز دوست
هر چه بینی بدانکه مظهر اوست

در بیابان درد حیرانیم — راه شهر و دمی ندانیم
اوفتادیم در قفس ناگاه — می ندانیم تا چه مرغانیم
گه خرابیم و گاه معموریم — گه اسیریم و گاه دربانیم
گه جهودیم و گاه زناریم — گاه ترسا و گه مسلمانیم
گه طبیبیم و گاه بیماریم — گاه دردیم و گاه درمانیم
گاه صوفی و گاه رقاصیم — گاه گریان و گاه خندانیم
گاه منظور چشم عشاقیم — گاه ناظر بروی خوبانیم
گر بهندوستان شدیم چه باک — بلبل گلشن خراسانیم
تا بیاموختیم ابجد عشق — رقمی غیر ازین نمیدانیم

که بچشمان دل مبین جز دوست
هر چه بینی بدانکه مظهر اوست

هر که را دیده شد بروی تو باز — آمد از عشق خوبرویان باز

وانکه از جام عشق شد مدهوش — هیچگاهی بهوش نامد باز

گر بخواهی که بینیش بردوز — دیده‌ها را ز غیر او چون باز

حرف درمان ز لوح سینه بشوی — نامهٔ درد چون کنی آغاز

از دل و جان نثار ناوک دوست — جان فدا می‌کنند اهل نیاز

چون نظر میکنم بنقش رخت — پرتو حق ببینم اندر باز

گر بجویند باز دریابند — دل محمود را ز زلف ایاز

ق دوش خود را بخواب میدیدم — پیش دلبر ای صفحهٔ راز

برزدم تختهٔ درش ناگاه — از درونش برآمد این آواز

که بچشمان دل مبین جز دوست
هرچه بینی بدانکه مظهر اوست

ای دل دوستان بروی تو شاد — خانهٔ شادی از رخت آباد

گر ببیند لبان شیرینت — نقش شیرین ز دل کند فرهاد

هرگز از بندگیت سر نکشد — در جهان هیچ بندهٔ آزاد

مادر دهر چون تو فرزندی — از ازل تا ابد نه دید و نزاد

گر قبولم کنی و گر مردود — نتوانم زدن دم ایراد

شحنهٔ عشق تو بملک دلم — می‌فزاید ز حد برون بیداد

پیش محراب طاق ابرویت — سروری نیست آنکه سر ننهاد

دی بدیوان عشق در رفتم — تا ز نادیدنت کنم فریاد

همدران دم سروش مژده گزار — از سر لطف این ندا در داد

که بچشمان دل مبین جز دوست

هرچه بینی بدان که مظهر اوست

قصهٔ عاشقانه میگویم — نه چو هر یک فسانه میگویم

رمز فقر و یگانگی به نیاز — از فقیر و یگانه میگویم

روز و شب بهر زلف و روی نگار — وصف مرآت و شانه میگویم

سخنان زمانهٔ غدار — هم باهل زمانه میگویم

در دیوانگی همیگویم — عاقلی را بهانه میگویم

ساغر لاله دیده ام بچمن — زان حدیث چمانه میگویم

چون لب و زلف و خال را دیدم — شکر و دام و دانه میگویم

خبر خواری از خرابی دهر — بیخودان را بهانه میگویم

چونکه واقف شدم ز پردهٔ راز — دمبدم این ترانه میگویم

که بچشمان دل مبین جز دوست
هرچه بینی بدان که مظهر اوست

ای رخت نور دیدهٔ عشاق — وی درت قبله گاه هر مشتاق

تو بخوبی بتا نداری جفت — زانکه هستی بخوبروئی طاق

دلبران گرچه دلبرند ولیک — از همه دل بری علی الاطلاق

زهر نوشندگان جام غمت — می نخواهند از کسی تریاق

دل عشاق ساخته است هدف — تیر چشم بتان سیمین ساق

دیگران می کشند ساغر وصل — ما غریبان مدام در فراق

مستحق بلا و اند و هم — عاشقان را بلاست استحقاق

از عراقی صد آفرین شنود — سخنم گر کسی برد بعراق

مخبران دیار عالم عشق
این خبر میدهند در آفاق

که بچشمان دل مبین جز دوست
هر چه بینی بدانکه مظهر اوست

تازه شد بوستان بموسم گل
داروی درد سینهٔ بلبل

میدهد نافهای چین برباد
نکهت چین طرهٔ سنبل

برگهاے گل از پی خوبان
بسته بر چشمهای بستان پل

باغبان بر سمند باغ انداخت
دیگر از حلهٔ ربا چین جل

نظری کن بنرگس مخمور
که بیکبار مست شد بی مل

از دم قول بلبلان سحر
بر شد از شیشهٔ نغره قلقل

بازو دراج را بصحن چمن
از گل لاله سرخ شد چنگل

من مخمور در چنین روزے
سرفرو برده بوم از سر ذل

از پی آنکه چون شوم واصل
ناگهان این شنیدم از صلصل

که بچشمان دل مبین جز دوست
هر چه بینی بدان که مظهر اوست

هر که عشق ترا بجان دارد
ملک آفاق رایگان دارد

دلم از تیر غمزهٔ چشمت
نظرے کن که صد نشان دارد

صوفی ما عجب سبکسارست
که بعشاق سر گران دارد

گرچه با جرم بی عدد داریم
یار ما لطف بیکران دارد

هیچگه دل بدلبری ندهد
آنکه او چون تو دوستان دارد

سر خود را اگر فدا سازی
بر سر دوست کی زیان دارد

طالب

طالب بار بزم مهرویان
سالها سر بر آستان دارد

ترک من از براے کشتن من
در میان تیغ خونفشان دارد

هر که او جز نگی مید اند
این دو مصراع بر زبان دارد

که بچشمان دل مبین جز دوست
هر چه بینی بدان که مظهر اوست

قرب او را وصال میگویند
وصل او را محال میگویند

چهره اش را چو ماه می بینند
ابرویش را هلال میگویند

خط نویسان دهان و زلفش را
نقاط میم و دال میگویند

داغ سوز شرار سینه ماست
بر رخش آنکه خال میگویند

جرعه نوشان بادهٔ لعلش
جام جم را سفال میگویند

مسند شاه را گدایانش
پای صف نعال میگویند

ناقصان دستگاه دنیا را
پایگاه کمال میگویند

قصهٔ ناقبول و قول قبیح
روز و شب قیل و قال میگویند

صوفیان در رہ صفا هر دم
از سر وجد و حال میگویند

که بچشمان دل مبین جز دوست
هر چه بینی بدان که مظهر اوست

هر کرا مایهٔ یقین باشد
دیدهٔ او خدای بین باشد

خاتم همت بلندش را
مهرهٔ آسمان نگین باشد

غیر حق کس نباشدش منظور
نظر عارفان چنین باشد

میرسد عاقبت بعیش مدام
هر که او دائما حزین باشد

بنده کو زخواجگی برهد — عالمش بندهٔ کمین باشد
وانکه شد محرم سرای صفات — حرم ذات را قرین باشد
ایکه نائی و می بدین چندا — کار دین را خلل بدین باشد
رهروی کو چشید ساغر وصل — با خود او را مدام کین باشد
داستان مراد ذاکر عشق — هر مرادی که هست این باشد

که بچشمان دل مبین جز دوست
هر چه بینی بدان که مظهر اوست

دوش رفتم بسوی حمامی — دیدم آنجا یکی دلارامی
چابکی دلبری و بیباکی — نازکی مهرخی گل اندامی
سرو قدی و یاسمن بوئی — سرکشی خونخوری و خودکامی
تند خوئی و مردم آزاری — مست چشمی و ساغر آشامی
گاه در بحث حیله پردازی — گاه در علم عشوه علامی
عاشقان را همی نمود بیان — از رخ و زلف کفر و اسلامی
چون مراد دید سوی خود طلبید — تا نوازد ز روی انعامی
متحیر چنان شدم که نماند — در من از هوش و آگهی نامی
من ندانم که اندر آن حیرت — بوصالی که داد پیغامی

که بچشمان دل مبین جز دوست
هر چه بینی بدان که مظهر اوست

تمام شد نسخهٔ مامقیماه

محمود نامه

بسم الله الرحمن الرحیم

ای داغ بر دل از غم خال تو لاله را — شرمنده ساخت آهوی چشمت غزاله را
از انفعال لعل لبت لاله در چمن — دیگر بدست خویش نگیرد پیاله را
آگه گشت شاهد گل گرچه صد هزار — بلبل ز روی درد کشید آه و ناله را
آمد برون بگرد رخت خط عنبرین — کس گرد مه ندید بدین گونه هاله را
آسان زخوان وصل تو کس بهره نیافت — مشکل توان گرفت بدست این نواله را
اوصاف گل ز بلبل بیدل توان شنید — چون مثل او نخواند کسی این رساله را

آزرده کی کند دل محمود را ایاز
نیکو کند مطالعه گر این قباله را

بر فکن از ماه رخ خود نقاب — تا نخند دعوی حسن آفتاب
بادهٔ گلگون چو کشی با رقیب — چند کنی جان و دلم را کباب
بهر قدمبوس تو آید بسر — لغره زنان آب بصد اضطراب
بی تو محال ست که در چشم من — جای کند در شب هجر تو خواب
بزم تو یاد آورد و می کند — ناله چو نی هر نفس از غم رباب

با قدِ تو سرو برابر نشد
پیش رخت شد زخجالت گلاب

باز ایاز از دلِ محمود برد
صبر و قرار و خرد و خورد و خواب

پُر دهد ساقی پیاله گاه راست و گاه چپ
پند ناصح میکند از باده ام امّا چه سود
پیش او گر لاف خوبی گل زند بادا نگند
باکبازان راست و چپ ستاده اند عشق
پیر و برنا بر مهِ روی تو عاشق شد بجان
پرتو حسنِ تو مارا مزرعِ امّید هست

از شراب دیرساله گاه راست و گاه چپ
میکند ساقی حواله گاه راست و گاه چپ
از خجالت این رساله گاه راست و گاه چپ
روی بنها همچو لاله گاه راست و گاه چپ
صف زده گرد و حواله گاه راست و گاه چپ
لیک هجرت همچو ژاله گاه راست و گاه چپ

پارسائی تا بکی محمود را می میدهد
ساقی مشکین کلاله گاه راست و گاه چپ

تابِ روی تو شمع انجمن ست
تو ای امروز یوسف ثانی
تن تو هر که دید گفت از شوق
تنگ در بر گرفت هر که ترا
ترکِ عشقِ تو چون کنم من زار
تازه تر شد رخ تو از خطِ سبز

گل روی تو زینتِ چمن ست
زان سبب عاشقِ تو مرد و زن ست
الله الله این چه سیم تن ست
دلِ او شاد و کام زان حسن ست
تا مرا جان خسته در بدن ست
بندهٔ او بنفشه و سمن ست

تار زلفِ ایاز ای محمود
بهر پای دلِ تو عجب رسن است

تا بست لشد بوعدهٔ خود یارِ الغیاث
زین غصه گشت جان و دلم زار الغیاث

شور هست و شیره جان من ز محنتِ فراق
تا الث میان ما و تو بیباشد رقیب
ثمن می ده مغانه دهم نقد جان اگر
ثبت است بر جریدهٔ جنت گر گناه بد
تا الث پیاله ساقی اگر بخشدم تمام

با شیوه گاو درشت و بیکار الغیاث
این از کجا رسید دگر بار الغیاث
با شد ز دست آن بت عیّار الغیاث
مردم بدور چشم تو بیمار الغیاث
گردم ز بار درد سبکسار الغیاث

ثوبِ از تن ایاز چو بگرفت کام دل
محمود شد بغصه گرفتار الغیاث

جمالت را هزاران صاحب تاج
چنان هجر تو مارا ساخت عاجز
چو جا بر بام وصلت یافت عاشق
جهان شد تیره بر من چون نهفتی
جگر خون کرد زلفت مشک چین را
جدا از آفتابِ عارضِ تو

بکید ین بجان گشتند محتاج
که در ماند بچنگ باز درّاج
شد اورا گوئیا بر چرخ معراج
زمن آنسا عدِ صافی تراز عاج
گرفت از قندِ مصری شکرت باج
سیه شد روز بر من چون شب داج

جمالِ خود ایاز از وی نهان داشت
بها هی بیندش محمود ای کاج

چو می بینم ترا ای مه دهان هیچ
چه گویم وصفِ آن موی میان را
چرا یارب ندارد مهربانی
چگونه گل بود چون روی آن ماه
چنان مایل شدم بر حسنِ جانان

ز وصفت می نیارم بر زبان هیچ
که عقل آگه نگشته زان میان هیچ
بعاشق آن مهِ نامهربان هیچ
که نبود گل چو او در بوستان هیچ
که جز ذکرش ندارم بر زبان هیچ

چه دانستی ازان دلبر تو پیدان
نشان شوخی و دیگر ازان هیچ

چمن گل گل شده محمود اما
دلم نشگفت بیر دلیش ازان هیچ

حرام باد بجز یار گلعذار قدح
فدای بادهٔ لعلش کنم هزار قدح

حبیب من چو شود ساقی و قدح گیرد
روان بچرخ درآید هزار بار قدح

حسود را ز حسد خون دل بجوش آید
چو پر ز باده بدست دلنگار قدح

حلال نیست می لعل بی لب ساقی
بود حرام چو نوشند خوشگوار قدح

حکایت از جم و جام گذشته دارد یاد
میان خلق ازان دارد اعتبار قدح

حریف باده کشان ست انکه از ره شوق
بنقد جان بستاند ز دست یار قدح

حدیث توبه و تقوی مپرس از محمود
بدید ایاز چو او را می دو چار قدح

خبر ز حال ما نگرفت آن شوخ
چو او دیگر ندیدم دلستان شوخ

خروش از دست او دارند پیران
کسی کم دید مثل آن جوان شوخ

خرابی کرد در هر گوشه چشمش
نباشد کس شبیه دلبر ازان شوخ

خدا پاینده دارد خوبی او
اگرچه نیست چون او در جهان شوخ

خدا را چند خواهی کرد شوخی
نباید بود زیبایان جاودان شوخ

خرد حیران آن شوخست کامد
بعاشق آشکارا و نهان شوخ

خراب عشق او محمود شد زانکه
ایاز او ست بس نامهربان شوخ

دل ترا گلعذار می گوید
وصف تو صد هزار می گوید

دانهٔ خال عنبرین ترا
خلق مشک تتار می گوید

در دهان هر که او زبان دارد
وصف رخسار یار می گوید

دلبرا خلق چشم مست ترا
ترک مردم شکار می گوید

داروی درد یار را عاشق
بادهٔ خوشگوار می گوید

در اشکم چو یار می بیند
گوهر آبدار می گوید

درد تو با ایاز ای محمود
دیدهٔ اشکبار می گوید

ذکر لب تو هست لبی بر زبان لذیذ
آری که هست طعم شکر در دهان لذیذ

ذاکر چو من کجاست ترا در جهان دگر
زانرو که هست ذکر تو ای دلستان لذیذ

ذو المنتی و منت تو میکشم مدام
عشاق راست منت شیرین لبان لذیذ

ذره صفت ز مهر تو هستم در اضطراب
چون هست مهرت ای بت نامهربان لذیذ

ذل تو عزتست غمت به ز شادیست
زهر آمده ز دست تو در کام جان لذیذ

ذنب عظیم پیش لبت هست وصف قند
کامد ز طعم قند لب گلرخان لذیذ

ذیل ایاز راز ده محمود دست شوق
چون آمده گرفتن ذیل بتان لذیذ

روی تو هست غیرت گلزار
گشت زان پیش روی تو گلزار

راز دل با سگ درش گویم
پیش مردم چرا کنم اظهار

روزی ما نشد وصال حبیب
زینهار از قرین بد زنهار

روز تا شب در آتش هجرم
وقنا ربنا عذاب النار

رنگ من زعفرانی از غم تو
ریزم از دیده اشک چون گلنار

روی تو از گل ست نازک تر
نیست چون گل رخت یکی ز هزار

راست تیر ایاز ای محمود
در دل من نشست تا سوفار

زهی ز روی تو شرمنده لاله و گل نیز
شد از کلام تو طوطی زبون و بلبل نیز
ز روی حسن خط و زلف عنبرین ترا
بنفشه داد خط بندگی و سنبل نیز
زمان زمان سوی من کن ز عین لطف نگاه
خدنگ غمزه مزن ناوک تغافل نیز
زنم چو بوسه بر آن لب بگیرم آن سر زلف
که باد دور می لعل و تسلسل نیز
زوال نیست از آن آفتاب حسن ترا
که داد جاه ترا لطف حق تجمل نیز
ز کوی دوست ز بیم رقیب کی گردم
که هست همره من همت و توکل نیز

زکوة حسن محمود زود داد ایاز
نکرد هیچ تعلل درین تامل نیز

ژنده چون بو شنیده مدرای ژاژ
زانکه نتوان شد ز سر تا پای ژاژ
ژرف دریائیست عشقش ای رقیب
اندرین دریا دگر مدرای ژاژ
ژاله اشکم که در ابر غم است
نیست این جز مهره دریای ژاژ
ژاژ خائی میکند با ما رقیب
ما چه غم داریم گو میخای ژاژ
ژفت نبود چون رقیب سگ صفت
یاوه گوئی ابلهی خود رای ژاژ
ژاژ غم آمد مسلم بر دلم
تا نگوئی میخورم غمهای ژاژ

ژرغ کجا چون ناله اش باشد حزین
ناله محمود نبود وای ژاژ

سینه من سپر تیر تو می باشد و بس
دل محنت زده نخچیر تو می باشد و بس

سر نه پیچد دل دیوانه من زان خم زلف
تا ابد بسته زنجیر تو می باشد و بس
ساختی مرشد خود پیر خرابات ای دل
عاقبت رهبر من پیر تو می باشد و بس
سخت غمناک مشو زانکه دگر دولت وصل
شادی خاطر دلگیر تو می باشد و بس
سرو قدی که ز هجر رخ او می میری
غم مخور زانکه دگر میر تو می باشد و بس
ساز حال دل خود پیش سگ او تقریر
شاید حال تو تقریر تو می باشد و بس

سوی من تیر نظر گر فگنی ای محمود
سینه من سپر تیر تو می باشد و بس

شهسوار من که آمد ملک خوبی کشورش
پادشاه مسند حسن است خوبان لشکرش
شادی گردد دل غمگین من بر روی دوست
خرم آن ساعت که بینم روی یار دلبرش
شاخ گل نازک نباشد چون نهال قد یار
عاقبت روزی بآب دیده آرم در برش
شمع از سوز درونم سر بسر دارد خبر
سوخته بر من دلش زان میرود دود سرش
شب همه شب میکنم فریاد و افغان تا سحر
عمر باشد کار من اینست بر خاک درش
شربت شیرین نباشد روز هجران خوشگوار
دردمندی را که باشد تلخکام از شکرش

شد عجب آزرده دل محمود از هجر ایاز
خوش نباشد بی وصال یار تاج و افسرش

صبر کن ای دل که گردی از غم هجران خلاص
جان محزون نیز گردد از غم حرمان خلاص
صید آن صیاد گشته مرغ جان بیدلان
مشکلست ای دل که گردی زینچنین آسان خلاص
صد جفا و جور می بینم ز هجر گلرخان
زین جفا کی میشود یا رب دل حیران خلاص
صانع آدم که پیدا کرد دور ماه و چرخ
ساخت ما را در جهان از غم دوران خلاص
صابرم در بند زلف یار و شاکر هم که من
گشته ام از محنت اندوه بی پایان خلاص

صانع بیچون ز لطف خود درین زندان سرا　　یوسف عیش مرا کرد از غم اخوان خلاص

صاف می محمود را بخشد اگر روزی ایاز
از غم دوران شود آن بی سر و سامان خلاص

ضرورتست که حال ترا بیار کنم عرض　　غم نهان تو ای دل بآشکار کنم عرض
ضمیر دوست چو جام جمست ای دل زار　　چه حاجت است که اظهار حال زار کنم عرض
ضمان عیش تو پیر مغان شدست ای دل　　ز بار رنج تو پیشش هزار بار کنم عرض
ضرر گشت رقیب از قضا من از وی زار　　چه لازمست که در پیش آن نگار کنم عرض
ضنیع صفت چو نگردد رقیب بر در آن یار　　زیاده گردی آن سگ بپیش یار کنم عرض
ضعیف گشته ام از غم چنان شود آخر　　هزار بار بآن سرو گلعذار کنم عرض

ضرر رسید ترا از ایاز ای محمود
ضرورتست که حال ترا بیار کنم عرض

طاقت من طاق گشت از غم آن سبز خط　　یکسر موی بمن رحم ندارد فقط
طور وفا پیش گیر رسم جفا واگذار　　زانکه ز خوبان خوشست در همه جا این نمط
طرفه تر است اینکه یار آمده از راه لطف　　سوی من خاکسار کرد مگر ره غلط
طالب دیدار دوست دیده ام از آب چشم　　آتش هجران عجب میکشد از دل چو بط
طوبی باغ بهشت با قد تو کوته است　　آب دو چشمم درو هست روان همچو شط
طور دگر یافته خط عذارش ز خال　　هست بلی دا ایاز زینت خط از نقط

طی کنم دفتر عشق تو محمود وار
بر سر حرف وفا گر چه کشیدی تو خط

ظلم کردی پیشه خود از تو یاران را چه حظ　　گر نباشد عدل از تو دوستداران را چه حظ

ظالما نامهربانا مرهم جان نیستی　　مهر از تو گر نباشد دلفگاران را چه حظ
ظهر گفتی باز می آئیم دیگر نامدی　　شام غم بی ماه رویت غمگساران را چه حظ
ظاهر آکم می برآید از تو امید کسی　　ناامیدی چون بود امیدواران را چه حظ
ظرف جان دردمندان پر ز شوق وصلت　　خالی از عشق تو بودن بیقراران را چه حظ
ظاهر است ای گل که آمد عاشق تو صد هزار　　با کمی اما مخندی بر هزاران را چه حظ

ظهر من بشکست چون محمود از جور ایاز
یا رب از آزار موری شهسواران را چه حظ

عیب باشد گر فروزم پیش روی یار شمع　　زانکه گردد بی فروغ از شرم آن رخسار شمع
عام و خاص از بهر آن میسوزدش گر حسن خویش　　گر نکشد پیش رویش شمه اظهار شمع
عاشق بیدل چو سازد شمع روشن شام هجر　　میکند بر حال زارش گریه های زار شمع
عندلیب از عشق گل جان میدهد پروانه هم　　زار میسوزد چو افروزد رخ گلنار شمع
عیش ازین خوشتر کجا باشد که در شام وصال　　گردد از مهر رخ او مطلع الانوار شمع
عمر باشد از گناه آنکه لاف حسن زد　　هست آویزان به پیش بر سر بازار شمع

عهد گل محمود می مینوش از دست ایاز
چون برافروزد بهر سو لاله در گلزار شمع

غیر را چند نهی ای مه من بر جان داغ　　چند سوزی دل غمدیده ما را زان داغ
غرض اینست که بر جان و دلم لاله رخی　　سوزد از آتش عشق رخ خود پنهان داغ
غم نداریم اگر داغ نهی بر دل ما　　خرم آن لحظه که جانان بنهد بر جان داغ
غائب از دیده غمدیده اگر گردی یار　　زود باشد که نهد بر دل مسلمانان داغ
غوطها میخورم از دست تو در بحر سرشک　　که بماند بدل ریش من حیران داغ

غصه ها چون نخورد عاشق غمدیده که یار — بر دل ریش رقیبان بنهد آسان داغ

غالباً بر دل محمود دگر بار ایاز
می نهد ز آتش جان سوز غم هجران داغ

فرخ آن لحظه که ساقی بدهد باده صاف — که من دل شده دارم ز غم هجر مصاف
فرصت عیش نگهدار و منه جام زکف — که به از باده گلگون نبود وجه کفاف
فارغ البال می لعل بنوشیم مدام — که خدا عفو کند گرچه نداریم عفاف
فایض النور چو خورشید رخ خوبانست — دعوی حسن اگر ماه کند باشد لاف
فال از مصحف روی تو هر آنکس که گرفت — هست بر وجه حسن شیوهٔ او نیست خلاف
فهم نیکو نکنی زانکه خلل خواهد بود — چو نه من حرف زند با تو حریف حراف

فرق در صومعه و دیر مغان نیست ای شیخ
گر چو محمود سوی دیر روم دار معاف

قضا فگند مرا باز در بلای فراق — اسیر بند جفا کرد مبتلای فراق
قرار داده ام ای دل بصبر در غم هجر — که غیر صبر ندیدم دگر دوای فراق
قدم بکلبهٔ من گر نهی ز راه کرم — شود خلاص دل خسته از جفای فراق
قبول کن که بنالد اگرچه باشد سنگ — بگوش هر که رسد همچو من صدای فراق
قتیل نیست کسی همچو من ز خنجر عشق — کجاست خوار تر از من ز زخمهای فراق
قدیم محنت هجر تو میکشم من زار — قدم نه بنجد اسوی بینوای فراق

قسم بخاک در بارگاه ای محمود
که آبروی من آمد ز گریهای فراق

کاش یکشب به رخ تو شود شمع فلک — تا زند چرخ چو پروانه بگرد تو ملک

گو بهر کس و ناکس شود از می پیدا — نتوان یافت دگر همچو می لعل نمک
کی توان یافت یکی مثل تو در حسن — گلرخان گرچه هزارند پریرویان لک
گر نقاب از رخ زیبای تو افتد ناگاه — خلق عالم همه حیران تو گردد ولی تنک
کفر زلفین تو برهم زده راه اسلام — شکر خط تو چون گرد برآمد بحک
گرد چشم تو به تیر مژه مجروح دلم — بر سر آن لب چون قند تو پاشید نمک

گوش بر گفته کس نیست ترا از سر ناز
حال محمود چه سان با تو بگویم یک یک

لب لعل تو هست آرام دل — بر آید از و عاقبت کام دل
لبالب کجا میکند دور چرخ — بر آید ز می لعل او جام دل
لگدکوب هجران چنانم که کس — نیابد بنشان من و نام دل
لبیب است آنکس که از جام می — کند روز هجران سرانجام دل
لآلی اشکم عجب اختر اند — کز انها به از صبح شد شام دل
لئیم است در پیش جانان رقیب — نمیداند آن سفله اکرام دل

لعب میکند با تو محمود ایاز
عجب رام شد با تو آرام دل

مرا هست آن پری پیکر دل آرام — که بی رویش نمیگیرد دل آرام
ببین ای دل بسوی سنبل و گل — مه و خور زلف آن روی گل اندام
مه رویش نماید از خم زلف — نشد پیدا اگرچه صبح در شام
من از بیم دهان و چشم زلفش — فتادم در بلا پیوسته چون لام
میارا خال در زلف خم بخم را — منه مرغ دلم را دانه در دام

مکن از عاشقان وحشی صفت رم
مشو ای مه باغیار اینچنین رام

مقیم کوی او گردید محمود
که بود آن خسته را در دل همین کام

نیست چو رخسار و قدت در چمن
نکهت زلفین تو خون ساخته
نرد وفا با دگران باخته
نقد دل و دین همه بردو نداد
نوش کنم خون جگر دمبدم
نیک بر آمد بر جنت خط سبز

سرو و سمن ای بت گل پیرهن
وه که دل نافهٔ مشک ختن
سوختی از داغ جفا جان من
بوسه بمن زان لب شکر شکن
لی می لعل لبت ای سیم تن
انبته الله نباتا حسن

نظم تو محمود عجب ساخته
نام تو مشهور بهر انجمن

وه که جان و دل من گشت پریشان بیتو
وعدهٔ وصل نکردی بمن خسته وفا
واقف از درد دل غمزده و جان حزین
وای صد وای که درد دل مارا از مهر
وقف می ساخته دین و دل خود را من زار
ورد من نیست بجز نام تو تا جان دارم

زود باز آی که هر یک شده حیران بیتو
جان من چند کشد محنت هجران بیتو
چه کنم نیست کسی ای شه خوبان بیتو
نکند چرخ فلک ذرهٔ درمان بیتو
تا نماند سر شوریده بسامان بیتو
مونس جان حزین دیدهٔ گریان بیتو

ورد در دیده محمود بتر از خار است
گل چه کار آیدش ای نوگل خندان بیتو

همدم من نیست کسی غیر از آه
آه که حالم شده از غم تباه

هست چو کوهی غم هجران مرا
هست مرا بر رخ خوبت نظر
هاله بود گرد مه چارده
هر چه کنی بر سر من حاکمی
هندوی زلف تو عجب رهزن است

ساخته باریک تر از برگ کاه
سوی من از مهر نکردی نگاه
گرد مه روی تو خط سیاه
زانکه گدای تو ام ای پادشاه
دزد دگر گم زده زینگونه راه

هیچ دگر در دل محمود نیست
جز غم تو روز و شب و سال و ماه

یار را بر من نظر بسیار بودی کاشکی
یاد ما هرگز نکرد آنماه در شام فراق
یکبیک حال دل خود شرح میکردم همه
یاسمین و سنبل و ریحان چه کار آید مرا
یوسف مصری که بروی بود حیران مرد و زن
یوز هجران آهوی عیش مرا از پا فگند

مرهم جان و دل افگار بودی کاشکی
روزی من صبح وصل یار بودی کاشکی
پیش جانان قوت گفتار بودی کاشکی
در نظر زلف و رخ دلدار بودی کاشکی
کاشکی در دور آن دلدار بودی کاشکی
شیر وصل او مرا غمخوار بودی کاشکی

یافته محمود هر کس بر در آن شاه بار
این گدا را هم بر آن دربار بودی کاشکی

تمام شد

نسخهٔ محمود نامه و شروع میشود عشقنامه
مولانا عبد الرحمان جامی
قدس سره العزیز

بسم الله الرحمن الرحیم

بعد حمد خدا و نعت رسول / بشنو این نکته را بسمع قبول
که نخستین فریضه ایست عاقل / عاقلی کز بلوغ شد کامل
نیست بیرون ازین که بپذیرد / در دل و جان خویشتن گیرد
بعد از آن بی تردد و انکار / بزبان هم زند دم اقرار

صفت ایمان مجمل

کافرینندهٔ ایست آدم را / بلکه ذرات جمله عالم را
کز عدم شان ره وجود نمود / جاودان هست و بود و خواهد بود
هست بی تهمت شمار یکی / نیست اندر یگانگیش شکی
گرو بعثت محمد عربی / تا شود خلق را رسول و نبی
هر چه ثابت شود بقول ثقات / که محمد علیه الف صلوة
واو مار اخبر بموجب آن / واجب آمد همان زمان ایمان
این بود مجمل سخن بی قیل / شرح آن گوش کن علی التفصیل

دربیان وجوب وجود حق تعالی شانه

هر کرا عقل خرده بین باشد / پیش وی این سخن یقین باشد

کاسمان

کاسمان و زمین هر چه درو / باشد از جسم و جان چه کهنه چه نو
نیست او را ز صانعی چاره / که بود فیض بخش نوآره
خانه بی صنع خانه ساز که دید / نقش بی دست خامه زن که شنید
هر چه آورد سوی هستی پی / یافته هستی و بقا ازوی
بی غرض ذات اوست بی جوهر / هر چه بندی خیال زان برتر
همه محتاج او نشیب و فراز / او نه از احتیاج و نیاز
اول او بود کاینات نبود / یافت از جمله کاینات نمود
آخر او ماند و نماند کس / کنه او را جز او نداند کس
از همه در صفات و ذات جدا / لیس شیء کمثله ابدا

دربیان وحدت ذات پاک حق سبحانه تعالی شانه

واحد است و بذات خویش احد / وحدتی برتر از شمار و عدد
هر کرا وحدتش شود مشهود / از عدد فارغست و از معدود
ساحت عزتش بود زان پاک / که کند کس توهم ادراک
ره بامکان نیافت همتایش / تنگنای محال شد جایش
گر جدا بودی از یکی افزون / کی بماندی جهان بدین قانون
در فیض وجود بسته شدی / تار و پود بقا گسسته شدی
همه عالم عدم شدی باهم / بلکه بیرون نیامدی ز عدم
واندر آنکس ز عقل باشد بهر / که دو شه را چو جا شود یک شهر
سلک جمعیت از نظام افتد / رخنه در کار خاص و عام افتد

بیان اجمالی اسماء و صفات حق سبحانه تعالی شانه

بصفات کمال موصوفست … بنعوت جلال معروفست

باشد اسمای او چنان بسیار … که بود برتر از قیاس و شمار

در خبر گرچه هست صد کم یک … هست نسبت بآنجناب اندک

ورچه باشد هزار یک مشهور … نیست اندر هزار یک محصور

همه پاک از شبه و بری از شین … همه با ذات او نه غیر نه عین

بیان صفت حیات حق سبحانه تعالی شانه

از صفاتش یکی حیات آمد … که امام همه صفات آمد

نه حیاتش بروح و نفس و تن ست … بلکه او زنده هم بخویشتن ست

او بخود زنده هست و پاینده … زندگان دگر باو زنده

بیان صفت علم حق سبحانه تعالی شانه

هست بعد از حیات علم و شعور … علمی از سبق جهل و فکرت دور

متعلق بجمله کلیات … متجاوز از آن بجزئیات

ذره نیست از مکین و مکان … که نه علمش بود محیط بآن

عدد ریگ در بیابان‌ها … عدد برگها به بستانها

همه نزدیک او بود ظاهر … همه در علم او بود حاضر

بیان صفت ارادت و مشیت حق سبحانه تعالی شانه

ور پی آن بود ارادت و خواست … خواستی لایزال بی کم و کاست

فعلهائیکه از همه اشیا … تو بتو در جهان شود پیدا

گر ارادی بود چو فعل بشر … ور طبیعی بود چو میل حجر

منبعث جمله از مشیت اوست … مبتنی بر کمال حکمت اوست

نخلد بی ارادتش خاری … نگسلد بی مشیتش تاری

فی المثل گر جهانیان خواهند … که سر موی از جهان کاهند

گر نباشد چنان ارادت او … نتوان کاستن سر یک مو

ورهمه در مقام آن آیند … که بر او ذره بیفزایند

ندهد بی ارادت او سود … نتوانند ذره افزود

بیان صفت قدرت حق سبحانه تعالی شانه

بعد از آن قدرتی بود کامل … مر مرادات را همه شامل

در همه کار و در همه حالت … کارگر بی توسط آلت

اثر آن بهر عدم که رسید … رخت بر خطهٔ وجود کشید

بیان سمع و بصر حق سبحانه تعالی شانه

هر یک از وصف سمع و وصف بصر … نیست جز علم معنی دیگر

نیست از گوش سر شنیدن او … نیست موقوف دیده دیدن او

بشنود خواه دور یا نزدیک … بیند ار روشنست ور تاریک

حال هر ممکنی بکتم عدم … بیند و داند و نه بیش و نه کم

ور سؤال و طلب هر آنچه رود … بر زبانش یگان یگان شنود

بیان کلام حق سبحانه تعالی شانه

آخرین وصف کان کلام بود … نه بحلق و زبان و کام بود

بر کلامش سکوت سابق نی … تهمت خامشیش لاحق نی

حق تعالی چو بی عبارت و حرف … با عدم گفت نکتهای شگرف

عدم آمد ز ذوق آن سخنان … بفضای وجود رقص کنان

بیان صفت خلق و تکوین و فرق میان ارادت و رضای حق تعالی شانه

حادثات جهان چه شر و چه خیر — همه تقدیر او بود لا غیر
فعل ما خواه زشت و خواه نکو — یک بیک هست آفریدهٔ او
نیک و بد گرچه مقتضای قضاست — این خلاف رضا و آن برضاست
هر چه خواهد کند ز منع و عطا — نیست کس را مجال چون و چرا
عدل و فضلست سوی او منسوب — ظلم باشد ز فعل او مسلوب

بیان ایمان بفرشتگان علیهم السلام

زانچه از گفتم آماده ببیان — صنف اول صنف ملائکه دان
بندگانند جمله فرمان بر — ناکشیده بکفر عصیان سر
متصف نی بمادگی و نری — وز زناشوهری همیشه بری
همه از وصمت عناد مصون — مستقر در مقام لا یعصون
بعضی اندر شهود حق دائم — در جمال و کمال او هایم
بی خبر زانکه در نشیمن بود — عالمی هست و آدمی موجود
دیده بر غیر حق نیندازند — با خود و غیر خود نپردازند
قسم دیگر مدبر اشباح — متصرف در آن صباح و رواح
کرده هر یک بموجب تقدیر — در هیاکل تصرف و تدبیر
گردش آسمان از ایشان است — جنبش جسم و جان از ایشان است
نی فتد قطرهٔ نم باران — ز ابر بر شهر و دشت و کهساران
تا که با آن فرشته آید — کش بآنجا برد که می شاید
ندمد برگ تازه از شاخ — در چمنهای و بیشهای فراخ

که نه جمع فرشته را بمثل — باشد اندر وجود آن مدخل
از ملایک چهار مشهوراند — که باسمای خویش مذکوراند
وحی و تنزیل کار جبریل است — نفخ در صور از سرافیل است
کافل رزقهاست میکائیل — قابض روحهاست عزرائیل
چار دیگر موکل بشر اند — که نویسندگان خیر و شر اند
دو بروزند باوی و دو بشام — بر یمین و یسار کرده مقام
کاتب الخیر آن یکی ز یمین — شر و عصیان رقم زند دو یمین
میتوانند پیش چشم بشر — که نمایند خویش را بصور
خاصه در چشم هادیان سبل — از اولو العزم انبیا و رسل

بیان ایمان بانبیا و رسل علیهم الصلوة و السلام

انبیا برگزیدگان حق اند — برده از کل ما خلق سبق اند
بر سوای خود از پی آدم — فضل دارند بر ملایک هم
نفس و شیطان بقصد جرم و گناه — نتوانند زد بر ایشان راه
ور بفرض محال یا نادر — از یکی زلتی شود صادر
پیش ارباب شرع و دین آنهم — مشتمل بر مصالحست و حکم
آدم آنم که خورد گندم را — تخم میکاشت نسل مردم را
دانهٔ را که خورد از ان شجره — شد وجود من و تو اش ثمره

بیان فضیلت نبی ما محمد صلی الله علیه و آله و سلم

هست بر مقتضای فضل ازل — بعضی از بعضی افضل و اکمل
وز همه افضل احمد عربی ست — که ز حق سوی ما رسول و نبی ست

آن فضایل که انبیا را بود   وان شمایل که اصفیا را بود
گر شود جمله مجتمع باهم   همه باشد ز فضل احمد کم
هر نبی را که حجتی دادند   جانب امتی فرستادند
نیست مبعوث پیش شرع شناس   غیر احمد کسی بکافهٔ ناس

بیان خاتم المرسلین بودن آنحضرت صلی الله علیه وآله وسلم

خاتم الانبیا و الرسل ست   دیگران همچو جزو او چو کل ست
وز پی او رسول دیگر نیست   بعد او هیچ کس پیمبر نیست
چون در آخر زمان بقول رسول   کند از آسمان مسیح نزول
پیروی دین و شرع او باشد   تابع اصل و فرع او باشد
دین همین و شرع او واند   همه کس را بدین او خواند

بیان ناسخ بودن شریعت آنحضرت جمیع شریعتها را

شرع او ناسخ شریعتهاست   هر شریعت که غیر اوست هباست
گرفتند حکم شرع این سرور   متفق با شریعت دیگر
نیست آنرا متابعت اصلا   جز از آن رو که شرع اوست روا

بیان معراج آنحضرت صلی الله علیه وآله وسلم

برده بیدار حق شب از بطحا   بین او را بمسجد اقصی
کرد از آنجا مقر به پشت براق   متوجه بقطع سبع طباق
ز سموات یک بیک بگذشت   با همه انبیا ملاقی گشت
دید هنگام عرض خلد و جحیم   هر که بود اندر آن دو جای مقیم
چون شد اطباق آسمانها طی   مانده در سدره جبرئیل از وی

رفت

رفت از آنجا بیاری رفرف   بمقامی ز پیشتر اشرف
بلکه جائی که جا نبود آنجا   محرمی جز خدا نبود آنجا
دیدنیها بدید آنچه بدید   وانچه بود از شنیدنی بشنید
روی از آنجا بجای خویش آورد   خوابگاهش هنوز ناشده سرد

بیان معجزات انبیا و کرامات اولیا علیهم التحیة والثنا

خرق عادات از نبی و ولی   هست بر فضل شان دلیل جلی
گر اظهار آن میان امم   هست با دعوی نبوت ضم
باشد آن معجزه بعرف انام   ورنه آمد کرامت او را نام
از ولی خارقی که مسموعست   معجزات نبی متبوعست
معجزاتی که انبیا را بود   مثل آنها رسول ما را بود
ای بسا معجزه که او را هست   که ندادست انبیا را دست

بیان ایمان بکتابهای حق جل و علی

هست حق را کتابها بسیار   گشته نازل بر انبیای کبار
صد و چار ست در خبر مذکور   لیک آن را مدان در آن محصور
هر کتابی که کرده حق انزال   باید ایمان بآن علی الاجمال
همچو توریت آن کتاب کریم   بر کلیم و صحف بر ابراهیم
دیگر انجیل کامده ست فرود   بر مسیح و زبور بر داود
جامع این چهار قرآن ست   که محمد مبلغ آن ست
معنی و لفظ او بود معجز   ناید از خلق مثل آن هرگز
فصحای عرب اگر همه تام   سحر ور زند در ادای کلام
عاجز آیند و قاصر و مضطر   یکسر از مثل سوره اقصر

بیان قدیم بودن کلام نفسی جناب باری تعالی

چون کتاب خدا کلام خداست — از صفات کلام بنده جداست
لیک از حق کر آن چو معتزلی — لایزالیش دان ولم یزلی
حرف و صوتی که نو بنو حادث — میشود نیست چون دوان لابث
باشد آن پیش عقل خرده شناس — مر کلام قدیم را چو لباس
دمبدم گر شود لباس بدل — شخص صاحب لباس را چه خلل

بیان فضلیت امت آنحضرت بر سائر امم

امت احمد از میان امم — باشد از جمله افضل واکرم
اولیائی کز امت اویند — پیرو شرع و سنت اویند
رهبران ره هدا باشند — بهتر از غیر انبیا باشند
خاصه آل پیمبر و اصحاب — کز همه بهترند در هر باب
در میان همه بود حقیق — بخلافت کسی به از صدیق
وز پی آن بود از ان احرار — کس چو فاروق لایق این کار
بعد فاروق جز بذی النورین — کار ملت نیافت زینت و زین
بود بعد از همه بعلم و وفا — اسد الله خاتم الخلفا
جز بآل کرام و صحب عظام — سلک دین نبی نیافت نظام
نام شان جز باحترام مبر — جز بتعظیم سوی شان منگر
همه را اعتقاد نیکو کن — دل ز انکارشان بیکسو کن
هر خصومت که بود شان باهم — بتعصب مزن در آنجا دم
بر کس انگشت اعتراض منه — دین خود رایگان ز دست مده

حکم این قصه با خدا بگذار — بندگی کن ترا بحکم چه کار
وان خلافی که داشت با حیدر — در خلافت صحابیی دیگر
حق در آنجا بدست حیدر بود — جنگ با او خطای منکر بود
آن خلاف از مخالفان مپسند — لیکن از طعن و لعن لب بربند
گر کسی را خدای لعنت کرد — نیست لعن من و تواش درخورد
ور باحسان و فضل شد ممتاز — لعن آخر بما بگردد باز

بیان آنکه کافر گفتن نماز خوانان جائز نیست و بنای کار بر خاتمه است

هر که شد بر تو ز اهل قبله پدید — که بآورده نبی گروید
گرچه صد بدعت و خطا و خلل — بینی از وی ز روی علم و عمل
مکن او را بسر زنش تکفیر — مشمارش ز اهل نار و سعیر
ور ببینی کسی ز اهل صلاح — که رود راه دین صباح و رواح
از مناهی بکل شود یکسوی — با وامر نهد بکلی روی
کند از فرضها و نافلها — سوی عقبی روانه قافلها
به یقین ز اهل جنتش مشمار — ایمن از روز آخرش مگذار
مگر آنکس که از رسول خدا — شد مبشر بجنت المأوی
گرچه ده کس بود بآن مشهور — اندر آن ده مدار شان محصور
زانکه جمعی ز آل پاک سرشت — هم ببشارت رسید شان بهشت

بیان سوال منکر و نکیر و عذاب قبر

هر کرا زیر خاک شد منزل — دو فرشته بصورت هائل
پیشش آیند ز ایزد متعال — امتحان را از و کنند سوال

که خدای تو و نبی تو کیست — زان همه دین که بود دین تو چیست
گر بگوید جواب شان بصواب — برهد از غم عذاب و عقاب
فسحت قبر او بیفزایند — روزنی از بهشت بگشایند
گرد او را عیان چه صبح و چه شام — که کجا دارد از بهشت مقام
ورنه گوید جواب شان در خور — آتشین گرز آیدش بر سر
نالهٔ او بوقت گرز خوری — بشنود غیر آدمی و پری
آدمی و پری اگر شنوند — همه از خواب و خور نفور شوند
تنگی گورش آنچنان فشرد — که دو پهلوی او ز هم گذرد
بگشایند روزنی ز سقر — تا در آن بنگرد بشام و سحر
جای خود را ببیند از دوزخ — آوخ از حالت چنین آوخ

بیان دمیدن اسرافیل صور را برای اماتت و احیای خلق

چون شود نوبت جهان آخر — ور قیامت نشانها ظاهر
نشود یافت هیچکس بجهان — که الله الله برآیدش بزبان
مر سرافیل را دهد دستور — حق تعالی که دردمد در صور
زان دمیدن خلایق عالم — همه میرند چون چراغ از دم
عمرها زیر گنبد دوار — نبود از جنس آدمی دیار
باز دیگر ز حق شود مامور — که کند نفخ صور صاحب صور
در دمد در قوالب ابدان — یکی دم زدن هزاران جان
گرچه ابدان بود پراگنده — همچو آتش بدم شود زنده

بیان نامهای اعمال

از پی نفخ صور نوع بشر — چون شود حشر کرده در محشر
سوی شان بعد انتظار گران — نامهای عمل کنند روان
سعدا را دهند بهر شرف — نامه از سوی دست راست بکف
اشقیا را صحیفها در مشت — از سوی چپ دهند یا از پشت

بیان سنجیدگی اعمال در میزان

وضع میزان کنند از پی آن — تا بسنجند طاعت و عصیان
آن کش افزود کفهٔ حسنات — شادزی گو که شد ز اهل نجات
وان کش افزود پلهٔ عصیان — خون گری گو که مانده در خسران

بیان پل صراط و عبور از آن

چون ز میزان و وزن آن برهند — بر جهنم پل عجب بنهند
پلی زانسان که از قدم تا فرق — عابر آن را بود در آتش غرق
تیز چون تیغ بلکه افزون هم — عرض آن موی بلکه از مو کم
هر که باشد ز مؤمن و کافر — بر سر پل کنندشان حاضر
هر که کافر بود چو نهد پای — قعر دوزخ شود مر او را جای
مؤمنان را رسد ز حق تایید — لیک بر قدر قوت توحید
هر کرا از طریقت نبوی — خود نبود دست غیر راست روی
دوزخ از نور او کند پرهیز — بگذرد همچو برق خاطف تیز
یا چو مرغ پران و باد وزان — یا چو چیزی دگر فرو تر از آن
وانکه ضعفی بود در ایمانش — نبود زان گذشتن آسانش
بلکه در رنج آن گذرگه تنگ — باشد او را بقدر ضعف درنگ

ایک یابد خلاصی آخر کار / گرچه بیند مشقتے بسیار

بیان مواقف پنجگانهٔ قیامت

پنج آمد مواقفِ عرصات / که مطیعان بایستند و عصات
کرده آماده خالقِ داور / بهر هر موقفے سوال دگر
هر که گوید جواب خود بصواب / طی هر موقفے کند بشتاب
ورنه در هر یکے زسختی حال / رنج بیند هزار سال و ملال

بیان خلود کفار در آتش و برآمدن عُصات مومنان بشفاعت یا بمحض رحمت

هر که افتد بدوزخ از کفار / جاودان جای او بدان در نار
ور بود مومنے فتاده زراه / سوزد آنجا بقدر جرم و گناه
یا خود او را شفاعتِ شفعا / رهاند از آن جزا و سزا
ور وری از شفیع نگشاید / ارحم الراحمین ببخشاید

بیان حوض کوثر

چون ز دوزخ کنند خلق گذر / شست و شوی کنند در کوثر
دود دوزخ زخود فرو شویند / سوی جنت سرای خود پویند

بیان درجات بهشت و دیدار حق سبحانه تعالی شانه

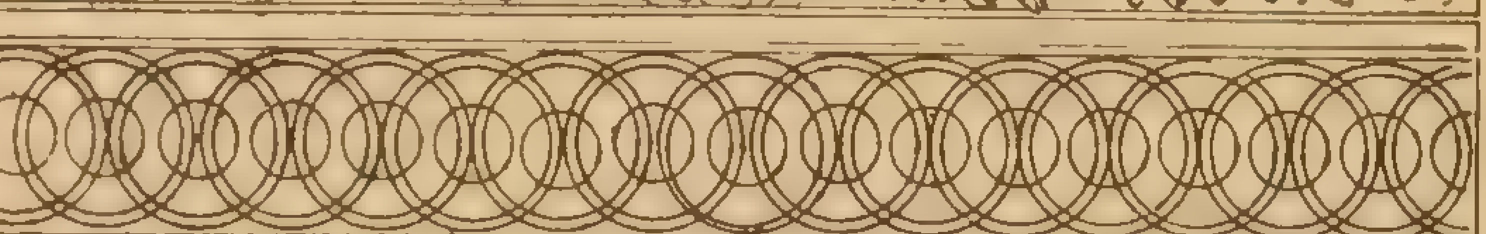
درجات بهشت باشد هشت / که بقولِ ثقات ثابت گشت
هر کسے را بقدر علم و عمل / دهد آنجا خدا مقام و محل
جاودان در مقام خود باشد / هرگزش دل زغصه نخراشد
نعمتِ او بود برون زشمار / برتر از جمله نعمتِ دیدار
که ببیند خدای را بصفت / چون شب چاردهٔ مه انور

هست دیدار حق اجل نعم / و به انتهی الکلام و تم

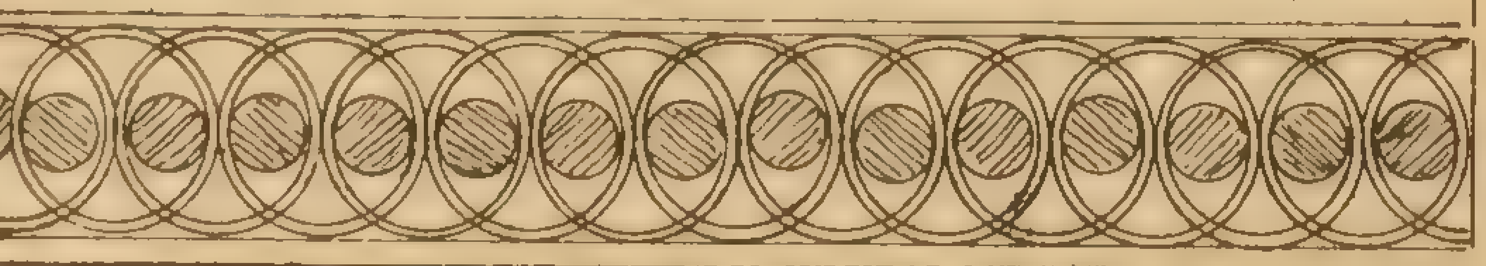
تمت

خاتمة الطبع شکر بدرگاه خدای یگانه که نسخهٔ اعتقادنامه از تصنیف مقتدای عارفان پیشوای خدا آگاهان هادی مراحل تحقیق رهنمای مسالک تدقیق مستند ارباب کمال سرِ دفتر سخنوران نازک خیال مولانا و مقتدانا عبد الرحمن جامی قدس سره السامی باهتمام احقر عباد الله الکریم قاضی ابراهیم ابن قاضی نور محمد مرحوم ساکن پل بندر افاض علیهما سجال العفو والغفران در مطبع حیدری واقع معمورهٔ ممبئی مطبوع گردید و چون بعد تصحیح عقائد دانستن مسائل ضروری روزه و نماز از واجبات است لهذا رساله نام حق که در حق اطفال نافع تمام است ضمیمهٔ این کتاب نموده شد

نامِ حق شروع می شود

بسم الله الرحمن الرحیم

توحید باری تعالی

نام حق بر زبان همی رانیم / که بجان و دلش همی خوانیم
ملک و صانع و قدیم و حکیم / خالق و رازق و رئوف و رحیم
هرچه هست از بلندی و پستی / همه زو یافت صورت هستی
طاعت اوست فرض عین شده / بر همه خلق همچو دین شده
داد ما را کتاب تا خوانیم / کرد ما را خطاب تا دانیم
هرچه او گفت آن کنیم همه / طاعت او بجان کنیم همه
انچه او گفت غیر آن کردن / نیست سودی بجز زیان کردن
روز و شب طالب قبول و بیم / پیرو امت رسول و بیم

نعت سید المرسلین صلی الله علیه وسلم

شکر حق را که پیشوا داریم / پیشوای چو مصطفی داریم
مهتر و بهتر و گزین همه / سرور و خاتم نگین همه
او شریعت بیان کند ما را / او طریقت عیان کند ما را

صلوات خدای بر وی باد / تا بروز جزا بپاید باد
امت او و دوستدار ویم / دوستدار چهار یار ویم
چون ابوبکر و هم عمر عثمان / مرتضی و ان علیهم الرضوان
رحمت حق نثار یارانش / باد بر جمله دوستدارانش

آغاز کتاب مستطاب و اعتذار از جانب مصنف کتاب

ای مصلی بیا طهارت کن / خانهٔ دین خود عمارت کن
چون بیاری طهارت ظاهر / باطنت نیز حق کند طاهر
آن طهارت که قسم جسم آمد / طاهرت را همه سه قسم آمد
تن بغسل و وضو چو پاک کنی / آب گر نیست قصد خاک کنی
شرح این هرسه نوع را گویم / زانکه چوگان شرع را گویم
در طهارت فریضه و سنت / بر تو خوانم روان ولی منت
پس بیان نماز و روزه کنم / توشهٔ عمر بهر روزه کنم
آبرویست و نماز باید کرد / دل مقام نیاز باید کرد
روز محشر که جا نگه داز بود / اولین پرسش نماز بود
پس مکن در نماز تقصیر / تا دران روز باشدت توقیر
خود سنائی چه پس نکو گفته است / در معنی نگر که چون سفته است
غم دین خور که غم غم دین است / همه غمها فرو تر از این است
غم دنیا مخور که بیهوده است / هیچکس در جهان نیاسوده است
من بعجز و قصور معترفم / نی چو نادان احمق و خرفم
پیش ازین گفته اند اهل سلف / عذر من صنف قد استهدف

لیک بر قدر خویش کوشیدن — به ز بیکاری و خموشیدن
من بقدر مجال کوشیدم — فقه را بُرد نظم پوشیدم
نکنی عیب گر تو بتوانی — که درو حُلّهٔ بپوشانی
اسپ تازی اگرچه بتازد — لاشه خر خویشتن بنیندازد
صد و هفتاد بیت و ده بابست — لائق روزگار اصحابست
موجز و دلپذیر افتادست — لاجرم بی نظیر افتادست
این ترا یادگار از شرفست — نام او در جهان بهر طرفست
از بخاراست مولد و نسبش — وز خراسان علوم مکتسبش
یا الهی بده تو توفیقم — راه بنما بسوی تحقیقم

باب اول در بیان وضو و این مشتملست بر چهار فصل

فصل اول در فرایض وضو

در صباح و رواح و لیل و نهار — در وضو نیست جز فریضه چهار
شستن روی و دو دست و مسح سرا — شستن پای نیز معتبرست
ربع سر مسح فرض باید دید — لازمش همچو فرض باید دید

فصل دوم در سنتهای وضو

سنت آمد بست ده باشد — هرکه دانست مرد ره باشد
شستن دست پیش مسواکست — نام حق گفتن از دل پاکست
مضمضه مسح گوش و استنجا — سه کرات شستن اعضا
نیز انگشت پای را تخلیل — سنت آمد ز مصطفی بی قیل
باز تخلیل لحیه استنشاق — گفتم این جمله را علی الاطلاق

عه در وقت تخلیل پشت دست بسوی گردن سازد ۱۲

عضو

عضو گر تر کنی روا نبود — راندن آب جز دوا نبود

فصل سوم در مستحبات وضو

در وضو شش مستحباتست — نیت و زان سپس موالاتست
همه سر مسح و انگهی ترتیب — بمیامن بدایت از تادیب
گر تو مسح از سر عمل گیری — مسح کردن ازین قبیل گیری

فصل چهارم در مکروهات وضو

آب اندر دهان و در بینی — بکف چپ کراهیت بینی
آب بر روی سخت تر کردن — عورت خویش را نظر کردن
خوی در آب هشتن از عمدا — سخن اندر مقام استنجا
ور تو بینی براست افشانی — در میان کراهیت مانی
هرکه این شش کراهیت داند — دایم اندر رفاهیت ماند

باب دوم در بیان شکنندهای وضو

انچه از پیش و پس عیان گردد — آبدست ترا زیان گردد
نگر آن باد کان زپیش بود — که وضوهم بجای خویش بود
ریم و خون گر روان همی باشد — قی کنی پر دهان همی باشد
خواب تکیه زده وضو شکند — تکیه بر خواب هیچکس نکند
قهقهه در نماز و بیهوشی — باز دیوانگی و مدهوشی
هرکرا شد مباشرت فاحش — فرج بر فرج و ایر در باش

باب سوم در غسل و آن مشتملست بر سه فصل

فصل اول در بیان فرائض غسل

هرکه با دانش و تمیز بود / فرض در غسل او سه چیز بود
آب در بینی و دهان کردن / بر همه عضو خود روان کردن

فصل دوم دربیان سنتهای غسل

سنت غسل جملگی پنج است / یاد گیرش که بهتر از گنج است
شستن دست و فرج باید پیش / دور کردن نجاست از تن خویش
پس وضو ساختن ز بهر خدا / شستن تن سه بار سر تا پا
آن زنانی که موی را بافند / شاید آن موی را نه بشگافند ق
در تگ مو چو آب را رانند / بافته خشک همچنان مانند

فصل سوم دربیان مقدار آب وضو و غسل

مکن اسراف ما محابا نی / چون و لا تسرفوا همی خوانی
تلف آب چون روا نبود / تلف عمر جز خطا نبود
در وضو آب یک من و نیم است / غسل را چار من ز تعلیم است
در وضو کن به نیم استنجا / وار مردست و روی نیمن را
پس بدان نیم من که می ماند / پای شوید هر آنچه میداند
همچنین گیر غسل را تعلیم / بر سر خویش ریزد دو من و نیم
هست این احتیاط در خانه / که بود آب تو به پیمانه
ور تو ای خواجه بر لب جوئی / نیست اسراف هرچه میشوئی

باب چهارم دربیان آنچه غسل را واجب کند

گر تو خواهی که شرع آموزی / بایدت جد و جهد و دلسوزی
آنچه از وی سوال خواهد بود / نه سزد گر ملال خواهد بود

در طلب کردن حقیقت کار / از خدا شرم دار و شرم مدار
غسل از پنج چیز فرض شود / بر زن و مرد همچو قرض شود
چون شود پاک زن ز حیض و نفاس / غسل واجب شود ز شرع و قیاس
هر زنی را که گم شود ایام / غسل باید بهر نماز مدام
مرد را چون ذکر جنبان گردد / که در اندام زن نهان گردد
غسل واجب شود از آن حالش / گرچه زان حال نیست آلایش
غسل واجب کند جنابت هم / بر زن و مرد ای مقدار کرم

باب پنجم دربیان تیمم

چار چیز است در تیمم فرض / سیه هم مر ترا بدانش عرض
نیت و قصد خاک ای سرور / خاک از جای پاک ای مهتر
نیت اینست گر نمیدانی / که نمازت مباح گردانی
چون زدی هر دو پنجه را بر خاک / پس بمالش بروی گردتی پاک
پس دگر بار پنجه زن در خاک / هر دو ساعد بمرفقین بمال
در تیمم فریضه این چارست / که ترا زین چهار ناچارست
نزد با شرط هست استیعاب / در تیمم تو تخته را دریاب
هرچه آن ناقض وضو باشد / ناقض اندر تیمم او باشد
وانکه قادر شود بر آب طهور / زو شود در زمان تیمم دور
هرکه میلی ز آب دور بود / این تیمم ورا طهور بود
ور بود آب کمتر از میلی / نیست در نار و ایش قبلی
میل در شرع ثلث فرسنگست / گر ترا دانش است و فرهنگ است

ثلث فرسنگ هست چار هزار | از قدمهای اشتر رهوار

باب ششم در بیان نماز مشتمل بر چهار فصل

فصل اول در بیان فریضهای نماز

هر که او طالب لطیفه بود | مقتدایش ابو حنیفه بود
او در اسلام صوفی و صافی | در شریعت وفی و هم وافی
بشنو از من بیان مذهب او | زانکه صافی تراست مشرب او
ضبط کن این دو شش فریضه کنون | شش درون نماز و شش بیرون
تا نماز تو با نوا گردد | فرض و نفلت همه روا گردد
انچه بیرون کنون ترا فرض ست | عرض دارم که موضع عرض ست
نیت ست و طهارت و تکبیر | پوشش عورت و مکان طهیر
عم اسلام بایدت خوردن | روی هم سوی قبله آوردن
شش دیگر در اندرون نماز | فرض گیر و نماز کن به نیاز
آن قیام و قرائتست و رکوع | قعدهٔ آخرین و سجده خضوع
پس برون آمدن فریضه شناس | از نماز ای مدار عقل و قیاس

فصل دوم در واجبات نماز

واجبات نماز ها هفت ست | زانکه از مصطفی چنین رفت ست
فاتحه ضم سورهٔ قرآن | در دوی اول از فریضه بخوان
لیک اندر تطوع و سنت | سوره با فاتحه مکن ضنت
کاخرینش چو اولین باشد | سوره با فاتحه قرین باشد
در بلندی بلند باید خواند | وانچه پست ست پست باید خواند

قعدهٔ اول از وجوبات است | باز در آخرین تحیاتست
نیز در وتر شد قنوت عیان | باز تعدیل جملهٔ ارکان
لیک در عید واجب افزاید | زانکه تکبیر عید می باید

فصل سوم در بیان سجدهٔ سهو

سجدهٔ سهو با تلاوت هم | واجب آید باتفاق امم
داند آنکس که حسبتی دارد | واندرین راه نسبتی دارد
سجدهٔ سهو را بیان کردن | وانچه مشکل بود عیان کردن
گر کسی فرض را کند تاخیر | یا کند ترک واجب از تقصیر
سجدهٔ سهو را چو ساز کند | جبر نقصان آن نماز کند
ای مصلی بهر دو دست سلام | گوی وانگه بیار سجده تمام
اینچنین ست مذهب نعمان | او بتقوی چو بوذر و سلمان
از یکی سهو را دو سجده بسست | شرع آموزگار ترا هوس ست
هر امامی که مهتدی باشد | سهو او سهو مقتدی باشد
مقتدی را که سهو افتاده ست | سجدهٔ سهو او نه معتاد ست
سهو او را امام بر گیرد | طاعت او خدای بپذیرد

فصل چهارم در بیان سنتهای نماز

سنت اندر نماز آمد بیست | ده از ان قولی است و ده فعلی است
انچه قولی ست هست استفتاح | بعد از ان در تعوذ گشت فلاح
زان پس تسمیه است و آمین ست | سمع الله گفتن از دین ست
سمع الله امام پردازد | مقتدی ربنا لک آغازد

بازتسبیح در رکوع و سجود — نیز تکبیر در هبوط و صعود
فاتحه در دوی اخیر از فرض — گیر سنت ولی تکبیر ز فرض
پس برون آمدن بلفظ سلام — نزد ما سنت است در اسلام

سنتهای فعلی نماز

سنت فعل در نماز ده است — یاد گیرش اگر ترا شره است
هست رفع الیدین تا اذنین — وانکه برجای سجده دارد عین
بعد ازان دست راست را بر چپ — به نهی زیر ناف بهر ادب
مرزنان را به جملهٔ اقوال — دست بر سینه به بود همه حال
دست بر رکبه در رکوع بنه — پشت هموار دار کوژ منه
سجده آرید در میان دو کف — شکم از ران دور و دست از دف
نیز بر پای چپ نشست کنی — سر انگشت سوی قبله کنی
باز گردان تو روی وقت سلام — به یمین و یسار خویش تمام
گر کسی بر تو شبهت اندازد — مستحب را ز سنت انگارد
ای دلت پر ز نور و ز حکمت — مستحب دور نیست از سنت
بعد ازان هرچه هست اداب ست — یاد گیرش که نسخه کمیاب ست

باب هفتم در نمازهای فرائض شباروزی

انچه فرض ست در شبانروزی — هفده رکعت بود گر آموزی
دو بصبح و چهار پیشین ست — چار در وقت عصر تعیین ست
سه بشام و چهار در خفتن — زین نکوتر نمی توان گفتن
وتر از واجبات میدارند — بر همه واجب ست بگذارند

باب هشتم در بیان سنتهای موکده شباروزی

علما گفته اند بی شبهت — هست سنت دوازده رکعت
شش به پیشین گذارد و دو بصبح — دو پس از شام دو به خفتن در
سنت خالص صلوة این است — انچه هست از موکدات این ست
غیر ازین هرچه هست نافله است — خواجهٔ ما امیر قافله است

باب نهم در بیان روزهٔ ماه رمضان

نیست در حکم شرع گردانی — روزه جز قهر نفس شهوانی
از جماع و شراب دور شدن — وز همه خوردنی نفور شدن
فرض دان جمله روزه را نیت — تا بیابی ز روزه امنیت
نیت روزه گر ادا نبود — در قضا جز بشب روا نبود
لیک مر وقتی و نوافل را — تا به پیش از زوال هست روا
همچنین گر خلل طلب نه کنی — نیت روزه جز بشب نکنی
مگس و پشه در گلو چو پرید — نیست نقصان روزهٔ تو پدید
گر کسی رگ زد و حجامت کرد — می نشاید ورا ملامت کرد
نمک و سرکه از دهان بچشید — روزه باقی ست گر فرو نچشید
روزه باقی بود و لیکن مکروه — از کراهت مباش بی اندوه
ورکنی مسح روغن و سرمه — بر سر و چشم نیستت جرمه
نان که از بهر طفل میخایند — علما اندرین چه فرمایند
گر ضرورت بود روا باشد — بی ضرورت چنین خطا باشد
بفراموشی ارکنی و خوری — هست هر دو ترا هنی و مری

روزه‌ات هست همچنان باقی | گر تو سیری و گر تو مشتاقی
ور بقصد است خوردن و کار است | لازم آید قضا و کفارت
گر خوری آنچه زو غذا نبود | بر تو لازم بجز قضا نبود
همچو سنگ و کلوخ و آهن و روی | نبود زین قبیل گل سرشوی
در تطوع اگر شروع کنی | پس رجوع از برای جوع کنی
تا توانی اداش باید کرد | نزد نعمان قضاش باید کرد

باب دهم در بیان کفارهٔ روزهٔ رمضان

اگر کسی قصد کرد در خوردن | بنهار و مجامعت کردن
شصت مسکین طعام باید داد | یا یکی بنده کردنش آزاد
یا دو مه روزه را بپایی دار | تا شوی از حیات برخوردار

خاتمه

از برای تو اینقدر گفتم | یاد گیرش که مختصر گفتم
هر که این را بصدق برخواند | واجب و فرض و نفل حق داند
نود و سه برفت و ششصد سال ۶۹۳ | از وفات رسول تا امسال
نیمهٔ از جمادی الاول | بود کاین نظم گشت مستکمل
رحمت حق نثار خوانندهٔ | باز گوینده و رساننده

تم الکلام بعون الملك العلام

چون شود پاک زن ز حیض و نفاس | غسل واجب شود بشرع و قیاس

بدان که خونی که از رحم زن می ریزد بر ۳ قسم است حیض و نفاس و استحاضه اما حیض خونی است که از رحم زن نه ساله یا زیاده

قبل از سن ایاس بی بیماری و بی ولادت برآید و کمتر مدت حیض سه شبانروز است و بیشتر او ده شبانه روز و نفاس خونی است که در عقب ولادت برآید و اکثر مدت او چهل شبانه روز است واقل آنرا حدی معین نیست و هر یک از حیض و نفاس مانع نماز و روزه و دخول مسجد و قرارت قرآن و مس مصحف و وطی زوج است و انقطاع هر یک موجب غسل و هر خونی که کم از اقل مدت حیض یا زیاده از اکثر آن یا اکثر نفاس باشد استحاضه است و حکم او حکم سلسل البول است مانع نماز و روزه نیست مگر برای هر نماز استنجا و وضوی جدید باید کرد

شرح اختیار بن غیاث الدین الحسنی

هر زنی را که گم شود ایام | غسل باید بهر نماز مدام

تفصیلش آنکه مثلاً زنی را ایام طهر و حیض هر دو مقرر است بعد از ان خون مستمر شد بمرض استحاضه پس وی را لازم است که در روزهای طهر استنجا و وضو نموده نماز بخواند و در ایام حیض ترک نماز کند و اگر همان مستحاضه عدد ایام عادت حیض خود یا تعین آنرا فراموش کند آن زن را در عرف فقها ضاله گویند یعنی گم کنندهٔ وقت حیض و حکمش تحری است که تامل و امعان نماید پس دران روزها که در غالب ظن او حیض است نماز نگذارد و در ایامی که در غالب ظن او طهر باشد یا متردد باشد میان طهر و داخل شدن ایام حیض دران ایام برای هر نماز وضوی جدید

شرط است هر وقت خون جاری باشد یا نه و در زمانیکه متردد باشد رای او درمیان حیض و بیرون شدن ایام حیض نماز گذارد که قاعدهٔ اصول فقه است اذا دار الامر بین الحرمة والوجوب فالمکلف یاتی به ولا یمتنع عنه لان مبنی العبادة علی الاحتیاط و دران زمان از برای نماز هر وقت غسل کند. و ورای مکتوبات و سنن دیگر نماز نگذارد و درین نماز ها زیاده از سه آیت در هر رکعت نخواند و بیرون نماز هرگز قرأت قرآن نکند. و مس مصحف و دخول مسجد و صحبت شوهر او را روا نیست

شرح اختیار

رباعی در صنعت اظهار ما فی الضمیر

سخن عشق جز بیار مگو

آن شاه بتان نمود با حسن و جمال	چوگان خط و گوی که آن نقطهٔ خال
شد هوش دلم چو جلوه گر شد معشوق	یارب که مباد هرگز تبسم زوال

تمت

دستور الصبیان

بسم الله الرحمن الرحیم

حمد وافر دبیری را که انشای آفرینش حرفی از قلم قدرت اوست **نظم** لطیف و کرم گستر کارساز که دارای خلق است و دانای راز توان در بلاغت بسحبان رسید نه در کنه بیچون سبحان رسید و نعت متکاثر خبیر را که املای دانش و بینش نکته از خامهٔ هدایت اوست **نظم** یتیمی که ناکرده قران درست کتب خانه چند ملت بشست امام رسل پیشوای سبیل امین خدا مهبط جبرئیل صلی الله علیه وآله واصحابه اجمعین محرر این رساله که مسمی به دستور الصبیان است خادم الطلبه نوندرای در خدمت منشیان عالی طبع التماس میدارد که برای افادهٔ تعلیم مبتدیان بعد تحریر رسالهٔ اسماء فارسی و افعال فارسی و قوانین فارسی به تسطیر این اوراق اتفاق افتاد امید که برکمال هنر این ناقص گمان نبرده عیب پوشی را کار فرمایند **نظم** شنیدم که در روز امید و بیم بدان را به نیکان ببخشد کریم تو نیز از بدی بینی اندر سخن به خلق جهان آفرین کار کن مخفی نماند که انشاء در لغت پیدا کردن است و در اصطلاح سخنی است که از معنی آن حصول مطلب باشد و مکتوب الیه یعنی هر کسی که نوشته شود زیاده از سه مراتب نیست بزرگ یا خورد یا برابر لاجرم این رساله را سه فصل نموده شد

فصل اول بجانب اعلی **فصل دوم** بطرف ادنی **فصل سیوم** بسمت مساوی چون قوانین سلاطین و امراء در کتابهای قدیم بسیار است و فهم صبیان از ادراک آن قاصر لهذا موقوف داشته اختصار بر ضوابط ضروری و مطلوب نموده شد

فصل اول بجانب اعلی مکتوب اول

بجناب سعادت مآب پیر دستگیر روشن ضمیر سلامت آداب تسلیمات مُریدانه بجا آورده
بعرض خادمان آستان هدایت میرساند که باعث مهجوری وسبب دوری از کثرت کارها
است لیکن شوق حصول قدمبوس زیاده از حد بیان است انشاء الله تعالی بعد فراغ
از امور ضروری سعادت قدمبوس حاصل مینماید آفتاب هدایت وارشاد دائما تابان ودرخشان
باد **مکتوب دوم** ذات جامع الکمالات حضرت رهنمای سالکان طریق خدادانی دائما
برسر معتقدان سایه گستر باد مراتب زمین بوسی بجا آورده معروض بندگان جناب ملائک مآب
میدارد بورود افتخار نامه سعادت دارین حاصل گردید هرچه در باب اشغال وظیفه که
از زبان الهام بیان تلقین یافته وارشاد شده بود حقایق آگاها از برکات توجهات باطن قدسی
ملاطن آنحضرت هرگز از اشتغال اَوراد غافل نیست همیشه تا حصول سعادت قدمبوس امیدوار
ارشاد بذریعه سعادت صحایف است خورشید افاضت وافادت درخشان باد **مکتوب سوم**
رهنمای سالکان پیشوای عارفان سلامت شرائط آستان بوسی تقدیم رسانیده باهزاران تمنای
قدمبوس معروض میگرداند صحیفه هدایت معه تعویذ بازو که از تفضلات مریدنوازی عنایت شده بود
ورود فرمود فراوان سعادت دنیا ودین بحصول پیوست ایزد تعالی سایه بلندپایه آن حضرت
همیشه برسر مریدان مبسوط گرداناد **مکتوب چهارم** هادی مراحل خداشناسی سلامت تسلیمات
معتقدانه بجا آورده بعرض بهره اندوزان بارگاه هدایت میرساند مدتیست که مژده خیریت ذات
ملکی صفات نیافته خاطر عقیدت مآثر متردد است امیدوار است که از چگونگی اوقات مبارک ارشاد
فرمایند که جمعیت ظاهر وباطن حاصل شود زیاده بجز تمنای قدمبوس چه عرض نماید **مکتوب پنجم**
قبله مریدان وکعبه معتقدان سلامت قواعد بندگی وپرستندگی تقدیم رسانیده معروض میدارد از برکت
توجهات باطنی آنحضرت مطلبی که در خاطر این مرید درست اعتقاد بود بحصول انجامید مبلغ یکصد ومبیته

پنجروپیه نذر خادمان درگاه ارسال داشته امیدوار است که بدرجهٔ اجابت رسد ابواب ارشاد
گشاده باد **مکتوب ششم** مجمع فضایل ومنبع فواضل سلامت بعد ادای آداب عبودیت
بعرض بهره اندوزان معتقدان جناب فضیلت مآب میرساند از روزیکه تشریف بطرف دولت
خانه ارزانی فرموده اند اتفاق مطالعه کتب عربی نمی افتد مگر کتابهای فارسی مطالعه میکند امیدوار است
که از قدوم سعادت لزوم دیدهٔ انتظار متعلمان را منور فرمایند که از درس علوم محروم نگردد هنگامه
افاضت وافادت گرم باد **مکتوب هفتم** فیض بخشای علوم دینی ودنیوی سلامت آداب کورنشات
فدویانه بجا آورده معروض خدمت فیض درجت میگرداند بورود سرافرازنامه سعادت فراوان
وجمعیت بیکران حاصل نموده وعدهٔ قدوم فیض لزوم بعد انقضای شهر رمضان المبارک تعلیم فیض
رقم آمده بود امیدوار توجهات است که بموجب ارقام شریف تشریف ارزانی فرمایند سایه سعادت
پایهٔ آنحضرت دائما برسر معتقدان ممدود باد **مکتوب هشتم** مخزن علوم سبحانی معدن فیض
یزدانی سلامت قواعد کورنشات وشرائط تسلیمات بتقدیم رسانیده بعرض جناب بهره اندوزان
حضور کمالات ظهور میرساند صحیفه سعادت بخش پرتو ورود افگند فوائد کونین ومقاصد دارین
حاصل گردانید در باب طلب این کمترین تلمیذان ارشاد شده بود انشاء الله تعالی بعد یکهفته
سعادت قدمبوس حاصل مینماید آفتاب هدایت دائما تابان باد **مکتوب نهم** کاشف علوم شریف
واقف فنون لطیف حضرت میانجی سلامت کمترین شاگردان فدویت آگین شهاب الدین تسلیمات
فدویانه وکورنشات شاگردانه بجا آورده معروض دانش اندوزان خدمت سراپا برکت میگرداند در این
ولا بورود نوازشنامه سرافراز نشده خاطر عقیدت مآثر متردد است امید از ذات ستوده صفات
آن دارد که باصدار کرامت صحائف مشتمل بر مژدهٔ خیریت ذات بابرکات تسلی وطمانیت بخشند
زیاده بجز آرزوی قدمبوس چه عرض نماید **مکتوب دهم** مولوی صاحب قبله وکعبه معتقدان سلامت

لوازم بندگی و شرایط سرافکندگی بجا آورده معروض رای بیضا ضیای میگرداند از روزی
که متوجه آن صوب شده اند باصدار عنایت نامجات یاد نفرموده اند موانع بجز خیریت
و انبساط خاطر امری دیگر مباد توقع از توجهات بزرگانه آن دارد که از مژدهٔ صحت و سلامتی
ذات ملکی صفات اطلاع بخشند که جمعیت ظاهر و باطن بحصول پیوند ظل عاطفت بر سر خادمان
مبسوط باد مکتوب ۱۱ یازدهم قبلهٔ حاجات دوجهانی و کعبهٔ مرادات جاودانی سلامت بعد از ادای
عبودیت و بندگی و ضوابط فدویت و سرافکندگی بجا آورده معروض خدمت سراپا برکت میگرداند
روئداد این حدود مستوجب شکر ایزد بیچون است و صحت تندرستی ذات جامع الصفات
از حضرت آفریدگار استدعا دارد سرافرازنامهٔ سعادت آمود ورود فرمود مالا مال خرمی و نشاط
و هزاران جمعیت حاصل ساخت و آنکه تاکید برای تحصیل علم در حق کمترین فرزندان در تحت قلم نوازش
رقم شده بود سراسر سعادت و بهبود خود دانسته بنابر اشتغال هنر در خدمت مولوی صاحب
حاضر میباشد ظل عاطفت آن مربی دوجهان همیشه بر مفارق فرزندان مبسوط باد مکتوب ۱۲
دوازدهم قبلهٔ کونین و کعبهٔ دارین مدظله العالی مراتب کورنشات فدویانه بجا آورده معروض
خادمان جناب سعادت مآب قبله گاهی ولی نعمی جیو میرساند ورود نوازشنامهٔ شریف جمعیت
تازه و دولت بی اندازه حاصل نمود در باب ارسال خیمه و فروش وغیره اشیائی همراهی
که ارشاد شده بود حسب الامر یکمنزل خیمه و دو جفت شطرنجی بر چهکره بار کرده ارسال داشته
و دیگر اشیاء مطلوبه همراه مبارک خدمتگار از عقب روانه میسازد دولت جاودانی همقرین
روزگار عالی باد مکتوب ۱۳ سیزدهم قبلهٔ آمال و امانی خداوند نعمت ولی نعمی صاحب
سلمه الله تعالی بعد تقدیم شرایط عبودیت و آرزوی حصول سعادت قدمبوس که عمدهٔ مقاصد
کونین است معروض رای عالی میگرداند حالات اینجا مالا مال خیر است و مژدهٔ سلامتی ذات آنخداوند

خدایگان روز و شب مستدعی از خدمت عالی مرخص گشته در لشکر ظفر پیکر بندگان نواب
صاحب عمدة الملک بهادر رسیده ملازمت خانصاحب داروغهٔ کچهری حاصل نموده خان
صاحب توجهات قدیم مرعی فرموده امیدوار روزگار نموده اند انشاء الله تعالی وقتی که
بخدمتی منصوب خواهد شد بجناب عالی اطلاع خواهد نمود زیاده چه عرض نماید مکتوب ۱۴ چهاردهم
قبلهٔ صوری و معنوی و کعبهٔ دینی و دنیوی حضرت قبله گاهی جیو صاحب سلمه الله تعالی آداب تسلیمات
فرزندانه و قواعد کورنشات فدویانه مؤدی ساخته بعرض عالی میرساند نوازشنامهٔ سعادت آمود ورود
فرمود سرافرازی بیکران و جمعیت فراوان بخشید هندوی مبلغ یکهزار و پانصد روپیه که مصحوب هوشمند
خدمتگار بردکان کلا برای ساهوکار بلدهٔ لکهنو عنایت شده بود مطابق ارشاد آن قبله گاهی
دوجهان زر مذکور از دکان ساهوکار بدست آورده رسید هندوی مسطوره حواله ساهوکار
نموده شد ذات بابرکات دائما بر سر فرزندان سایه گستر باد مکتوب ۱۵ پانزدهم میانصاحب
قبله و کعبهٔ هر دو جهان سلامت بعد ادای آداب فرزندی معروض میدارد احوال اینجا مقرون بحمد
ایزد است و مژدهٔ صحت و خیریت ذات بابرکات دمبدم از درگاه الهی مستدعی مینماید از روزی
که متوجه سمت لشکر فیروزی اثر بندگان نواب صاحب قبله دام اقباله شده اند باصدار تسلی نامجات
یاد نفرمودند خاطر فدویان متردد است لهذا راجو قاصد را رخصت نموده امیدوار است که از
مژدهٔ خیریتهای ذات والا صفات و حقیقت نوکری مفصل ارشاد فرمایند که جمعیت خاطر
بحصول انجامد عمر و دولت در تزاید باد مکتوب ۱۶ شانزدهم عمو صاحب قبله خدایگان
سلامت آداب عبودیت و بندگی بجا آورده التماس میدارد عنایت نامه پرتو ورود
افکنده جمعیت بی انتها بخشید در باب طلب فدوی ارقام نموده بودند خواسته بود
که بموجب امر شریف خود را فی الفور روانهٔ خدمت عالی نماید لیکن بسبب بعضی

کارهای ضروری توقف نمود انشاء الله تعالی بعد دو سه روز از امور مرجوعه فراغت
نموده بنعمت ملازمت حاصل مینماید سایهٔ عاطفت آن مربی دو جهان مدام بر سر فرزندان
مبسوط باد **مکتوب ۱۷ هفدهم** بعمو صاحب خدایگان مربی دو جهان سلامت لوازم فدویت
و سرافگندگی بجا آورده معروض میدارد مدتیست که بورود الطاف رقائم جمعیت اندوز نشده
امید از اشفاق مربیانه آنست که برخلاف ماضی از صدور عنایت نامجات ممتاز فرموده باشند
که جمعیت ظاهر و باطن از آنست یک حقه بدری فرشی برای آنخدایگان ارسال نموده بنظر فیض
اثر خواهد گذشت مقبول خاطر گرامی خواهد بود زیاده بجز بندگی چه عرض نماید **مکتوب ۱۸ هژدهم**
خداوند فیض رسان امیدگاه دو جهان سلامت بعد تقدیم شرائط بندگی و آرزوی حصول
سعادت ملازمت که خلاصهٔ مقاصد است معروض خدمت فیضدرجت میگرداند مبلغ پانصد روپیه
برای خرید یک راس اسپ ترکی بدست سیوکرام خانسامان مرحمت شده بود حسب الامر بنخاس
رفته اسپان را ملاحظه نموده یکراس اسپ ترکی جوان و راهوار قابل سواری آنخدایگان بقیمت
مبلغ پانصد و پنجاه ۵۵۰ روپیه سکه مقرر نموده پنجاه روپیهٔ دیگر عنایت شود که اسپ مذکور خریده
ارسال نماید عنان سمند مقصود در قبضهٔ آرزوی خادمان باد **مکتوب ۱۹ نوزدهم** بعمو صاحب
قبلهٔ فیاض زمان سلامت بعد تقدیم شرائط فدویت و لوازم تسلیم و عبودیت معروض میگرداند
احوال این محال مقرون بحمد ایزد ذو الجلال است و مژدهٔ تندرستی ذات والا صفات دائما مطلوب
نوازشنامه مع بخیره و فوطه گجراتی ورود فرموده نشاط و جمعیت بی انتها حاصل گردید او سبحانه
تعالی آن مربی دو جهان را دیرگاه سلامت باکرامت دارد زیاده چه عرض نماید **مکتوب ۲۰ بیستم**
قبلهٔ آمال و امانی سلامت فدوی مراسم آداب کورنشات بندگی بجا آورده معروض میدارد
عاطفت نامهٔ مشعر طلب یک شیشهٔ گلاب در کمال انتظار شرف ورود فرموده معزز و

ممتاز

و ممتاز ساخت مطابق ایمای شریف یک شیشهٔ گلاب دو آتشه ارسال نموده اگر دیگر مطلوب
باشد ارقام خواهند فرمود که سعادت خود دانسته ارسال خواهد داشت زیاده چه التماس نماید
مکتوب ۲۱ بیست و یکم باخوان صاحب فیضرسان سلامت بعد تقدیم آداب بندگی معروض بخدمت
بهره اندوزان حضور میرساند عنایت نامه ورود فرموده هزاران خرمی و جمعیت حاصل گردید
ارادهٔ لشکر ظفر پیکر بندگان نواب صاحب فیروز جنگ ارقام فرموده بودند حق تعالی در همه جا
و همه حال حافظ و ناصر بوده بمطالب دلخواه فائز گرداناد امید از الطاف مربیانه آن است که
بمجرد رسیدن لشکر خبر خیریت اثر بدست آیندگان آنصوب نگارش خواهند فرمود که تسلی ظاهر و
باطن از آنست زیاده دولت جاوید روزی باد **مکتوب ۲۲ بیست و دوم** بهائی صاحب قبله
خداوند خدایگان سلامت مراتب فدویت و بندگی و آداب بجا آورده التماس میدارد که احوال
اینحدود مقرون بحمد است و مژدهٔ صحت و تندرستی و سلامتی ذات بابرکات علی الدوام از درگاه
الهی استدعا دارد سابق فقرهٔ در مقدمهٔ شادی برخوردار سعادتمند دالچند بخانهٔ صاحب رای
ساکن قصبهٔ علی نگر بخدمت گرامی التماس نموده بود اگر خود بدولت قبول فرمایند رسوم نسبت بظهور
آید قاصد را محض برای اینکار فرستاده شد امید که زود جواب مفصل و مطالب این عرضی رحمت فرمایند
جمعیت دائما از دیاد باد **مکتوب ۲۳ بیست و سیوم** دادا صاحب خدایگان مربی فیض رسان سلامت
شرائط عبودیت و بندگی بجا آورده معروض میرساند سوانح این نواحی مستوجب شکر الهی است و بود
سلامتی ذات آنخدایگان روز و شب از حضرت صمدیت مسئلت مینماید که چون صحیفهٔ اشفاق
پرتو ورود افکند جمعیت و انشراح وافر بخشید مبلغ معین دو صد روپیه جهة پارچه که خریده
شود عنایت شده بود بموجب ارقام و خواهش شریف پارچه خرید کرده فرستاده شد تعداد
تهانهای و تفصیل قیمت آنها را از فرد علیحده روشن و هویدا خواهد شد زیاده چه عرض نماید

مکتوب بیست و چهارم دادا صاحب قبلهٔ دوجهان سلامت بعد تقدیم شرایط
بندگی التماس میدارد که ورود لطف نامه ورود معزز و ممتاز ساخت در باب گذرانیدن عرضی بجناب
میر صاحب قبله و حصول جواب امر شده بود مطابق فرمودهٔ شریف عرضی گذرانید و جواب
حاصل نموده ارسال داشته شد همیشه امیدوار ارشاد خدا ماست عمر و دولت در تزاید باد

مکتوب بیست و پنجم بهائی صاحب خدایگان پشت و پناه برادران سلامت مراتب
بندگی و غلامی بتقدیم رسانیده معروض میدارد در این روزها باصدار عنایت نامجات
یاد نفرموده خاطر فدوی متردد است امیدوار توجهات مهربانه آن دارد که از روئیداد خیریت
نهاد ارشاد فرمایند که تسلی ظاهر و باطن بحصول پیوندد و زریکه سابق برای خرچ خانه
عنایت شده بود بخرچ در آمده امیدوار است که چیزی خرچ دیگر مرحمت شود زیاده چه التماس
نماید

مکتوب بیست و ششم خالو صاحب قبله خدایگان فیض بخش و فیض رسان سلامت
بعد تقدیم بندگی که وظیفهٔ مستمند است معروض رای خورشید ضیا می گرداند عنایت
نامهٔ شفقت آمود عزورود فرمود جمعیت فراوان و نشاط بی پایان حاصل گردید
مبلغ پانصد روپیه که از راه توجهات مهربانه عنایت شده بود رسید هزاران جمعیت و فارغ
البالی بخشید حق تعالی آن مربی فیض رسان را تا دیرگاه بر سر فدویان سلامت داراد زیاده بجز
شکر توجهات چه عرض نماید

مکتوب بیست و هفتم ماموصاحب قبله خدایگان تحیهٔ گاه
بیکسان سلامت شرایط عبودیت و بندگی بجا آورده التماس میدارد مدتیست که
بورود عنایت صحایف ممتاز نگردیده از توجهات مهربانه بسی بعید نموده امید از عنایت
بیکران آنست که برخلاف ایام گذشته باصدار عنایت نامجات یاد و شاد میفرموده باشند
که تسلی و تقویت بیحد ظاهر و باطن از آنست دولت و اقبال در تزاید باد

مکتوب بیست و هشتم ماموصاحب قبلهٔ آمال و امانی سلامت بعد تقدیم مراتب عبودیت معروض
خدمت فیضدرجت میرساند نوازشنامه مشتمل بر طلب فدوی شرف اصدار یافت معزز و
ممتاز فرمود خواسته بود که موجب امر شریف خود را بهره اندوز خدمت گرامی سازد لیکن
بسبب بارش باران و کثرت آب و خلاب توقف نموده وقتیکه بارش فرصت میدهد و راه
خشک میشود زود بسعادت ملازمت فائز خواهد شد ذات بابرکات دائم بر سر فدویان سایه گستر
باد

مکتوب بیست و نهم ماموصاحب قبلهٔ خدایگان فیض بخش مستمندان سلامت لوازم
فدویت و بندگی که موجب سعادت ابدی است بتقدیم رسانیده التماس میدارد سابق امر شده
بود که در ماه ویساکه قاصد مع خرچ خواهد رسید چون وعده منقضی شده ناچار بعد انتظار بسیار قاصد
سه روپیه اجوره مقرر نموده روانه کرده امیدوار است که بدست قاصد هرچه در خاطر مبارک بیاید
برای خرچ عنایت فرمایند زیاده چه عرض نماید

مکتوب سی ام ماموصاحب فیض رسان بیکسان
سلامت آداب عبودیت بجا آورده التماس مینماید که فدوی از چهار ماه معطل در خانه نشسته
است اگر در سرکار دولت مدار نواب نامدار گنجایش روزگار باشد یک قطعه پروانه بمهر خاص
حاصل نموده عنایت سازند که ساز و سرانجام تیار کرده خود را بلشکر ظفر پیکر رساند زیاده
چه التماس نماید

مکتوب سی و یکم غریب پرور سلامت از جناب عالی رخصت یافته
در پرگنهٔ رحیم نگر رسید احوال پرگنه دریافت نمود بسبب سختی عامل سابق رعایای پرگنه پریشان
و فراری شده بودند همه را تسلی و دلاسا نموده آباد کرده ام چون هنگام ترددات است اگر دهقانان
نرگاوان و غله نیست که تردد کشتکاری نمایند لهذا امیدوار از فضل و کرم است که مبلغ پانصد
روپیه از سرکار عنایت شود که تقاوی داده تردد کنانیده جمع سرکار مع تقاوی و باقی وصول
نماید واجب بود بعرض رسانید

مکتوب سی و دوم غریب پرور سلامت پروانه گرامت نشانه در باب

ارسال خزانه و ورود فرمود سعادت و سرافرازی بخشید مطابق ارشاد مبلغ پنجهزار روپیه موجود همراه
میر سلطان علی و غیره سواران برادری میر فیض الله ارسال نموده اغلب که داخل خزانه سرکار خواهد
شد امیدوار فضل و کرم است که بمتصدیان امر شود که داخله زرهای مرسوله حواله سواران مسطور
نموده زود رخصت نمایند انشاء الله تعالی از عقب خزانه معقول سرانجام نموده ارسال
میدارد واجب بود بعرض رساند **مکتوب ۳۳ سی و سیم** غریب پرور سلامت رعایای اکثر دهات
این پرگنه باقی سرکار بر ذمه خود گرفته در پرگنه دولت آباد علاقه مرزا نور بیگ سکونت گرفته اند
هر چند که فدوی دو سه مرتبه بخدمت مرزا مذکور برای اسامیان فراری نوشته لیکن مرزا مذکور متوجه
نمیشوند و نظر بر سرکار والاحدی کنند امیدوار فضل و کرم است که یک قطعه پروانه بنام مشار الیه
مصحوب چیله سرکار صادر شود که اسامیان را حواله گماشتگان فدوی نمایند که بجای خود آباد شده در
سرانجام زر باقی و تردد آینده مشغول باشند واجب بود بعرض رساند **مکتوب ۳۴ سی و چهارم**
غریب پرور سلامت دستک پنج سوار کله پوش بنام غلام درباب طلب زر باقی سال گذشته
تعین شده غلام روبرو عرض کرده بود که این زر در سه سال سرانجام خواهد شد امیدوار فضل و
کرم است که دستک سواران رسید شود باقبال عالی آنچه امسال سرانجام خواهد یافت قصور
نخواهد شد و تتمه در دو سال بیباق خواهد نمود غلام دولتخواه و فرمانبردار سرکار است و هرگز
در شرایط فرمانبرداری و مالگذاری تقصیر نخواهد کرد واجب بود بعرض رساند عمر و دولت در تزاید باد
مکتوب ۳۵ سی و پنجم غریب پرور سلامت بورود پروانه سعادت آمود سرافرازی و ممتازی
حاصل نمود درباب طلب فدوی مع خزانه حکم شده بود حسب الامر در تدبیر فراهم آوردن زر معتد
انشاء الله تعالی در عرصه یک هفته زر جمع نموده سعادت ملازمت حاصل نماید امیدوار است که بمتصدیان
حضور امر شود تا رسیدن غلام از دستک و سزاولان معاف دارند واجب بود بعرض رساند **مکتوب ۳۶ سی**

و ششم خانصاحب قبله خداوند نعمت دو جهان سلامت آداب عبودیت و فرمانبرداری بجا آورده
بعرض خادمان جناب فیضمآب میرساند نوازشنامه سعادت آمود رسید باعث سرافرازی و بنده نوازی
گردید درباب ارسال خزانه و تقید تحصیل زر امر شده بود بنده نوازا زریکه تحصیل شده بود دیروز
مع خرم بیگ و غیره سواران حضور ارسال داشته یقین است که داخل فوطه خانه سرکار شده باشد
و از تاکید تحصیل زر یک لحظه غافل نیست و باقبال عالی زر سرکار هر وقت تحصیل نموده متواتر
ارسال حضور میدارد واجب بود بعرض رساند **مکتوب ۳۷ سی و هفتم** خانصاحب قبله خدایگان
فیاض زمان سلامت درین ایام فرخنده فرجام بگوش دعاگویان مشتهر رسید که خدمت چکله
داری پرگنات علی نگر بنام نامی از حضور فیض گنجور بندگان نواب مستطاب مقرر گشته خدا
میداند که از استماع این خبر فرحت اثر چندان انشراح خاطر و جمعیت ظاهر و باطن بحصول پیوست
که بیان آن داستان دراز است او سبحانه تعالی مبارک و فرخنده ساخته دولت روز بروز
افزون گرداناد امیدوار توجهات است که فدوی را یکی از دولتخواه قدیم تصور نموده همیشه بصدر
سرافرازنامجات جزو کل ضروریات ممتاز میفرموده باشند دولت و اقبال در تزاید باد **مکتوب ۳۸**
سی و هشتم خانصاحب خدایگان فیض رسان سلامت لوازم بندگی بجا آورده التماس
میدارد بورود الطاف صحیفه خیلی جمعیت و انبساط حاصل نمود درباب گذرانیدن عرضی و دستخط
شدن موافق استدعای شریف ایما شده بود مطابق ارقام گرامی هنگام خلوت عرضی بنظر مبارک
بندگان خانصاحب قبله مدظله گذرانیده بحسب آرزوی آن فیض رسان مزین بدستخط کنانیده ملفوف
عریضه ارسال داشته شد امیدوار توجهات است که مخلص را یکی از ملازمان دولتخواه خود تصور فرموده
بارشاد خدمات لایقه معزز میفرموده باشند که بسرانجام آن سعادت دارین میداند عمر و دولت در تزاید باد
مکتوب ۳۹ سی و نهم مرزا صاحب خدایگان مربی فیضرسان سلامت سرافرازنامه متضمن بر طلب زر و ورود

فرمود اعزاز و امتیاز بخشید بنده نواز همگی پنجهزار روپیه در پرگنه از جمع سال تمام باقیست هنگام تردد
آینده در پیش آمده اگر درین وقت زر از رعایا طلب کند خلل در تردد آینده میشود صلاح دولت
آنست که ده پانزده روز مهلت شود انشاء الله تعالی درین عرصه از تردد خاطر جمع کرده
باقی زر سرکار تا اخر اینماه وصول نموده مرسول خواهد داشت واجب بود بعرض رسانید مکتوب[40]
چهلم میرزا صاحب قبله خداوند فیضرسان سلامت مراتب عبودیت و بندگی بجا آورده بعرض
سعادت اندوزان جناب فیض مآب میرساند ورود نوازشنامهٔ فیض آمود باعث سرافرازی گردید
در طلب فرستادن نهالهای نارنگی و شفتالو امر شده بود بنده نوازا باغبان سرکار را حکم شود
که در باغچهٔ فدوی رسیده هر قدر نهالهای مطلوبه خواهد کنده برد امیدوار توجهات است
که همیشه بارشاد خدمات ممتاز میشده باشد الهی شجرهٔ دولت ثمرهٔ مراد بارور باد مکتوب[41] چهل
و یکم میرزا صاحب قبله و کعبهٔ مراد دو جهان سلامت آداب و تسلیمات خادمانه بجا آورده معروض
خدمت سراپا برکت میگرداند ایام دراز منقضی گشته که این مهجور الخدمت بیاد عالی نگذشت از
توجهات بزرگانه امیدوار است که باصدار تعلیقهٔ ناجات متواتر بهره مند کامیاب میشده باشد
دربنولا دو تهان چهیت اکبرآبادی شخصی برای بنده فرستاده بود بنده قابل سرکار دانسته ارسال
خدمت نموده امیدوار است که درجهٔ پذیرائی یابد زیاده بجز حد ادب ندید مکتوب[42] چهل و دوم
میر صاحب قبله خدایگان سلامت مراتب بندگی بتقدیم رسانیده معروض خدمت فیض درجت
میگرداند ورود عنایت نامه موجب حصول جمعیت و امتیازی تازه گردیده درباب طلب رامو
زمیندار موضع لچهمی پور که حاضر ضامنی سکهلال زمیندار پرگنهٔ دولت نگر نوشته امر شده بود خدایگانا زمیندار مسطور
را سکهلال [illegible] در کچهری حاضر کرده از ضامنی بری الذمه شدم لیکن متصدیان بعلت طمع تمسک را
از دفتر جدا نکردند درین باب هرچه امر شود بعمل آرد واجب بود بعرض رسانید مکتوب[43]

چهل و سوم میر صاحب خدایگان فیاض زمان سلامت شرایط بندگی و خدمت گزاری بجا
آورده ملتمس میباشد مرحمت صحیفهٔ پرتو ورود افکند بهره مند و سعادت اندوز گردانید در
باب چاکری بهیه کلا برای منشی بقلم آمده بود بموجب ارقام شریف تا مقدور خود در خدمت و
غور مشار الیه قصور نخواهد شد همیشه امیدوار ارشاد خدمت است واجب بود بعرض رسانید
مکتوب[44] چهل و چهارم میر صاحب خدایگان فریادرس دادخواهان سلامت قواعد عبودیت
و بندگی بجا آورده التماس میدارد رعایای موضع فریدنگر علاقهٔ فدوی دادخواه هستند که
عامل پرگنهٔ دولت آباد بموجب آزار بحال آنها میرساند از ذات بابرکات که دادگستر و رعیت
پرور است امیدوار است که یک قطعه پروانه بنام عامل مذکور عنایت شود که باعث آزار و
اضطرار رعایای موضع مذکور نشود خورشید اقبال و اجلال دائما تابان باد مکتوب[45] چهل و پنجم
شیخ صاحب قبله خداوند خدایگان سلامت سرافراز نامهٔ متضمن بر طلب کهاران جهت پالکی سرکار
ورود فرمود سرافرازی بخشید حسب الامر نفر کهاران بدرماهه پنج روپیه فی نفر مقرر نموده روانه
ساخته همیشه امیدوار اصدار عنایت صحائف میباشد دولت و اجلال دائما مزید باد مکتوب[46]
چهل و ششم شیخ صاحب فیض رسان سلامت بعد گذارش لوازم بندگی و تمنای خدمت
شریف التماس میدارد که زمینداران موضع رام نگر را مبلغ پانصد روپیه از کلا برای مهاجن بموجب
فرمودهٔ آن فیضرسان بوعده ماه کوار بطریق تقاوی دهانیده بودم چنانچه ماه اگهن آخر شد
زمینداران موضع مذکور زر مهاجن نرسانیدند و مهاجن مسطور از بنده تقاضای شدید میدارد لهذا
تصدیعه داده میباید که زمینداران را تاکید مزید فرمایند که زر مهاجن مع سود ادا سازند که آینده
سلوک داد و ستد جاری باشد زیاده جمعیت و کامرانی باد مکتوب[47] چهل و هفتم شیخ صاحب سراپا
لطف و احسان سلامت بعد اظهار شرایط و عبودیت و آرزوی حصول نعمت ملازمت معروض میدارد

بورود الطاف نامه عاطفت آمود سرافرازی و جمعیت و خرمی حاصل گردید از راه توجهات در مقدمات
خیرخواه بموجب التماس وکیل دربار بقلم اشفاق رقم آمده بود مو بمو مرهون عاطفت سامی
گردید بنده بدربار آن ذات ستوده صفات را مربی خود میداند توقع بسر انجام کارهای دربار
از دستگیری شریف میدارد سبحانه تعالی باین خوبی و بزرگی تا دیرگاه سلامت داشته بمرام
لائقه دلخواه رساند خیرخواه را از خود تصور فرموده باصدار عنایت نامجات مع خدمت لائقه ممتاز
میکرده باشند دولت و اقبال بی زوال باد **مکتوب ۴۸ چهل و هشتم** بشیخ صاحب خدایگان منبع الجود
والاحسان سلامت قواعد بندگی و مراسم عبودیت و دستمندی بجا آورده معروض خدمت سراپا
برکت میگرداند از نوشته اخوی میر فیض الله دریافت شده که بندگان نواب صاحب قبله دام اقباله
دو صد سوار دیگر در رساله شریف اضافه فرموده اند آن صاحب در تلاش سواران هستند
باستماع این خبر خیلے بهجت و جمعیت حاصل گردید چون برخوردار قدرت الله معطل در خانه
نشسته است لهذا التماس مینماید که هر قدر سواران ارشاد شود همراه برخوردار مذکور روانه خدمت
گرامی نماید که شرائط بندگی بجا آورده سعادت دارین حاصل سازد زیاده جمعیت و اقبال دائما
در ترقی باد **مکتوب ۴۹ چهل و نهم** بشیخ صاحب مهربان فیض رسان بی کسان سلامت بعد تقدیم وظائف
نیازمندی مشهود ضمیر منیر فیض تصویر میگرداند سابق زبانی وکیل دربار فرموده بودند که اگر
مخلص کدام دهیه از علاقه شریف بطریق تعهد استدعا نماید دریغ نخواهد بود دراین ولا که هیچ
شغل درپیش نیست میخواهد که موضع کریم پور را تردد کناینده زر سرکار سر انجام نماید و قدری
زمین برای وجه قوت متعلقان علیحده سوای جمع سرکار کشتکاری کناند امیدوار دستگیری
مشفقانه است که پٹه موضع مذکور بجمع سال گذشته عنایت شود که بموجب آن قبولیت نوشته
حواله وکیل نماید و زر قبولیت بلا عذر ادا سازد زیاده چه التماس نماید **مکتوب ۵۰ پنجاهم**

دیوان صاحب قبله خدایگان مربی فیض رسان سلامت لوازم عبودیت بتقدیم رسانیده معروض
رای مهر انجلای میگرداند مبلغ پنجهزار روپیه از تعلقه بنده بمعرفت فتح چند وکیل داخل فوطه
خانه سرکار شده متصدیان کچهری در دادن داخله تغافل مینمایند امید از توجهات بزرگانه آن
دارد که بمتصدیان تاکید شود که داخله زر مذکور حواله وکیل نمایند و بنده را در خدمت سامی
بندگی قدیمست شایسته آن است که اگر کار دیگر کسی درپیش آید بلا توقف از کچهری برآورده
دهند نه اینکه برای کار خود ملتجی و منتظر باشد آینده بخلاف گذشته متوقع بمطالب دلخواه
دولت و کامرانی جاودانی باد **مکتوب ۵۱ پنجاه و یکم** دیوان صاحب دستگیر درماندگان
بیکسان سلامت شرائط فدویت و نیازمندی بجا آورده معروض خدمت سراپا برکت میگرداند
استماع یافته که خدمت پیشکاری پرگنه فیروزآباد وغیره از حضور عالی متعالی بنام نامی صاحب زاده
بلند اقبال مقرر شد از این خبر نهایت انشراح ظاهر و باطن بحصول پیوست چون بنده زاده
از چهار ماه معطل است لهذا آستانه دولت را دولتخانه خود دانسته التجا آورده که اگر
خط بمهر خاص درباره سیو کرام بنام صاحب زاده عنایت شود عنایت بنده نوازیست
مراتب اقبال در تزاید باد **مکتوب ۵۲ پنجاه و دوم** دیوان صاحب مشفق قدردان فیض
رسان سلامت بعد اظهار مراسم بندگی و آرزوی خدمت شریف التماس میدارد عنایت نامه
مشتمل بر طلب میت تهان گزی جهت خیمه شرف ورود فرمود موجب جمعیت و افتخار گردید موافق
فرموده سامی دلال را طلب داشته قدری زر حواله نموده تاکید بواقعی کرده که بزودی فراهم
آرد آدم شریف استقامت میدارد انشاء الله تعالی از عقب تهانهای گزی جمع کرده
بگرامی خدمت ارسال خواهد داشت بنده را از خود دانسته بارشاد خدمات معزز میفرموده
باشند زیاده چه التماس نماید **مکتوب ۵۳ پنجاه و سیوم** دیوان صاحب مشفق فیض رسان

مستمندان سلامت لوازم بندگی بتقدیم رسانیده مشهود ضمیر فیض تصویر میگرداند سابق
پروانه تنخواه مبلغ پنجهزار روپیه بنام مرزا معظم بیگ خان بر علاقهٔ بنده صادر شده بود
چنانچه فدوی از تنخواه دار وعده کرده در تدبیر ادای زر مقید است و از نوشته وکیل دربار
معلوم شد که دیگر پروانه تنخواه سه هزار روپیه بنام شیخ دوست محمد بر علاقهٔ بنده تیار
می شود چون هنوز تنخواه سابق بیباق نشده و هنگام تحصیل نیست امید از دستگیری
مهربانه آن دارد که تنخواه شیخ مسطور بجای دیگر مقرر فرمایند که از تقاضای مردمان سپاه
عهده برائی نمی تواند شد مکتوب ۵۴ پنجاه و چهارم دیوان صاحب قبله فیض رسان
سلامت مراتب عبودیت و بندگی بجا آورده معروض خدمت فیض منزلت میگرداند تعلقه
راجه پور راشخصی بجمع سال گذشته اجاره میخواهد و مبلغ پانصد روپیه نذرانه آن فیض رسان
قبول میکند چون مکان بی تردد داست از تعهد تردد هم میشود و زر سرکار هم بلا خرج سر بندی
سرانجام می یابد اگر این معنی صورت بندد بهتر است مخلص برای دولتخواهی سرکار التماس نمود
ظل دولت ممدود باد مکتوب ۵۵ پنجاه و پنجم لاله صاحب قبله فیض رسان سلامت شرایط
عبودیت و مستمندی بجا آورده معروض رای فیض پیرای میگرداند باستماع مژده تفویض
خدمت توشکخانه سرکار دولت مدار نواب فلک جناب بذات والا صفات جمعیت بی اندازه
حاصل گردید او سبحانه و تعالی مبارک و فرخنده گرداناد و بنده بدستور برفاقت شیخ
صاحب فیض رسان در رحیم نگر استقامت میدارد امیدوار فضل و کرم است که مخلص را
یکی از وابستگان خود تصور فرموده باصدار عنایت نامجات معزز و سرفراز و منیر فرموده
باشند زیاده جمعیت مراتب باد مکتوب ۵۶ پنجاه و ششم خانصاحب قبله فیض رسان سلامت
بعد اظهار مراسم فدویت و نیاز مندی بخدمت سراپا سعادت التماس میدارد میر فیض الله

ائمه دار قصبه جلال آباد برای تیاری پروانه معافی ده ائمه خود بحضور فیض گنجور میرسند
از آنجا که خدمت این طایفه عالیه مستوجب سعادت عظمی است لهذا التماس میدارد که هر قدر
توجهات در بارهٔ حصول مطلب میر صاحب مبذول خواهد شد نیاز مند مرهون منت و زیر بار
احسان شریف خواهد گردید و حدیث نبوی صلی الله علیه و سلم مؤکد این معنی است
خیر الناس من ینفع الناس او سبحانه تعالی ترقی عمر و دولت مزید گرداناد مکتوب پنجاه
و هفتم لاله صاحب مهربان فیض رسان سلامت بعد ابراز مراتب بندگی و نیاز التماس
میدارد از نوشته گماشتهٔ وکیل دریافت شده که متصدیان کچهری بدون حق التحریر برا فراد داخله
نشانی نمی کنند لهذا متصدعهٔ خدمت شریف میشود که هرچه وجه تحریر متصدیان از وکیل استدعا
می نماید از گماشتهای دکان منسارام ساهوکار بدهانند که داخله ها تیار شده نزد مخلص رسد
انشاء الله تعالی زر مذکور بعد یکماه رسانیده خواهد شد زیاده چه برطراز د مکتوب ۵۸
پنجاه و هشتم لاله صاحب خدایگان دستگیر درماندگان سلامت بعد تقدیم شرایط
بندگی و تعظیم التماس میدارد شیخ بدر الدین بعلت مال ضامنی میر قدرت الله در بندیخانه
محبوس شده اند همگی مبلغ دو صد روپیه بابت پٹه عالمگیری منجمله مال ضامنی باقیست
شیخ مذکور می گوید که اگر خلاصی شود در یکماه زر مذکور سرانجام کرده برسانم چون ذات جامع
الحسنات در کار خیر بی اختیار است لهذا عرض مینماید که بعرض بندگان خانصاحب قبله مدظله
رسانیده در انچه مخلصی مشار الیه شود توجه مشکور مبذول فرمایند درینصورت بر مخلص منت عظمی
خواهد شد الله تعالی نتیجهٔ خیر کرامت گرداناد مکتوب ۵۹ پنجاه و نهم لاله صاحب مهربان ملجای غریبان
و بیکسان سلامت بعد گذارش مراسم بندگی که وظیفهٔ مستمندان است ملتمس می شود اخلاص
دستگاه میر قدرت الله سپاهی بی نظیر است از گردش زمانه افلاس تمام بحال او راه یافته

بوسیلهٔ نیازنامه نگارم خدمت گرامی گردیده ازانجاکه اوسبحانه تعالی او را هیچ‌ستگاهی بخشیده باعث نفع خلایق گردانیده است اگر توجهی بر حال مشارالیه مبذول شود از غربانوازی بعید نخواهد شد
زیاده جمعیت وخرمی باد

فصل دوم بطرف ادنی مشتمل بر بیست مکتوب

مکتوب اول شصتم برخوردار نورچشم راحت جان طول عمره همواره درحفظ حافظ حقیقی بوده ازعمر و زندگانی بهره یاب باشند بعد دعوات مزید حیات مطالعه نمایند احوال اینجا مستوجب شکراست وسلامتی آن نورچشم دائما مطلوب آرزو که آمدن اینجانب درلشکر شده خبر خیریت آن برخوردار نرسید خاطر بسیار متردد است لهذا قاصد را مع هنڈوی مبلغ دوصد روپیه بدکان گلا برای ساهوکار متوطن بلدهٔ فتحپور فرستاده شد لازم که زر مذکور را از ساهوکار گرفته رسید نوشته بفرستند که خاطر جمع شود و در تحصیل علم سعی بلیغ نمایند که سعادت دنیا وعقبی از آنست زیاده چه مکتوب شصت ویکم برخوردار نورچشم سعادت اطوار کامکار طول عمره بعد ادعیهٔ وافیه وشوق دیدار فرحت آثار مکشوف خاطر عزیز باد خط مسرت نمط مع خطوط عظیم آباد رسید باعث هزاران نشاط وخرمی گردید حقیقت آمدن خود همراه شاه صاحب که نوشته بودند باید که هرگاه شاه صاحب روانهٔ مکان متعلقه شوند آن برخوردار نیز همراه شوند که در عالم نوکری اطاعت ورضامندی آقا ضروراست بفضل الهی آن برخوردار خود دانا هستند دراین باب احتیاج مبالغه نیست زیاده بجز شوق چه نوشته آید مکتوب شصت و دوم برخوردار سعادت اطوار خجسته افعال طول عمره بعد از دعوات درازی حیات مطالعه نمایند دراین روزها خطان برخوردار نرسید خاطر متردد است بنابران قاصد را مع مبلغ یکصد وپنجاه روپیه نقد فرستاده شد لازم که رسید مبلغ مذبور زیر نگارند ومبلغ پنجروپیه منجمله زر مرسوله مشیخت پناه فضیلت دستگاه شیخ عبدالله آخوند را خواهند داد و در نوشتن

وخواندن نوعی سعی و دلسوزی شبانه روزی بکار برند که زود در فن انشا بهرهٔ وافی حاصل شود زیاده عمر باد مکتوب شصت وسوم برخوردار سعادت آثار شایسته کردار طول عمره بعد دعای مزید حیات وترقی درجات مطالعه نمایند که احوال این نواحی بخیراست وخیریت آن برخوردار دائما مطلوب از حینی که من درلشکر آمده ام خط آن برخوردار وصول نگردیده خاطر متردد است لهذا قاصد فرستاده شد لازم که از احوال خیریت اشتمال اطلاع دهند که خاطر را طمانیت بهم رسد در خواندن ونوشتن سعی موفوره بکار برند که سعادت کونین در تحصیل علم است هرکه غافل ماند جاهل ماند تمام شد والدعا مکتوب شصت وچهارم برخوردار نور الابصار راحت القلوب عبدالکریم پیوسته از عمر و زندگانی مالامال کامرانی باشند بعد ادعیه وافیه وشوق دیدار فرحت آثار مکشوف خاطر باد خط مسرت نمط رسید باعث نشاط خاطر گردید از تکلیفات خرج که نوشته بودند هنوز زر وجه طلب از سرکار نیافته دیگر که طلب از سرکار بیاید خرج معقول خواهم فرستاد الحال مبلغ یکصد روپیه از خزانچی سرکار بطریق قرض گرفته فرستاده شد لازم که بکار ضروری خرج خواهند نمود واز تحصیل علم غافل نباشند که امتیاز وعزت مردم از هنراست زیاده دعا وشوق مکتوب شصت وپنجم برخوردار اقبالمند همواره از عمر و دولت کامران وکامیاب باشند بعد دعای مزید حیات وترقی درجات مطالعه نمایند خط مرسله وصول نمود باعث نشاط گردید از عنایات بندگان نواب صاحب قبله دام اقباله الحال آن بلند اقبال وعطای رسالهٔ پانصد سوار ویکهزار پیاده خبراندار که بقلم آورده بودند اوسبحانه تعالی مبارک ساخته روز بروز ترقی مراتب گرداناد بنابر طلب سواران که نوشته بودند انشاءالله تعالی هرقدر که سواران بهم رسند فرستاده می شوند زیاده جمعیت وکامرانی باد مکتوب شصت وششم برخوردار سعادتمند قرة العین غلام حسین طول عمره بعد دعای مزید حیات وشوق دیدار مسرت آثار واضح باد احوال اینجا بفضل خدا مستوجب شکراست وسلامتی آن نورچشم دمبدم مطلوب دیر است که

از احوال آن کامگار اطلاع ندارد لهذا آدم فرستاده شد که کوائف خود مشروحاً بقلم آرند که خاطر
جمع گردد یک قبضه کمان برای آن برخوردار فرستاده شد خواهد رسید باید که استعمال تیراندازی
نمایند که کمانداری هنر بزرگست تیر آرزو بهدف مراد مقارن باد مکتوب شصت و هفتم برادر عزیز
و افر تمیز سعادت آثار همواره در حفظ حافظ حقیقی بوده کامیاب و شادکام باشند بعد دعوات
مزید حیات و شوق دیدار مسرت آثار مکشوف خاطر عزیز باد احوال اینجا مقرون خیریتهاست و
سلامتی آن سعادتمند دمبدم از حضرت سبحانه تعالی مطلوب خط بهجت نمط وصول نموده مالا
مال نشاط و خرمی ساخت برای قبول کردن شادی برخوردار ستوده خصال لاله رام دیال
که نوشته بودند اگر بصلاح مشفقهٔ مکرمه والده ماجده در آید چه مضایقه مرا مرضی مبارک حضرت مجدوم
برهمه چیز مقدم است زیاده والدعا مکتوب شصت و هشتم برادر بجان برابر حمیده خصال لاله سکهه
لال اطال الله عمره بعد ادعیه وافیه وشوق دیدنها مطالعه نمایند روئداد این نواحی معروض
شکر الهی ست و خیریتهای آن عزیز از جان دائماً مستدعا میدارد اینجانب بفضل
الهی در سرکار خانصاحب غلامعلیخان بدرماهه پنجاه روپیه بلاقصور نوکر شده انشاء الله تعالی
بعد چند یوم خرچ معقول فرستاده می شود باید که بخاطر جمع در تحصیل علوم سعی کمال بکار
برده از تحریر خیریتها منبسط دارند و نسخه بهار دانش برای مطالعه آن برادر بقیمت مبلغ ده روپیه
خریده فرستاده شد خواهد رسید زیاده والدعا مکتوب شصت و نهم برادر بجان برابر بلکه
از جان بهتر و خوشتر لاله مورلی دهر در حفظ داور بوده از عمر و دولت بهره ور باشند
بعد دعوات مزید حیات و شوق دیدار بهجت آثار واضح باد روئداد اینجد و بحمد رب المعبود شامل
حالست و سلامتی آن ستوده صفات هر ساعت خواهان است قریب یکسال می شود که
اخوی بهوانی پرشاد را برای طلب آن برادر فرستاده بودم هیچ احوال بدریافت نیامد

که بچه سبب در آمدن توقف کردند انتظار کشیده قاصد را فرستاده شد که آنچه حقیقت برادر
کامگار باشد اطلاع دهند که خاطر جمع شود زیاده بجز شوق چه نویسد مکتوب هفتادم برادر
کامگار شایسته کردار طول عمره بعد دعای مزید حیات بهجت آیات مکشوف باد خط مسرت
نمط رسید باعث نشاط خاطر گردید برای رسیدن اینجانب جهت تشخیص موضع بهوانی
پور نوشته بودند برادر من اتفاق آمدن بنده چندر وزنمی افتد باید که شما باتفاق بهائی
کنور سین جمع آنجا بموجب حال حاصل فصیل کرده از زمینداران قبولیت بگیرند و از مهر خود
پته نوشته دهند که ساخته و پرداخته آن کامگار منظور ست زیاده بجز شوق چه نوشته آید
مکتوب هفتاد و یکم برادر عزیز و افر تمیز شایسته کردار خجسته اطوار همیشه خوشوقت و
شادکام باشند بعد از دعای مزید عمر و شوق دیدار راحت آثار مکشوف خاطر عزیز باد مسموع
شد که آن سعادتمند دانش آموز بخدمت فضیلت و کمالات دستگاه مولوی سید عبد الله جیو شروع
تحصیل علم عربی نموده اند خدا میداند که بر شوق باطن آن کامگار طبیعت را نهایت خرمی بهم رسید باید
که سعی و دلسوزی تمام بکار برده علم صرف و نحو را کماینبغی یاد گیرند اگر علم منطق و معقولات
تحصیل نمایند اولیتر است و الا اینقدر برای علم فارسی ضرور است عالم الغیب بعلوم معاش
و معاد فائز گرداناد مکتوب هفتاد و دوم عزیز القدر سیوکرام خوشوقت باشند خط مسرت
افزای خاطر رسید خوشی و خرمی حاصل گردید اراده خود بتلاش روزگار بطرف عظیم آباد
نوشته بودند درین روزها خدمت فوجداری پرگنات شاه آباد وغیره از حضور بندگان عالی متعالی
اینجانب را مقرر شده نیست اگر این مقدمه راست می آید خانه شما است چرا سفر دور دراز اختیار خواهند
کرد یکماه دیگر در خانه بگذرانند انشاء الله تعالی همین جا نوکری میسر خواهد آمد زیاده چه نویسد مکتوب هفتاد و سوم
برادر عزیز القدر سعادتمند لاله ڈالچند محفوظ باشند بعد دعای شوق آنکه یک راس اسپ ترکی در خانه

رحیم خان سوداگر بقیمت مبلغ پانصد روپیه فیصل شده است آن اسپ را خواهم خرید لهذا نوشته میشود که آن عزیز القدر زر قیمت را از دکان رام چند ساهوکار گرفته بمالک رسانیده اسپ را در اینجا بفرستند زیاده والدعا مکتوب ۱۵ هفتاد و چهارم عزیز القدر شیخ مسعود بخیریت و بهبود باشند خط مرسله رسید بر حقیقت اطلاع شد نوشته بودند که زمینداران چوراسی زر نمیدهند دستک برانها از حضور تعین شود مطابق نوشته شما میرزا محمد بیگ وغیره پنج سوار کلاه پوش را دستک فرستاده شد و تقید بلیغ فرموده شد که بسزا ولی شدید زر سابق خریف را بوصول در آرند آن عزیز القدر زر موجودات را همراه گرفته خود را بحضور رسانند که بعضی مقدمات تعلق برو دارد زیاده چه مرقوم شود مکتوب ۱۶ هفتاد و پنجم عزیز القدر میر مظفر سلامت باشند خط مرسله رسید بر حقیقت مطلع شد برای فرستادن پیادهای تحصیل نوشته بودند شیخ مطلوب وغیره پنج نفر پیاده تعین نموده شد که تا هنگام تحصیل نگاه دارند یکصد روپیه ماه بماه طلبانه از مال میداده باشند وقتیکه تحصیل موقوف شود پیادها را روانه حضور خواهند نمود زیاده چه نگارش رود مکتوب ۱۷ هفتاد و ششم سیادت و نجابت پناه میر فیض الله در حفظ الهی باشند خط مرسله رسید بر حقیقت مندرجه آگهی بخشید از سرکشی زمینداران دیهات مواسات و عدم ادای زر نوشته بودند بالفعل بملق و چاپلوسی زر باید گرفت انشاء الله تعالی از تشخیص این محالات فراغت کرده بآن ضلع میرسم و بدبختان را بسزا میرسانم زیاده چه مکتوب ۱۸ هفتاد و هفتم مشیخت پناه شیخ قدرت الله محفوظ باشند سابق برای ارسال خزانه قلمی شده بود هنوز انتظار بهاست چون تاکید حضور در باب ارسال خزانه متواتره میرسد لهذا بقلم می آید که به مجرد رسیدن نوشته زر معقول فراهم آورده مرسول دارند و در صورت اهمال دستک خواهد رسید زیاده چه تاکید رود مکتوب ۱۹ هفتاد و هشتم شجاعت و تهور دستگاه دلاور خان در حفظ الهی باشند عرضی ایشان

رسید

رسید کوائف مندرجه معلوم شد وعدهٔ ارسال زر بتاریخ هفتم شهر حال نوشته بودند امروز دهم این ماهست تا حال زر نرسیده اینقدر خلاف نویسی پسندیده نیست باید که بساعت رسیدن پروانه زر معقول ارسال دارند و آینده را ازین خلاف نویسی دست بردارند که در حق شما خوب نیست مکتوب ۲۰ هفتاد و نهم خصوصیت و اخلاص دستگاه کشور رای محفوظ باشند مسموع شد که زمینداران موضع رام گنگه از تالاب که بر سرحد آن دیهه است زمینداران لچهمی پور برای قطعات ربیع آب میدهند زراعت خشک می شود لهذا قلمی میگردد که بتحقیقات معقول پرداخته بزمینداران رام گنگه تاکید نمایند که از معمول انحراف نکنند زیاده چه نگارش رود

فصل سیوم بطرف مساوی مشتمل بر پانزده مکتوب

مکتوب ۱ هشتادم میر صاحب مهربان قدردان سلامت بعد سلام خیر انجام مشهود ضمیر میگرداند مهربانی نامه چهرهٔ وصول افروخته بر حقیقت خیریتهای سامی آگاهی داده مبتهج و مسرور گردانید نوشته بودند که قیمت اسپ ترکی از ان کمال خان بر مبلغ پانصد روپیه فیصل شده است و ازین کم نمی شود چون اینجانب را اسپ ضرور در کار است امید که آن مهربان اسپ را مع سوداگر در اینجا بیارند که زر حوالهٔ مالک نموده اسپ گرفته شود زیاده چه بر طرازد مکتوب ۲ هشتاد و یکم شیخ صاحب مهربان مخلصان سلامت بعد سلام و شوق ملاقات مسرت آیات مکشوف رای گرامی نموده می آید نامهٔ اخلاص آمود وصول نمود باعث نشاط و انبساط وافر گردید یک حقهٔ [illegible] که از راه مهربانی بدوستدار فرستاده بودند رسید بغایت خورسند گردانید او سبحانه تعالی خانه آباد و دولت زیاده گرداناد مکتوب ۳ هشتاد و دوم مهرزا صاحب مهربان کرمفرمای نیازمندان سلامت بعد اظهار مراسم نیاز و آرزوی حصول مواصلت تام بهجت مشهود ضمیر اشفاق تصویر گردانیده می آید دیر است که از ارقام مهربانی نامه منبسط نساخته اند دل مشتاق منتظر است قاصد را

برای دریافت خیریتها فرستاده شد ترصد که از مژدهٔ خیریت ذات فرخنده صفات رو ی داد
شکر ظفر پیکر مسئول منفصل اطلاع دهند که خاطر جمع شود زیاده بحز شوق چه نویسد مکتوب ۴ هشتاد و سوم
خانصاحب مهربان قدردان سلامت بعد سلام و آرزوی ملاقات سامی مشهود رای عاطفت
افزای میگرداند مهربانی نامه ورود نمود نشاط وافر بخشید ارادهٔ لشکر فیروزی اثر بتاریخ هفتم
شهر حال و طلب یکهزار شتر جهت بار برداری نوشته بودند مهربان من دور و راست که میر فتح
علی شتر را بنابر برات پسر خود برده اند والا شتر از آن آن صاحب است دیگر هر چه مطلوب باشد
بی تکلف اطلاع دهند که در ابلاغ آن هرگز تقصور نخواهد شد ایام جمعیت و خرمی مستدام باد
مکتوب ۵ هشتاد و چهارم میر صاحب مهربان قدردان سلامت بعد تقدیم سلام و نیاز و آرزوی
گرامی خدمت مشهود ضمیر منیر نموده می آید بوصول صحیفهٔ الطاف مشمول بهجت و خرمی
گردید بتاریخ شانزدهم ربیع الاخر شادی کتخدائی میر فتحعلی و طلب سرانجام نوشته بودند
صاحب من هر چه در خانهٔ خیرخواه است از خود تصور نمایند هرگاه که دو سه روز تاریخ برات
باقی ماند کسی آدم معتبر روانه خواهند نمود حوالهٔ آن کرده خواهد شد زیاده شادمانی
و کامرانی باد مکتوب ۶ هشتاد و پنجم خانصاحب مهربان توجه فرمای مخلصان سلامت
بعد سلام خیریت انجام و تمنای دریافت سامی مواصلت بکشوف رای عاطفت
فرمای گردانیده می آید امسال در باغ دوستدار درختان ترنج بار نیاورده اند درین ولا
یکصد ترنج برای دوا مطلوب است اگر در باغ شریف باشد البته عنایت فرمایند
شجرهٔ مراد بارور باد مکتوب ۷ هشتاد و ششم لاله صاحب مهربان قدردان سلامت بعد سلام
و آرزوی ملاقات مسرت آیات مشهود ضمیر منیر گردانیده می آید مدت مدید است که
از تحریر احوال خیریت مآل مشرح و فارغ البال نساختند انقباض خاطر بکمالیست امید از

از مهربانیهای دیرین آن انداز دکه اینقدر فراموشی از یاد خیرخواهان در عالم یگانگی روا نداشته
آینده برخلاف ماضی از ارقام احوال خیریت مآل منبسط یاد داشت شیخ پیر محمد بارادهٔ چاکری
بهره اندوز خدمت سامی میشوند از انجا که خدمت این طائفهٔ عالیه موجب سعادت دارین است
اگر در سرکار خانصاحب گنجایش روزگار باشد دریغ توجه نباید داشت زیاده چه برطراز د
مکتوب ۸ هشتاد و هفتم لاله صاحب مهربان مشفق مخلصان سلامت بعد گزارش سلام و آرزوی
دریافت مواصلت سامی بکشوف ضمیر مهربانی تصویر نموده می آید زبانی آیندگان انصوب
دریافت شد که خدمت وقایع نگاری پرگنهٔ رحیم آباد وغیره از حضور فیض گنجور نواب صاحب قبله
بنام خانصاحب علی رضا خان جیو مقرر شده و خدمت پیشکاری خانصاحب بآن مشفق
قرار یافته باستماع این خبر جمعیت اثر خیلی نشاط و خرمی بحصول پیوست اگر این معنی مقرون بصدق باشد
مفصل اطلاع بخشند که اخلاص منذیر بهره اندوز خدمت سامی گردد جمعیتها همقرین روزگار فرخنده
باد مکتوب ۹ هشتاد و هشتم دیوانصاحب مهربان قدردان سلامت بعد سلام و تمنای گرامی خدمت
مشهود ضمیر منیر میگرداند صحیفهٔ مهربانی آمود وصول نمود همقرین بهجت و نشاط ساخت بنابر وجه رسوم
خود ایما فرموده بودند بنده در تدبیر است این مرتبه وکیل مع زر قسط بحضور میرسد وجه رسوم شریف را البته
حوالهٔ او خواهد نمود بخدمت سامی خواهد رسانید مخلص را وابستهٔ مهربانیهای خود تصور نموده بایمای خدمات
یاد فرما باشند که تقدیم آن موجب خوشنهاست دولت و اقبال روزافزون باد مکتوب ۱۰ هشتاد و نهم
دیوانصاحب مهربان قدردان سلامت وکیل را برای حصول داخلهٔ کچهری فرستاده بودم ظاهراً اهلکاران
کچهری تحریر داخله نمینویسند چون معمول بنده این است که وجه تحریر در آخر سال میرساند درینصورت امید که
بمتصدیان تاکید شود که داخلهٔ وکیل را نوشته دهند انشاء الله تعالی زر تحریر بعد بیباقی زر سرکار رسانیده
خواهد شد زیاده چه نوشته آید مکتوب ۱۱ نودم دیوان صاحب مهربان قدردان سلامت

بعد سلام و شوق ملاقات سامی مشہود ضمیر منیر نموده می آید مهربانی نامه مشتمل فرستادن فراریان موضع
کریم پور که در موضع رحیم پور علاقه بنده استقامت میدارند رسید موجب نشاط خاطر گردید صاحب من فی
الواقع فراریان مسطور در موضع مذکوری اطلاع بنده استقامت کرده بودند وقتی که به بنده اطلاع شد فراریان
علاقه سامی را در علاقه خود جا دادن مناسب ندیده فی الفور بدر نمود اگر می بودند البته مستمال نموده بخدمت
سامی میفرستاد زیاده بجز شوق چه نویسد مکتوب نود و یکم صاحب مهربان سلامت کوپال مقدم موضع دیو
ده علاقه سامی مبلغ پنجاه روپیه از رامو نامی زمیندار علاقه بنده بطریق قرض بوعده فصل ربیع گرفته بود حالا که وعده رسید
درادای زر حیله و حواله مینماید چون مقدمه طرفین و اعانت مقدم مسطور را نزد خود طلبیده تاکید مزید فرمایند که از بد
معاملی دست برداشته زر قرضه را بموجب اقرار ادا نماید زیاده چه برطراز د مکتوب نود و دوم میرزا صاحب مهربان سلامت
رعایای موضع کهار اظهار نمودند که اسامیان موضع بلده ده علاقه سامی اراضی پنجاه بیگهه از موضع کهارا تردد کاشت
کرده بودند و محصول آن را میخواهند که متصرف شوند چون مقدمه فیما بین و اعانت لهذا مستدعی می شود که اسامیان
مرقوم را مانع باید شد که در زمین مذبور دست انداز نشوند زمینداران پنج ده را جمع نموده از روی پنچایت فیصل کرده دهند اگر
زمین کهارا قرار یابد حاصل آن را بموجب بربت ده بمالک برسانند و اگر زمین بلده ثابت شود مختارند الفصل این
قضیه ضرورست زیاده چه نوشته آید مکتوب نود و سیوم میرزا صاحب مهربان سلامت خط سامی وصول نمود بر حقیقت مندرجه
اطلاع دست داد تقاضای زر قیمت اسپ که نوشته بودند صاحب من بالفعل بر بنده تقاضای زر سرکار بسیار است اکثر پروانجات از حضور
متواتر میرسند اگر زر در ارسال نمی آید دستک سواران کلاه پوش تعین میشود درین صورت چند روز دیگر توقف باید نمود که زر سرکار
ارسال کرده وجه قیمت اسپ البته بآن مهربان خواهم رسانید خاطر شریف جمع فرمایند زیاده چه نوشته آید مکتوب نود و چهارم میرزا صاحب مهربان
دام سلامت گرامی نامه وصول نمود منبسط و منشرح گردانید در باب فرستادن یکدست جره ایما شده بود مهربان من امسال چهار دست جره
خریده بودم یکی ازان محض ناکاره برآمده دست دیگر از دو سه گیری خوب برآمد ازان جمله یکدست که از همه بهتر بود حسب الایمای
سامی حواله رحیم باز دار نموده بخدمت عالی میرساند همیشه از مهربانی رقایم یاد فرما و نشاط افزا باشند زیاده چه برطراز د تمت

بسم الله

بسم اللہ الرحمن الرحیم

خالق باری سرجن ہار ۔ واحد ایک بدا کرتار
رسول پیمبر جان بسیٹھہ ۔ یار دوست بولی جا ایٹھہ
اسم اللہ خدا کا ناون ۔ گرما دھوپ سایہ ہے چھاون
راہ طریق سبیل پہچان ۔ ازتھہ تہو کا مارگ جان
بس ہے مہ نیر خورشید ۔ کالا اوجلا سیہ سفید
نیلا پیلا زرد کبود ۔ تانا بانا تن ست و پود
قوت نیرو و زور بل آن ۔ سارق دزد چور ہے جان
مرد منس زن ہے استری ۔ قحط کال وبا ہے مری
دوش کال رات جو گئی ۔ امشب آج رات جو بھئی
ترا بگفتم میں تجھ کہیا ۔ کجا بماندے تو کت رہیا
بیا برادر آورے بھائی ۔ بنشین ما در بیٹھ ری مائی
صعوہ سر بچہ ممولا جان ۔ کوا زاغ کلاغ پہچان
آتش آگ آب ہے پانی ۔ خاک دھول جو باد اوڑانی

بحر دیگر

مشک و کافور است و کستوری کپور ۔ ہندوی آنند شادی و سرور
اسپ گھوڑا فیل ہاتھی شیر سینھ ۔ گوشت ماس ہڈا چرم چمڑا اشتم پیہ
شیر جغرات آمدہ دودھ و دہی ۔ روغن آمد گھی و دوغ آمد مہی

بحر دیگر

زر بود سونا سیم چتیل نقره روپا
خنجر و شمشیر و صمصام است و تیغ
خال تل باشد غلیوا زوز غن
ارض دھرتی فارسی باشد زمین
کاه و ہیزم گھاس کاٹھی جانئے
دیگ ہانڈی کفچه ڈوئی بیخطا
سنگ پاتھر جانیے برکن اوٹھاو
موش چوہا گربه بلی مار ناگ
چالنی غربال پچاکی آسیا

جامه کپڑا ٹاٹ ٹٹ پردہ کو پا
ہندوی کھانڈا کہاوی ان تیغ میغ
چیل ہی در گوش کن گفتار من
کوه در ہندی پہاڑ آمد یقین
اینٹ ماٹی خشت و گل پہچانئے
تابه کڑ گان است کڑاہی و تؤا
اسپ میران ہندوی گھوڑا چلاو
سوزن و رشته بہندی سوئی تاگ
دیگدان چولہه و کپند و کو ٹھیا

بحر دیگر

جاروب شوہنی که سبد است ٹوکرا
ران و فخذ که جانکھه بود ناز لاڈ لا
امید آس باشد نومیدی نراس
باده شراب و راوق صہبا می است مد
رایت لوای نیزه بود سپر است ڈھال
طاؤس مور باشد و دراج تیترا
دیہیم و تاج افسر در ہندی مگٹ
گیہان و دہر و گیتی دنیا دگر جہان

مقراض کترنی که بود استرا چھرا
استخوان ہاڑ باشد دیوانه باوَلا
چرخ و فلک سپہر آسمان اکاس
گر جرعه زان خوری تو کنی کار نیک و بد
لب آب ندی حوض دگر سرور است تال
خوب و نکو بھلا و بد و زشت ہی برا
زاغ بریده پر را تو جان کاگ کٹ
در ہندوی تو پرتھمی سنسار جگ بدان

شبگیر

شبگیر و لیل شب تو بدان رات رین نس
جان و روان جیو تن و کالبد کیا
دل ہی ہیا و خاطر و اندیشه چیتیا
ام الکتاب فاتحه الحمد جاکو نانو

فانید و قند و شکر جان زہر بس
عادت چو خوی سہج بدان عاطفت مَیا
مہمان و ضیف را تو بدانی که پاہنا
ام القری تو مکه بدان قریه دیه کانو

بحر دیگر

حربا گرگٹ گردم بچھورا سو بنول
دشمن بیری کوس دمامه باران مینھه
طعم سواد و طعام خورش جو کہئی کھلا
سینه چھاتی پستان چوچی بینی ناک
تپ لرزه در ہندوی آمد جوڑی تاپ
ہاہه کا چک مانجھه کپار جا کہیے ٹھانون
دوده کاجل سرمه انجن قیمت مول
مس ہی تانبا روہین کانسه آہن لوہ
غار مغاک جو گڈہا کہیے کنوان چاه
گندم گیہون نخود چنا شالی ہی دھان
ابرو بھوین سبلت موچھین دندان دانت
خد رخساره ہندوی بول جو کہیے گال

سگ ہی کتا ماہی مچھلی لقمه کول
عشق محبت عاشق متر جانی نیہه
عالم دانا ہندوی بول جو کہئی سیانا
ظاہر پیدا پرگھٹ ذہبے طاہر پاک
درد سر آمد سر کی پیڑا گرمی ہی دھاپ
جون در ہندوی مرا ہی کہوپڑی نا نون
چاکر سیوک بنده چیرا قول سو بول
تیشه بسولا تبر کولہاڑا غدر دُر و غه
دریا بحر سمندر کہئی جاکی نا ہین تھاه
جرت جو نری عدس مسور برگ ہی پان
ریش محاسن داڑھی کہیے روده آنت
آج امروز بدان فردا را تو بگوئی کال

بحر دیگر

منجل ست و داس دانتی جاکو نانون

ترب مولی دار سولی جای ٹھانون

سیر دستپل گرم تاتا چیرہ سخت – نرم پولا نیش ڈنک اورنگ تخت
غلہ افشان چھاج ہی افشان چھور – شوی وشوہر ہندوی ہی منس تور
ڈھانکنی سرپوش چپنی جانیے – ہی دھوان دود دخان پہچانی

بحر دیگر

توپنبہ دانہ بدان حب قطن در تازی – ولی بنولہ بدان چون بہندے اندازی

بحر دیگر

موسل ست معروف ہاون اوکھلی – حیز عنین مخنث نرآمد ہے للی
فارسی روباہ ہندوی لوکھڑی – ماکیان را نیز میخوان کوکڑے
کوکڑا میخوان خروس صبح خوان – نیز میخوان دیک در تازی زبان
قصر کوشک حصن در تازی حصار – حجرہ کوٹھا بام اٹاری در دوار
عذب شیرین ست میٹھا چاکھہ دیکھہ – تلخ کڑوا ترش کھٹا آکھہ دیکھہ
زفت اینٹھن چرب چیکن شور کھار – تیز چرپرا جیسہ جانی بہ بچار
کاغذ و قرطاس کاگد آکھیے – ہم قلم ہم خامہ لیکھن لیکھیے
در و مروارید موتی جانیے – ہم صدف سیپی سمندر آبنی

بحر دیگر

ثور ستور گاو ہے بلد – خواب ہے لاد و خواب ہے اُلد
ذنب گناہ جو کہیے دوس – خشم و غضب در ہندوی روس
سرگین گوبر فلہ ہے پیوسی – کدال کلند جو کہیے کستی

بحر دیگر

بزرگی بڑائی و پیری بوڑھا پا – نکوئی بھلائی جوانی تنا پا
لسان و زبان فارسی جیبھہ آکھو – درخت و شجر دار رادکھہ بھاکو
دروغ و دگر کذب تم جھوٹھہ جانو – بزرگ و کلان را بڑا جان مانو
بہندی زبان خانہ ہم بیت گھر ہی – جو خوف و خطر بیم ہم ترس ڈر ہی
تمنا و ہم آرزو چاؤ کہیے – ید و دست وہاتھہ و قدم پانو کہیے
چراغ ست دیا فتیلت باتے – نبود جد دادا نبیرست ناتے
کدو خربزہ ہرد و معروف میدان – خیار ست ککڑی و کھیرا ہمیخوان
در و بار دہلیز را بار جانو – شتر اونٹ گھوڑا فرس اسپ مانو
گرہ عقد باشد بتازی و لیکن – بہندی بود گانٹھہ بشنو تو از من
نہار و دگر یوم روز ست جانو – بہندی زبان دیو دن را پہچانو
کثیر و فراوان و بسیار افزون – بسی بہت کہیے بسہی جانیو تون
سمندر رہے آگ مین جیو کیڑا – چو بعد است دور و چو نزدیک نیڑا
نمک ملح ہی لون شیرین میٹھا – بہندی زبان بد مزہ ہست سیٹھا
پدر باپ باشد چو ام ست مادر – سنان بھال برگستوان ست پاکھر
ذباب و مگس ماکھی و پشہ ماچھر – بود ریگ بالو و سنگریزہ کانکر

بحر دیگر

بیا آو نشین بیٹھہ برو جا – ببین دیکھہ بدہ دے بخور کھا
بساپیس بکش کھینچ بچش چاکھہ – بزن مار بدر پھاڑ بنہ راکھہ
گلو حلق دہن مکھہ ہی سخن بول – شکم پیٹ نظر ڈیٹھہ دہل ڈھول

بحر دیگر

طبیب و حکیمست بید ای برادر — بود باد باؤ دگر آگ آذر
دگر گوش کن وعظ و اندرز و پند — بہندی بود سیکھہ در کار بند
خرابست ویران تو اُجڑا ہمیخوان — تو معمور آباد بستا ہمیدان

بحر دیگر

ہست ابن اللیل ماہ آسمان — چاند بیٹا رات کا تازی زبان
لیل شب دیجور در تازی زبان — رات اندھیاری تو نیکوتر بدان

بحر دیگر

دادن دینا داد و یا فضل کار — قرض و وام و دَین در ہندی اُدھار

بحر دیگر

۱ آفت و آسیب ہی رنج و بلا — جی زندہ جانیو تم جیوتا
شانہ و مُشط ست در ہندی زبان — کنگھی آید پیش تو کردم بیان
کرم شب تابست کیڑا چمکنان — نیز گویند آتشک او را بدان
نان نبازی خبز روٹی ہندوے — پنبہ و محلوج را میدان روئے
پس بہندی پنبہ را میدان کپاس — نسر کرگس بوم اُلّو بوی باس
۲ باد بیزن باد کش پنکھا بخوان — غوک و ضفدع مینڈکی پشک بدان

بحر دیگر

۳ ساگ سبزی ہیچ شادی سرخ سو لعل لال — سبز ہریا داشت دہریا ماند ہیاد ام اجل
فجر صبح و ظہر پیشین عصر دیگر شام سانج — دان زن زایندہ جنتی ہی عقیمہ جوی بانجھ

سیر اگھا ناگور کا نا بھید راز — گرسنہ بھوکا پیاسا تشنہ باز

بحر دیگر

حمار اگر ترا پرسند چیست خراست — بہندوی بود گدہا کہ بار برست

بحر دیگر

خرگوش کہرا باشد آہو بود ہرن — ۴ انگشتری انگوٹھی پیرایہ ابہرن
بشنو تو نام چرخہ بیچارہ پیرزن — گویند نام رہٹہ در ہندوی بچن
پیچک بدان تو پونی پاغند گالہ دان — دو بیت نام تکلہ آوردہ ام بیان
آئینہ آرسی کہ درو روی بنگری — سیوا بہندوی تو بدان نام چاکری
سندان علات اہرن فطیس پتک را — میدان ہتوڑہ باشد بیچون و بیچرا
چیونٹیست نام مورچہ پسوست نام کیک — آن کو پیام و نامہ برد قاصدست پیک

بحر دیگر

بیدار بدان کہ جاگتا ہی — ہم خفتہ بدان کہ سوتا ہی

بحر دیگر

میدان سبو گھڑا و سبوچہ بدان گھڑی — چون تیر سقف باشد در ہندوی کڑی

بحر دیگر

تگرگست ہم سینگچہ ژالہ اولا — ۵ چو زیرک سیانا و نادان بھولا
تو اخروٹ جوز خراسان بدان — دگر نارجیل جوز ہندی بخوان
ہزبرست ناہر پلنگست چیتا — چو گرگست بھیڑیا و کرگست گینڈا

بحر دیگر

دیگر کلاوہ گکڑی ہم ریسمان سوت
انسان شمار مانس میدان تو دیو بھوت

بحر دیگر

قفل کلید جو تالا سے کلے
گربہ خبطل جو کیسے سے بلے
شرم لاج پوشیدن ڈھانکنا
کارہی کاج خواستن مانگنا

بحر دیگر

کیوان زحل سنیچر آید
مریخ بزبان ہندوی منگل
بدہ ہی عطارد گر تو بدانی
برجیس مشتری برسپت
شد بکر ہندوی زہرہ را نام
ادیت بفارسی جوز آید
راہی بزبان فارسی خردل
اورا تو دبیر چرخ بخوانی
قاضی سپہر درسعادت
خنیاگر آسمان دلارام

بحر دیگر

ہندوی پپل بود فلفل دراز
جوز بویا جایفل بیشک بدان
ہندوی گویند خرما را کھجور
زنجبیل سندھی آید سونٹھ نیز
مرچ فلفل گرد را گویند باز
ہم قرنفل لونگ را گر بایی بخوان
داکھ را تو فارسی میدان انگور
چھاپی ای میت تو یعنی ہیز

بحر دیگر

بیمار مریض دکھیا جان
برگیر ادھبا باج ہی دان

بحر دیگر

اندھا نابینا و بینا دیکھتا
قبر باشد گور غلطان لیٹتا

پیکان وزرہ بکتر ست گانسی
بحر دیگر
ہم خندہ قہقہہ ہست ہا ہنسی

ذرعہ گز میزان ترازو وزن تول
دم نفس دفتر جریدہ دلو ڈول

مشرق جو کہوں پورب کا ناؤں
ہی جنوب دکھن کا اور
مغرب در ہندوی پچھاؤں
ہم شمال اوتر کا چھور

ہم فراز و پیش آگا جانیے
ہم عقب پا پیچھیں یقین پہچانیے

عقرب بتازی بچھو کژدم برج فلک
بشمر تو سروش و فرشتہ ملک

ہم نمونہ بانگی انکل قیاس
عطر خوشبوی و شمیم و بوی باس

بلدہ شہر آید نگر کوچہ گلی
عاقبت انجام آخر کام ہی
راست وچپ ہم یمین است و یسار
خار کانٹا پھول گل غنچہ کلی
ہم پیالہ نام ساغر جام ہی
ہندوی تو داہنا بایان بچار

بحر دیگر

کپار است پیشانی و ہم جبین
بدان مردمک پتلی دامن چین
بود ہونٹھ لب زانو ہم رکبہ دان
جگر دان کلیجہ سپرز است تلی
چو اقبال و دولت بود بچھمن
دگر ہین ہم چشم ہم دیدہ نین
دگر ناف را نام توندی بخوان
کہ پہلو بود ہندوی پانسلی

بیضہ سہ شب ہست یقین دان زمہ

سیزدہم چاردہم پانزدہ

تین رات ہی کہین چاند زمین — تیر آہن جو دہن پند رہین
ہم تره ساگ آمده تنبول پان — زعفران کیسر حنا منہدی بدان
اسلحہ ہتیار بود آہر آشکار — رزم و وغا جنگ دگر کارزار

زنجبیل و سندھی آمد سونٹھہ نام
ہم قرنفل لونگ آمد رنگ فام

توت فرصاد ست کہیرا بادرنگ — چھینکا آونگ ہندوی ڈہیل ہی درنگ
ہر دچوب زرد وبات آمد سخن — دہنیا کشنیز است مجلس انجمن
دان ہلیلہ ہڑ و ہم انگوزه ہینگ — عاج ہاتھی دانت باشد شاخ سینگ
نام کنول را بدان نیلوفر است — کوکبہ جیش و حشم دان لشکر است

بحر دیگر

کشتی و زورق تو بدان ناو ہی — زخم و جراحت تو بدان گہاو ہی

زیبق و سیماب پارا جانیے
ہندوی گوگرد گندہک مانیے

بحر دیگر

زاری بکا ہندوی ہی روج — ہم پی اثر سراغ ہی کہوج
رنج جو تشویش بود درد پیڑ — قوس کمان است دگر سہم تیر

بحر دیگر

رسم و آئین بشنو از من ریت ہی — نصرت و ہم فتح نام جیت ہی

فارسی سیمرغ و عنقا ست تذرو و کبک ہنس — ہمچو یرقانست کانو ہی زنبور و نیل ہنس
بلبل آمد عندلیب و چڑیہ را کنجشک دان — ہندوی ہڑی ملخ جل کوکڑ مرغابی بخوان
شب پرہ اسحق و تیکاو رخنک توسن ہی تورنگ — ہزبر ضیغم شیر نا ہر بوز چیتا ہی پلنگ
ہرن آہو جانیے آہوبچہ کہیے غزال — بوزنہ بندر جرس ریچھہ آمده گیدڑ شغال
میش بہیڑی قوچ مینڈھا ہم سسا خرگوش ہی — اشتر آمد خچر و بہینسا بدان جاموش ہی

بحر دیگر

ماه آمد سوم بیشہ جنگل است — ہندوی مریخ را کو منگل است

بحر دیگر

ہم سکر کہ زہره نام دارد — اسباب طرب مدام دارد
محبوب و حبیب ہی پیارا — ہم انجم و اختر است تارا
ہی چندر گہن خسوف میدان — ہم سورج گہن کسوف مخوان

بحر دیگر

ساعت گہڑی پہر ہی پاس — شہر آمد ماه ہندوی ماس

بحر دیگر

دست برنجن کنگن کہیے پایل ہی خلخال — پای برنجن جوڑا کہیے خوبی حسن و جمال
گلوبند کو تلڑی کہیے اور حمایل ہار — بازوبند ہجالی کہیے جو پیرایہ سنگار
گوشواره در ہندوی برنون کرن پہول در کان — گوہر لولو موتی کہیے مونگا ہی مرجان
یعنی بان

بحر دیگر

بدبلے مع جو ابر سحاب — اہلا سیل جو کیچ خلاب

بحر دیگر

انگشتری انگوٹھی کہیے خاتم جان نگینہ
شبچراغ یاقوت رتن ہیرا ہی الماس
طلا کندن سونا کہیے زیور ابھرن گہنا

ہی زنگولہ گھنگرو جھمکا بھوا بال خزینہ
اور زمرد پنا کہیے کسوت جان لباس
نام جڑاؤ مکلل باشد اور مرصع گہنا

بحر دیگر

خال ہندوے ماموں جان
اور عمو چچا پہچان

برادر زادہ جان بھتیجا
خلف سپوت مخالف بیری
رعد گرج کہیے گھن گھور

خواہر زادہ جو کہیے بھانجا
کرسی تخت جولان ہی بیڑی
برق بجلی موج ہلور

بستر سیج دولیچا قالیچہ
مرغزار کہیے ہریالے

گلستان ہم بوستان باغ بار ہے
قلبہ ہل ہی زراعت کھیتی
خردل رائی ارزن چینا
خنبر پورہ سبالا ہی جان

چمن قطع باشد خیابان کیاری
مرز و بوم ہے کہیں دھرتی
داد و ستد ہی دنیا لینا
خنبر سبر اور ہان زبان

بحر دیگر

چرخہ رہٹ غلہ را یا گلہ دان
رانڈ بیوہ زال رانڈ ہی بدان

بحر دیگر

نیز پیچک نام پونی جانیے
دوک تکلا سوت باشد ریسمان

ہم کلاوہ نام آنہی مانیے
جان رسیدن ہندی کاتنان

موبل ست معروف ہاون اوکھلی
چوب دستہ موبل ست جو شہ پھلی

داہ کنیزک کہیے چیری
دام جال جولان ہی بیڑی

شرم حیا در ہندے لاج
طالع بخت جو کہیے بھاگ

حاصل کہیے باج خراج
لحن سرود ترنم راگ

طفل کودک خرد بالا مونڈہ را
بیضہ و خایہ بدلے انڈہ را

مژدہ نوید خوشخبر بشارت
دستک ہندوی تالی جان
ہلہک ہچکی فاژہ جمائی
عطسہ چھینک آروغ ڈکار
آخر انجام ہی نیز تمام
مولوی صاحب سرن پناہ

چشمک ایما سین اشارت
انگشتک چٹکی پہچان
خمیازہ کہیے انگڑائی
محک کسوٹی جان عیار
انت بات ہی ختم کلام
گدا بھکاری خسرو شاہ

رباعی

در صنعت اظہار ما فی الضمیر

صفت سنبل شاہد گویم

مخزونم و در دل از تو دارم صد غم
زین گونہ چو ملولم من مسکین بے غم

بی لعل لبت حریف در دم ہمہ دم
آخر شود آرام گہم کوی عدم

لغات — بسم الله الرحمن الرحیم — السعد

رب و پروردگار پالن هار
دان رسول و بسیٹه پیغمبر
اب پدر باپ ام مادر ما
ولد و ابن پوت پور پسر
اخ برادر بهندوی بھائی
جامه و ثوب چولنا دانی
زیر جامه ازار دان سرۂ وال
باٹ باشد ره و طریق و سبیل
هانڈی و دیگ مطبخ و قدر است
قاشق و چمچ ڈوئی است بدان
قدم و رجل پای پانون چرن
گال رخساره و عذار خد است
بصر و عین آنکه چشم بود
بشره وجه روی و منهه دانی
راس و سیر سیس دانت دندان سن
جیبهه دان مقول و لسان و زبان
هونٹهه را نام شد شفت لب هم
حاجب ابرو ست هندوی بهون دان

صانع و کردگار دان کرتار
چون گرو مرشد است چه رهبر
چون سیانا ست عالم و دانا
بیٹی و بنت و ابنه دان دختر
خواهر و اخت بهن ماجاے
رس و دستار پاگڑی خوانی
مقنعه و معجر اوڑهنی بے قال
ٹوله گوے گروه قوم و قبیل
بغل و کنار چه صدر است
نام کوزه سبو گھڑا میخوان
لون و صبغت فام رنگ برن
هاتهه و کردست و جارحه ید است
غضب و غیظ روس خشم بود
فوه و فم و دهان و مکهه خوانے
بو حساب و شمار گنتی گن
پس ذقن چون زنخ تو تهوڑی خوان
سانس را گوے هم نفس هم دم
هم پلک هدبه را تو مژگان خوان

نفس روح ست و مهجه جیو جان
هست انف و مشام و بینی ناک
کان چه سمع و اذن گوش است
پس کلیجا کبد جگر میخوان
حلق و حلقوم چه مری و نری
گھیچ گردن عنق چه جید بگو
بتره سنور گربه بلے دان
تلخه زهره مراره دان پتا
روده و آنتڑے معاست بدان
شکم و پیٹ معده و بطن است
ناف را نام تونڈی و سره
ورک و ردف چوتڑ ست سرین
فخذ و ران هندوی سانتهل
زانو و رکبه نام گھٹنا شمر
نام کہنی ست مرفق و آرنج
اسم انگلی ست اصبع و انگشت
چھاتی و صدر سینه را دانند
نام پستان ثدی و چوچی دان
ناصیه ماتها جبهه پیشانے

دل و قلب و حشا هیا چه جنان
چون پتر زکی و طاهر پاک
لب و عقل و خرد بده و هوش است
بهیڑا را شیش و بریه میدان
جن و عفریت دیو بھوت پری
حیره باشد قفا تو گدی جو
پس سپر و طحال پلی خوان
لاهث و کلب سگ بخوان کتا
ظرف و آوند باسن است ایجان
روئی دان نام پنبه و قطن است
همیان اسم تهیلی و صره
هندوی موٹا فربه ست سمین
پرچهائین ست نام سایه و ظل
چون شتالنگ و کعب ٹخنا گر
پس رکاز است کهز ڈهیر چه گنج
همچو مٹهی است نام قبضه و مشت
پٹهه را ظهر و پشت میخوانند
عقب و پاشنه تو ایڑی خوان
آگ نار آتش آب ماء پانے

دخ وجموم هسم نخاس ذقان
داڑھی وریش را محاسن خوان
شعر و مو بال وظفر و ناخن نکھ
عذب شیرین حلو چه میٹھا
قابض و رفت ایٹھن است یک چیز
دسم و چرب چیکنا جگر
مالح و شور هندوی کھارا
پس سلونا ملیح نمکین دان
لال رتلا است سرخ هم احمر
اصفر و زرد هندوی پیلا
اسود و هم سیاه کالا دان
رایحه راح و شمه بوی چه باس
نتن و بدبوی چیست باس بری
مردمک قره آنکھ کی پتلے
کھوپری قحف سقف سر باشد
شحمه و نرمه کان کی لوے
بیخ دندان مسوڑه لثه بود
بھجارا نام چیست مغز و دماغ
فک و کله بهندوی جبڑا
دود باشد بهندوی دهونوان
سبلت و موچهه را بروت بدان
مزه طعم و سواد و ذوق چیش چکهه
حامض و ترش را بگو کھٹا
تلخ را مر گوے و کڑوا هنر
پس زمخت و عفص کسیله شمر
حاد و تیز است چرپرا یارا
تفه و بی مزه تو پھیکا خوان
سبز باشد هرا و هم اخضر
ازرق و هم کبود دان نیلا
ابیض و هم سفید چٹا خوان
طیب و خوشبوی عطر چیست سوباس
مسک و مشک است نام کستوری
جنب پهلو بهندوی پسلی
پنکهه را نام ریش و پر باشد
نام کام و حنک چه تالو هی
چون لهات و ملازه کوا بود
هم دیا را تو گو سراج و چراغ
جامه و بز بافته کپڑا

چیست پٹھا بگو پی است و عصب
عرق و رگ نبس و رید شریان هم
گوشت و لحم و هیڑا د ماس است
شحم و پیه و سمن بود چربی
دم و خون نام لوهو است رگت
نیرو قوة زور و تاب پران
عنصر و آخشیج نام تت است
لغم اندر دری هندی کف
پوست و چرم و قشر جلد و اهاب
بغل و کش چو ابط کاکهه بدان
عضد و بازو است ڈنڈ بهو جا
جسم و شخص و جسد ظلل حو با
نام گهنا است حلیه و زیور
تو گلوبند عقد مالا دان
دستوانه سوار کنگن بین
گوجری پابرنجن و خلخال
تاج و دیهیم افسر و کلگی
نام چوکی سریر تخت اورنگ
مسند است و وساده سنگهاسن
لکری و چوب هیزم است و حطب
شریان پرزجان ورید ز دم
کاه تین و کلا عشب گهاس است
استخوان هاڑ عظم در عرب نی
قدرت و مرّه دان توان و سکت
سهم سر تیر قوس دهنک کمان
اسم صفرا چه لمجه و پتا است
چون هتیلی است نام راحه و کف
کھال و چمڑا و چهلکه رادریاب
کتف و دوش موڈهه را میخوان
رسغ و بند دست چه پو نهچا
کالبد تن بدن چو انگ و کیا
حله پوشاک هندوی بستر
قشقه و جبهه زیب ٹیکا خوان
خاتم انگشتری انگوٹھی چھن
هار هیکل بود حمیل متال
کله قلنس و قلنسوه ٹوپی
پالک و نعش چارپای پلنگ
متکا تکیه بالش و ٹیکن

چون نہالی فراش بستر دوش
تو کمر بند فوطہ پٹکا خوان
قرطہ است و قمیص چہ کرتا
دان کسا وردا عبا چادر
شارق و شمس و یوح ہم بیضا
عین و خور ہور سورج ایت لوبس
قمر و ماہ چاند و سوم ہلال
دری و نجم و کوکب و نیر
ہست کیوان زحل سنیچر نام
بدہ راتیر و ہم عطارد گوی
چون سماک و سما فلک لشناس
جانب و طرف و سمت و صوب جہت
ہست قدام و قبل و پیش اگو
راست و میمنہ یمین داہنا
فوق و بالا زبر فراز اوپر
تحت نیچے نشیب پائین زیر
خالص و عین محض و بحت نرا
سنہ و عام و حول و حجہ و سال
شہر و ماہ و مہینہ چاند چوماس

بسوڑ باشد لحاف بالاپوش
تکہ بند ازار و ناڑا دان
قطعہ و رقعہ پارچہ ٹکڑا
ابر و غیم و سحاب عین بادر
مہر و خورشید و آفتاب و ذکا
برسپت مشتری است ہم برجیس
در کمی گوی بدر دان بکمال
روشن استارہ تارہ چہ اختر
ہمچو مریخ منگل و بہرام
زہرہ ناہید نام سکر جوی
آسمان و سپہر و چرخ اکاس
سوی اور باندی و کنیز امت
خلف و بعد و پس پسین پاچھو
میسرہ چون شمال و چپ بائیان
ہست چون پاسخ و جواب اوتر
مکث و لبث و درنگ دیر ابیر
گھانٹ و گھڑیال ہم جرس جچ درا
برس مورت بت و صنم تمثال
نیو بنیاد بن ہنا و اساس

روز و یوم و نہار و دن دیوس
قسم و بخش و نصیب و حظ بہرہ
ساعت و حین و نوبت و آن
سحر و بامداد فجر و صباح
ٹھور جا و مکان مقام و مقر
در و دروازہ باب و درب و دوار
قدح و کاس قصعہ جام و ایاغ
روکھہ نخل و درخت و دوحہ شجر
زہرہ و ورد و فقاح و گل پھول است
بذر و حب تخم دانہ بیج بدان
فرع و غصن و قضیب شاخ چہ ڈال
بھوک جوع و گرسنگی دانند
روٹی و خبز نان را گویند
ہست کھانا طعام طعمہ خورش
عربی فارسی است غلہ اناج
نام گیہون ست حنطہ بر گندم
ہست چاول ارز برنج بخور
دانچہ بلس و عدس مسور بدان
دخنہ ارزن بہندوی چینا

آبان یعنی ذی نسب ۲۱ ذن

دستر خوان

شب و شبگیر و لیل درین چولیں
حصہ و فوز و بخت جد نجبرہ
بار ہنگام و وقت آن و زمان
سانج و شام ست چون مسا و رواح
دار بیت و سرا و خانہ چہ گھر
تختہ در چو مصرع است کواڑ
روضہ بستان ارم حدیقہ و باغ
پھل بر و بار قطف ثمرہ ثمر
اصل و بیخ و کند و جڑ مول است
گھٹلی و خستہ را نواۃ بخوان
آخر انجام و عاقبت چہ مآل
پیاس تش تشنگی عطش خوانند
طبق و طست تھال را جویند
سالنا دان ادام نان خورش
بسوغ و حل و جواز چلن رواج
گولی و ماٹھہ دان کہن و ہم جم
تو بنو ماش و مونگ قلت سثر
ارڈ را ماش و مج سے خوان
ہمچو حمص نخود ستناس چنا

هندوی فارسی جو است و شعیر
آٹا را آرد و دقیق بگو
بیس عجین و خمیره گوندها جان
روغن زرد گیهو دان سمن
نمک و ملح لون را خوانند
لونیا خرفه بقلة الحمقا
حلبه شملیند میتهی ای پر فن
پالک و اسفناج و اسفاناخ
حدق و انب و غد و مغدبدان
تصل است و پیاز چه کاندا
لفت و شلغم جو سلجم و شلجم
نام گاجر بود جزر چه گرز
گزبره دهنیا جلجلان گشنیز
دهول و خاک و ثری تراب و رغام
رمل و ریگ بالو و ریت است
جندل و جلمد ست و صخر و حجر
جبل و طود و طور کوه پهار
مچهلی و ماهی ست حوت سمک
سقر است و جحیم و دوزخ نرک

همچنین تو جبن شناس پنیر
مر نخاله سبوس چهانن جو
بهونا مشوی محمص و بریان
تیل و دهن است چه سیه روغن
تره و بقله ساگ را دانند
رشبت و شو دهندوی سویا
فوم و ثوم ست سیر چه لسن
چون بسیط و وسیع چوڑه فراخ
حیصل و بیگن ست بادنجان
ادرک و زنجبیل رطب آدا
فجل مولی ست ترب و تربزه هم
ڈنبت و بینش نگاه و دید نظر
حبة سودا کلونجی و شونیز
طین و گل لای کیچ گارا نام
مزرعه کشت و حرث چه کهینت است
همچو جلمود سنگ چه پاتهر
کوٹ سور و ربض چه حصن حصار
اجهرا حور و جسم فرشته ملک
سمجه فهم و شعور و دانش درک

جنت است و جنان بهشت چه سرگ
قصه اسطوره داستان و سمر
بلده مصر و مدینه شهر و نگر
قفل تالا طلسم و چه نیرنگ
هست تالی کلید چه مفتاح
پله میزان ترازو و قسطاس
باد را پون ریح دان و هوا
ماهتاب است فخت چه قمرا
چمک و پرتو و فروغ شعاع
عسل و طرم و ازی شهد ضرب
پتر و پات چیست برگ و ورق
پرگهت و ظاهر و عیان پیدا
عتبه و سده آستان دهلیز
کشتی است و سفینه جاریه ناو
تهوڑا کم اندک و یسیر قلیل
فرس و اسپ و رخش چه گهوڑا
استر و بغل هندوی خچر
معز شاة است همچو بز بکرے
ضفدع و وزغ و غوک و بنگ مینڈک

بهیڑیا ذئب و سید و سرحان گرگ
چون کهانی فسانه است و خبر
معبر و گهاٹ چیست جای گذر
لیکهن و خامه و قلم بیرنگ
رستگاری مکت نجات فلاح
کاگد و کاغذ و ورق قرطاس
همچو آندهی غبار و هیج و هبا
چاندنی دهوپ دان فی و گرما
بوزه در بهره چه نبیذ فقاع
ڈهونڈهنا جستن التماس طلب
چون پسیو و پسینه خوی و عرق
مخفی و باطن و نهفتان چه چهپا
موت و پیشاب و بول شاشه کمیز
بیل ثور و بقر ستور چه گاو
هست و گج هاتهی است پیل چه فیل
زوج و جفت است شوی چه جوڑا
گدها باشد حمار ناهق خر
گالیا عنکبوت چه مکڑے
گوند و ژد آر دست صمغ علک

پان و تانبول و برگ تنبول ست
ہندوی دنبہ گوسفند و غنم
بھینس جاموس گاومیش بدان
جدی بز بزغالہ چیست بکرو تا
سوج و آماس چیست سام و ورم
سیکھ وعظ و نصیحت پند ست
شیمہ و داب و شنشہ ہجیر
دع و ذر بان گذار ہندی چھوڑ
رونا را گریہ و بکا گویند
سخت و صعب و شدید کڑا جان
ضرع و پستان چارپایہ تھن
ثند و باہم پستان و گیر چہ لیہ
ریق و آب دہان رال بود
ہیر کشتی دھوم دو ندا با طغیان
ذرّہ کاورس و رس کنگنی دان
قمل است و سپش بمعنی جون
کیک و برغوث نام پسو دان
ٹڈی آید ملخ جراد بگو
ذہب و تبر و عسجد و عقیان

ثمن و قیمت و بہا مول است
زادن و نتاج و ولادہ جنم
بھیڑ را نام ضان و میش بخوان
برّہ آہو غزالہ ہرنوٹا
دکھ چہ رنجیت و محنت ست و الم
غرم و تاوان غرامہ چہ ڈنڈ ست
دیدن و سہج خو و عادت گیر
چیونٹی و ذرّہ نملہ مورچہ مور
ہانسی و ضحک خندہ را جویند
لین و نرم را تو پولا خوان
مال و کالا متاع و رخت چہ دھن
موضع و قریہ گانو آمد دیہ
ابکم و گنگا گنگ لال بود
دوس اثم و گنہ بزہ عصیان
جرّہ نشخوار را جگالی خوان
ہیچ ارذل کمینہ سفلہ و دون
جون قراد و کنہ تو چچڑی خوان
خصم دشمن عدو تو بیری جو
عین و زر سام را تو سونا خوان

فضہ و سیم و نقرہ چہ روپا
مس و تانبا نحاس را دانند
رانگ باشد رصاص چہ ارزیز
آنک اسرب بہندوی سیسا
جیو پارہ ست زیبق و سیماب
شیشہ و آبگینہ کانچ زجاج
قہوہ و قرقف و عقار شراب
سنکے و می مدام و مل صہبا
قاطبہ کل جمیع جملہ ہمہ
پل و فلس و فلوس چہ پیسا
نام ڈنڈی عمود شاہین دان
اونٹ اشتر بود ابل چہ جمل
چاؤ امنیہ آرزو ارمان
وصب و وجع داؤ درد چہ پیڑ
لقب و اسم و نام ناؤ بگو
عبد و مملوک بندہ چہ چیرا
چاکری و ملازمت سیوا
عنب انگور داکھ را دانے
نار را چون انار دان رمان

کیری

مس دیگ ہندوی کلپا
لوہ و آہن حدید را خوانند
صفر کانسی است روی رویین نیز
کیسہ و جیب کوتھہ و کھیا
پونجی و مایہ است قنیہ نصاب
ہاتھی دانت است پیل دندان عاج
راح و راوق رحیق خمر بیاب
بادہ بدہ گوے چون نبیذ طلا
ست و شب پھٹکری جوزاج و زمہ
ہکذا این چنین بگو ایسا
کفہ پلڑا بپارسی پلہ خوان
چون امید آس دان رجا و امل
اوکھد و دارو دوا درمان
ازدحام و ہجوم انبہ و بھیڑ
جرب و نقبہ گر و کھاج شنو
مالک و خواجہ ٹھاکر و آقا
فاکہہ و میوہ ہندوی میوا
تین و انجیر و کٹھمری خوانی
آبی و بہی سفرجل خوان

سیو تفاح را بدان چون سیب — صبر سنتو کهه فارسی است شکیب
توت و فرصاد توت را می خوان — چون بجورا ترنج و اترج دان
دان چهوارا بود تمر خرما — فستق و پسته را بگو پستا
ناریل نارجیل جوزالهند — خیره و شوخ و ڈیٹهه زید لوند
گردگان چارمغز جوز اکهروٹ — قلعه و دژ گڑهی بود هم کوٹ
جاپهل جوز بویه جوز الطیب — شیره و شیر هم عصیر و حلیب
هست دابوغه تربزه تربوز — هم چو بطیخ خربزه خربوز
نام ککڑی خیار زه قثا — قند و بادرنگ چه کهیرا
قرع و دبا کدو بود گهیا — هم چو یقطین مزد به میٹهیا
تمر هندی و حمر دان املی است — خیز و عنین و هیجڑا الّی است
آرغ آروغ هم جشاست ڈکار — صف جماعت النگ و رشته قطار
وضع و طرح است هم ادا چه سبهاو — عدل و انصاف و داد دان نیاو
دشمنی بغض و کین عداوت بیر — دان پکهیر و پرنده است چه طیر
هست کوا غراب زاغ کلاغ — چهٹکارا چه فرصت است فراغ
چون شتر مرغ اونٹ پاون نعام — دان پریوا کبوتر است حمام
گکڑا چه خروس هم دیگ است — مشک و نخیه قربه هم خیک است
ماکیان و دجاجه چه مرگی — کونج باشد کلنگ چه کرکی
صرد عصفور چڑیا چه گنجشگ — آنسو دمع آب چشم چه اشک
رمص و چرک چشم چیپڑ — ریشه و هدب شنطیه چه بهوسڑ

آب بینی مخاط و رینٹ بود — پیش کش نذر نام بهینٹ بود
بند و دهات است آب نشت منی — دوبلا قاق لاغر است ضنی
وهق است و کمند چه پهانسے — سرفه است و سعال چه کهانسے
عقرب و کژدم است بچهو دان — پربتا طوطی است ببغا خوان
چهاگل و رکوه را بدان ابریق — ستو و پست را بخوان تو سویق
خوب نغز و بهلا حسن خوش نیک — لکن اپر ولی و اما لیک
صوت و جرس و ندا و صیت صدا — بانگ و آواز هم نوا آوا
بانگ و فریاد هم خروش و فغان — شور و صیحه اذان پکار بدان
انکڑائی تمطی خمیازه — چوزنبا وب جماهی و فازه
عطسه را چهینک دان شنو عطاس — چون مگس ران چوری است قطایر
مروحه پنکهه بادکش خوانند — بوریا صف حصیر را دانند
نام مکهی مگس ذباب شمر — بق و پشه بهندوی مچهر
چرک و سرگین بهندوی گوبر — زبل و لید است لید استر و خر
بیٹ خرو است پس فکنده طیر — بعره و پشک میگنی است نه غیر
دان طویل و دراز چه لنبا — کوته است و قصیر چه اوچها
هست پهنا عریض چه چوڑا — ضیق و تنگ هندوی سکڑا
لنگ بی پا و لنگڑا اعرج — عوج ٹیڑها حنی خمیده و کج
اقرع و کل گنجل و سر گنجا — شل و بیدست و اقطع و لنجا
سر شکسته اشج و سر پهوٹا — مخلص و ناجی و رها چهوٹا

احول است و دو بین چه ڈهیرا ... دایره حلقه کنڈل و گهیرا
بسبا سه جو تر ہے بز باز ... مسخره بهانڈ ہا زل و طناز
چیست بهرا کر و اصم بدان ... اعور و کور ہندوی کانان
لونگ را میخک و قرنفل خوان ... قاقله ہیل را الاچی دان
گر کم و زعفران بود کیهر ... نام نرگس چو نرجس و عبهر
سیونٹهه ہندی و زنجبیل بود ... وسمه و لیمه ورق نیل بود
فاره و موش ہندوی چوہا ... برق و بجلی است از بجک یارا
ملک و پادشاه چه راجا ... پیاز و مزمار از غنون باجا
مفت سیت است رایگان مجان ... بغتةً ناگهان اچانک دان
ہست پژ دہان وزیر ہم دستور ... چون شجاع و دلیر با بل سور
شد لغات السعید این را نام ... از محمد حصار گشت تمام

[illegible]

هر که خواند دعا کند او را
بدل و جان روا کند او را

تمام شد نسخهٔ لغات السعید در بندر معمورهٔ بمبی
علی ید احقر العباد محمد اسمعیل الشیرازی بتاریخ شهر
ذی القعدة الحرام سنه ۱۲۸۷ هجریهٔ مقدسه مطابق سنه ۱۸۷۱
عیسویه

این کتاب فارسیات

بسم الله الرحمن الرحیم

فصل پہلی اسمین خدا تعالی کے اور اوسکی بعضی خلقت کے نام مین

الله	ایزد	یزدان	داور	خالق	پروردگار	رسول
خدا	خدا	خدا	خدا	پیدا کرنیوالا	پالنے والا	پیغمبر
نبی	انبیا	گیتی	جہان	عالم	ملک	ملایک
پیغمبر	بہت پیغمبر	دنیا	دنیا	دنیا	فرشته	بہت فرشتے
فلک	افلاک	سما	سموات	اختر	کوکب	کواکب
آسمان	بہت آسمان	آسمان	بہت آسمان	ستارا	ستارا	بہت ستارے
نیر	نجم	نجوم	آفتاب	خورشید	خور	مہر
ستارا	ستارا	بہت ستارے	سورج	سورج	سورج	سورج
شمس	ماه	قمر	ماہتاب	ہلال	بدر	پرتو
سورج	چاند	چاند	پہلی راتکا چاند	چودهوین راتکا چاند	روشنائی
نور	تاریکی	جنت	جنات	فردوس	جہنم	سقر
روشنائی	اندهیرا	بہشت	بہت بہشت	بہشت	دوزخ	دوزخ
ابلیس	شیاطین	آتش	نار	دود	برق	ابر
شیطان	بہت شیطان	آگ	آگ	دهوان	بجلی	بدلی
سحاب	رعد	باران	بارش	مطر	قطره	باد
بدلی	گرجنا	برسات	برسات	برسات	بوند	پون

ریح ہوا آب ماء بحر موج امواج گرداب
پون پون پانی پانی دریا لہر بہت لہر بھنورا
رود دجلہ ساحل زمین ارض خاک گرد
ندی ندی کنارا زمین زمین مٹی دھول
گل زلزلہ سنگ حجر کوہ جبل جبال
کیچڑ زمین کاکانپنا پتھر پتھر پہاڑ پہاڑ بہت پہاڑ
دشت بیابان صحرا ہامون درخت دوحہ شجر
جنگل جنگل جنگل جنگل جھاڑ جھاڑ جھاڑ
اشجار بیخ بن تنہ شاخ برگ گل
بہت جھاڑ جڑ جڑ پیڑ ڈالی پتّا پھول
خار میوہ بار ثمر اثمار انسان بشر
کانٹا پھل پھل پھل بہت پھل آدمی آدمی
ناس حیوان پرندہ طیر ماہی حوت سمک حشرات
آدمی جانور پکھیرو پکھیرو مچھی مچھی مچھی کیڑی مکوڑی

فصل دوسری اسمین خویشون اور سگون کے نام ہین

مادر والدہ ام پدر والد والدین جد
ما ما ما باپ باپ ماباپ دادا
اجداد جدہ جدات جدہ پدری جدہ مادری ولد پسر
بہت دادے دادی بہت دادیان دادی نانی بیٹا بیٹا

پور ابن ابناء پسر متبنّیٰ دختر بنت بنات
بیٹا بیٹا بہت بیٹے پالک بیٹا بیٹی بیٹی بہت بیٹیان
پسرزادہ برادر اخ اخوان ہمشیرہ خواہر اخت
پوترا بھائی بھائی بہت بھائی بہن بہن بہن
اخوات اودر عم عمہ خال خالہ برادر حقیقی
بہت بہنان چچا چچا پھپی مامون ماسی سگا بھائی
برادر اعیانی برادر اخیافی برادر علاتی برادر رضاعی برادر اودری برادر ینائی
سگا بھائی سوتیلا بھائی ماںجایا بھائی دودہ بھائی چچیرا بھائی میرا بھائی
برادرزادہ خواہرزادہ دختر برادر دختر خواہر شوہر زوجہ خسر
بھتیجا بھانجا بھتیجی بھانجی خصم جورو سسرا
صہر خوشدامن خسر پورہ ہمزلف داماد سنا ابناغ
سسرا ساس سالا ساڑو جوانٹی بھو سوکن
مرد زن نساء طفل کودک صبی برنا پیر
مرد عورت عورت بچہ بچہ لڑکا جوان بوڑھا
پیری محب محبت عدو عداوت آشنا
بڑھاپا دوست دوستی دشمن دشمنی جان پہچان
اجنبی مشفق شفقت
بیگانہ مہربان مہربانی

فصل تیسری اسمین بدن اور طبیعت کی چیزون کے نام ہین

روح روان دم نفس بدن تن اندام
جان جان سانس سانس آنگ آنگ
جسم قد عضو اعضا استخوان گوشت لحم
جُثّہ قامت سانڈھا بہت سانڈھے ہڈی گوشت گوشت
رگ نبض خون ریم پیہ شحم عرق
رگ ناڑی لہو پیپ چربی چربی پسینہ
چرم پوست موئے گیسو شعر سر راس
چمڑا چھلٹا بال بال بال سر سر
مغز چہرہ صورت پیشانی جبہ چشم عین
بھیجا منہ شکل پیشانی پیشانی آنکھ آنکھ
مردمک چشم اشک گریہ پلک مژہ ابرو بینی
آنکھ کی تپلی آنسو رونا پاپنی پاپنی بھوان ناک
انف گوش اذن نرمہ گوش کلالہ جعد رخسار
ناک کان کان کانکا چاپو زلف چوٹی گال
خد لب دہن دہان دندان خندہ تف
گال ہونٹ منہ منہ دانت ہنسی تھوک
زبان لسان کام صوت سخن کلام سبلت
جیب جیب تالو آواز بات بات موچھ
بروت ریش لحیہ زنخدان گلو حلقوم گردن
موچھ داڑھی ڈاڑہی ٹھڈی گلا گلا گردن

ناٹی قفا سینہ صدر پستان شکم بطن دل
گلا پیٹھ چھاتی چھاتی چوچی پیٹ پیٹ دل
قلب جگر کبد شش زہرہ سپرز معدہ
دل کلیجا کلیجا پھیپھا پتا تلی پوٹھا
ریہ رودہ دست ید یمین چپ یسار
پھپڑا انتڑی ہاتھ ہاتھ سیدھا ہاتھ ڈاوان ہاتھ ڈاوان ہاتھ
انگشت ناخن ابہام سبابہ وسطی نبصر خنصر
انگلی ناخن انگوٹھا کلمے کی انگلی بیچکی انگلی پاسکی انگلی چھوٹی انگلی
کف پنجہ مشت وجب قبضہ مرفق آرنج
تہیلی پنجہ موٹھی بلشت پونچا کھنی کھنی
بازو بغل دوش کتف شانہ پشت ظہر
بازو بغل کاندھا کاندھا کاندھیکی پیٹھ پیٹھ پیٹھ
پہلو میان ناف رحم بول منی ران
پھسلی کمر ناف بچہ دان پیشاب دہات رانگ
زانو ساق شتالنگ پا رجل پاشنہ لنگ
گھٹنا پنڈلی ٹخنا پاؤن پاؤن ایڑی لنگڑا
کوزہ پشت کور نابینا احول کر گنگ فربہ
کبڑا اندھا اندھا ترچھا بہرا گنگا موٹا
لاغر بیمار مریض مرض ہیضہ قے استفراغ
دبلا آزاری آزاری آزار نے چھانٹنا قے

اسہال مسہل ادویہ دارو صحت شفا زخم
پیٹ چلنا پیٹ چلنی کی دوا دوا تندرستی تندرستی گھاؤ
زخمی مجروح مرہم درد رنج راحت مرگ
گھائل گھائل ملم دکھ دکھ سکھ موت
حیات عدم بقا مزاج ہوش فہم ذہن
زندگی فنا ہمیشگی طبیعت عقل سمجھ گیان
فکر غصّہ اندوہ شادی فرحت بہجت
بچار غصّہ غم خوشی خوشی خوشی

فصل چوتھی اسمین خوراک اور پوشاک اور باسن اور ہتیار کے نام ہین

غذا طعام نان خبز لقمہ طعمہ ملح
خوراک کھانا روٹی روٹی نوالہ نوالہ نمک
کباب بریان برشتہ خام شوربا قلیہ آش
بھوناگوشت تلاہواگوشت بھوناہواگوشت کچاگوشت سالانہ سالنہ بیچیہ
طباخ مطبخ حلوا شیرنی شیر لبن زبد
باورچی باورچیخانہ مٹھائی مٹھائی دودھ دودھ مسکہ
جغرات دوغ جبن روغن زرد روغن سیاہ بصل فوم
دہی چھاچ پنیر گھی تیل پیاز لسن
فلفل فلفل دراز زردچوب گردچوب تمر ہندی ترکاری
مرچی لمبی مرچی ہلدی سپاری املی ساگ

دبہ تره نجبل نعناع خیار گذر خل
کدو مولی مولی پودینہ ککڑی گاجر سرکہ
عسل عصاره نبات قند سیاه مے خمر مل
شہد شیره مصری گڑ شراب شراب شراب
خمار مخمور ضیافت دعوت چاشت عشا خوان
مستی مست مہمانی اذن ناشتا شام کا کھانا خوانچہ
دسترخوان سفره آوند ظرف ظروف طبق قاب
کندوری سپہوره باسن باسن بہت باسن صحنک رکابی
جام ساغر قدح دیگ دیگدان تابہ چوب
پیالہ پیالہ پیالہ ہانڈی چولہ توا لکڑی
ہیمہ ہیزم غلہ گندم شعیر شالی برنج
جلانیکی لکڑی جلانیکی لکڑی اناج گیہون جو دہان چاول
آرد دقیق آسیا نخود ماش عدس تمر
آٹا آٹا چکی چنے اڑد مسور کھجور
خرما رطب انگور عنب موز مویز لباس
کھجور تازی کھجور داکھ کیلا داکھ پوشاک
دستار کلاه قبا قمیص جبّہ کمربند پائجامہ
پگڑی ٹوپی کرتا پیراہن شایع پٹکا ازار
سروال ازاربند جامہ پارچہ ردا مقنعہ پاپوش
ازار ناڑا کپڑا کپڑا چادر برقعہ جوتے

کفش نعل حمائل شمشیر سیف صمصام قمقام
جوتی جوتی گلے کا پٹا تلوار تلوار تلوار تلوار
نیام خنجر جمدھر سپر سہم ترکش قوس
میان کٹاری کٹاری ڈھال تیر تیردان کمان
سنان رمح نیزہ تفنگ گلولہ مدفع باروت
بھالا بھالا بھالا بندوق گولی توپ دارو

فصل پانچوین مکان عمارت گھر کا اسباب وغیرہ چیزون کے نام مین

خانہ بیت بیوت کاخ قصر بام حجرہ
گھر گھر بہت گھر حویلی حویلی دھابہ کوٹھڑی
کنج گوشہ صحن در باب دریچہ سد
کونا کونا دالان دروازہ دروازہ کھڑکی دیوار
ستون سقف نردبان سلم آستان دہلیز بلد
تھام چھت سیڑھی سیڑھی دہلیز دیوڑی شہر
بلاد مصر قلعہ حصار سواد دیہ قریہ
بہت شہر شہر کوٹ شہر پناہ شہر پلہ گانو گانو
جزیرہ راہ طریق صراط کوئے کوچہ جائے
ٹاپو رستہ رستہ راہ گلی گلی جگہہ
بقعہ مکان مقام مسکن ساکن باشندہ
جگہہ ٹھکانا ٹھکانا رہنی کی جگہہ رہنے والا رہنے والا

سوق دوکان سودا سوداگر سوداگری قیمت بہا
بازار دکان جنس بیپاری بیسپار مول مول
بضاعت مایہ شریک شراکت منفعت حاصل نقصان
پونجی پونجی بھاگی دار بھاگ نفع نفع کھوٹ
خسارت ملک املاک صندوق صنادیق قفل کلید
کھوٹ ملکت بہت ملکت پیٹی بہت صندوق تالا چابی
مفتاح گنج اسباب چراغ سراج شمع بستر
چابی خزانہ سامان دیا دیا موم بتی بچھانا
بالش بالین قالین بوریا جاروب سبد سبل
تکیہ سرانہ غالیچہ چٹائی جھاڑو ٹوکری پارائی
بیل تیشہ آرہ هاون دستہ کارد سکین
کودالی بسولا کروتی اوکھلی موصل چھری چھری
ریسمان حبل دلو چاہ بیر تالاب برکہ
رسی رسی ڈول کنوان کنوان تلاؤ حوض
چشمہ منبع ینبوع کشتی سفینہ زورق ملاح
جھیرا جھیرا جھیرا جہاز جہاز ہوڑی خلاصی
شرطہ بادبان دقل ستون آلات کشتی محمول کشتی
مرادی پون سٹر ڈول ڈول جہاز کا سامان جہاز کا مال
بستہ گھڑی بار بوجھ حمل بوجھ انبار بھار اہمال سستی عذر بہانہ

فصل چھٹی آدمی کے مراتب اور روزگار کے نام مین ہی

سید سادات سلطان سلاطین ملک ملوک جهاندار

سید بہت سید بادشاہ بہت بادشاہ بادشاہ بہت بادشاہ بادشاہ

جهانداری سلطنت مملکت وزیر وزرا وزارت میانجی

بادشاہی بادشاہی بادشاہی پردھان بہت پردھان پردھانی ایلچی

امیر امرا حاکم حکام شریعت پناہ قضات عامل

سردار بہت سردار بہت سردار قاضی بہت قاضی عملدار

متصدی کاتب نویسندہ عسس شحنہ پاسبان سپاہ

کارکن لکھنے والا کوتوال کتوال چوکیدار لشکر

عسکر سپاہی پیادہ سوار سائیس شتربان ساربان

لشکر لشکری پیدل اسوار چرویدار اونٹ والا اونٹ والا

پیلبان چوبان راعی بیطار حکیم حکما طبیب اطبا

مہاوت گوالیا گوالیا جانوروں کا بید بید بہت بید بید بہت بید

منجم بازارگان تاجر بافندہ حایک نداف حلاج

نجومی سوداگر سوداگر جلاہہ جلاہہ بنجارا بنجارا

بزاز معمار رازگر نجار درودگر ارہ کش خیاط

کپڑے بیچنے والا کڑیہ کویہ ستار ستار کارائی درزی

گازر حجام مزین کفش دوز قصاب ماہی گیر نان پز

دھوبی نائی نائی موچی قصائی مچھی مار بھٹیارا

خباز

خباز ترہ فروش باغبان کلال عصار خدمتگار عبد

بھٹیارا کونجڑا مالی کمہار تیلی نوکر غلام

بندہ کنیز جاریہ پرستار پرستارزادہ مزدور شعبدہ باز

غلام باندی باندی باندی باندی بچہ مزدور بازیگر

رقاصہ مختالہ دلالہ فاسق اوباش

ناچنے والی کٹنی کٹنی بدکار رند

غماز عابد زاہد متقی مصلی

چغل خور خداپرست خداپرست پرہیزگار نمازی

فصل ساتوین اسمین مکتب کے اسباب کے نام ہین

مدرسہ مدرس معلم متعلم تلمیذ لوح کتاب

مکتب استاد استاد شاگرد شاگرد تختی کتاب

کتب قرطاس مجلد خامہ کلک مرکب سیاہیدان

کتابین کاغذ جلد باندھنے والا قلم قلم سیاہی دوات

قلمتراش مقراض مکتوب نامہ مراسلہ مکاتبہ خطوط

چاکو قینچی خط خط خط بہت خط

رقعہ عریضہ نظم سخن ور نثر انشا ہجو

چھٹی عرضی شعر شاعر عبارت خطکی عبارت بدگوئی

ہجاج مذمت صفت وصف نعت مدح مداح

ہجو کرنیوالا بدگوئی تعریف تعریف تعریف توصیف تعریف کرنیوالا

فصل آٹھوین اسمین متفرق چیزون کے نام ہین

شریف سامی گرامی عظامی افسر دیہیم سریر
بزرگ بزرگ بزرگ تاج تاج تخت
سرائر منصہ عرصہ کلوخ جلوہ‌گر ابوی ولی‌النعمی
بہت تخت چوکی میدان ڈھیلا روشن باپ میرا صاحب نعمت میرا
قبلہ گاہی مخدومی سطاعی استظہاری ملاذی ملاذ
باپ میرا صاحب میرا بندگی کیا گیا میرا پشت وپناہ میرا پناہ میری پناہ
معاذ ملجاء التجا عزیب غرائب عجز انا
پناہ کی جگہ جائے‌پناہ آرزو مسکین عجائب عاجزی مین
نحن ما شما مسمار سنگسار فیروزی ظفر
ہم ہم تم توڑنا پتھر مارنا فتحمندی فتح
نصرت مظفر منصور ناصر ظفر منجل داس
فتح فتحمند فتحمند یاری کرنیوالا پٹینا درانتی درانتی
مگس ذباب مور نمل کیک پشہ نواحی
مکھی مکھی چیونٹی چیونٹی پیسو مچھر طرف
ضلع حدود سمت جانب صوب سو زرع
طرف طرف طرف طرف طرف طرف کھیت
مزرع تابندہ درخشندہ درخشان ساطع لامع جار
کھیتی چمکنے والا چمکنیوالا چمکنے والا چمکنیوالا چمکنیوالا گرم

صیف

صیف شتا کور غربال عریان اعمی صم بکم کر
گرم ٹھنڈی اندھا چالنی ننگا اندھا گونگا بہرا بہرا

فصل نوین اسمین دنون اور مہینون اور عددون کے نام ہین

ہفتہ شنبہ یکشنبہ دوشنبہ سہ‌شنبہ چہارشنبہ پنجشنبہ
سنیچر سنیچر اتوار پیر منگل بدھ خمیس
آدینہ جمعہ محرم صفر ربیع الاول ربیع الثانی جمادی الاول
جمادی الثانی رجب شعبان رمضان شوال ذیقعدہ ذیحجہ

زرتشتی مہینون کے نام ہین

فوردین اردی بہشت خورداد تیر امرداد شہریور
مہر آبان آذر دی بہمن اسپندار
یک دو سہ چہار پنج شش ہفت ہشت نہ
ایک دو تین چار پانچ چھ سات آٹھ نو
دہ یازدہ دوازدہ سیزدہ چہاردہ پانزدہ شانزدہ ہفدہ
دس گیارہ بارہ تیرہ چودہ پندرہ سولہ سترہ
ہجدہ نوزدہ بست سی چہل پنجاہ شصت ہفتاد ہشتاد
اٹھارہ انیس بیس تیس چالیس پچاس ساٹھ ستر اسی
نود صد ہزار لکھ ہفت ستارہ واسامی برج آسمان
نوے سو ہزار لاکھ
زحل مشتری مریخ شمس زہرہ عطارد قمر حمل ثور جوزا سرطان
اسد سنبلہ میزان عقرب قوس جدی دلو حوت تمت بالخیر

این نسخه بسم الله الرحمن الرحیم هندی فارسی آمیز

فارسی	هندوستانی
ابتدائی سوال وجواب	جواب وسوال کا شروع
کسی هست	کوئی هی
نوکران آمدند	نوکر آئے هین
همه نیامدند	سب نهین آئے
کدام کس نیامده است	کوئی نهین آیا
فلان نرسیده است	فلانا شخص نهین آیا
نه صاحب	نهین صاحب
کی خواهد آمد	کب آئیگا
بوقت نه ساعت	نو گهڑی کیوقت
چه قدر روز است	کتنا دن هی
پنج گهڑی است	پانچ گهڑی هی
امروز زود سوار خواهم شد	آج جلدی سوار هونگا
مردمان تیار باشند	لوگ تیار رهین
سائیس را بطلب	سئیس کو بلاؤ
اسپ را زین کن	گهوڑے پر زین باندهه
کوچ بان کجاست	گاڑی وان کهان هی
از خانه نیامده است	گهر سے نهین آیا
همین طور هر روز حاضر میباشند	اسیطرح سے روز حاضر رهتاهی

فارسی	هندوستانی
کوچبان خوب نوکری میکند	گاڑیوان خوب نوکری کرتاهی
خداوند چیزی کار بود	خداوند کچهه کام تها
بار دیگر غیر حاضر مباش	پهر غیر حاضر مت هوجیو
صاحب باز چنین نخواهم کرد	صاحب پهر ایسا کام نکرونگا
در کار خود برو	اپنے کام مین جا
کهارانرا بطلب	کهارونکو بلا
پالکی تیار کن	پالکی تیار کر
زود بیا	جلد آ
زود برو	جلد جا
بخانه فلان برو	فلانے شخص کے گهر جا
این چیٹهی ببر	یهه چیٹهی لیجا
خبر بیار	خبر لا
کاغذ خبر بیار	کاغذ خبر کا لا
قدری آب سرد بیار	تهوڑا سا ٹهنڈا پانی لا
آب را گرم کن	پانی گرم کر
چا تیار کن	چا تیار کر
نان را بریان کن	روٹی کو آگ پر سینک
آنصاحب را بده	اوس صاحب کو دے
قدرے مرا بده	تهوڑا مجهے دے

فارسی	ہندوستانی
نان دیگر بتراش	دوسری روٹی کاٹ
دیگر پیالہ چا مرا بدہ	پھر ایک پیالہ چا کا مجھے دے
رکابی بردار	رکابی اٹھا
دسترخوان بردار	دسترخوان بڑھا
میز بردار	میز اٹھا
گازر را پارچہ بدہ	دھوبی کو کپڑے دے
پارچہ پوشاکی بیار	پوشاکی کپڑے لا
کرتی صاف کن	کرتی صاف کر
کلاہ نو مرا بدہ	نئی ٹوپی مجھے دے
رومال صاف بدہ	رومال صاف دے
پایجامہ بیار	پایجامہ لا
موزا نو مرا بدہ	نئے موزے مجھے دے
دروازہ را بند کن	دروازہ بند کر
در را وا کن	کواڑ کھول
شمع روشن کن	شمع روشن کر
فانوس صاف کن	فانوس صاف کر
گلگیر بیار	گلگیر لا
گل بگیر	گل لے
جمعدار از باورچی طعام بخواہ	جمعدار باورچی سے کھانا مانگ

فارسی	ہندوستانی
چوکی گرد میز بدار	چوکی میز کے گرد بچھا
شمع بر میز بدار	شمع میز پر رکھ
صراحی آب زیر پلنگ بدار	پانیکی صراحی پلنگ کے نیچے رکھ
شمع بکش	شمع بجھا
رخصت شو	رخصت ہو
من بخواب روم	میں سوؤں
فردا بوقت صبح بیا	کل صبح کے وقت آ
کلید زیر تکیہ بدار	کنجی تکئے تلے رکھ دے
آب روئے شستن بیار	پانی منہ دھونے کا لا
مسواک بدہ	مسواک دے
صابون بدہ	صابن دے
حاضری تیار کن	حاضری تیار کر
سواری تیار شود	سواری تیار ہووے
کہاران کجا رفتند	کہار کہاں گئے
چھاتہ بردار کجا	چھاتہ بردار کہاں
سمت راست برو	داہنے طرف چل
بسمت چپ برو	بائیں طرف چل
خانۂ فلان صاحب میدانی	فلانے صاحب کا گھر جانتا ہے تو
امروز جمعدار نیامدہ است	آج جمعدار نہیں آیا ہے

فارسی	ہندوستانی
ہرکارہ تو جمعدار را بطلب	ہرکارے جمعدار کو بلاو
خانۂ جمعدار چہ قدر دور است	گھر جمعدار کا کتنی دور ہی
خانسامان را بطلب	خانسامان کو بلا
امروز طعام درینجا بسیار	آج کھانا اس جگہ بہت
صاحبان خواہند خورد	صاحب کھائینگے
گوشت از خانۂ قصاب بسیار	گوشت قصائی کے گھر سے لا
باورچی را بگو کہ طعام خوب بپزد	باورچی کو کہہ کہ کھانا خوب پکاوے
آبدار امروز بسیار آب سرد کن	اے آبدار آج بہت پانی ٹھنڈا کر
امروز طعام بوقت چہار گھڑی تیار شود	آج کھانا چار گھڑی کیوقت تیار ہووے
قلمدان را بسیار	قلمدان کو لا
قلمتراش مرا بدہ	قلمتراش مجھے دے
از کسی قلم تراشیدہ بسیار	کسی سے قلم تراشوا لا
محاورہ با مردم صاحب اعتبار	گفتگو اعتباری لوگون کے ساتھ
دیوان صاحب آمدہ اند	دیوان صاحب آتے ہین
امروز چرا دیر کردید	آج کیون دیر تمنے کی
صاحب کارے بود	صاحب کچھ کام تھا
نزد شما سخنی گفتن میخواہم	کچھ تم سے کہا چاہتا ہون
خداوند بفرمائید	خداوند فرمائیے
مرا چند ہزار روپیہ ضرور است	مجھے کئی ہزار روپیہ ضرور ہین

فارسی	ہندوستانی
بگوئید چہ قدر میباید	کہئے کتنے چاہتے ہین
دو ہزار بدہید	دو ہزار دو
خداوند فردا این زر خواہم داد	خداوند کل یہہ روپیہ دونگا
وعدہ خلاف نشود	وعدہ جھوٹا نہووے
فردا مقرر خواہم داد	کل مقرر دونگا
این زر بعد دو ماہ ادا خواہم کرد	یہ روپے دو مہینے کے بعد دونگا
وقتیکہ خداوند خواہند داد خواہم یافت	جسوقت آپ دینگے پاؤنگا
حساب دیروز بیارید	کل کا حساب لاؤ
نائب من آمدہ خواہد داد	میرا نائب آکر دیگا
متصدیان را بگوئید کہ فرد ہاے حساب ببرند	متصدیونکو کہو کہ فردین حساب کی لیجاوین
صاحب حوالۂ من بکنید	صاحب مجھے دیوین
متصدیان را خواہم داد	مین متصدیونکو دونگا
زر حساب در قرضۂ خود بگیرید	حساب کے روپے اپنے قرض مین لو
در سرکار خرچ نخواہد شد	سرکار مین خرچ نہو گا
خرچ از تحویل خود بدہید	خرچ اپنی تحویل سے دو
زر حساب در قرضۂ سابق خواہم گرفت	حساب کے روپے پہلے قرض مین لونگا
بلی از قرضۂ سابق وضع بکنید	البتہ ہان پہلے قرض مین کاٹ لو

فارسی	ہندوستانی
کار بدست من آید زر شما زود وصول خواہد شد	کام مجھے ہوتا ہی روپے تمھارے جلد ملینگے
خدا کند کار صاحب جلد بشود	خدا کرے کہ کام آپکا جلد ہو
من کار فلان جا یافتہ ام	مجھکو فلانی جگہہ کا کام ہوا ہی
صاحب من کی آنطرف روانہ خواہند شد	صاحب ادھر کب جائینگے
وقتیکہ صاحب کلان رخصت خواہند کرد	جسوقت بڑے صاحب رخصت کرینگے
صاحب را معلوم است کی رخصت خواہند داد	صاحب کو معلوم ہی کب رخصت دینگے
درمیان دہ دوازدہ روز من اسباب سفر تیار کنم	دس بارہ روز مین اسباب سفر کا تیار کرون مین
بلی رفتن شما ہم ضرورست	واقعی جانا تمھارا بھی ضرور ہی
برای صاحب چند ہرکارہ بدارم دہ کس باید داشت	آپکے واسطے کی ہرکاری رکھون دس رکھو
صاحب را اسباب دیگر میباید	صاحب کو اسباب اور چاہیئے
بلی قدری زیادہ میباید	البتہ تھوڑا اور چاہیئے
انچہ کہ حکم شود خرید خواہم کرد	جو کچھ حکم ہوگا مول لونگا
اینمعنی را فہمیدہ خواہم گفت	اس بات کو سمجھہ کر کھون گا

فارسی	ہندوستانی
از برادران شما کسی لایق ہست	تمھارے بھائیون مین سے کوئی لایق ہی
خداوند سہ چہار لایق اند	خداوند تین چار لایق ہین
آنہارا درینجا بیارید	انکو یہان لے آؤ
فردا ملازمت خواہند کرد	کل ملازمت کرین گے
اگر لایق ہستند کار خواہند یافت	جو لایق ر ہونگے تو کام پائینگے
امیدوار نوازش خداوند اند	خداوند کی نوازش کے امیدوار ہین
آنچہ کہ غور خواہد شد خواہم کرد	جو کچھ کہ غور ہوگی کرون گا
از ملازم پروری نام خداوند است	نوکرون کی پرورش سے آپ کا نام ہی
من بیرون میروم شما درینجا باشید	مین باہر جاتا ہون تم یہین رہو
فدوی حاضر است صاحب تشریف برند	فدوی حاضر ہی صاحب تشریف لیجاوین
بدون ملاقات بخانہ نروید	بغیر ملاقات کے گھر نجائیو
تا کہ صاحب تشریف نیارند نخواہم رفت	جبتک آپ تشریف نلائینگے نجاؤنگا مین
توقف نخواہم کرد	توقف نکرونگا مین
تا آمدن صاحب بندہ درینجا خواہد ماند	آپ کے آنے تک بندہ یہین رہے گا

فارسی	ہندوستانی
یک حویلی بکرایہ بگیرید	ایک حویلی کرایہ سے لو
بکرایۂ چہ قدر بگیرم	کتنے کرایہ سے لون
تا ہفتاد روپیہ کرایہ باشد	ستر روپئے تک کرایہ ہو
من بتلاش آن میروم	مین اوسے ڈھونڈھنے جاتاہون
متصل دربار باشد	دربار سے نزدیک ہو
درین گرد نواح خواہم گرفت	اسی گرد پیش لون گا
باید کہ در آنجا گل ولا نباشد	چاہیئے کہ وہان کیچڑ نہو
حویلی در راہ خشک تلاش خواہم کرد	حویلی خشک رستے مین ڈھونڈون گا
یک کشتی کرایہ بکنید	یک ناؤ کرایہ کرو
صاحب کجا خواہند رفت	صاحب کہان جائینگے
بسیر دریا خواہم رفت	دریا کی سیر کو جاؤنگا
چند روز در آنجا تشریف خواہند داشت	کتنے دن وہان رہیئے گا
دو ۳ روز خواہم ماند	دو تین دن رہونگا
کدام وقت خواہند رفت	کس وقت آپ جائینگے
وقتیکہ مد بیاید	جب جوار آوے گی
حالا جزراست باز بشب	اب بھاٹاہی پھر رات کو
مد خواہد آمد	جوار آئے گی
کشتی تیار باشد بہ شب	ناؤ تیار رہے رات کو

فارسی	ہندوستانی
خواہم رفت	جاؤنگا
درین وقت کشتی تیار بدارم	اس وقت ناؤ تیار رکھون
بلے ہمین وقت میروم	ہان اسیوقت جاتاہون
ملاحان را بطلب	ملاحون کو بلا
صاحب ہمہ در زیر اند	صاحب سب نیچے ہین
اسباب بر کشتی بفرستید	اسباب ناؤ پر بھیجو
صاحب ہمہ چیز پیشتر فرستادہ ام	صاحب سب چیزین پہلے بھیج چکاہون
منشی خیر و عافیت	منشی چنگے بھلے
بدعائی دولت صاحب ہمہ خیر است	آپ کی دعائے دولت سے سب خیریت ہی
امروز مزاج عالی چگونہ است	آج مزاج عالی کیساہی
بفضل الہی بسیار خوب است	فضل الہی سے بہت اچھاہی
منشی امروز چیزی خبر نو شنیدید	منشی آج کچھ نئی خبر سنی ہی تمنے
نہ صاحب ہیچ خبر از جائے نشنیدہ ام	نہ صاحب کچھ خبر کہین سے نہین سنی
منشی چوکی بگیرید و بنشینید	منشی چوکی لو اور بیٹھو
صاحب می نشینم	صاحب بیٹھتاہون

فارسی	ہندوستانی
منشی طبیعت من قدری ناخوش است امروز بدفترخانہ نخواہم رفت	منشی آج میرا جی کچھ ماندا ہی دفترخانہ مین نجاؤنگا
صاحب امروز در دولت خانہ آرام فرمائید تاکہ گرانی مزاج باشد بہتر است کہ بجائی تشریف نبرند	آپ آج دولت خانہ مین آرام کرین جب تک مزاج کسلمند ہی۔ اچھا کہ کہین نجائین
منشی دربان را طلبیدہ تاکید بکنید کہ امروز کسیکہ برای کار بیاید اورا بگوید کہ مزاج من علیل است فردا بیاید	منشی دربان کو بلا کر تاکید کروکہ آج جو کوئی کسی کام کیواسطے آوے اوسے کہئے کہ مزاج میرا کاہلا ہی صبح کو آئیے
بسیار خوب صاحب من دربان را طلبیدہ تاکید میکنم ہرکہ بخدمت صاحب جہت کاری بیاید اورا باین معنی مطلع گرداند	بہت اچھا صاحب مین دربانکو بلا کر تاکید کرتاہون جو کوئی صاحب کی خدمت مین کسی کام کو آوے اوسکو یہہ بات جتادوے
اگر مزاج صاحب قدری ناخوش باشد بہتر است کہ جہت تفریح مزاج سیر بکنند	جو مزاج آپکا کچھ بے مزہ ہو بہتر ہی کہ واسطے مزاج کی خوشیکی سیر کرین
من بسیر ہر روز بر پالکی	مین سیر کے لئے ہر روز پالکی پر

بمردم

فارسی	ہندوستانی
میروم اما فرحت طبع نمی آرد	جاتاہون لیکن طبیعت کو سرور نہین ہوتا
صاحب سیر بر پالکی لطفی ندارد کوچ برای سیر از ہمہ سواری خوشتر است	صاحب سیر پالکی پر کچھ لطف نہین رکھتی کوچ سیر کے لئے سب سواریون سے اچھی ہی
سیر وقت صبح ہمیشہ بر سواری کوچ خواہم کرد شاید کہ فرخندگی مزاج بہم رساند	سیر صبح کے وقت سدا کوچ کی سواری پر کرونگا شاید کہ مزاج کو خوشی پہنچائے
صاحب ہوای فضا بہ نسبت ہوای شہر بمزاج ہمہ مردمان موافق است چنانچہ صاحبان کہ در شہر تشریف میدارند اگر طبیعت ایشان علیل شود بماندن دو سہ ماہ در باغ صحت کامل می یابند	صاحب میدان کی ہوا شہر کی ہوا کی نسبت سب لوگون کے مزاج سے موافق ہی جیسے وے صاحب کہ شہر مین رہتے ہین جو طبیعت انکی کاہلی ہوتی ہی دو تین مہینے باغ مین رہنے سے شفاے کامل پاتے ہین
بلی منشی مزاج صاحبان ولایت ہمیشہ از ہوای فضا درست می باشد	البتہ ای منشی مزاج ولایت کے صاحبون کا ہمیشہ میدان کے ہوا سے اچھا رہتا ہے
صاحب بسیر صبح و شام مردم	صاحب صبح و شام کی سیر سے

فارسی

چست و چالاک میباشد
خصوص بمزاج صاحبان ولایت
بسیار موافق است
بلی منشی بموسم گرما ہوائی
کلکتہ شور ست لازم کہ مردمان
درین ایام ہمیشہ در ہوائے
خوب گلگشت نمایند
منشی ہوائے شور مفید ست
بہ بعض مرض کہ در طبیعت
صاحبان ولایتی پیدا میشود
راست ست خداوند اکثر
صاحبان کہ مریض میشوند بر
کشتی یا بجرہ جہت تبدیل ہوا
بہ بالسر تشریف میبرند و در
منشی جہت رفع گرمی حالا
باران بسیار درکار ست
بلے صاحب اگر عنقریب
باران نخواہد بارید گرمی روز بروز

ہندوستانی

آدمی چالاک ہوتے ہین خصوصاً
مزاج سے ولایت کے صاحبون کے
بہت موافق ہی
واقعی منشی گرمی کے موسم مین
کلکتے کی ہوا شور ہی چاہیے کہ آدمی
اندنون سدا ہواے خوب مین
پھرا کرین
منشی ہوائے شور فایدہ کرتی ہی
بعضے آزارونکو کہ ولایت کے
صاحبون کے مزاج مین پیدا ہوتے ہین
سچ ہی خداوند اکثر صاحب
کہ بیمار ہوتے ہین ناؤ یا بجرے پر
ہوا کھانے کے لئے بالسر جاتے ہین
اور کتنے دنون مین بخوبی اچھے
منشی گرمی کے دور کرنیکے
واسطے اب مینہہ بہت ضرور ہی
البتہ صاحب جو عنقریب مینہہ
نہ برسیگا تو گرمی دن بدن

فارسی

زیادہ خواہد شد
منشی حالا درین شہر گرد
بسیار ست
صاحب خاصہ فصل ربیع
امساک باران و وزیدن
ہوائے تند ست بنابر آن
درین موسم گرد و غبار بسیار میشود
منشی اکثر در موسم گرما
طبیعت من ناساز میباشد
صاحب موسم گرما در ملک
گرمستان بمزاج اکثر مردمان
ناموافق است
منشی در موسم گرما گرمی اندکی
فرو میشود روزیکہ باران
میبارد
صاحب البتہ وقتیکہ باران
ببارد ہواے سرد وزیدہ
زمین را سرد میگرداند
جہت این گرمی اندکے

ہندوستانی

بڑھتی جائیگی
منشی اب اس شہر مین
گرد بہت ہی
صاحب موسم بہار کا خواص
مینہہ کا نہ برسنا ہی اور چلنا
ہوائے تیز کا اس سبب اس
رُت مین گرد و غبار بہت ہوتا ہی
منشی اکثر گرمی کے دنون مین
طبیعت میری ماندی رہتی ہی
صاحب گرمی کی رُت گرم
سرزمین کے ملک مین بہت لوگونکے
مزاج سے ناساز ہی
منشی گرمی کے موسم مین
گرمی تھوڑی کم ہوتی ہی
جس دن کہ مینہہ برستا ہی
صاحب درست جس وقت
کہ مینہہ برستا ہی ہوا ٹھنڈی
چلکر زمین کو سرد کرتی ہی
اس لئے گرمی ملک

کم میشود
منشی ما یان میگوییم که بخار
وعفونت که باقتضائی برشکال
از زمین پیدا میشود همه
مردمان را علیل میگرداند
صاحب درین ملک دریا
و تالاب و دجله ها بسیار اند
باقتضاے موسم برشکال
بخار و تعفن از کنارہا اینها برخاسته
مزاج همه مردمان را ناگوار
می سازد
منشی بگذشتن برشکال از
گندگی آب و هوا بمزاج صاحبان
ولایت تپ و حرارت
پیدا میشود
صاحب درین موسم اکثر مردمان
این ملک علیل میشوند چه
عجب که طبیعت صاحبان ولایت
نیز درین ایام بے آرام باشد

کم ہوتی ہے
منشی ہم کہتے ہین کہ بخار
اور بدبو کہ برسات کے بعد
زمین سے پیدا ہوتی ہے
سب لوگون کو آزاری کرتی ہے
صاحب اس ملک مین دریا
و تالاب اور ندیان بہت ہین
بسبب تمام ہونے برسات کے موسم کے
بخار اور گندگی بو انکے کنارون سے
اٹھکر مزاج کو سب آدمیونکے
بے مزہ کرتی ہے
منشی برسات کے گذرنے سے
آب وہوا کے گندہ ہونے سے
مزاج مین صاحبان ولایت کے
تپ اور گرمی ظاہر ہوتی ہے
صاحب اس موسم مین بہت آدمی
اس دیس کے بیمار ہوتے ہین
کیا اچنبہا ہے جو طبیعت ولایت کے
صاحبون کی بھی ان دنو کاہلی ہو

در موسم سرما مزاج همه
مردمان خوش و خرم میباشند
صاحبانیکه از مدت درین
ملک تشریف میدارند بموسم
گرما از ایام سرما بسیار خوش
میباشند لیکن صاحبان را
که تازه وارد اند ایام سرما بسیار
خوش است و آنرا که شما یان
سرما میگویند در ولایت
ما یان این را بطور موسم گرما
خواهیم دانست
حقیقت خواندن وغیره
منشی فارسی خواندن میخواهم
خوب است قدری بخوانید
منشی مرا معلوم میشود که
علم فارسی از انگریزی بسیار
سخت است
صاحب در ابتدا همه علم سخت
معلوم میشوند لیکن بعد تعلیم

جاڑون کی رت مین سب لوگونکا
مزاج خوش رہتا ہے
وے صاحب جو مدت سے اس
ملک مین رہتے ہین گرمی کے موسم مین
جاڑون کے دنون سے زیادہ
خوش رہتے ہین لیکن وہ صاحب
جو نئے آئے ہوئے ہین انکو جاڑے
کے دن بہت اچھے ہین اور جسکو
تم جاڑا کہتے ہو ہماری
ولایت مین اسکو گرمی
جانتے ہین
حقیقت پڑھنے کی اور سواے اسکے
منشی چاہتا ہون فارسی پڑھون
اچھا ہے کچھ پڑھو
منشی مجھے معلوم ہوتا ہے کہ
فارسی کا علم انگریزی سے
بہت مشکل ہے
صاحب پہلے سبھی علم مشکل
معلوم ہوتے ہین پر بعد کچھ

قدری سهل می نماید
وقتیکه محاوره فارسی دریافت
صاحب خواهد آمد آنزمان خوبیش
صاحب را خوب معلوم خواهد شد
منشی از تعریف دانایان
ولایت خوبی زبان فارسی
مرا معلوم است لهذا با شوق
تمام میخوانم
منشی برای چه مردمان
در فارسی الفاظ عربی می آرند
صاحب زبان فارسی از
عربی زینت یافته اگر عربی
بگذارند زینتش خواهد
رفت
منشی تصور بکنید که آموختن هردو
زبان در یکبارگی
بسیار مشکل است
صاحب اول فارسی
بیاموزید بعد ازان عربی زود

ایک سیکھنے کے آسان نظر آتا ہی
جسوقت کہ محاورہ فارسی کا
آپکو معلوم ہو جائیگا اسوقت
اچھاپن اسکا آپ جانینگے
منشی ولایت کے داناؤنکی
تعریف سے خوبی فارسی
زبان کی مجھے معلوم ہی اس لیے
بہت شوق سے پڑھتاہون مین
منشی لوگ کسواسطے فارسی مین
عربی کے لفظ لاتے ہین
صاحب فارسی کی زبان
عربی سے زینت پائی ہی جو
عربی کو چھوڑدین آرایش
اسکی جاتی رہیگی
ای منشی سوچو کہ سیکھنا
دونو زبان کا ایک مرتبے
بہت دوبھر ہی
صاحب پہلے فارسی سیکھین
پیچھے اسکے عربی شتابی

آموختن خواهند توانست
منشی من تصور میکنم اینوقت
قدری فارسی گفتن می توانم
بلی صاحب بنسبت سابق
بسیار خوب میگویند انشاء
الله تعالے طبیعت صاحب
عالی است عنقریب فارسی
بهتر خواهند گفت
صاحب چنانچه در فارسی
محنت کرده اند اگر اینقدر
بعربی خواهند نمود درمیان
یک و نیم سال علم عربی نیز
خواهند دانست
منشی مقصدم بسیار است
حتی المقدور هرگز قصور
نخواهم کرد
منشی هرروز چند ساعت
ضرور است که من عربی بخوانم
صاحب وقت صبح چهار ساعت

سیکھہ سکینگے
منشی دھیان کرتاہون کہ
اسوقت کچھہ فارسی بول سکتاہون
ہان صاحب آگےسے آپ
بہت خوب بولتے ہین آپکا
ذہن بڑا ہی انشاء اللہ تعالے
عنقریب فارسی خوب
بولینگے
آپ نے جتنی کہ فارسی مین
محنت کی ہی جو اتنی عربی مین
کرینگے تو ڈیڑھہ برس مین
عربی بھی جاننے
لگینگے
منشی میرا ارادہ بہت ہی
تامقدور ہرگز کمی نہ
کرونگا
منشی ہرروز کئی گھڑی
ضرور ہی کہ مین عربی پڑھون
صاحب صبح کے وقت چار گھڑی

فارسی	ہندوستانی
وقت شب دو ساعت بس است	راتکے وقت دو گھڑی بہت ہے
منشی من بعد خوردن حاضری	منشی مین حاضری کھانے کے
بدربار خواہم رفت باید کہ	بعد دربار جاؤنگا ہر روز
ہر روز علی الصبح نزد من بیاید	تڑکے میرے پاس آیا کرو
صاحب مطابق حکم ہمیشہ	صاحب حسب الحکم ہمیشہ
خواہم رسید	پہنچونگا
منشی تصور میکنم کہ گفت گوی	منشی مین دھیان کرتا ہون
من ہنوز مثل منشیان	تو گفتگو میری ہنوز منشیونکی
درست نیست	سی درست نہین
بلی صاحب تاحال درست	البتہ صاحب اب تلک درست
نشدہ انشاءاللہ تعالی آہستہ	نہین ہوئی انشاءاللہ تعالے آستی آستی
آہستہ بگفت وگوی ہر روز	ہر روز کے بولنے سے
درست خواہد شد	درست ہوگی
منشی درکدام ملک زبان	منشی کس ملک مین زبان
فارسی شیرین وبہتر میگویند	فارسی شیرین وخوب بولتے ہین
صاحب زبان مردمان کابل	صاحب زبان کابل وقندہار
وقندہار وتوران وایران فارسی	اور توران اور ایران کے
است اما ازہمہ زبان	لوگونکی فارسی ہے
مردمان ایران درست	لیکن سب سے ایران کے

فارسی	ہندوستانی
وشیرین است	رہنے والونکی زبان اچھی ہے
منشی مردمان ایران زبان	منشی ایران کے لوگ زبان
عربی نمیگویند	عربی نہین بولتے ہین
صاحب چنانکہ ما مردمان با مردم	صاحب جیسا ہم مغلون سے
فارس فارسی میگوئیم ہمچنین	فارسی بولتے ہین ایسی ہے
آنہا با عربان عربی میگویند	وے عربونسے عربی بولتے ہین
منشی چرا مردمان این ملک	منشی کسواسطے اس ملک کے
در گفتگوی فارسی	لوگ بات چیت مین فارسی کی
بیشتر سخن عربی میگویند	اکثر عربی کے لفظ بولتے ہین
صاحب گفت گوئی مردمان	صاحب گفتگو اس دیس
این ملک مطابق محاورہ کتب	کے لوگون کی فارسی کتابونکے
فارسیست ومصنفین فارسی	محاورے سے مطابق ہے اور کے
جہت خوبی عبارت بسیار	مصنف عبارت کی خوبی کے واسطے
الفاظ عربی در تصنیفات	عربی کے لفظ اپنی تصنیفون مین
داخل کردند لہذا در فارسی	لاتے ہین اسواسطے فارسی مین
لغت عربی میگویند	لغت عربی بولتے ہین
منشی در قیاس من	منشی اپنے قیاس مین
می آید کہ علم عربی از فارسی	آتا ہے کہ عربی کا علم فارسی سے
بسیار بہتر است	بہت بہتر ہے

بلی صاحب در قیاس ما یان
ہم لفصاحت زبان عربی زبان
دیگر نمیرسد و نیز خوبی فارسی
از آنست مردمان از
خواندن علم عربی عالم
و فاضل مشہور میشوند و در
میان ما مردمان بسیار اعتبار
پیدا می کنند
منشی برای چہ مردمان این ملک
عربی را میگذارند و فارسی
میخوانند
صاحب تحصیل عربی در اندک
روز نمیشود و مردمان بعرصۂ
دو سہ سال قوت نوشت
و خواندن فارسی پیدا کردن
میتوانند لہذا بیشتر فارسی
میخوانند
منشی ہیچ کس مثل مغلان
فارسی گفتن نمیتوانند

البتہ صاحب ہمارے قیاس مین
بھی زبان عربی کی فصاحت کو
اور زبانین نہین پہنچتین اور بھی
خوبی فارسی کی اِسی ہے اور
لوگ پڑھنے سے علم عربی کے
عالم و فاضل مشہور ہوتے ہین
اور ہم لوگون مین بہت
اعتبار پیدا کرتے ہین
منشی کسو اسطے اس ملک کے
لوگ عربی چھوڑتے ہین اور
فارسی پڑھتے ہین
صاحب تحصیل عربی کی تھوڑے
دنون مین نہین ہوتی اور
لوگ دو تین برس کے عرصے مین
فارسی کی نوشت و خواند کی
قدرت پیدا کر سکتے ہین اسو اسطے
اکثر فارسی پڑھتے ہین
منشی کوئی مغلونکی سی
فارسی بول نہین سکتا

بلی صاحب فارسی زبان
آنہا است کسیکہ از آنہا آموختہ
است فارسی خواہد گفت
اما مثل آنہا کہ گفتن خواہد توانست
صاحب تا حال کسی باشندہ
اینملک را ندیدہ باشند کہ
مثل صاحبان انگریز انگریزی
گفتن میتوانند
صاحب گفت گوئی تازہ
واردان فارس گاہے
شنیدہ اند
بلی منشی روزی چند مغل
تازہ وارد بخانہ من آمدہ سہ
چہار گھڑی گفت گو میکردند
زبان ایشان کہ شنیدم مرا
یقین شد کہ از نسبت زبان
مردمان این ملک زبان ایشان
بسیار درست و شیرین است
منشی پیشتر میگفتند کہ محاورہ

البتہ صاحب فارسی زبان
انکی ہی جسنے کہ انسے سیکھی ہی
فارسی بول سکیگا لیکن
انکی سی کب بول سکتا ہی
چنانچہ آپ نے ابتلک اس
ملک کے کسی باشندے کو ندیکھا
ہوگا کہ صاحبان انگریز کی مانند
انگریزی بول سکے
صاحب نے بات چیت فارس سے
جو نئے آئے ہین کبھی انکی
سنی ہے
ہان منشی ایکدن کئی مغل نئے
آئے ہوئے میرے گھر مین تین
چار گھڑی باتین کرتے تھے زبان
انکی جو سنی مین نے مجھے یقین ہوا
کہ اس ملک کے آدمیون کی
نسبت زبان انکی بہت درست
اور شیرین ہی
منشی تم آگے کہتے تھے کہ محاورہ

فارسی کسیکہ زبان عربی
نمیداند ہرگز از و درست
نخواہد شد الحال میگوئید کہ مثل
مغلان دیگر کسی فارسی
گفتن نمیتواند و ایشان
نمیدانند
صاحب در ہر ملک مردم
خاص و عام میباشند و خاصان
ولایت فارس در زبان خود ہا
نصف لغت عربی مے آرند
و عوام الناس آنجا مطابق مردم
خاص البتہ در سخن خود ہا ربع
عربی میگویند درین صورت
مردمان این ملک چگونہ بغیر
دانستن عربی فارسی درست
خواہند گفت
منشی ہیچ زبانی نیست کہ دران
قدری لفظ از زبان دیگر
آمیختہ نمیشود من ہم چندین

فارسی کا جو کوئی کہ زبان
عربی نہین جانتا ہرگز اسے
درست ہنوسکے گا اب
کہتے ہو کہ مانند مغلون کے
کوئی فارسی نہین بول سکتا
اور ویسے عربی نہین جانتے
صاحب ہر ملک مین آدمی
خاص و عام ہوتے ہین اور
خاص ولایت فارس کے اپنی
زبان مین آدھی لغت عربی کے
لاتے ہین اور عوام الناس
وہانکے مطابق خاص لوگونکے البتہ
اپنی باتونمین چوتھائی لفظ عربی کے
بولتے ہین اس صورت مین
اس ملک کے لوگ کیونکر بغیر عربی کے
جانے فارسی درست بول سکین گے
منشی کوئی زبان نہین کہ جسمین
تھوڑے لفظ اور زبان کے
ملے نہووین اور مین نے بھی کتنے

زبان آموختہ ام ہمین دستور
در تمام آنہا دیدہ ام
صاحب از بسیار زبان
واقف اند و این را خوب
میدانند کہ یک زبان از زبان
دیگر قدری استعانت
میطلبد امّا در تصور ما یان
افصح زبان قدیم عربی ست
چند احکام بدیوان وغیرہ
دیوان صاحب برآورد درماہہ
نوکران عدالت دیوانی و
عدالت فوجداری تیار
کردہ بیارید
صاحب فرد برآورد درماہہ
کہ بعمل فلانے صاحب مقرر بود
موجود است ملاحظہ فرمایند
دیوان صاحب شمارا معلوم است
کہ مشاہرۂ عملۂ فلانصاحب
چہ قدر بود

زبانین سیکھی ہین
یہی دستور سب مین دیکھا ہے
صاحب بہت زبانون سے
واقف ہین اور اسے خوب
جانتے ہین کہ ایک زبان دوسری سے
تھوڑی مدد چاہتی ہے لیکن
ہماری دھیان مین زبانونمین
بہت فصیح عربی ہے
کتنے حکم دیوان وغیرہ کو
دیوالصاحب برآورد دیوانی
عدالت اور فوجداری عدالت کے
نوکرون کے درماہے کی تیار
کرکے لاؤ
صاحب فرد درماہے کی
کہ فلانے صاحب کے عمل مین
مقرر تھا حاضر ہے دیکھ لیجئے
دیوالصاحب تمھین
معلوم ہے کہ درماہا فلانے
صاحب کے عملے کا کتنا تھا

فارسی	ہندوستانی
درعمل فلان صاحب درماہۂ عملۂ عدالت دیوانی و عدالت فوجداری سہ ہزار پانصد و پنج روپیہ وچہار آنہ بود فرد را نظر فرمودہ آنچہ حکم کنند بموجب آن عمل خواہم کرد	عمل مین فلانے صاحب کے دیوانی کی عدالت کے اور فوجداری کی عدالت کے عملے کا تین ہزار اور پانچ سو پانچ روپئے چار آنے درماہہ تھا فرد کو دیکھ کر جو کچھ کہ آپ حکم کرینگے اسکے موافق عمل کرونگا
دیوان درماہۂ عملۂ سابق بسیار است چیزی تخفیف باید کرد بدرماہۂ عملۂ حال نیز قدری کم کردہ فرد این مرا بدہید	دیوان جی درماہہ عملہ سابق کا بہت ہے کچھ تخفیف کیا چاہئے اور حال کے عملے مین بھی تھوڑا کمی کرکے فرد اسکے مجھے دو
صاحب آنچہ کہ نقشہ درست کردہ خواہند داد بدان موجب نوکران داشتہ خواہند شد	صاحب جو کچھ کہ نقشہ درست کرینگے اسیطرح نوکر رکھے جائینگے
از قدیم چند کس ہرکارہ متعینۂ دیوانی عدالت ہستند	قدیم سے کتنے ہرکارے تعینات دیوانی کی عدالت کے ہین
صاحب پیشتر چہل ہرکارہ متعینۂ دیوانی عدالت بودند حالا بیست وپنج کس اند	صاحب آگے چالیس ہرکارے دیوانی کی عدالت کے متعین تھے اب پچیس ہین

فارسی	ہندوستانی
اینہا بچکار مامور اند	یے کس کام پر ہین
صاحب شانزدہ کس ہمیشہ درعدالت حاضر میباشند نہ کس در مفصل متعین اند	صاحب سولہ آدمی عدالت مین ہمیشہ حاضر رہتے ہین اور نو آدمی مفصل تعینات ہین
اشتہار بدہید کہ اگر فریادی یا اسامی وقت عدالت بہ کچہری حاضر نشود مقدمۂ او نامسموع خواہد شد	اشتہار دو جو فریادی یا اسامی عدالت کے وقت کچہری مین حاضر نہوگا مقدمہ اسکا نسنا جائیگا
بسیار خوب صاحب اشتہار این میدہم و حکمنامہ نیز در مفصل می فرستم	بہت اچھا صاحب اشتہار اسکا دیتا ہون اور حکمنامہ بہی مفصل مین بھی بھیجتا ہون
دیوان امروز مثل مقدمات تیار بکنید در عدالت دیوانی خواہم نشست	دیوان آج مثل مقدمون کی تیار کرو دیوانی کی عدالت مین بیٹھون گا
خداوند مثل بسیار مقدمہ درست است بحضور خواہم گذرانید	خداوند مثل بہت مقدمونکی درست ہی حضور مین لاؤن گا
دیوان چہ قدر مقدمہ در عدالت رجوع است	دیوان کتنے مقدمے عدالت مین رجوع ہین

فارسی	هندوستانی
صاحب بیست و پنج مقدمه روئداده است	صاحب پچیس مقدمے روبکار هین
فریادی و اسامی همه در کچهری حاضر میباشند	فریادی اور اسامی کچهری مین سب حاضر هوتے هین
صاحب هر روز در عدالت حاضر مے شوند	صاحب هر روز عدالت مین حاضر هوتے هین
ناظر هنوز برای چه نیامده است	ناظر اب تلک کیون نهین آیا
امروز ناظر اندکے بے آرام است لیکن نائبان او بکچهری حاضر اند	آج ناظر کچھ بیمار هے پر اسکے نائب کچهری مین حاضر هین
فریادی گوکل چند سرکار درکچهری حاضر است	فریادی گوکل چند سرکار کے کچهری مین حاضر هے
خداوند شنیده ام که او بے آرام است و وکیلش نیز امروز حاضر نیست	خداوند سنا هے که وه کسلمند هے اور وکیل بهی اسکا آج حاضر نهین
دیوان امروز عدالت موقوف شود و شما رخصت شوید	دیوان آج عدالت موقوف هو اور تم رخصت هو
بسیار خوب صاحب روز بسیار برآمده است	بهت خوب صاحب دن بهت چڑها هے

حقیقت

فارسی	هندوستانی
حقیقت تجارت غلّه و غیره آمدنی برنج از کدام جا بکلکته میشود	غله وغیره کی سوداگری کی حقیقت مین آمدنی چانول کی کس جگهه سے کلکتے مین هوتی هے
برنج باریک از طرف عظیم آباد و بردوان و راڑهه و برنج گنده از طرف باقرگنج و لکهی پوره و زنگپور و گهوڑه گهاٹ وغیره میرسد	مهین چانول عظیم آباد و بردوان و راڑهه اور موٹے چانول باقرگنج و لکهی پوره و زنگپور اور گهوڑا گهاٹ وغیره سے پهنچتے هین
از اینجا برنج گنده کدام جا ارزان است	ان جگهون مین سے موٹے چانول کهان سستے هین
صاحب از همه جا برنج باقرگنج و لکهی پوره ارزان است	صاحب سب جگهه سے چانول باقرگنج اور لکهی پور کے سستے هین
برنج باریک بکدام جا خوب پیدا میشود	مهین چانول کس جگهه خوب هوتے هین
برنج عظیم آباد به نسبت برنج این ملک بهتر است و برنج بریلی در هندوستان از برنج عظیم آباد خوب تر است	عظیم آباد کے چانول به نسبت ان ملکون کے بهتر هین اور بریلی کے چانول هندوستان مین عظیم آباد کے چانولون سے بهت اچهے هین
منشی از باعث دوری راه	منشی راه کی دوری کے سبب

آوردن برنج بریلی درین سرحد تکلیف کمال است	چاول کالانا بریلی سے یہان تک کمال تکلیف ہی
بلی صاحب جہت بعد مسافت برنج بریلی درین ملک بسیار کم می آید	البتہ صاحب بسبب دوری راہ کے بریلی سے اس ملک مین چانول بہت کم آتے ہین
تجارت کدام برنج زیادہ فائدہ میرساند	بے پار کس چانول کا زیادہ فایڈہ پہنچاتا ہی
آمدن کشتی برنج از باقرگنج و لکھی پورہ دوازدہ ماہ جاری است و آمدنی کشتی جائے دیگر باینصورت نمیشود لہذا تجارت برنج این ہر دو جا مقرر فائدہ میرساند	آمدنی چانول کی ناوٴ پر باقرگنج و لکھی پورے سے بارہ مہینے جاری ہی اور آمدنی کشتی کی اور جگہہ اسطرح نہین ہوتی اسیواسطے سوداگری چانول کی ان دو جگہہ مین مقرر فایدہ پہنچاتی ہی
منشی از جای دیگر آمدنی برنج دوازدہ ماہ چرا نمیشود	منشی اور مقامون سے آمدنی چانولون کی بارہ مہینے کیون نہین ہوتی
در بعضی ملک راہ کشتی بسبب خشک شدن دریا بند میگردد و از آوردن برنج از خشکی تکلیف تمام و خرج زیادہ میشود	بعضے ملکون مین ناوٴ کی راہ بسبب سوکھنے دریاوٴن کے بند ہوتی ہی اور لانا چانول کا خشکی سے کمال تکلیف رکھتا ہی اور خرچ زیادہ ہوتا ہے

تاجران بکدام موسم برنج را خرید می کنند	سوداگر کس موسم مین چانول مول لیتے ہین
بماہ اگھن و پوس دادنی کردہ بماہ ماگھ یکجا انبار می کنند بعدہ آہستہ آہستہ آوردہ در کلکتہ یا جائی دیگر میفروشند	اگھن اور پوس کے مہینے مین پیشگی دیکر ماگھ مہینے مین ڈھیر کرتے ہین بعد اسکے آہستے آہستے لاکے کلکتہ مین یا اور مقام مین بیچتے ہین
در موسم فی روپیہ چہ قدر برنج گندہ در باقرگنج و لکھی پورہ خرید میکنند و در کلکتہ آوردہ بچہ قیمت میفروشند	موسم مین ایک روپئے کو کتنی موٹے چانول باقرگنج اور لکھی پور مین مول لیتے ہین اور کلکتے مین لاکر کس قیمت کو بیچتے ہین
در ایام اگھن و پوس فی روپیہ گاہی دو من و گاہی دو نیم من خرید میکنند و در کلکتہ آوردہ بعد دادن خرج وغیرہ فی روپیہ یک و نیم آنہ و گاہی دو آنہ کفایت می یابند	اگھن اور پوس کے دنون مین ایک روپئے کو کبھو دو من اور کبھو اڑھائی من مول لیتے ہین اور کلکتے مین لاکر بعد خرچ وغیرہ کے ہر روپئے پیچھے ڈیڑہ آنہ اور کبھو دو آنے نفع پاتے ہین
بآوردن برنج خرچ فی صد من چہ قدر میشود	چانول لانے مین سو من پیچھے کتنا خرچ ہوتا ہے
صاحب اخراجات بسیار است	صاحب خرچ بہتیرے ہین

فارسی	هندوستانی
کرایه کشتی و در ماهیهٔ مانجهی و ملاح و محصول گهاٹ و غیره از باقر گنج و لکهی پوره باندازهٔ چهار آنه و خرچه عظیم آباد کم و بیش شش آنه میگردد	کرایا کشتی کا در ماہیہ مانجهی اور ملاح اور محصول گهاٹ وغیره کا باقر گنج و لکهی پوره سے بقدر چار آنے کے اور خرچه عظیم آباد کا کم اور زیاده چهه آنے ہوتے ہین
بچه صورت برنج بردوان و ارڑهه بکلکته میرسد	کس طرح سے چانول بردوان کے اور ارڑهے کے کلکتے مین پہنچتے ہین
در ایام برسات بر حمل کشتی و به ایام خشکی بر نرگاوان می آرند خرچهٔ نرگاوان از کشتی چه تفاوت است	برسات کے دنون مین ناؤ پر اور جاڑے گرمی مین بیلون پر لاتی ہیز بیلون کے خرچه مین ناؤ سے کتنا فرق ہی
آوردن برنج بر نرگاوان خرج مضاعف از کشتی میشود	بیلون پر چانولون کے لانے سے کشتی سے خرچ دونا ہوتا ہی
گندم بیشتر در کدام جا پیدا میشود	گیہون بہت کس جگہه پیدا ہوتے ہین
در ملک بنگاله باطراف مرشد آباد و پورنیه و بهاگلپور و در صوبه بهار از نسبت بنگاله زیاده پیدا میشود	بنگالے کے ملک مین مرشد آباد کی طرف مین اور پرنیه و بهاگلپور کی اور صوبه بہار مین بنگالے کی نسبت بہت ہوتے ہین

فارسی	هندوستانی
منشی قیمت برنج از گندم چه قدر تفاوت است	منشی چانول کی قیمت گیہون سے کس قدر تفاوت رکهتی ہی
صاحب از برنج گندم گران است زیرا که درین ملک از شالی گندم کمتر پیدا میگردد و تمام صاحبان ولایت و اکثر مردمان هندوستان همیشه نان گندم میخورند	صاحب گیہون چانولون سے مہنگے ہین اسواسطی که اس ملک مین گیہون دهان سے کم پیدا ہوتے ہین اور تمام صاحب ولایت کے اور لوگ ہندوستان کے ہمیشه گیہونکی روٹی کهاتے ہین
منشی گندم و شالی در یک موسم پیدا میشود	منشی گیہون اور دهان ایک موسم مین پیدا ہوتے ہین
نه صاحب بموسم علیحده پیدا میشود وقت درو شالی اگهن و پوس و موسم گندم پهاگن و چیت است	نه صاحب جدے جدے موسم مین پیدا ہوتے ہین دهانکے کٹنے کا وقت اگهن اور پوس اور موسم گیہونکے کٹنیکا پهاگن اور چیت ہی
منشی مردمان این ملک چگونه گندم را آس میکنند	منشی اس ملک کے لوگ کیونکر گیہون پیستے ہین
صاحب گندم را آرد میکنند از آسیای خورد که از دست خود میگردانند	صاحب چهوٹی چکی سے اپنے ہاتهه سے پیستے ہین
در ولایت مایان از آسیاب گندم آس می کنند	ہماری ولایت مین پن چکی سے پیستے ہین
صاحب از آسیاب گندم بسیار	صاحب پن چکی سے گیہون بہت

آس میشود اما دران این قباحت است
وقتیکه آب دریا کم میشود گردش
آسیاب موقوف میگردد ولیکن
اول کسیکه آسیاب را ایجاد کرده است
البته مرد دانا و صاحب حکمت بود
منشی در ارزانی غله و معموری
و آبادی در دنیا مثل قلمرو بنگاله
ملک دیگر ندیده ام
راست است صاحب بمعموری
وارزانی مثل قلمرو بنگاله شاید
خداوند تعالی ملک دیگر نیافریده است
چراکه باکثر ولایت در سالی فصلی
میشود و در بنگاله از ده ماه
بافراط غله پیدا میشود که مردمان
بفراغت اوقات بسر می نمایند
وتاجران نیز اجناس
این ملک بجای دیگر برده
تجارت میکنند
منشی متوطنان بنگاله لب

پیسے جاتی ہین لیکن اسمین قباحت ہے کہ
جس وقت پانی دریا کا کم ہوتا ہے
پھرنا پن چکی کا موقوف ہوتا ہے
پر جس کسی نے پن چکی کو پہلی ایجاد کیا
البتہ مرد دانا و صاحب حکمت تھا
منشی غلہ کی ارزانی اور آبادی کے
بیچ دنیا مین مانند بنگالہ کی مملکت کے
کوئی اور ملک دیکھا نہین
راست ہے صاحب آبادی وارزانی
مین بنگالہ کی سرزمین کے برابر خدای تعالی نے
شاید دوسرا ملک نہین پیدا کیا
اسواسطے کہ اکثر شہرون مین برس مین
ایک فصل ہوتی ہے اور یہان
بارہ مہینے اناج بہتایت سے پیدا
ہوتا ہے کہ لوگ فراغت سے اپنی
اوقات بسر کرتے ہین اور سوداگر
بھی اجناس اس ملک سے
اور جگہہ لیجاکر تجارت کرتے ہین
منشی رہنے والے بنگالے کے بہت

اوصاف

اوصاف حمیده که میدارند
درمیان مردمان اکثر ولایت
کمتر یافته میشود
صاحب مردمان بنگاله سخاوت
برفقیران و غریبان زیاده از
مردمان ملک دیگر میکنند
وبجهت همین خوبی ها در دفتر
بادشاهی جنت البلاد
بنگاله نویسند
سؤال و جواب تمام شد
چون مردمان قابل در گفت وگوی
خودها بیشتر ضرب المثل
میگویند بنابرآن من هیچمدان چند
ضرب المثل که در زبان فارسی
وانگریزی ربطی داشت درین
مختصر داخل نمودم
آدمی پیر چو شد حرص جوان میگردد
از تو حرکت از خدا
برکت

صفتین نیک کہ رکھتے ہین اور
ولایت کے آدمیون مین تھوڑی
پائی جاتی ہین
صاحب بنگالے کے لوگ کرم اور
سخاوت غریبون فقیرون پر
اور ملک کے لوگون سے زیادہ
کرتے ہین اور انہین خوبیون سے
بادشاہی دفتر مین جنت البلاد
بنگالے کو لکھتے ہین
سوال و جواب تمام ہوے
جو اشخاص قابل بات چیت مین
اپنی کہتین سے کہتے ہین بنابر اسکی
اس ہیچمدان نے بھی کتنی مثلین
کہ فارسی اور انگریزی مین ربط
رکھتی ہین اس مختصر مین داخل
کین
آدمی بڈھا جو ہو حرص جوان ہوتی
تجھسے حرکت خدا سے برکت

فارسی	هندوستانی
	هندی مین اس مثل کو یون بولتے ہین
	حرکت سے برکت ہے
اگر خار کاری سمن ندروی	جو کانٹے بوئیگا تو پھول نہ پاوے گا
الوکیل خریطۂ طوفان	وکیل تھیلا ہے طوفان کا
آنانکه غنی ترند محتاج ترند	جو که دولت زیاده رکھتے ہین محتاج زیادہ ہین
امروز داری بخور غم فردا مخور	آج رکھتا ہے تو کہا غم کل کا مت کہا
آنچه بر خود نه پسندی بر دیگرے مپسند	جو کچھہ اپنے پر گوارا نکرے تو اسکو دوسرے پر مت گوارا کر
آواز دہل شنیدن از دور خوش است	آواز ڈھول کی بسنا دور سے اچھی ہے
	هندی مین اس مثل کو یون بولتے ہین
	دور کے ڈھول سہاونے
اول اندیش انگے گفتار	پہلے سوچ اسوقت بات کر
اول خویش بعده درویش	پہلے اپنا پیچھے فقیر
باندازه گلیم پا دراز کن	پانو کمبل کے موافق پھیلاؤ
برات عاشقان بر شاخ آهو	عاشقونکی تنخواہ ہرنکے سینگ پر
برای نهادن چه سنگ وچه زر	دھر رکھنے کے لئے کیا پتھر اور کیا زر برابر ہے

بزرگی

فارسی	هندوستانی
بزرگی بعقل است نه بسال	بڑاپا عقل سے ہے نہ عمر سے
بشهر خویش هر کس شهریار است	اپنے ملک مین ہر کوئی بادشاہ ہے
بعیب خویش بینا باش	اپنے عیب کو دیکھتا رہ
بیک گز دو فاخته	یک گز دو فاختہ
پایه پیش آمده است پس دیوار	پہلے نیو ڈال پیچھے دیوار بنا
جامه ندارم دامن از کجا آرم	جامہ نہین رکھتا دامن کہان سے لاؤن
چاه کننده را چاه در پیش	کنوا کھودنے والیکے آگے کنواہی آتا ہے
حکمت بلقمان آموختن	دانائی لقمان سے سیکھنا
خدا پنج انگشت یکسان نکرد	خدانے پانچ انگلیان ایکسی نہین بنائین
	یہہ مثل ہندی مین رایج ہے
خر ار جل اطلس بپوشد خراست	گدھا جھول اطلس کی پہنے تو بھی گدہا ہے
خطای بزرگان گرفتن خطاست	بزرگون کا عیب پکڑنا عیب ہے
خر عیسی اگر بمکه رود چون بیاید هنوز خر باشد	عیسی کا گدہا جو مکے جاوے اور پھر آوے تو بھی گدہے کا گدہا رہے
خود کرده را چه علاج	اپنے کئے کا کیا علاج

خوی بد را بهانهٔ بسیار	خوئے بد کو بہت بہانی ہین
در خانه اگر کس است یک حرف بس است	اگر کوئی گھر مین ہے تو ایک سخن کافی ہے
دروغ گو را حافظه نباشد	جھوٹھے کو حافظہ نہین ہوتا
دشمن دانا به از دوست نادان	دشمن دانا بہتر دوست نادان سے ہے
دل بجای دیگر و دیده بجائے دیگر است	دل اور جگہہ اور آنکھین اور جگہہ ہندوی مین اس مثل کو یون کہتے ہین دل کہین اوز دیده کہین
دو دل یک شود بشکند کوه را	دو دل جو ایک ہووین تو توڑین پہاڑ کو
دیر آید درست آید	جو دیر کو ہوا اچھا ہوتا ہے
دیده و دانسته خود را در بلا انداختن	دیکھہ بہال کر اپنے تئین بلا مین ڈالنا
دیوار هم گوش دارد	دیوار بھی کان رکھتی ہے
راست گو را همیشه راحت در پیش	سچے کو سدا راحت در پیش ہے
رحم آوردن بر بدان ستم است	بدون پر رحم کرنا ستم ہے

بر نیکان	نیکون پر
زر دادن و درد سر خریدن	روپئے دینا اور درد سر مول لینا
سالیکه نکو است از بهارش پیداست	جو برس کہ نیک ہے اسکی بہار سے ظاہر ہے
سگ حضور به از برادر دور	کتا روبرو رہنے والا بہتر ہے دور کے بھائی سے
سگ حق شناس بهتر از آدمی ناحق شناس	کتا حق شناس آدمی ناحق شناس سے اچھا ہے
سئوال از آسمان و جواب از ریسمان	سئوال آسمان سے جواب ریسمان سے
شب حامله است فردا چه زاید	رات پیٹ والی کل کیا جنتی ہے
طوطی را با زاغی در یک قفس کردن	طوطی کو کوّے کے ساتھہ ایک پنجرے مین رکھنا ہے
قهر درویش بر جان درویش	غصہ فقیر کا فقیر کے جان پر
غم نداری بز بخر	غم نہین رکھتا تو بکری مول لے
گربه از برای خدا موش نمیگیرد	بلی خدا کے واسطے چوہا نہین پکڑتی
گربه کشتن روز اول باید	بلی کو مارنا پہلے دن چاہیے

فارسی	ہندوستانی
گوشت خر دندان سگ	گوشت گدہے کا دانت کتے کے
کہن جامۂ خویش آراستن به از جامۂ عاریت خواستن	جامہ پرانا اپنا جو پہنا بہتر ہے اس پہننے سے جو ہاتھہ آئے مستعار
مار گزیده از ریسمان میترسد	سانپ کا کاٹا ہوا رسی سے ڈرتا ہی
مار نزاید بجز مار بچه	ساپن سوائے سپنولے کے نہین جنتی
مال خویش پیش چشم خویش	اپنا مال اپنے آنکہون کے آگے
مشتی که بعد از جنگ یاد آید بر کلۂ خود باید زد	وہ گھونسا جو لڑای کے پیچھے یاد آوے تو اپنے کلے پر مارے
مشت بدر فش زدن	مکا آری پر مارنا
زیان دست خود است	زیان اپنے ہاتہہ کا ہی
مشورت با زنان تباہی است	مصلحت رنڈیون سے کرنی تباہی ہی
نادان بقیاس خود داناست	نادان اپنے قیاس مین داناہی
ہر آنکس که دندان دہد نان دہد	جو کوئی دانت دے گا روٹی بھی دیوے گا
ہر چه در دل فرود آید	جو چیز کہ دلمین سماگئی
در دیده نیکو نماید	آنکہون مین اچھی لگے گی

فارسی	ہندوستانی
ہر خری که باشد پالان او یم ہر که از دیده دور از دل دور است	جو گدہا ہو اسکا پالان ہون مین جو کہ آنکہونسے دور ہی دلسے دور ہی
ہر کس بخیال خویش خبطی دارد ہمت مردان کارہا دارد ہر نادان بکار خویش داناست	ہر ایک اپنے دہیان کا سودا رکھتا ہی ہمت مردونکی بہت سے کام رکھتی ہی جو نادان ہی اپنے کام مین داناہی

یار باقی صحبت باقی

فارسی	ہندوستانی
یک من علم را ده من عقل میباید اگر ہوس است اینقدر بس است	ایک من علم کو دس من عقل چاہیئے اگر ہوس ہی تو اتناہی کافی ہی

تمت تمام شد

فارسی	ہندوستانی
آن شاہ بتان نمود با حسن و جمال شد ہوش دلم چو جلوه گر شد معشوق	چوگان خط و گوی که آن نقطۂ خال یارب که مباد ہرگزت بیم زوال

الله تعالی

الحمد لله رب العالمین و الصلوة و السلام علی محمد و آله و اصحابه اجمعین اما بعد
این رساله ایست مسمّی بتصریف عزیزیه مشتمل بر تصریفات فارسی و بعض فواید ضروریه تقدمه
باید دانست که زمان گذشته را ماضی گویند و زمان تکلم را حال و زمان آینده را استقبال
و هر لفظیکه دلالت بر زمان گذشته دارد آنرا فعل ماضی گویند چون کرد و رفت و آنچه
دلالت بر زمان حال دارد آنرا فعل حال گویند چون میکند و میرود و هرچه دلالت
کند بر زمان آینده آنرا فعل مستقبل خوانند چون خواهد کرد و خواهد رفت و اگر محتمل بزمان
حال و هم استقبال باشد آنرا فعل مضارع نامند چون بکند و برود و امر فرمودن
باشد کسی را برای کاری چون بکن و برو و نهی باز داشتن باشد کسی را از کاری چون مکن
و مرو و فاعل کننده را میگویند و هر لفظ که دلالت بر آن معنی کند آنرا اسم فاعل می
نامند چون کننده و رونده و مفعول کرده شده را میگویند یعنی فعل از طرف کسی
بروی واقع شده باشد و هر لفظ که دلالت برین معنی کند آنرا اسم مفعول میگویند
چون کرده و رفته تتمه باید دانست که مصدر لفظی است که در آخر آن بفارسی دن
یا تن باشد و در هندی نا یعنی نون و الف چون کردن و رفتن و این مصدر را مثبت
میگویند چرا که فعل از فاعل واقع و ثابت و اگر بوقوع نیامده باشد آنرا مصدر منفی گویند و علامت
آن نون نفی در اول است همچو نکردن و نرفتن و جمیع صیغهای ماضی و مضارع و حال و استقبال وغیره خواه مثبت

باشد و خواه منفی اگرچه از مصدر بر می آید اما جهت آسانی فهم نوآموزان تمام مشتقات را درین رساله
بدو تفریق نوشته ام یکی آنکه از مصدر مشتق میشود دوم آنکه از صیغه امر بر می آید و بیان هر یکی
بتفصیل معلوم شود ان شاء الله تعالی تفریق اول بر آنچه از مصدر مشتق میشود اول فعل ماضی مطلق است و آن بحذف
علامت مصدر یعنی نون آخر حاصل میشود چون کرد و رفت و نکرد و نرفت دویم ماضی قریب
آن بزیادت های مختفی بالفظ است در آخر ماضی مطلق حاصل میگردد چون کرده است و رفته است
و نکرده است و نرفته است سیوم ماضی بعید و آن بزیادت های مختفی بالفظ بود در آخر ماضی مطلق
پیدا میشود چون کرده بود و رفته بود و نکرده بود و نرفته بود چهارم ماضی استمراری و آن بآوردن
لفظ می در اول ماضی مطلق حاصل آید چون میکرد و میرفت و نمیکرد و نمیرفت پنجم ماضی شکی و آن از
الحاق های مختفی بالفظ باشد در آخر ماضی مطلق بهم رسد چون کرده باشد و رفته باشد و نکرده باشد
و نرفته باشد ششم ماضی استمراری شکی که آنرا حال شکی هم میگویند و آن بزیادت لفظ می در اول
ماضی شکی پیدا آید چون میکرده باشد و میرفته باشد و نمیکرده باشد و نمی رفته باشد هفتم ماضی مع القدرت
و آن بآوردن لفظ تواند در اول ماضی مطلق حصل گردد چون تواند کرد و تواند رفت و نتواند
کرد و نتواند رفت هشتم ماضی استمراری مع القدرت که آن را حال مع القدرت نیز گویند و آن
بآوردن لفظ می در اول ماضی مع القدرت پیدا آید چون میتواند کرد و نمی تواند رفت
نهم فعل مستقبل و آن بادخال لفظ خواهد در اول ماضی مطلق حاصل شود چون خواهد کرد و خواهد
رفت و نخواهد کرد و نخواهد رفت دهم اسم مفعول و آن بالحاق های مختفی در آخر ماضی مطلق حاصل شود
چون کرده و رفته تفریق دویم آنچه از امر مشتق میشود یکی صیغه نهی است و آن
بآوردن میم در اول امر حاصل میشود چون مکن و مرو دویم فعل مضارع
و آن بالحاق دال در آخر صیغه امر حاصل شود چون کند و رود و نکند و نرود سیوم فعل

حال و آن بآوردن لفظ می در اول فعل مضارع پیدا آید چون میکند و میرود و نمیکند و نمیرود
چهارم اسم فاعل و آن بالحاق لفظ نده در آخر صیغهٔ امر محصل گردد چون کننده و رونده مثل

آراستن سنوارنا مصدر	آراست سنوارا ماضی مطلق	آراسته است سنوارا ہی ماضی	آراسته بود سنوارا تھا ماضی بعید	می آراست سنوارتا تھا ماضی استمراری
آراسته باشد سنوارا ہوگا ماضی شکی	می آراسته باشد سنوارتا ہوگا حال شکی	تواند آراست سنوار سکی ماضی	میتواند آراست سنوار سکتا ہی حال	خواهد آراست سنوارے گا فعل مستقبل

آراسته سنوارا ہوا اسم	آرای سنوارا امر حاضر	میارای مت سنوار نہی حاضر	آراید سنوارے	می آراید سنوارتا ہی فعل حال	آرایندہ سنوارنے والا

تمهید باید دانست که هر فعل را فاعل لازمست و فاعل فعل بر سه قسم بود غایب و حاضر و متکلم و هر یکی ازین هر سه نیز بر دو گونه است واحد و جمع پس مجموع اقسام آن شش باشد واحد غایب و جمع غایب واحد حاضر و جمع حاضر و واحد متکلم و جمع متکلم پس فاعل هر فعل که واحد غایب بود آنرا فعل واحد غایب گویند و اگر جمع غایب باشد آنرا فعل جمع غایب می نامند و همبرین قیاس فعل واحد حاضر و فعل جمع حاضر و فعل واحد متکلم تنبیه باید دانست که ضمیر لفظی است که موضوع باشد برای شخص غایب یا حاضر یا متکلم و آن دو قسم است منفصل و متصل پس ضمایر منفصله که از فعل جدا می باشد شش است او برای واحد غایب و او شان برای جمع غایب و تو برای واحد حاضر و شما برای جمع حاضر و من برای واحد متکلم و ما برای جمع متکلم و ضمایر متصله که بافعال لاحق شود پنج باشد یکی نون و دال ساکن جهت جمع غایب چون کردند و رفتند و آراستند

دویم یائی معروف جهت واحد حاضر چون کردی و رفتی و آراستی سیوم یائی مجهول و دال ساکن جهت جمع حاضر چون کردید و رفتید و آراستید چهارم میم ساکن جهت واحد متکلم چون کردم و رفتم و آراستم پنجم یای مجهول و میم ساکن جهت جمع متکلم چون کردیم و رفتیم و آراستیم باقی ضمیر واحد غائب که آنرا ضمیر مستتر میگویند که در فعل پوشیده باشد چون کرد و رفت و آراست پس در صیغهٔ واحد غائب لفظا و معنیٰ مستتر است توضیح باید دانست که ضمائر متصلهٔ مذکوره بآخر صیغها لاحق میشود الا در سه جا یعنی در سه مقام بواسطهٔ صیغهٔ می پیوندد اول ماضی مع القدرت چون تواند کرد و توانند کرد و تواند رفت و توانند رفت و تواند آراست و توانند آراست دویم حال مع القدرت چون میتواند کرد و میتوانند کرد و میتواند رفت و میتوانند رفت و میتواند و میتوانند آراست سیوم فعل مستقبل چون خواهد کرد و خواهند کرد و خواهد رفت و خواهند رفت و خواهد آراست و خواهند آراست و در صیغهائی فعل ماضی قریب بجائے لفظ است فقط بر همزه وصل کفایت میکنند چون کرده است و کرده اند و رفته است و رفته اند و آراسته است و آراسته اند و طریق آوردن ضمائر ازین تصریف خوب معلوم میشود ان شاء الله تعالی تصریف

آراست

آراستن سنوارنا مصدر معروف	آراست سنوارا واحد غائب ماضی مطلق معروف	آراستند سنواری جمع غائب ماضی مطلق	آراستی سنوارا تو واحد حاضر ماضی مطلق	آراستید سنوارا تم جمع حاضر ماضی
آراستم سنوارا میں واحد متکلم ماضی	آراستیم سنوارے ہم جمع متکلم ماضی مطلق	آراسته است سنوارا ہی واحد غائب ماضی	آراسته اند سنوارے ہیں جمع غائب ماضی قریب	آراسته سنوارا ہی تو واحد حاضر ماضی
آراسته اید سنوارے ہو تم جمع حاضر	آراسته ام سنوارا ہی میں واحد متکلم	آراسته ایم سنوارے ہیں ہم جمع متکلم	آراسته بود سنوارا تھا واحد غائب ماضی بعید	آراسته بودند سنوارے تھے جمع غائب ماضی

آراسته بودی سنوارا تھا تو واحد حاضر ماضی بعید	آراسته بودید سنوارے تھے تم جمع حاضر ماضی بعید	آراسته بودم سنوارا تھا میں واحد متکلم ماضی بعید	آراسته بودیم سنوارے تھے ہم جمع متکلم ماضی بعید	می آراست سنوارتا تھا وہ واحد غائب ماضی استمراری
می آراستند سنوارتے تھے وہ جمع غائب ماضی استمراری	می آراستی سنوارتا تھا تو واحد حاضر ماضی استمراری	می آراستید سنوارتے تھے تم جمع حاضر ماضی استمراری	می آراستم سنوارتا تھا میں واحد متکلم ماضی استمراری	می آراستیم سنوارتے تھے ہم جمع متکلم ماضی استمراری
آراسته باشد سنوارا ہووے وہ واحد غائب ماضی شکی	آراسته باشند سنوارے ہوویں وہ جمع غائب ماضی شکی	آراسته باشی سنوارا ہووے تو واحد حاضر ماضی شکی	آراسته باشید سنوارے ہو تم جمع حاضر ماضی شکی	آراسته باشم سنوارا ہووں میں واحد متکلم ماضی شکی
آراسته باشیم سنوارے ہوویں ہم جمع متکلم ماضی شکی	می آراسته باشد سنوارتا ہووے وہ واحد غائب حال شکی	می آراسته باشند سنوارتے ہوویں وہ جمع غائب حال شکی	می آراسته باشی سنوارتا ہووے تو واحد حاضر حال شکی	می آراسته باشید سنوارتے ہوویں تم جمع حاضر حال شکی
می آراسته باشم سنوارتا ہووں میں واحد متکلم حال شکی	می آراسته باشیم سنوارتے ہوویں ہم جمع متکلم حال	تواند آراست سنوار سکے وہ واحد غائب ماضی مع القدرت	توانند آراست سنوار سکیں وہ جمع غائب ماضی مع القدرت	توانی آراست سنوار سکے تو واحد حاضر ماضی مع القدرت
توانید آراست سنوار سکو تم جمع حاضر ماضی مع القدرت	توانم آراست سنوار سکوں میں واحد متکلم ماضی مع القدرت	توانیم آراست سنوار سکیں ہم جمع متکلم ماضی مع القدرت	میتواند آراست سنوار سکتا ہے وہ واحد غائب حال مع القدرت	میتوانند آراست سنوار سکتے ہیں وہ جمع غائب حال مع القدرت
می توانی آراست سنوار سکتا ہے تو واحد حاضر حال مع القدرت	میتوانید آراست سنوار سکتے ہو تم جمع حاضر حال مع القدرت	میتوانم آراست سنوار سکتا ہوں میں واحد متکلم حال مع القدرت	میتوانیم آراست سنوار سکتے ہیں ہم جمع متکلم حال مع القدرت	خواهد آراست سنوارے گا وہ واحد غائب فعل مستقبل
خواهند آراست سنواریں گے وہ جمع غائب فعل مستقبل	خواهی آراست سنوارے گا تو واحد حاضر فعل مستقبل	خواهید آراست سنوارو گے تم جمع حاضر فعل مستقبل	خواهم آراست سنواروں گا میں واحد متکلم فعل مستقبل	خواهیم آراست سنواریں گے ہم جمع متکلم فعل مستقبل
آراسته سنوارا ہوا واحد اسم مفعول	آراستگان سنوارے ہوئے جمع اسم مفعول	آرای سنوار تو واحد حاضر امر معروف	آرائید سنوارو تم جمع امر حاضر معروف	میارائی مت سنوار تو واحد نہی حاضر معروف

میارائید مت سنوارو تم جمع نہی حاضر	آراید سنوارے وہ واحد غائب فعل مضارع	آرایند سنواریں وہ جمع غائب فعل مضارع	آرائی سنوارے تو واحد حاضر فعل مضارع	آرائید سنوارو تم جمع حاضر فعل مضارع
آرایم سنواروں میں واحد متکلم فعل مضارع	آرائیم سنواریں ہم جمع متکلم فعل مضارع	می آراید سنوارتا ہے وہ واحد غائب فعل حال	می آرایند سنوارتے ہیں وہ جمع غائب فعل حال	می آرائی سنوارتا ہے تو واحد حاضر فعل حال
می آرائید سنوارتے ہو تم جمع حاضر فعل حال	می آرایم سنوارتا ہوں میں واحد متکلم فعل حال	می آرائیم سنوارتے ہیں ہم جمع متکلم فعل حال	آراینده سنوارنے والا واحد اسم فاعل	آرایندگان سنوارنے والے جمع اسم فاعل

تصریح باید دانست که آنچه بیان مصدر و مشتقات تا اینجا هر قسم که در آمده همه معروف بود و معروف آنرا گویند که کنندهٔ آن معلوم باشد چون شخصی کرد و مردی نوشت و هرگاه یکی از مشتقات لفظ شدن با صیغهٔ اسم مفعول ملحق کنند مجهول شود و مجهول آنرا گویند که کنندهٔ آن معلوم نباشد چون کار کرده شد و کتاب نوشته شد و طریق آن از روی تعریف معلوم گردد

تصریف

آراسته شدن سنوارا جانا مصدر مجہول	آراسته شد سنوارا گیا وہ واحد غائب ماضی مطلق مجہول	آراسته شدند سنوارے گئے وہ جمع غائب ماضی مطلق مجہول	آراسته شدی سنوارا گیا تو واحد حاضر ماضی مطلق مجہول	آراسته شدید سنوارے گئے تم جمع حاضر ماضی مطلق مجہول
آراسته شدم سنوارا گیا میں واحد متکلم ماضی	آراسته شدیم سنوارے گئے ہم جمع متکلم ماضی مطلق	آراسته شده است سنوارا گیا ہے وہ واحد غائب ماضی قریب	آراسته شده اند سنوارے گئے ہیں وہ جمع غائب ماضی قریب	آراسته شدهٔ بود سنوارا گیا ہے تو واحد حاضر ماضی قریب
آراسته شده اید سنوارے گئے ہو تم جمع حاضر	آراسته شده ام سنوارا گیا ہوں میں واحد متکلم ماضی	آراسته شده ایم سنوارے گئے ہیں ہم جمع متکلم ماضی قریب	آراسته شده بود سنوارا گیا تھا وہ واحد غائب ماضی بعید	آراسته شده بودند سنوارے گئے تھے وہ جمع غائب ماضی بعید

آراسته شده بودی سنوار اگیا تھا تو واحد حاضر ماضی بعید	آراسته شده بودید سنواری گئی تھی تم جمع حاضر ماضی بعید	آراسته شده بودم سنوار اگیا تھا میں واحد ماضی بعید	آراسته شده بودیم سنواری گئی تھی ہم جمع متکلم ماضی بعید	آراسته میشد سنوار اجاتا تھا وہ واحد ماضی بعید
آراسته میشدند سنواری جاتی تھی جمع غائب ماضی	آراسته میشدی سنوار اجاتا تھا تو واحد حاضر ماضی	آراسته میشدید سنواری جاتی تھی تم جمع حاضر	آراسته میشدم سنوار اجاتا تھا میں واحد متکلم ماضی	آراسته میشدیم سنواری جاتی تھی ہم جمع متکلم ماضی استمراری
آراسته شده باشد سنوار اگیا ہووے وہ واحد غائب ماضی شکی	آراسته شده باشند سنواری گئی ہووین جمع غائب ماضی	آراسته شده باشی سنوار اگیا ہووے تو واحد حاضر ماضی	آراسته شده باشید سنواری گئی ہووین تم جمع حاضر ماضی	آراسته شده باشم سنوار اگیا ہوون میں واحد متکلم ماضی
آراسته شده باشیم سنواری گئی ہووین ہم جمع متکلم ماضی	می آراسته شده باشد سنوار اجاتا ہووے وہ واحد غائب حال	می آراسته شده باشند سنواری جاتی ہووین جمع غائب حال	می آراسته شده باشی سنوار اجاتا ہووے تو واحد حاضر	می آراسته شده باشید سنواری جاتی ہووین تم جمع حاضر حال
می آراسته شده باشم سنوار اجاتا ہوون میں واحد متکلم حال	می آراسته شده باشیم سنواری جاتی ہووین ہم جمع متکلم حال	آراسته تواند شد سنوار اجا سکے وہ واحد ماضی مع القدرت	آراسته توانند شد سنواری جا سکی جمع غائب ماضی مع القدرت	آراسته توانی شد سنوار اجا سکے تو واحد حاضر ماضی مع القدرت
آراسته توانید شد سنواری جا سکو تم جمع حاضر ماضی مع القدرت	آراسته توانم شد سنوار اجا سکون میں واحد متکلم ماضی مع القدرت	آراسته توانیم شد سنواری جا سکین ہم جمع متکلم ماضی مع القدرت	آراسته میتوانید شد سنوار اجا سکتے ہو تم جمع حاضر حال	آراسته میتوانند شد سنواری جا سکتی ہین جمع غائب حال مع القدرت
آراسته میتوانی شد سنوار اجا سکتا ہے تو واحد حاضر حال مع القدرت	آراسته میتوانید شد سنواری جا سکتے ہو تم جمع حاضر حال	آراسته میتوانم شد سنوار اجا سکتا ہون میں واحد متکلم	آراسته میتوانیم شد سنواری جا سکتی ہین ہم جمع متکلم حال	آراسته خواهد شد سنوار اجاوے گا وہ واحد غائب فعل مستقبل
آراسته خواهند شد سنواری جاوینگی جمع غائب فعل	آراسته خواهی شد سنوار اجاویگا تو واحد حاضر فعل	آراسته خواهید شد سنواری جاوگی تم جمع حاضر فعل	آراسته خواهم شد سنوار اجاونگا میں واحد متکلم	آراسته خواهیم شد سنواری جاوینگی ہم جمع متکلم فعل
آراسته شو سنوار اجا تو واحد امر حاضر مجہول	آراسته شوید سنواری جاو تم جمع امر حاضر مجہول	آراسته مشو مت سنوار اجا تو واحد نہی حاضر مجہول	آراسته مشوید مت سنواری جاو تم جمع نہی حاضر مجہول	آراسته شود سنوار اجاوے وہ واحد غائب فعل مضارع

آراسته شوند سنواری جاوین جمع غائب فعل مضارع	آراسته شوی سنوار اجاوے تو واحد حاضر فعل مضارع	آراسته شوید سنواری جاوین تم جمع حاضر فعل مضارع	آراسته شوم سنوار اجاوین میں واحد متکلم	آراسته شویم سنواری جاوین ہم جمع متکلم فعل
آراسته میشود سنوار اجاتا ہے واحد غائب فعل حال مجہول	آراسته میشوند سنواری جاتی ہین جمع غائب فعل حال	آراسته میشوی سنوار اجاتا ہے تو واحد حاضر فعل حال	آراسته میشوید سنواری جاتی ہو تم جمع حاضر فعل حال	آراسته میشوم سنوار اجاتا ہون میں واحد متکلم حال

آراسته میشویم
سنواری جاتی ہین ہم جمع متکلم

خاتمه باید دانست که مصدر بر دو گونه است اصلی و جعلی مصدر اصلی که آنرا مصدر مفرد نیز گویند آنست که در تتمهٔ این رساله مذکور شد چون کردن و رفتن وغیره مصدر جعلی که آنرا مصدر مرکب هم می نامند آن باشد که از ترکیب لفظ شدن یا کردن یا دیگر لفظی پیدا آید مثل دیوانه شدن یا دیوانه کردن و یا آراسته شدن و یا آراسته کردن پس آراسته شدن دو احتمال دارد یکی آنکه مصدر مجهول از آراستن بود و درینصورت ظاهرست که آنرا اسم فاعل نخواهد بود چه که مجهول آنرا گویند که فاعل نداشته باشد همچنین اسم مفعول نیز چه آراسته که خود اسم مفعول است بالحاق لفظ شده احتیاج ندارد اما آراسته شدن را اگر مصدر مرکب گویند اسم فاعل و اسم مفعول ازان بر میتواند آمد و چون درین کتاب به بیان مصادر اصلیه اختصار کرده شده صیغهای اسم فاعل و اسم مفعول را ایراد نکردیم

فایده بدانکه هرگاه لفظ مفرد را جمع نمودن خواهند الف و نون و یا لفظ ها را در آخر آن بیفزایند بشرط آنکه اسم ذی روح باشد چون مردمان و اسپان و گوسفندان که گاهی مردمها و اسپها و گوسفندها نیز میگویند اما غیر ذی روح را فقط بلفظ ها جمع کنند چون سنگها و چوبها و خشتها وغیره پس اگر در لفظی باخر کلمه ہائی مختفی بوده باشد و آنرا بالف و نون جمع کنند آن ہای مختفی را بکاف فارسی بدل سازند چون از آراینده آرایندگان و از آراسته آراستگان و از شونده شوندگان و از شده شدگان والسلام

وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِالصَّوَابِ وَاِلَيْهِ الْمَرْجِعُ وَالْمَاٰبِ

تجنیس اللغات

قطعه هذا در بحر رمل مثمن محذوف وزنه فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن

بسم الله الرحمن الرحیم

نحل باشد همکی ونحل لاغر را شناس ‌ ‌ ‌ نخل را گر باز پرسی معنیش خرما شجر
خبز نان بر خوان بمعنی حبر دانشمند دان ‌ ‌ ‌ خیر نیکوئی خبر آگاهی ای صاحب خبر
جبر دان بستن شکسته هرچه باشد در لغت ‌ ‌ ‌ خیر را دانی گران وجبز را زفت ای پسر
بقل تره نقل بیرون کردن چیزی بود ‌ ‌ ‌ ثقل را میخوان گرانی ای حریف پر هنر
جنب نام پهلو وجنت بود نام بهشت ‌ ‌ ‌ جیب شد نام گریبان خبث شد بوث البشر
غیب ناپیدا عنب انکور بار انست عنیث ‌ ‌ ‌ غین میغ وغبن را میدان خسارت عین زر
جلب را دانی کشیدن شد حلب نام بلد ‌ ‌ ‌ هست خلت دوستی جلت بزرگان ای پسر
ضبح چنک وضبح شد اسپ دوانرا دم زدن ‌ ‌ ‌ صیح شد آواز کردن صبح دان وقت سحر
بر کشیدن جر گر با خر افتادن بود ‌ ‌ ‌ شد بنا بنیان ثنا وصف ونبا باشد خبر
بئر زر دان بیر باشد چاه نیر روشنیست ‌ ‌ ‌ حیه مار وحبه دانه جنه را معنی سپر
هست ناصر مردم یاری کننده در لغت ‌ ‌ ‌ فهم کن سیراب ناضر همچو باصر دیده ور
عزب وعزت هست مشهور وعرب ضد عجم ‌ ‌ ‌ دان عزب مرد مجرد ای عزیز خوش سیر
جوز باشد چار مغز وجور شد نام ستم ‌ ‌ ‌ حور زنها شد سیه چشم ولبغایت خوبتر
بحت ساده نحت را معنی تراشیدن بود ‌ ‌ ‌ تحت را گر باز پرسی هم بخوان ضد زبر
صفر خالی صفر تنک وصقر باشد نام چرغ ‌ ‌ ‌ نسر کرگس نشر گستردن دگر مردم بشر

شد غنا زر داری ونام گلیم آمد عبا ‌ ‌ ‌ گر عنا را باز پرسی معنیش رنج وضرر

قطعهٔ دیگر در بحر رمل مثمن مقصور وزنه فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلات

نور باشد روشنی وثور گاو نر بدان ‌ ‌ ‌ نو ر نام پور افریدون شه صاحب قران
فتح ضد بستن است وقبح زشتی قیح ریم ‌ ‌ ‌ ذیب گرگ وذنب را معنی گناه است ای جوان
قبح ره فخ دام دان غالی گران عالی بلند ‌ ‌ ‌ غز دیگر غبر خاک وعیر باشد کاروان
قند مشهور وقند شد بادرنگ وقید بند ‌ ‌ ‌ فید نام منزلی در راه بیت الله بدان
لعب بازی لغب را معنی فرو ماندن بود ‌ ‌ ‌ از لغت گر باز پرسی اصطلاح مردمان
حار گرم وجار همسایه است در لفظ عرب ‌ ‌ ‌ جاریه باشد کنایت جاریه کشتی روان
رحم باشد مهربانی رجم کردن سنگسار ‌ ‌ ‌ گر رحم را باز پرسی هست زهدان زنان
جید گردن جند لشکر را بدانی ای جری ‌ ‌ ‌ عشق باشد دوستی وعشق تاریکی بخوان
خبط را دیوانگی دان ای عزیز هوشیار ‌ ‌ ‌ حبط را بطلان گوئی ای بت شیرین زبان
پس عتب پی دان غضب خشمست ودیگر غصب زور ‌ ‌ ‌ جان چه باشد دیو ومار خورد وخان اسم شبهان
عید جشن وعبد بنده عند نزدیک وقریب ‌ ‌ ‌ ضیف گر با ضنف گو نه ضیف باشد میهمان
نفی محو است ونقی پاک وتقی پرهیزگار ‌ ‌ ‌ شد خفی پنهان حفی گر باز پرسی مهربان
رجل پای ورحل باشد کوچ کردن ای عزیز ‌ ‌ ‌ پس زحل نام ستاره خوان بهفتم آسمان
حاجب ابرو در لغت خوانند حاجت آرزو ‌ ‌ ‌ حربه وجزیه زلس معروف هستند در جهان
ریح باد وسج گر پرسی بدان معنیش سود ‌ ‌ ‌ زیج دان نام کتابی کاصل تقویم است آن
خیل اسپان وجبل کوه وحیل شد مکرها ‌ ‌ ‌ حبل باشد ریسمان پس جیل ترک وروم دان
دان شتا سرما سنا دان روشنی دیگر سبا ‌ ‌ ‌ نام شهری کاندران بلقیس را بودی مکان

جزم قطع و جرم تن دان حزم بینی سار کوه
دان بصل نام پیاز و نصل دان پیکان و تیغ
دان مخیط شیفته سر باز مخیط سوزن است
جنس همتا جیش لشکر جبس بد دل هست کول
بنت رستن بنت دختر بیت را خوانی سرا
حرف را معنی کرانه حرف چیدن میوه را
ناس مردم پاس نوبت فرع زاری فرع شاخ
حین زمان آمد ختن داماد و جبن آمد پنیر
شیخ مرد پیر باشد سنج شد تغیر شب سنگ

بحر دیگر

پس حرم پیرامن خانه است گر پرسی ازان
نحر قربان بحر دریا نحر بو نی بدو هان
نام دریا شد محیط البحر و سنبرین زفان
طرف چشم و ظرف آوند و کباست ای جوان
نوح شد نام نبی و یوح خورشید سما
یمن برکت ای مبارک پی ثمن آید بها
سحر جادو دان شجر دار و تاسف سحر را
طل بود باران نرم و ظل برخوان سایه را
صوب هست ای هنر و رصوت آواز و نوا

بحر دیگر رمل مسدس محذوف وزنه فاعلاتن فاعلاتن فاعلن

فضه نقره قصه خوان افسانه را
پس صبا طفلی ضیا نور ای پسر
دان حشم لشکر بمعنی جسم تن
غیم میغ و گوسفند آمد غنم
راز سر ضد نکوئی است شر
فرخ چوزه قرح ریش است ای پسر

حیه مار و جبه می دان دانه را
هست حنا و حیا مشهور ستر
طهر پاکی ظهر پشت ای جان من
خمر می خمر با حمر ای محترم
نصر یاری کردن است و نضر زر
هم فرح هم فرج باشد مشتهر

بحر دیگر رمل مسدس مقصور وزنه فاعلاتن فاعلاتن فاعلات

زیبه شک دان رتبه را معنی است جاه
غسل شد شستن عسل دان انگبین

هست صانع کارگر ضایع تباه
شهر بری پاک و شری خاک نمین

خط نامه حظ لذت ای جوان
دان قبس یکپاره آتش از زکال
خلد را دانی بهشت و جلد چرم
خد رخسار است و حد اندازه خوان
لیث را در ترجمه خوانند شیر
دان فقیر آمد گدا ای پاک ذیل
بعل استر بعل شوهر ای جوان
دخل ضد خرج باشد ذحل کینه دار
نفس باشد ذات و نقش آمد نگار
زج پیکر دن و نیزه رمح خوان
بیض اشیائی سفید است ای حبیب
غبط کذب است ای لغت دان غیظ خشم
تبن کاه و تین انجیر ای عزیز
حزب را برخوان گروه و حرب جنگ

حلی زیور شد جلی ضد نهان
قیس را خوانی ز اسماء الرجال
پس لبن شیر است زان پس لین نرم
سد سید سخی و مهتر بدان
لیت باشد کاشکی وان لبث دیر
هم فقیر ار باز پرسی هست کیل
سرح را زین شرح را دانی بیان
هست طاهر پاک ظاهر آشکار
نوم خواب و لوم را میدان نهار
بر گندم تر جامه را بدان
نبض آن رگ هست کش بیند طبیب
غین باشد ابر زان پس عین چشم
هست غافل کول عاقل با تمیز
غار دره کوه دانی عار ننگ

بحر دیگر تجنیس تام رمل مثمن مقصور وزنه فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلات

سام باشد مرگ و ز پس عود نام ساز و چوب
نون جان آمد دوات و نون هم ماهی و مار
حاجب ابرو است و دربان سم سوراخ است و زهر
نام کاچک ماه آب و عرش تخت و شرع راه

جاریه کشتی کنیزک عین چشم و چشمه باز
پس دقیق است آرد و باریک ای سر مست ناز
ذات و شخص است و خداوند ای حریف جان نواز
در سخ اندن سر و جوش منبت رستن تبن کاه

لعب بازی بغل اشتر لعب بازی بعل شوی   فرع شاخ وعرف شهرت ریم گور ومیر شاه
طرف چشم وفرط کثرت لحن صوت ونحل مسیح   راح باده حار گرم وریب شبهه وبیر چاه
نطق گفتن قطن پنبه جنس همتا سنج سنگ   ضیف مهمان فیض بخشش جنب پهلو بنج بنگ
سعر نرخ وعرس مستی دهن روغن نهد شیر   جوف خالی فوج فرقه نول لائق لون رنگ
حتف مرگ وفتح نصرت عبط کذب وطبع خوی   ربح سود وجرح دانا برح سختی حرب جنگ

بحر دیگر خفیف مخبون ومقطوع وزنه فاعلاتن مفاعلن فعلن

در عرب نام حضرت آدم   چار لفظ آمده ز روئی بیان
گویمت آن چهار گر پرسی   بشر وناس وآدم وانسان

بحر دیگر رمل مثمن محذوف وزنه فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن

کاتبان را هفت خط باشد بطرز مختلف   ثلث وریحان ومحقق نسخ وتوقیع ورقاع
بعد از آن تعلیق آن خط است کش اهل عجم   از خط توقیع استنباط کردند اختراع

بحر دیگر رمل مثمن مقصور وزنه فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلات

در جهان نه جوهری دان قیمتی از کان وبحر   گر ندانی پرس از من تا بگویم ای رفیق
لعل فیروزج دوم یاقوت دیگر چراغ دان   هست الماس وزمرد باز مرجان وعقیق

بحر دیگر رمل مسدس مقصور وزنه فاعلاتن فاعلاتن فاعلات

لک کاک وعصر دور ورسم راه   مول هم ودوده دار وحال گاه
مرد آمد مرو راح آمد ندام   خر گرم پس مراد آمد مرام
طور اسم کوه وحرص آمد هوا   رام فرمان زوار آمد سزا
موتی باشد در کوهر امر کار   اصل بیخ ونار وآتش گرم وحار

تم الکتاب بعون الملک الوهاب

رساله تجنیس اللغات تصنیف ملا عبد الرحمن جامی قدس سره السامی
الله خدائی

بسم الله الرحمن الرحیم

سر این نامه را باسم هدا   کنم اول بنام پاک خدا
ومبدم الله از زبان رانم   به که بل از زبان جان خوانم
دهم این صفحه را به الرحمان   زیب توقیع وزینت عنوان
چون نمایم به خامه الشانیش   کنم از الرحیم طغرا لیش
آن خدائی که اهل ارض وسما   کرده بر وحدت وی آمنا
اوست خلاق آفریننده   همه فانی واوست پاینده
خوانده باشی ز آیت قرآن   یعنی کل من علیها فان
او کریم است ورازق وغفار   اوست پیدا کننده سر جهار
ما گنهگار واو هست بخشنده   او خداوند وما همه بنده
گرچه عصیان ما ز حد بیش است   نظر او برحمت خویش است
فاورا رحمت تو باشد بس   که ندارم بغیر ذات تو کس
گرچه بس عاصی وگنهگارم   از کریمیت چشم آن دارم
که بفضل وکرم بیامرزم   از گنه گرچه کوه البرزم
رحم کن رحم بر من گمنام   به طفیل نبی علیه السلام

در نعت محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم

شکر لله کز امتان سبنی
رهبرم شد محمد عربی

شاه دین هست آنکه ایزد پاک
کرد نازل بشان او لولاک

نور او جلوه گر بر آدم بود
که ملائک نهاد سر بسجود

حاصل هر دو کون در دستش
شق شده مه ز نوک انگشتش

چار یار نبی تو بر حق دان
خانهٔ شرع راست چار ارکان

هست بوبکر آن نخستین یار
ثانی اثنین اذ هما فی الغار

با تو گویم که هست زعدل عمر
تقویت یافت دین پیغمبر

بعد فاروق حضرت عثمان
منبع الحلم و جامع القرآن

آن امام چهارمی حیدر
باب علم است و ساقی کوثر

برد گوی فتوت از همه کس
وصف او مظهر العجایب بس

بعد نعت نبی بشنو به یقین
مدحت خواجهٔ بهاؤالدین

آنکه بر خواجگان برد پناه
در دو عالم معین اوست اله

گر مرا نیک او فتد یا بد
دارم از نقشبند خواجه مدد

دارم امید جرعه از جامش
زانکه مشکل کشای شد نامش

از پی مدح خواجه با صد جهد
واجب آمد ثنائی خسرو عهد

شاه گیهان خدیو شاهجهان
آنکه آمد پناه هندستان

در جهان گیری و جهانبانی
نقش گشته تیمر ثانی

حاکم مصر و شام و چین و تتار
گشته بر درگهش خراج گذار

دیگران هست کاه و یا دهیم
اوست فرمان روای هفت اقلیم

در بیان سخن و سبب تالیف گوید

بعد ازان سر کنم بیان سخن
فضله گرد آورم زخوان سخن

بهر مرغ سخن نهادم دام
مددی خواستم ز روح نظام

شاید از لطف رحمت باری
روح خسرو نمایدم یاری

تا مگر فکرتم تمام افتد
طائر معنی ام بدام افتد

کز پی درک لفظ هندی و فرس
سوی طفلان هستی فرستم قرص

که بذکرش شود زبان شیرین
بلکه از معنیش دهان شیرین

گرچه بود از ره طبیعت دور
لیک گفتم بخاطر گهنور

که درام راست قابل و خوشخوی
پسر شیر شاه قانون گوی

چون یکی روز کردم اظهارش
گشت از جان و دل خریدارش

که چنین مجمعی بباید گفت
ذر تازی بهند باید سفت

گرچه در فرس و هندوی کردم
لیک در بحر مثنوی کردم

تا بخوانند طفلگان از شوق
مستمع یابد از سماعش ذوق

هست امیدم ز خالق علّام
که رسد وزن قافیه بنظام

بین که از فضل و همّت استاد
هر دو الفاظ را کنم بنیاد

در آغاز کتاب الله خدائی گوید

هی صمد پاک و احد یکه
جان امّ القری کو تو که

اب پدر باپ والده مائی
هست اخ نے برادر و بهائی

جد دادا عم عمو بود چاچا
قول در لفظ هندوی باچا

جدّ دادی تغای است ماموں
اودره شد چچا نی ای خوشخوی
عمّه را ہندوی پہوپہو میخوان
ہست بناه نام دیورا ہے نی
سمدہی آمده بفارسی سا من
بنا جیبہه اپنا به جہٹانے دان
جان سوتوں کی فارسی تو ہو
شد عنیازن خطاب ہندو ئی
نام سسر اخسر شنو از من
اخت خواہر بہن پسر چہ پوت
زنگ بہاوج وگیلن است پتوه
ہمزلف ہندوی تو ساڑہو دان
مرشد آمد گرو مرید چہ سکہ
ہست عقل و تمیز ہندوی بدہ
بہاگیانی است نام بختاور
جان سوتیلی ماکو ما نذر نذر
چون سما آسمان اکاس بدان
قمر و شمس ہست سورج و چند
قرص خورشید مہر و ماه بدان

گنگ دریا و جنگل است بامون
ماذره را تو خود ممانے گوئے
مغنّے و صرفخه نوا الحان
خازنه سالی است اگر دانے
سامنه را تو خود بگو سمدہن
نماطمه ہندوی تو نند بخوان
جنسی گھر مین پڑے رہے ماہو
ہست ایناغ سوت اگر گوئے
ساس نیز آمده است خوشدامن
بوڈہہ را دان بفارسی مبہوت
بہیر در لفظ فارسی انبوه
خاله را پہلوی تو موسی خوان
سمّ زہر است لفظ ہندی بکہہ
ہوش را نیز نام آمده سُده
صدقه در ہند وہست نیوچہاور
اور پر بذر تو جان دو جا پدر
ارض و غبرا زمین تو دہرتے خوان
نجم تارا انشا عیش آنند
شد شکر تش سموکہتا و سیس خون

چاندنے را تو ماہتاب بگو
ابر بدلے تگرگ ہم ژاله
برق بجلی بود و باران مینہه
یار در لفظ ہندی آمد میت
بحر دریا ندے و پانی آب
ہست گنگا بفارسی جیحون
تہاہ پایاب و معبر چه گہرا
چشمه جہرنا و چه بچه نالے
حوض را نام پوکہر آمد تال
زورق و کشتی است ناؤ بدان
مرغ آبی است نام پن ڈبا
بیر چاه است و ہندوی کنوان
دلو ڈول آمده رسن رسے
ہست ڈیکی بفارسی غوطه
چیست کینکڑا بفارسی سرطان
در فرس کیچوه خراطین جوی
ہست گڑیال لفظ فرس نہنگ
اسد و ضیغم و غضنفر شیر
باز بمد و نه بوزنه میمون

دہوپ را نیز آفتاب بگو
ہست پاکہان و برف دان جاله
ربط و اخلاص دوستی است سینه
راہب و جوگی و فقیر اتیت
گو بہنور را تو ورطه و گرداب
جمنا را نیز نام شد سیحون
کور اندہا و کر بود بہرا
ہست دشنام ہندوے گالی
دام در ہند و ہست پہندا جال
ہست ملاح نام کشتی بان
لعب بازی و خرقه چه جبا
گو تو دود و دخان را دہوان
باد رزن بہند وے سبرے
نام طوطی بہند وے طوطه
ضفدع و غوک را تو مینڈک دان
ز لوچه شلک را تو جونک بگوی
یوز چیتا بود و سنگہه پلنگ
ہندوی باگہه دان شجاع دلیر
بانذر آید به ہندوی مضمون

گرگ بھیڑیا بدان شغال سیار
بچھو عقرب و نیش ڈنک بدان
گرگ گینڈا و میش چہ بھیڑ لے
بارہ سنگا گوزن آہو ہرن
نام لومڑ است ثعلب و روباہ
خرس بھالو گراز خوک ای جان
خار پشتک بہندوی ساہی
سیہ را گو تو ازین و خرگوش
کپچہ ڈوئی و جوشش چیست ابال
بشد بچھونا لفارسی بستر
آتش آگ و خمچہ دان بھوبھل
تابہ در لفظ ہندوی تاوا
دیگدان چولہہ و تنور چہ بھٹہ
ورمک و خبز و نان بدان روٹے
ہست حلوا مٹھائی ای خوش خو
گربہ بلی و موش دان چوہا
اصفر و زرد را بدان پیلا
اخضر و سبز را ہرا دان یار
نام کوکڑا لفارسیست خروس

افعی است ناگ و سانپ ثعبان مار
بھینس را نیز گاؤمیش بدان
ساق پنڈلے و پاشنہ ایڑے
پائی در لفظ ہندی آمد چرن
بیری و دشمن بود و سیا کہہ گواہ
سوّرش نام شد بہند زبان
سمک مچھلے لفارسی ماہی
دیگ ہانڈی و ڈہپنہ دان سرپوش
کوئلہ در لفظ پہلویست زگال
راکھہ را گو رماد و خاکستر
تودنا بیل را بگو دنبل
ہی فسوس و دریغ پچھتاوا
چہل در لفظ ہندوے آمد ہٹیہ
خواہ پتلے بود و یا موٹے
نان خورش را تو نیز سالن گو
احمر و سرخ و لعل ہم سوہا
ازرق است و کبود چہ نیلا
کالا و کالا سیہ سفید اجگار
لیل و شب راتدان و شبنم اوس

فیل ہاتی بعیر و اشتر اونٹ
کجک انکس سلاسل است زنجیر
دم بود پونچہ سونڈ دان خرطوم
فرس و اسپ و رخش چہ گھوڑا
قابش کاٹھی و پاردم دمچے
تختہ مہرے بود عنان چہ باگ
بغل استر خچر خر است گدہا
نام ثور است و بیل بدان
عجلہ گوسالہ گاے کا باچھا
ہست قچقار ہندوی مینڈھا
تکہ ٹوگا و شات و بز بکرے
عنکبوتست ہندوی مکڑے
پشہ ماچھر بود و مگس مکھے
پارہ گردسے علاوہ چہ دہوئے
نقب سیند است دزد سارق چور
گشت دراج را لقب تیتر
قوش باز است جرہ چیست ترش
راس سر سر و شعر و موے چہ بال
نارک و فرق را تو چاندے دان

مضحکات و مسخرہ بہندی کونٹ
پیلبان را لقب مہاوت گیر
نام سہیو لفارسیست زقوم
مش ماشا ادیک کم تھوڑا
جلک چابک و تازیانہ ہست مچی
شد بغیا و ننبیر و دہرو راگ
ہست کچکول ہندوے قدحا
نام زردچوب را تو ہلدی خوان
زشت و بدہی برا و خوب اچھا
راست سیدہا بود و کج ٹیڑہا
ننگ پاتہر سفالہ دان ٹھیکرے
تیرہ گگرے و ہیزم است لکڑے
ہست پروانہ ہندوے پتنگے
کیک پسو بود و سپش جوئے
ہست طاؤس مور چوتا مور
خود پسند است ہندوے ایتر
بال و بازو و پنکہہ چیست پر ریش
خد رخسار را بگوے تو گال
کنپٹی در فرس شقیقہ بخوان

زلف لٹ دان نغوله چه جوڑا
جبهه گوی جبین و پیشانی
سن و دندان بلفظ هندی دانت
شفت و لب اونٹهه کام چه تالو
سامع و گوش دان هندی کان
عضد و بازو بهوجا بغل چه کانکهه
هست مژگان برنی ای دلدار
الف بینی است ناک و نطق زبان
سینه چهاتی و ناف دان تونڈے
شانه پکهرا بود نظیر چه ڈیٹهه
کف هتیلی و مشت دان موٹهی
عطسه چهینک است و سرفه دان کهانسی
هلهک است و فواق چه ہچکے
روده انتری جگر کلیجه بدان
سپر است و در زبان فرس شنگ
کال کنگی وارزن است و چینه
حمص و نخود را بگو چنا رهیلا
هست السی بلفظ فرس کتان
چیست سرشف بهندوی سرسون

هست خلخال هندوے چوڑا
هندوی ماہتهه است اگر دانی
میهمان پاهنان مجلس پاهنت
رنگ را هندوے بگو بالو
برگ تنبول پان شالے دهان
عین چشم آمده بهندی آنکهه
حاجب و ابرو است بهون انکار
هندوی لفظ جیب را میدان
هاتهه دست و ذقن زنخ ٹهوڈے
شکم است پیٹ پشت را گو پیٹهه
خاتم انگشتر لسیت انگوٹهی
هست ضیق النفس اوپر سانسی
حلق در لفظ هندوی ہچکی
مغز را نیز گو و مینجهه بخوان
عدس آمد مسور و کونج کلنگ
مروحه نام پنکهه و پسینه
پسین پچهلا نخست هست پہلا
نام شملیت و حلبه میتهی دان
کال دگی و پری جیمور پرسون

بشد بلبله بهندوی هڑی
باز زنبور را بگو بهنور را
هست حصن و حصار قلعه چه کوٹ
شمع دیا فتیله دان باتی
سره سچا و قلب چه کهوٹا
گوشت ہیڑا و پوست چه چمڑا
کحل سرمه و دوده دان کاجل
شجر است و درخت شاخ ہی ڈار
گل بود پهول خار دان کانٹا
نخل خرما بود درخت کهجور
عسل و انگبین و دیگر شهد
سرما سا زن بود خزان پت جهاڑ
جاڑه در فارسی زمستان دان
چنین را کف بگو دود بخار
قریه موضع و ده آید گانون
ده خدا رییس و دهقان آکهه
قطعه را کهیت قلبه را ہل دان
گهاس را گاه گوی و چوب چه کاٹهه
گندم حنطه را تو گیهون دان

هست زنبور و معصفر بری
جعل در فارسی است گبروا
ضرب چوٹ آمده پناه چه اوٹ
هست مکتوب چٹهی و پاتے
سود لهنا زیان بود ٹوٹا
زهره پته است و شش بود پهیڑا
ثمر و میوه شد بهندی پهل
ورق و برگ را تو پات شمار
گوی کوتاه قمد را ناٹا
تاک را گو بفارسی انگور
هندوی مده بود پنگهٹو اہد
ناز لو دیله است نام بهار
هست گرمی تموز تابستان
جبل و کوه را بدان تو پهاڑ
هست ارباب چودهری کانون
نام آن هندوی مقدم بهاکهه
هست خرمن بهندوی کهلیان
حقت بهالا بود لیاد چه جو اٹهه
ماش را اڑد نام کردکیان

دبه کو پاو تا پت چیست پلاس
هاون اوکهلی و دسته دان موسل
چرب چکنا و خشک چه رکتا
شیر دوده است و دوغ دان مٹها
زبده مسکا ملاے است کماغ
روغن زرد را تو گهیو بدان
روغن گل اگرچه هست پهلیل
ملح هست و نمک بهندی لون
چیره است و عمامه و دستار
بافت شهرت بهندوی پگڑی
منطقه و فوطه را تو پٹکه بدان
محرم و پائجامه و تنبان
هست مشهور خاص و عام ازار
چیست جلباب چادر ای خدام
سرد ٹهنڈا و تته باشد گرم
هست زنگار را لقب کاے
ریسمان سوت دان و ریشم پاٹ
هست بقال هندوی بنیان
هست حجام هندوی ناؤ

لغات شتی غیر مرتب

گزی آمد بفارسی گز پاس
خیریا دان صلاح و کهیم کوسل
سیر اگهانا و گرسنه بهوکها
تلخ کڑوا بود ترش کهٹا
کهوج در لفظ فارسی است سراغ
روغن تلخ تیل کڑوا جان
روغن کنجد است تلی کا تیل
هست تنگ و جوال خرجی گون
گرد سر بند نام آن تاتار
خم بود مٹکه کوزه دان گگری
جامه را کپڑه دان بهندستان
گرد پر لوک نام آن افغان
سوتهنیس نام کرده اند گنوار
جهاج را نیز شد پچهوری نام
سخت کڑا بود ملایم نرم
هندوی خبر دل آمده راے
ٹوکری هی سبد بزار هی هاٹ
هم تو گشنیز را بگو دهنیان
تربزه است هندوی گز جهاؤ

زن بقال نام بنیان
شانه کنگهی و استرا پاکی
گو تو تره فروش را کنجڑا
هست گفتار هندوی ڈهاین
گو بڑهی را بفارسی نجار
نام دیگر شنو ازین مهجور
باز بشنو زمن بلفظ دگر
چیست سندان نهائی ای خدام
لوهه آهن و تانبه مس انگار
مقناطیس را بگو تو چمک
نام زرگر بهندوی سونار
هی سوهاگا بفارسی تنکار
هست گندهی بفارسی عطار
دهونیه در لفظ فارسی نداف
می شراب است و باده نیز انگار
پیتوه در فارسی بدان نساج
نام حایک تو نور باف بدان
تار تانی و پود چه بهرنی
بکر باشد گنوارے بیوه چه رانڈ

زن حجام را بگو نائن
لبس در فارسی هوسنا کی
طرح چڑیا قفس بود پنجرا
حنظل افتاد نام اندراین
نام حداد هندوی ست لوهار
هست بڑهی درود گر مشهور
نام حداد را تو آهنگر
تیک را آمده سنهتوڑا نام
گو تو فولاد را بهندی سیار
شد کسوٹی بفارسی سنگ محک
گاذر است دهوبی و کلال کمهار
صبر را هندوی ایلوا انگار
عطر سوندها و تیلی است عصار
پایه پوبجی نقیض و ضد خلاف
بهٹی آتشکده مغان کلوار
خارش و گر بود بهندی کهاج
باز در هندوی جولاهه بخوان
زال بوڑهیا جوان بود برهنے
لفغ لاب آمده و تاوان ڈانڈ

پیر بوڈھا وکودک است بالک / حلبی از خود و طفلی از پالک

هست مطرب کلاونت ای خدام / گیت را لقب گو تو راگ مقام

شد بلاد نغار سی بهیلا / هم تو کناس را بدان طبیلا

بیت خانه و کلبه آید گهر / خوف و ترس آمده بهندی ڈر

سقف چهات است بام چه اٹاری / سبلت است موچهه ریش ڈاڑی

صحن خانه است نام انگنائی / طول لنبا و عرض چوڑائی

چیست تیغ و جراز و سیف و حسام / کرد تلوار هست آنرا نام

حرف در لفظ هندوی آکهر / نام برگستوان بود پاکهر

حرب جنگ آمده لڑائی جوجهه / دانش و درک و فهم یعنی بوجهه

کوس و نقاره را دمامه بدان / بوق و کرنائی را نفیر بخوان

دف ربانا بود دهل چه ڈهول / هست بیع و بها بهندی مول

زنگ گهنگرو بود جرس این گهنٹ / سنگ میزان و قسمت آمد بانٹ

نام کاغذ هم آمده قرطاس / آس امید نا امید نراس

زیب و زینت سنگار کو گهنا / زیور آمد بهندوی گهنا

حلقهٔ گوش و کان کی انتی / عضد بازو شمار چه گنتی

صدف است سیپ و لؤلؤ و دردان / موتی و مونگه را بگو مرجان

لعل در لفظ هند ولیست رتن / نام گوهر دگر شنو از من

هست الماس هندوی هیرا / ملخ ٹڈی و کرم چه کیڑا

کهربا دان بلفظ هند کپور / تو زرنباد را بگوئے کچور

نیند خواب است خواب چه سپنان / ورد در هندوی بود جپنان

گفت بگریز را بدان تو بهاگ / گفت بیدار باش یعنی جاگ

مرو پیشش تو اوسکی پاس نجا / مخور چیزیش تو اسکا کچهه مت کها

گر مرا هست زین هنر چاره / کنم آگه ز نام ستاره

زحل آید سنیچر ای خوشخوی / مشتری را تو خود برسپت گوئی

باز مریخ نام منگل دان / زهره را سکر گو بهندی زبان

قمر را نام گشت چندرمان / شمس را هندکی تو سورج خوان

شد عطارد بلفظ جوتکهه بده / گر ترا از نجوم باشد سده

راس را راهو کرده اند لقب / کیت را نیز گفته اند ذنب

هفت سیاره در شمار تمام / غیر ازان ثابتات دارد نام

زحل و مریخ چند رمان برج ست / سیرشان در دوازده برج ست

گوش را سوی این غریب بدار / تا کنم نام هر یکی تکرار

حمل و ثور میکهه برکهه بدان / میتهن و کرک جوزا و سرطان

اسد است سنگهه و سنبله کنیان / تولا را گو لقب سی میزان

عقرب و قوس و جدی و دلو شمار / برچهن و دهن مکر کنبهه کن تکرار

حوت را مین کرد پنڈت نام / تا رسید این دوازده بتمام

در بیان خاتمهٔ کتاب گوید

چند نخل هوس ببار آرم / مطلب خود بروی کار آرم

چون بتیغ زبان جهان سخن — هر دو اقلیم شد مسخر من
خواستم از خزاین ادراک — هم ز نقد طبیعت چالاک
دامن صفحه پر گهر سازم — قصه آن به که مختصر سازم
تا یکی ذکر خاص و عام کنم — شب شد افسانه را تمام کنم
در ضمیرم چو این هوس افزود — سال هجری هزار و شصت نمود
چون بفضل خدای گشت تمام — کردم الله خدای این را نام
نه من از بهر این و آن گفتم — خاص از بهر کو و کان گفتم
چون بخوانند یاد بنده کنند — گاه انصاف و گاه خنده کنند
هر که این را بذوق دل خواند — معنی فرس و هندوی داند
هر که از جان و دل کند تکرار — سازد آنرا خدای برخوردار
نزد آنکس که او سخندانست — سخنم جمله پوچ و هزیانست
چون دید روشنی ز روی حساب — پیش خورشید کرمک شب تاب
گشتم از گفتهای خویش خجل — گر افتد قبول صاحب دل
زانکه صاحب هنر اگر خواند — همه عیب مرا هنر داند
اهل معنی بعیب کم کوشند — بلکه چشم از خطاهمی پوشند
غرض این بود تا بماند نام — بدعا یاد دار یا دشنام
خواستم نقد طبع خرج کنم — چند بیت زیاده درج کنم
آمد آواز هاتفم در گوش — بانگ زد که تجلیا خاموش
اَلْمِنَّةُ لِلّٰهِ عَلَی الْاِتْمَام — هزار سال الله خدائے تمت تمام شد

بسم الله

پند نامه | بسم الله الرحمن الرحیم | شیخ فریدالدین عطار

حمد بیحد مر خدائی پاک را — آنکه ایمان داد مشت خاک را
آنکه در آدم دمید او روح را — داد از طوفان نجات او نوح را
آنکه فرمان کرد قهرش باد را — تا سزائی کرد قوم عاد را
آنکه لطف خویش را اظهار کرد — با خلیلش نار را گلزار کرد
آن خداوندی که هنگام سحر — کرد قوم لوط را زیر و زبر
سوی او خصمی که تیر انداخته — پشه کارش کفایت ساخته
آنکه اعدا البدر یاد کشید — ناقه را از سنگ خارا بر کشید
چون عنایت قادر قیوم کرد — در کف داؤد آهن موم کرد
با سلیمان داد ملک و سروری — شد مطیع خاتمش دیو و پری
از تن صابر بکرمان قوت داد — هم ز یونس لقمه با حوت داد
آن یکی را اره بر سر میکشد — دیگری را تاج بر سر می نهد
اوست سلطان هر چه خواهد آن کند — عالمی را در دمی ویران کند
هست سلطانی مسلم مر ورا — نیست کس را زهره چون و چرا
آن یکی را گنج و نعمت میدهد — دیگری را رنج و زحمت میدهد
آن یکی را از ره و صد همیان دهد — دیگری در حسرت نان جان دهد
آن یکی بر تخت با صد عز و ناز — دیگری کرده دهان از فاقه باز
آن یکی پوشیده سنجاب و سمور — دیگری خفته برهنه در تنور

آن یکی را بستر سنجاب و بنج — دیگری بر خاک خواری با رنج
نور بعضی عیان بیم بر زند — سر نمی آرد کر آنجا دم زند
آنکه با مرغ هوا ماهی دهد — بندگان را او دل شاهی دهد
بی پدر فرزند پیدا او کند — فضل او در عیسی با او کند
مرده صد ساله احیا میکند — این بجز خلق و کریمی کی میکند

صانعی کز طین سلاطین میکند　　نجم راجم شیاطین میکند

از زمین خشک رویاند گیاه　　آسمانرا بی ستون دارد نگاه

هیچکس در ملک او انباز نی　　قول او را لحن نی آواز نی

در نعت سید المرسلین صلی الله علیه وسلم

بعد ازین گوئیم نعت مصطفی　　آنکه عالم یافت از نورش صفا

سید الکونین ختم المرسلین　　آخر آمد بود فخر الاولین

آنکه آمد نه فلک معراج او　　انبیا و اولیا محتاج او

شد وجودش رحمة للعالمین　　مسجد او شد همه روی زمین

صد هزاران رحمت جان آفرین　　بر روی و بر آل پاک طاهرین

آنکه شد یارش ابوبکر و عمر　　از سر انگشت او شق شد قمر

آن یکی او را رفیق غار بود　　وآن دگر لشکرکش ابرار بود

صاحبش بودند عثمان و علی　　بهر آن گشتند در عالم ولی

آن یکی کان حیا و حلم بود　　وآن دگر باب مدینه علم بود

آن رسول حق که خیر الناس بود　　عم پاکش حمزه و عباس بود

هر دم از ما صد درود و صد سلام　　بر رسول و آل و اصحابش تمام

در فضیلت ائمه دین مجتهدین

آن امامانی که کردند اجتهاد　　رحمت حق بر روان جمله باد

بوحنیفه بود امام باصفا　　آن سراج (جان ۱۲) امتان مصطفی

با دفضل حق قرین جان او　　شاد باد ارواح (چراغ ۱۲) شاگردان او

صاحبش بویوسف قاضی شده
وز محمد ذو المنن راضی شده
شافعی ادریس و مالک بازفر
یافت از ایشان دین احمد زیب و فر (۱۲ [illegible])
احمد حنبل که بود او مرد حق
در همه چیز از همه برده سبق
روحشان در صدر جنت شاد باد
قصر دین از علمشان آباد باد

مناجات بجناب مجیب الدعوات

پادشاها جرم ما را در گذار
ما گنه کاریم و تو آمرزگار
تو نکوکاری و ما بد کرده ایم
جرم بی اندازه بی حد کرده ایم

سالها در بند عصیان گشته ایم　　آخر از کرده پشیمان گشته ایم

دائما در فسق و عصیان مانده ایم　　همقرین نفس و شیطان مانده ایم

روز و شب اندر معاصی بوده ایم　　غافل از امر و نواهی بوده ایم

بی گنه نگذشت بر ما ساعتی　　با حضور دل نکردم طاعتی

بر در آمد بنده بگریخته　　آبروی خود بعصیان ریخته

مغفرت دارد امید از لطف تو　　زانکه خود فرموده لا تقنطوا

بحر الطاف تو بی پایان بود　　ناامید از رحمتت شیطان بود

نفس و شیطان زد کریما راه من　　رحمتت باشد شفاعت خواه من

چشم دارم از گنه پاکم کنی　　پیش از آن کاندر لحد خاکم کنی

اندر آن دم کز بدن جانم بری　　از جهان با نور ایمانم بری

[illegible]

در بیان مخالفت نفس اماره

عاقل آن باشد که او شاکر بود　　وآنگهی بر نفس خود قادر بود

هر که خشم خود فرو خورد ای جوان　　باشد او از رستگاران جهان

آن بود ابله ترین مردمان　　کز پی نفس و هوا باشد دوان

وانگهی پندارد آن تاریک رائی　　خواهد آمرزیدنش آخر خدای

گرچه درویشی بود سخت ای پسر　　هم ز درویشی نباشد خوبتر

هر که او را نفس توسن رام شد　　از خردمندان نکونام شد

بر مرادی نفس (سرکش ۱۲) تا گردی اسیر　　صبر بگزین و قناعت پیشه گیر

در ریاضت نفس بد را گوشمال　　تا نیندازد ترا اندر وبال

هر که خواهد تا سلامت باشد او
از جمیع خلق و گر دارد او
در دهان از بیم در خواب بران
سر زنت بیدار آنکه او وقت انجلی
آنکه رنجاند ترا عذرش بخواه
تا بیابی مغفرت بر روی حق
خوی بد را دور دست خلق از آزار
نیست این خصلت نکو دیندار را
از ستم هر که سود دل از ایشان برد
از جراحت بر وجود خلق کرد
آنکه رنجد دل آزاری بود
عفو تکلف ز او از ایشی بود

[illegible]

در بیان عمل خالص
هر که باشد اهل ایمان ای عزیز / پاک دارد چار چیز از چار چیز
از حسد اول تو دل را پاک دار / خویشتن را بعد از آن مؤمن شمار
پاک دار از کذب و از غیبت زبان / تا که ایمانت نیفتد در زیان
پاک گردان عمل را از ریا / شمع ایمان ترا باشد ضیا
چون شکم را پاک داری از حرام / مرد ایمان دار باشی والسلام
هر که دارد این صفت باشد شریف / ورنه دارد دارد ایمان ضعیف

ای پسر قصد دل آزاری مکن / وز خدای خویش بیزاری مکن
خاطر کس را مرنجان ای پسر / ورنه خوردی زخم بر جان و جگر
نام مردم جز به نیکوئی مبر / گر همی خواهی که گردی معتبر
قوت نیکی نداری بد مکن / بر وجود خود ستم بیجد مکن
رو زبان از غیبت مردم ببند / تا نه بینی دست و پای خود به بند
هر که از غیبت زبانش بسته نیست / آنچنان کس از عقوبت رسته نیست

در بیان فواید خاموشی

ای برادر گر تو هستی حق طلب / جز بفرمان خدا مگشای لب
گر خبر داری ز حیّ لایموت / بر دهان خود بنه مهر سکوت
ای پسر پند و نصیحت گوش کن / گر نجاتی بایدت خاموش کن
هر کرا گفتار بسیارش بود / دل درون سینه بیمارش بود
عاقلانرا پیشه خاموشی بود / پیشهٔ جاهل فراموشی بود
خاموشی از کذب و غیبت واجبست / ابلهست آنکو بگفتن راغبست
ای برادر جز ثنای حق مگو / قول خود را از برای دق مگو
هر که در بند عبادت میشود / هر چه دارد جمله غارت میشود
دل ز پر گفتن بمیرد در بدن / گرچه گفتارش بود در عدن
آنکه سعی اندر فصاحت میکند / چهرهٔ دل را جراحت میکند
روز با نرا در دهان محبوس دار / وز خلایق خویش را مایوس دار
هر که او بر عیب خود بینا شود / روح او را قوت پیدا شود

هر که باطن از خراشش پاک نیست / روح او را ره سوی افلاک نیست
چون نباشد پاک اعمال از ریا / هست بیحاصل چو نقش بوریا
هر کرا اندر عمل اخلاص نیست / در جهان از بندگان خاص نیست
هر که کارش از برای حق بود / کار او پیوسته بارونق بود

در سیرت ملوک

چار خصلت ای برادر در جهان / پادشاهانرا همی دار از زیان
پادشاه چون بر ملا خندان بود / بیگمان در هیبتش نقصان بود
باز صحبت داشتن با هر فقیر / پادشاهانرا همی سازد حقیر
باز نان بسیار اگر خلوت کند / خویشتن را شاه بی هیبت کند
هر کرا فر جهانداری بود / میل او سوی کم آزاری بود
عدل باید پادشاهانرا و داد / تا ز عدلش عالمی گردد شاد
گر کند آهنگ ظلمی پادشاه / سود نکند مر و را گنج و سپاه
باز نان شاهی که در خلوت نشست / دور نبود گر رود ملکش ز دست
چونکه عادل باشد و میمون لقا / باشد اندر مملکت شه را بقا
چون کند سلطان کرم با لشکری / بهر او بازند صد جان سروری

در بیان حسن خلق

چار چیز آمد بزرگی را دلیل / هر که این دارد بود مرد جلیل
علم را اعزاز کردن بیحساب / خلق را دادن جواب باصواب
هر که دارد دانش و عقل و تمیز / اهل علم و حلم را دارد عزیز

دیگر آن باشد که [illegible] دوست
زانکه از دشمن حذر کردن نکوست
ای برادر گر خبر داری [illegible]
نرم و شیرین گوی با مردم کلام
نرم و شیرین گر [illegible] نیکوی
هر که باشد ترش روی و بکبر و [illegible]
دوستان از وی [illegible] باشند
هر که از [illegible]
تا مثبت بیند از [illegible]
در میان دوستان و دشمنان
[illegible]
[illegible]

با محبان باش دائم همنشین / تا توانی روی اعدا را مبین
ای پسر تدبیر ره را توشه کن / پس حدیث این و آن یک گوشه کن

در بیان مهلکات

چار چیز است ای برادر با خطر / تا توانی باش زانها پر حذر
قرب سلطان و الفت با بدان / رغبت دنیا و صحبت با زنان
قرب سلطان آتش سوزان بود / با بدان الفت هلاک جان بود
زهر دارد در درون دنیا چو مار / گرچه بینی ظاهرش نقش و نگار
می‌نماید خوب و زیبا در نظر / لیک از زهرش بود جان را خطر
زهر این مار منقش قاتل است / باشد از وی دور هر کو عاقل است
همچو طفلان منگر اندر سرخ و زرد / چون زنان مغرور رنگ و بو مگرد
زال دنیا چون عروس آراسته است / در دو روزی شوی دیگر خواسته است
مقبل آن مردی که شد زین جفت طاق / پشت بر وی کرد و دادش سه طلاق
لب بجنبش شوی خندان میکند / پس هلاک از زخم دندان میکند

در بیان اهل سعادت

شد دلیل نیکبختی چار چیز / هر که این چارش بود باشد عزیز
اصل پاک آمد دلیل نیکبخت / نیست بد اصلی سزای تاج و تخت
نیکبختان را بود رای صواب / آنکه بد رای است باشد در عذاب
هر که ایمن از عذاب حق بود / نیست شو سن کافر مطلق بود
عمر دنیا چند روزی بیش نیست / غافل است آنکس که بیش اندیش نیست

ترک لذات جهان باید گرفت / دامن صاحبدلان باید گرفت
در پی لذات نفسانی مباش / دوستدار عالم فانی مباش
نیست حاصل رنج دنیا بردن / عاقبت چون می بباید مردن
از تنعم چون بدن را خواهدت / خاک از استخوان خواهدت
مر ترا از دادن جان چاره نیست / رهزن تست این فلک ما را نیست

در بیان سبب عافیت

عافیت را گر بخواهی ای عزیز / میتوانش یافتن در چار چیز
ایمنی و نعمت اندر خاندان / تندرستی و فراغت بعد از آن
چونکه با نعمت امانی باشدت / عافیت را از نشانی باشدت
با دل فارغ چو باشی تن درست / دیگر از دنیا نباید هیچ جست
بر میاور تا توانی کام نفس / تا نیفتی ای پسر در دام نفس
زیر پا آور هوای نفس را / کم بده ده بهره‌های نفس را
نفس و شیطان میبرند از ره ترا / تا ببیند از زند اندر چه ترا
نفس را سر کوب و دایم خوار دار / تا توانی دورش از مردار دار
نفس بد را هر که سیرش میکند / در گنه کردن دلیرش میکند
حلق خود را دور دار از هر مزه / تا نیفتی در بلا و در بزه
ز آب و نان تا لب شکم را پر مساز / همچو حیوان بهر خود آخور مساز
روز کم خور گرچه صائم نیستی / پر مخور آخر بهائم نیستی
اینکه در خوابی همه شب تا بروز / بهر گور خود چراغی بر فروز
خواب و خور جز پیشهٔ انعام نیست / خفتگان را بهره از انعام نیست
ای پسر بسیار خواهی خفت خیز / گر خبر داری ز خود بی گفت خیز
دل درین دنیای دون بستن خطاست / دامن از وی گر تو برچینی رواست
از چه دل بستی بدنیای دنی / چون نه جاوید در وی بودنی
ظاهر خود را مسیارا ای فقیر / تا که گردد باطنت بدر منیر
طالب هر صورت زیبا مباش / در هوای اطلس و دیبا مباش

از هوا بگذر خدا را بنده شو / زندگی میبایدت زو زنده شو
خرقهٔ پشمینه را بر دوش کن / شربتی از نام او را نوش کن
آنکه در بر میکنی آن پنبه را / پاک ساز از کینه اول سینه را
گر همی خواهی نصیب از آخرت / رو بدر کن جامه‌های فاخرت
بی تکلف باش و آرایش مجوی / ترک راحت گیر و آسایش مجوی
[illegible]

[illegible]

هر که سازد در جهان با خواب و خور
در قیامت باشدش ز آتش گذر
رو بگردان از مراد و آرزوی
پس بدرگاه خدا می آر روی
کامرانی سر بناکامی کشد
مرد ره خط در نکونامی کشد
امر نهی حق چه داری ای پسر
پس مرو دنبال نفس ای پسر
هر که ترک کامرانی میکند
بر موافق زندگانی میکند
امر و نهی حق ز قرآن گوش دار
جای شادی نیست دنیا هوش دار

همچو صوفی در لباس صوف باش — در صفتهای خدا موصوف باش
مرد ره را بوریا قالین بود — زانکه خشتش عاقبت بالین بود
مرد ره را بود دنیا سود نیست — هرگزش اندیشهٔ نابود نیست

در بیان تواضع و صحبت درویشان

گر ترا عقلست با دانش قرین — باش درویش و بدرویشان نشین
همنشینی جز بدرویشان مکن — تا توانی غیبت ایشان مکن
حب درویشان کلید جنت است — دشمن ایشان سزائی لعنت است
پوششش درویش غیر از دلق نیست — در پی کام و هوائی خلق نیست
مرد تا ننهد بفرق نفس پای — ره کجا یابد بدرگاه خدای
مرد ره دربند قصر و باغ نیست — در دل او غیر درد و داغ نیست
گر عمارت را بری بر آسمان — عاقبت زیر زمین گردی نهان
گرچه رستم شوکت و زورت بود — جای چون بهرام در گورت بود
ای پسر از آخرت غافل مباش — با متاع این جهان خوشدل مباش
در بلیات جهان صابر باش — گاه نعمت شاکر جبار باش

در بیان دلایل شقاوت

چار چیز آثار بدبختی بود — جاهلی و کاهلی سختی بود
بیکسی و ناکسی هر چار شد — بخت بد را این همه آثار شد
آنکه در بند عبادت میشود — بیشک از اهل سعادت میشود
بر هوائی خود قدم هر کو نهاد — کی تواند کرد جنگ با جهاد

در بیان ریاضت

گر همی خواهی که گردی سربلند — ای پسر بر خود در راحت ببند
هر که بربست او در راحت تمام — باز شد بر وی در دار السلام
غیر حق را هر که خواند ای پسر — کیست در عالم از او گمراه تر
ای برادر ترک عز و جاه کن — خویش را شایستهٔ درگاه کن
عز و جاهت سر به پستی میکشد — مر ترا بر تن پرستی میکشد
خوار گردد هر که باشد جاه جوی — ای برادر قرب آن درگاه جوی
نفس در ترک هوا مسکین بود — گوشمال نفس نادان این بود
چون دلت از یاد حق ایمن بود — نفسک اماره کی ساکن بود
هر که او را تکیه بر صانع بود — در جهان با لقمه قانع بود
اکتفا بر روزئی هر روزه کن — گر نداری از خدا دریوزه کن

در بیان مجاهدت نفس

نفس نتوان کشت الا با سه چیز — چون بگویم یاد گیرش ای عزیز
خنجر خاموشی و شمشیر جوع — نیزهٔ تنهائی و ترک هجوع
هر که را نبود مرتب این سلاح — نفس او هرگز نیابد با صلاح
چونکه دل بی یاد الهیت بود — دیو ملعون یار همراهیت بود
اهل دنیا را چو زر سیم آیدش — لقمه های چرب و شیرین بایدش
هر که او در بند سیم و زر بود — در عقوبت عاقبت مضطر بود
آنکه بهر آخرت کارش بود — از خدا تشریف بسیارش بود
مال دنیا خاک را نرا دهند — آخرت پرهیزگارا نرا دهند
هست شیطان ای برادر دشمنت — غل آتش خواهد اندر گردنت

[illegible]
[illegible]
ای پسر با یاد حق مشغول باش
ور نه چون ابلیس و چون غول باش

در بیان فقر

فقر خود را پیش کس پیدا مکن
فقر خود را ... افزوا مکن
منت از مردم ... نان و آب
... آب و نان ...
غم مخور از ...
تا کی چون ...
... مردی فاقه ...
[illegible]

بر توکل گر بود فقر و زیت / حق دهد مانند مرغان روزیت
از خدا شاکر بود مرد فقیر / گر بود قوتش لب نان فطیر
خم مشو پیش توانگر همچو طاق / تا نگردی جفت با اهل نفاق
مرد ره را نام و ننگ از خلق نیست / نفرتش از جامهائی دلق نیست
هر کرا ذوق نکونامی بود / خاص مشمارش که او عامی بود
گر ترا دل فارغ از زینت بود / کی هوائی مرکب زینت بود
روئی دل چون از هوا برتافتی / بعد از آن میدان که حق را یافتی

در بیان دریافتن حقیقت نفس امّاره میفرماید

چون شتر مرغی شناس این نفس را / نی کشد بار و نه پرد بر هوا
گر بپر گوئیش گوید اشترم / ور نهی بارش بگوید طائرم
چون گیاه زهر رنگش دلکش است / لیک طعمش تلخ و بویش ناخوش است
گر بطاعت خوانیش سستی کند / لیک اندر معصیت چستی کند
نفس را آن به که در زندان کنی / هرچه فرماید خلاف آن کنی
کام نفس بد برآوردن خطاست / زانکه دشمن را بپروردن خطاست
نیست درمانش بجز جوع و عطش / تا که سازی رام اندر طاعتش
چون شتر در ره درآئی بارکش / بار طاعت بر در جبار کش
بار ایزد را بجان باید کشید / ور نه همچون سگ زبان باید کشید
هر که گردن میکشد زین بارها / باشد از نفرین برو انبارها
چون شتر مرغ هر که از بارش گریخت / از گلستان حیاتش پر بریخت
هر که بارش را تحمل میکند / در جهان جانش تجمل میکند
کرده بار امانت را قبول / از کشیدن پس نباید شد ملول

منزلت دور است و بارت بس گران / کوششی کن پس ممان از دیگران
هر که در راه از گرانباران بود / هر دمش از دیده خون باران بود
لاشهٔ داری سبک کن بار خویش / ور نه در ره سخت بینی کار خویش
چیست بارت جیفهٔ دنیای دون / کز پی آن گشته خوار و زبون

در بیان ترک خودآرائی و خودستائی

سر چه آرائی بدستار ای پسر / تا توانی دل بدست آرای پسر
تا نگیری ترک عز و مال و جاه / از همه بر سر نیائی چون کلاه
نیست مردی خویش را آراستن / قصد جان کرد هر که او آراست تن
نیست بر تن بهتر از تقوی لباس / در تکلف مرد را نبود اساس
هر که او در بند آرایش بود / در جهان فرزند آسایش بود
عاقبت جز نامرادی نبودش / بهرهٔ از عیش و شادی نبودش
خودستائی پیشهٔ شیطان بود / آنکه خود را کم زند مرد آن بود
گفت شیطان من ز آدم بهترم / تا قیامت گشت ملعون لاجرم
از تواضع خاک مردم میشود / نور نار از سرکشی کم میشود
رانده شد ابلیس از مستکبری / گشت مقبل آدم از مستغفری
شد عزیز آدم چو استغفار کرد / خوار شد شیطان چو استکبار کرد
دانه پست افتد زبر دستش کنند / خوشه چون سر برکشد پستش کنند

در بیان آثار ابلهان

چار چیز آمد نشان ابلهی / با تو گویم تا بیابی آگهی
عیب خود ابله نبیند در جهان / باشد اندر جستن عیب کسان

هر کرا در جسم دل روغن بود
در زمانه با صلاح تن بود
تا شوی پیش از همه در روزگار
دست بر نان و نمک بگشاده دار
تا تو باشی در زمانه دادگر
زیر دستان را نکو دار ای پسر
هر که بر پند خود آمد استوار
پند او را دیگران بنهند کار
هر که از گفتار خود باشد ملول
قول او را دیگری نکند قبول
هر چه باشد در شریعت ناپسند
دور باش از وی چو هستی هوشمند
واری

روئی جنت را کجا بیند بخیل — پشه افتاده زیر پائی پیل
باش از بخل بخیلان برکران — تا نباشی از شمار ابلهلان

در بیان عافیت

از بلا تا رسته کردی ای عزیز — باز باید داشتن دست از دو چیز
رو تو دست از نفس و دنیا باز دار — تا بلاها را نباشد با تو کار
گر بحرص و آز گردی مبتلا — با تو رو آرد ز هر سو صد بلا
آنکه نبود هیچ نقدش در میان — هر کجا باشد بود اندر امان
نفس و دنیا را رها کن ای پسر — تا رهی از هر بلا و هر خطر
ای بسا کس کز برای نفس زار — در بلا افتاده و گشت از غم نزار
از برای نفس مرغ نامراد — آمد و در دام صیاد اوفتاد
تا دلت آرام یابد ای پسر — بود و نابود جهان یکسان شمر
از عذاب قهر حق ایمن مباش — در پی آزار هر مومن مباش
در بلا یاری نخواه از هیچ کس — زانکه نبود جز خدا فریادرس
هر که را رنجانده عذرش بخواه — تا نباشد خصم تو در عرصه گاه
گر غنا خواهد کسی از ذو المنن — در قناعت میتوانش یافتن

در بیان عقل و عاقلان

هر کرا عقلست و دانش ای عزیز — دور باید بودنش از چار چیز
کار خود با ناسزا نکند رها — مرد می نکند بجائی ناسزا
عقل دارد میل بدکاری مکن — زین چو بگذشتی سبکساری مکن

تا صواب کار بینی سربسر — بر مراد خود مکن کار ای پسر

در بیان رستگاری

هست بیشک رستگاری در سه چیز — با تو گویم یاد گیرش ای عزیز
زان یکی ترس نسیت از ذو الجلال — دویم آمد جستن قوت حلال
سیومی رفتن بود بر راه راست — رستگار است آنکه این خصلت دراست
گر تواضع پیش گیری ای جوان — دوست دارندت همه خلق جهان
سر مکن در پیش دنیادار پست — ور کنی بیشک رود دینت ز دست
هر که او از حرص دنیادار شد — بیگمان از وی خدا بیزار شد
بهر زرهای دنیادار را — تا چه خواهی کردن این مردار را
مردگانند اغنیائی روزگار — ای پسر با مردگان صحبت مدار

در بیان فضیلت ذکر

باش دایم ای پسر در یاد حق — گر خبر داری ز عدل و داد حق
زنده دار از ذکر صبح و شام را — در تغافل مگذران ایام را
یاد حق آمد غذا این روح را — مرهم آمد این دل مجروح را
یاد حق گر مونس جانت بود — کی هوای کاخ و ایوانت بود
گر زمانی غافل از رحمان شوی — اندر آن دم همدم شیطان شوی
مومنا ذکر خدا بسیار گوی — تا بیابی در دو عالم آبروی
ذکر را اخلاص میباید نخست — ذکر بی اخلاص کی باشد درست
ذکر بر سه وجه باشد بیخلاف — تو ندانی این سخن را از گزاف
عامرا نبود بجز ذکر زبان — ذکر خاصان باشد از دل بیگمان
ذکر خاص الخاص ذکر سر بود — هر که ذاکر نیست او خاسر بود

[illegible]

اشتیاق حق بود ذکر دلت — کوش تا این ذکر گردد حاصلت
آنکه از جهل است دایم در گناه — کی حلاوت یابد از ذکر اله
خواندن قرآن بود ذکر زبان — هر کرا این نیست هست از غافلان
شکر نعمتهای حق میکن مدام — تا کند حق بر تو نعمتها تمام
حمد خالق بر زبان دار ای پسر — عمر تا بر باد ندهی سر بسر
لب مجنبان جز بذکر کردگار — زآنکه پاکانرا همین بودست کار

در بیان عمل چهار چیز

بر همه کس نیک باشد چار چیز — با تو گویم یاد گیرش ای عزیز
اول آن باشد که باشی دادگر — هم ز عقل خویش باشی با خبر
با شکیبائی تقرب کردن است — حرمت مردم بجا آوردن است

در بیان خصلت ذمیمه

چار چیز دیگر ای نیکو سرشت — هست از جمله خلایق نیک زشت
زان چهار اول حسد کینی بود — زان گذشتی عجب و خودبینی بود
خشم را دیگر فزو ناخوردنست — خصلت چارم بخیلی کردنست
ای پسر کم گرد گرد این خصال — از برای آنکه زشت است این فعال
غل و غش بگذار چون زر پاک شو — پیش از آنکه خاک گردی خاک شو
حرص بگذار و قناعت پیشه کن — آخر از مردن یکی اندیشه کن
با محبان باش دایم همنشین — تا توانی روی اعدا را مبین

در بیان سعادت و نصیحت

بر سعادت چار چیز آمد دلیل
شرح این هر چار بشنو ای خلیل
از سعادت هر کرا باشد نشان
باشدش تدبیر با دوستان
هر کرا باشد سعادت رهنمای
صبر دارد از جفای ناسزا
هر کرا بخت و سعادت گشت یار
در جهان باشد بدشمن سازگار
گر تو خود نار هوا را کشته (خواهش نفس)
دان که از اهل سعادت گشته

گر بود با دوستان تدبیر تو — یار باشد دولت شبگیر تو
از سر خود هر که کاری میکند — بخت و دولت زو فراری میکند
دشمن خود را نباید زد بتیر — گر توانی کشتن او را با شکر
تا توانی جور نا اهلان بکش — گر همی خواهی که یابی عیش خوش
چون ترا آمد مقامی سازگار — بر نه بندی رخت از آنجا زینهار
در نصیحت آنکه نپذیرد سخن — با چنان کس پند خود ضایع مکن
خوی بد را نیک کردن مشکلست — جهد کردن بهر او لا حاصلست
بنده را گر نیست در کاری رضا — کی تواند باز گرداند قضا
هر که او استیزه با سلطان کند — کار خود را سر بسر ویران کند
هر که او باغی شود از بادشاه — روز او چون تیره شب گردد تباه

صفت مقدم ۲

در بیان علامت مدبران

چار چیز آمد نشان مدبری — یاد گیرش گر تو روشن خاطری
مدبری باشد بابله مشورت — پس بجاهل دادن سیم و زرت
هر که پند دوستان نکند قبول — در حقیقت مدبر است آن بوالفضول
هر که از دنیا نگیرد عبرتی — هست از آن مدبر جهانرا نفرتی
مشورت هر کس که با ابله کند — دیو ملعونش سبک گمره کند
آنکه مال و زر دهد با جاهلان — آنچنان کس کی بود از مقبلان
زر چو جاهل را همی آید بکف — میکند اسراف و میسازد تلف
نشنود از دوست مدبر پند را — از جهالت بگسلد پیوند را

مراد از محبت ۲

عزتی گیرد از زمانه ای جوان
تا نباشی خاکسار مدبران
هر کرا از عقل آگاهی بود
نزد او دادار بی گمراهی بود

در بیان آنکه چهار چیز راحت تن است

چار چیز آمد بزرگ و معتبر
بی نیازی و تن درستی از خطر
زان یکی خصم است و دیگر آشنا است
باز بیماری که از دل ناخوش است

چار چیز ار بخواهی کم دارد بقا
گوش کن دارای مومن نیکولقا
جور سلطان از الف کمتر بود
پس عتاب اصدقا کمتر بود
دیگر آن مهری که از زنان
بی بقا چون صحبت ناجنس دان
بار غیب چون کند سلطان ستم
مر ورا باشد بقا در ملک کم
گر ترا از دوستان آید عتاب
کم بقا باشد چو خط بر روی آب
گرچه باشد زن زمانی مهربان
چون کم آید بهره بگشاید زبان

چار می دانش که آراید ترا ‌‌ — اینهمه تا خیر ننماید ترا
هر که در خشمش عدو باشد حقیر ‌‌ — از بلای او کند روزی نفیر (یعنی هرگز)
ذرهٔ آتش چو شد افروخته ‌‌ — بینی از وی عالمی را سوخته
علم اگر اندک بود خوارش مدار ‌‌ — زانکه دارد علم قدر بیشمار
رنج اندک را بکن غمخوارگی ‌‌ — ورنه بینی عجز در بیچارگی
درد سر را گر بجوید کس علاج ‌‌ — خوف آن باشد که برگردد مزاج
باش از قول مخالف بر حذر ‌‌ — پیش از آن کز باد در آتش ای پسر
آتش اندک می توان کشتن بآب ‌‌ — وای آن ساعت که گیرد التهاب (شعله زدن را)

در مذمت خشم و غضب

ای پسر هر کس که دارد چار چیز ‌‌ — چار دیگر هم شود موجود نیز
عاقبت رسوائی آید از لجاج ‌‌ — خشم را نکند پشیمانی علاج
بیگمان از کبر خیزد دشمنی ‌‌ — حاصل آید خواری از کاهلتنی
چون لجوجی در میان پیدا شود ‌‌ — بنده از شومی او رسوا شود
خشم خود را چونکه راند جاهلی ‌‌ — جز پشیمانیش نبود حاصلی
هر که گشت از کبر بالا گردنش ‌‌ — دوستان گردند آخر دشمنش
کاهلی را هر که سازد پیشه ‌‌ — آید از خواری بپایش تیشه
خشم خود را گر فرو نخورد کسی ‌‌ — عاقبت بیند پشیمانی بسی
هر که افتاده و تن پرور است ‌‌ — نیست آدم کمتر از گاو و خر است

دربیان بی ثباتی چهار چیز و پرهیز از آن

چون بنا جنسان نشیند آدمی ‌‌ — کمتر ک بیند از ایشان همدمی
زاغ چون فارغ ز بوی گل بود ‌‌ — نفرتش از صحبت بلبل بود
صحبت ناجنس جان کاهی بود ‌‌ — جمله را زین حال آگاهی بود
چون ترا ناجنس آید در نظر ‌‌ — ای پسر چون باد از وی درگذر

در بیان آنکه چهار چیز از چهار چیز کمال می یابد

چار چیز از چار دیگر شد تمام ‌‌ — چون شنیدی یادگیر والسلام
دانش مرد از خرد گیرد کمال ‌‌ — از عمل دینت همی یابد جمال
دینت از پرهیز کامل میشود ‌‌ — نعمت از شکر شامل میشود
هست دانش را کمالات از خرد ‌‌ — بی عمل را اهل دین کس نشمرد
شکر نعمت را کمالی میدهد ‌‌ — عاقلان را گوشمالی میدهد
شکر ناکردن زوال نعمت است ‌‌ — بهرهٔ شاکر کمال نعمت است
علم را بی عقل نتوان کاربست ‌‌ — پیش بیعقلان نمیباید نشست
بی خرد دانش وبال است ای پسر ‌‌ — علم مغز و عقل بالست ای پسر
هر که علمی دارد و نبود بر آن ‌‌ — از طریق عقل باشد بر کران

در بیان آنکه بازگردانیدن آن محال است

چار چیز است آنکه بعد از رفتنش ‌‌ — از محالاتست باز آوردنش
چون حدیثی رفت ناگه بر زبان ‌‌ — یا که تیری جست بیرون از کمان
باز چون آرد حدیث گفته را ‌‌ — کس نگرداند قضای رفته را
باز کی گردد چو تیر انداختی ‌‌ — همچنین عمرت که ضایع ساختی
هر که بی اندیشه گفتارش بود ‌‌ — پس ندامتهای بسیارش بود
تا نگفتی میتوانی گفتنش ‌‌ — چون بگفتی کی توان بنهفتنش

در بیان غنیمت داشتن عمر

دان غنیمت بر نفس
عمر را ای پسر باید سپس
چون رود دیگر نیاید باز پس
هیچکس از خود قضا را رد نکرد
هر که راضی از قضا شد بد نکرد
هر که میخواهد که باشد در امان
مهر بباید نهادن بر زبان
گر عمر را داری عزیز
چون رود پیشش نخواهی دید نیز

در بیان خموشی و سخاوت

هر کرا بسیار باشد دشمنش
خیره گردد هر دو چشم روشنش
هر کرا اطفال بسیارش بود
در زمانه زاری کارش بود

در بیان صفت زنان و صبیان

چار چیز است از خطاهای کبیر
گوش دارش با تو گویم سر بسر
اول از زن داشتن چشم وفا
ساده دل را بس خطا باشد خطا
ایمنی ز اهل خطای دیگر است
صحبت صبیان از اینها بدتر است
چارمی از مکر دشمن ایمنی
کی کند دشمن بغیر از دشمنی

حاصل آید چار چیز از چار چیز	یاد گیر این نکته از من ای عزیز
خاموشی را هر که سازد پیشهٔ	گرددا ایمن بنود ش اندیشهٔ
گر سلامت بایدت خاموش باش	گشت ایمن هر که نیکی کرد فاش
از سخاوت مرد یابد سروری	شکر نعمت را دهد افزون تری
هر که او شد ساکت و خاموش کرد	از سلامت کسوتی بر دوش کرد
گر همی خواهی که باشی در امان	رو نکوئی کن تو با خلق جهان
هر که را عادت شود جود و کرم	در میان خلق گردد محترم
هر که کار نیک یا بد میکند	آن همه میدان که با خود میکند
ای برادر بندهٔ معبود باش	تا توانی با سخا و جود باش
باش از بخل بخیلان پر حذر	تا لسوزد مر ترا نار سقر

در بیان چیزی که خواری آرد

چار چیزت برد از چار چیز	بشنو این نکته جز اهل تمیز
هر که ز و صا در شود این چار کار	بیند او چار دگر بی اختیار
چون سؤال آورد گردد خوار و زرد	ماند تنها هر که استخفاف کرد
هر که در پایان کاری ننگرد	عاقبت روزی پشیمانی خورد
هر که نکند احتیاط کارها	بر دلش آخر نشیند بارها
هر که گشت از خوی بد ناسازگار	دوستان بیشک کنند از وی فرار

در بیان آنچه آدمی را شکست آرد

آدمی را چار چیز آرد شکست	با تو گویم گوش دار ای حق پرست
دشمن بسیار و وام بیشمار	جرم بجد و عیال پر قطار
وای مسکینی که غرق وام شد	هر دمش از غصه خون آشام شد

در بیان عطاهای حق

چار چیز است از عطاهای کریم	با تو گویم یاد گیرش ای سلیم
فرض حق اول بجا آوردنست	والدین از خویش راضی کردنست
حکم دیگر چیست با شیطان جهاد	چارمی نیکی بخلق نامراد

در بیان آنکه عمر زیاده کند

میفزاید عمر خود از چار چیز	این نصیحت بشنو ای جان عزیز
اول آوردن بگوش آواز خویش	دانگهی دیدن جمال ماه وش
سیوم آمد ایمنی بر مال و جان	میفزاید عمر مردم را از آن
آنکه کارش بر مراد دل بود	در بقا افزودنیش حاصل بود

در بیان آنکه عمر را کاهد

عمر مردم را کاهد پنج چیز	یاد دارش چون شنیدی ای عزیز
شد یکی زان پنج و در پیری نیاز	پس غریبی و انگهی رنج دراز
هر که او بر مرده انداز د نظر	عمر او بیشک بکاهد ای پسر
پنجم آمد ترس و بیم از دشمنان	عمر را اینها همی دارد زیان
هر که او از دشمنان ترسان بود	کار او هر لحظه دیگرسان بود
از خدا ترس و مترس از دشمنان	گر همه دارد خدایت در امان

در بیان باعث زوال سلطنت

چار چیز آمد فساد پادشاه	با تو میگویم ولی دارش نگاه
اول اندر مملکت جور امیر	دیگر آن غفلت که باشد در وزیر
رنج شه باشد خیانت در دبیر	بد بود دگر قوتی یابد اسیر
چون کند در ملک شه میری ستم	پادشه را زین سبب باشد الم

چون شود نا اهل وزیری بی خبر
ملک شه از وی بود زیر و زبر
گر خلل در کاتب دیوان بود
تا قیامت رنج دل سلطان بود
گر امیران ناشنود نوبت بود
در ولایت فتنه ها گردد جدید
چون صلاحیت در وجود شه بود
ویست پیران از سر تخم بود
گر نباشد واقف و دانا وزیر
پادشه را از رنج بسی بلکار
گر نه دارد پادشه سیاست را بکار
ملک ویران گردد از بد کار

باش دائم بردبار و با وفا
تا بروی خویش بینی صفا
تا نماند راز تو از دشمن نهان
سر خود با دوستان کم کن بیان
تا نگردی پیش مردم شرمسار
آنچه خود بنهاده باشی برمدار
ای برادر پرده مردم مدر
تا ندرد پرده ات شخصی دگر
با هوای دل مکن زنهار کار
تا نیارد پس پشیمانیت بار
تا زبانت باشد ایمن خواهم از
دست کوته دار و بر جانب ...

در بیان آنکه آبرو نریزد

دور باش از پنج خصلت ای پسر | تا نریزد آبرویت در نظر
اولا کم گوئی با مردم دروغ | زانکه گردی از دروغت بیفروغ
هر که استیزه کند با مهتران | آبروی خود بریزد بیگمان
پیش مردم هر کرا نبود ادب | گر بریزد آبرو نبود عجب
از سبکساران مباش ای نیکخوی | کز سبکساری بریزد آبروی
ای پسر با مهتران کمتر ستیز | وز حماقت آبروی خود مریز
گر بعالم آبرو میبایدت | دائما خلق نکو میبایدت
هر که آهنگ سبکساری کند | ز آبروی خویش بیزاری کند
جز حدیث راست با مردم مگوی | تا نگردد آبرویت آب جوی
از خلاف و از خیانت باش دور | تا بود پیوسته در روی تو نور
گر همی خواهی که گویندت نکو | ای برادر هیچ کس را بد مگو
تا نباشی در جهان اندوهگین | از حسد در روزگار کس مبین

در بیان آنکه آبرو بیفزاید

میفزاید آبرو از پنج چیز | با تو گویم بشنو ای اهل تمیز
در سخاوت کوش اگر داری غنا | تا فزاید آبرویت از سخا
بردباری و وفاداری گزین | زانکه آبروی افزایت ازین
هر که او بر خلق بخشاید همی | بیشک آبروی افزاید همی
چون بکار خویش حاضر بود | آبروی خویش را افزوده
از سخاوت آبرو افزون شود | وز بخیلی بی خرد ملعون شود
هر کرا بر خلق بخشایش بود | آبروی او در افزایش بود

قدر مردم را شناس ای محترم | تا شناسد دیگری قدر تو هم
هر که را قدری نباشد در جهان | زنده مشمارش که هست از مردگان
از قناعت هر کرا نبود نشان | کی توانگر سازدش مال جهان
بر عدوی خویش چون یابی ظفر | عفو پیش آر وز جرمش درگذر
دائما میباش از حق ترسگار | نیز باش از رحمتش امیدوار
با تواضع باش و خو کن با ادب | صحبت پرهیزگاران میطلب
بردباری جوی و از آزار باش | تا که گردد در هنر نام تو فاش
صبر علم و حلم تریاق دل اند | حرص و بغض و کینه زهر قاتل اند
همچو تریاقند دانایان دهر | قاتل اند ای خواجه نادانان چو زهر
مردم از تریاق می یابد نجات | خودکسی از زهر کی یابد حیات
فخر جمله عملها نان داد دست | در بروی دوستان بگشادن است
گرچه دانا باشی و اهل هنر | خویش را کمتر ز نادان شمر

در بیان علامت نادان

شد دو خصلت مرد نادان را نشان | صحبت صبیان و رغبت با زنان

در بیان صفت زندگانی

ناخوشی در زندگانی ای ولید | مرد را از خوی بد گردد پدید
آنکه نبود مرورا عقل نکو | مرده میدانش که نبود زنده او
هر که گوید عیب تو اندر حضور | مینماید راهت از ظلمت بنور
مر ترا هر کس که باشد رهنمای | شکر او میباید آوردن بجای
مر خردمندان عالم را شناس | خلق نیکو شرم نیکوتر لباس
حال خود را از دو کس پنهان مدار | از طبیب حاذق و از یار غار

تا صواب کار بینی سربسر
بی رای خود و دشمن مکن کار ای پسر
... با زنان صحبت مجوی
تا توانی با زنان صحبت مجوی
راز خود را نیز با ایشان مگوی
آنچه اندر شرع باشد ناپسند
گرد او هرگز مگرد ای هوشمند
گر روا داری که هست حق بر تو حرام
هرچه را کرده ... باشی نیکنام
دور دار از خود که باشی نیکنام
چونکه روزی بر تو بگشاید خدا
دل گشاده دار و تنگی کم نمای
تازه روی و خوش سخن باش ای اخی
تا بود نام تو در عالم سخی

بر مخور اندوه مرگ ای بوالهوس   چونکه وقت آید نگردد پیش و پس
دل ز غل و غش همیشه پاک دار   تا توانی کینه در سینه مدار
تکیه کم کن خواجه بر کردار خویش   دل بنه بر رحمت جبار خویش
بهترین چیزها خلق نکوست   خلق خلق نیک را دارند دوست
رو فروتر باش دایم ای خلف   کین بود آرایش اهل سلف
آنکه باشد در کف شهوت اسیر   گرچه آزاد است او را بنده گیر
گر تو بینی ناکسی را دستگاه   حاجت خود را از و هرگز مخواه
بر در ناکس قدم هرگز مبر   ور ببینی هم مپرس از وی خبر
تا توانی کار ابله را مساز   کار فرمایش ولی کمتر نواز

در بیان احتراز از دشمنان

از دو کس پرهیز کن ای هوشیار   تا نبینی نکبتی از روزگار
اول از دشمن که او ستیزه روست   وانگهی از صحبت نادان دوست
خویش را از نزد دشمن دور دار   یار نادان را ز خود مهجور دار
ای پسر کم گوی با مردم درشت   ور بگوئی از تو گردانند پشت
بهترین خصلت ار دانی کراست   آنکه داد انصاف انصافش خواست
چون حدیث خوب گوئی با فقیر   به بود زانش که پوشانی حریر
خشم خوردن پیشهٔ هر سرور است   تلخ باشد وز شکر شیرین‌تر است
هر که با مردم نسازد در جهان   زندگانی تلخ دارد بیگمان
آنکه شوخ است و ندارد شرم نیز   وانکه او ناپاک زاد است ای عزیز
از ملامت تا بمانی در امان   باش دایم همنشین زیرکان

در بیان آنکه خواری آورد

هشت خصلت آورد خواری بمرد
با تو گویم گر بسی گوئی بگوی
اول آن باشد که مانند مگس
رو ناخوانده شود مهمان کس
هر که او مهمان کسی ناخوانده شد
نزد مردم خوار و درمانده شد
دیگر آن باشد که نادانی دو دو
کدخدائی خانهٔ مردم شود
کار کردن بر حدیث آن دو مرد
کز سر جهل اند دایم در نبرد
هر که بنشیند زبر دست صدور
گر رسد خواری بروی نیست دور

نیست جمعی را که بر قول تو گوش   صد سخن گر باشدت یکسر بپوش
حاجت خود را مگو با دشمنان   زین بتر خواری نباشد در جهان
از فرومایه مراد خود مجوی   تا نیاید مر ترا خواری بروی
با زن و کودک مکن بازی بلا   تا نگردی خوار و زار و مبتلا

در بیان زندگانی خوش

در جهان شش چیز می آید بکار   اولا یار و طعام خوشگوار
خوش بود یار موافق در جهان   باز مخدومی که باشد مهربان
هر سخن را راست گوی و درست   به ز دنیا زانکه در وی نفع است
آنچه از نعمت عالم در بهاست   عقل کامل دان تو زو دلشاد باش
دشمن حق را نباید داشت دوست   بازگشت جمله چون آخر بدوست
عیب کس با او نمی باید نمود   زانکه بنود هیچ لحمی بی غدود
از خدا خواه آنچه خواهی ای پسر   نیست در دست خلایق نفع و ضر
بندگان را نیست ناصر جز اله   یاری از حق خواه و از غیرش مخواه
آنکه از قهر خدا ترسد بسی   بیگمان ترسند از وی هر کسی
از بدی گفتن زبان را هر که بست   کرد شیطان لعین را زیر دست

در بیان آنکه اعتماد را نشاید

کس نباید پنج چیز از پنج کس   یاد گیر از ناصح ای صاحب نفس
نیست اول دوستی اندر ملوک   این سخن باور کنند اهل سلوک
سفله را با مروت ننگری   هیچ بدخوئی نیابد مهتری
هر که بر مال کسان دارد حسد   بوی رحمت بر دماغش کی رسد
آنکه کذاب است و میگوید دروغ   نیست او را در وفاداری فروغ

در بیان نصیحت و حریت

هر کرا ایثار عادت باشدش
در جهان بخت و سعادت باشدش
او اگر بیند از او عیب کسان
در ملامت هیچ نگشاید زبان
هر که را بینی براه ناصواب
سر متاب از وی تا یابی ثواب
دست خود را از مردم بد دور دار
با خود و بیگانه مشکن زینهار

در بیان تسلیم

زانچه حاصل نیست دل خوش مدار / گوش دل را جانب این پند دار

هر که با دوستان یکدل بود / جمله مقصود دلش حاصل بود

در بیان جهان فانی

در جهان دانی که باشد معتبر / آنکه او را باک نبود از خطر

کم کند با کس وفا این روزگار / جو ردار دل نبستش با مهر کار

آنکه با تو روز غم بوده است یار / روز شادی هم بپرسش زینهار

گر همی خواهی که باشی رستگار / رخ مگردان ای برادر زین سه کار

اولا دیدن بود حکم قضا / بعد از آن جستن بجان و دل رضا

چیست سیوم دور بودن از جفا / هر که این دارد بود اهل صفا

هر که دارد دانش و عقل و تمیز / جز براه حق نبخشد هیچ چیز

صدقه کالوده گردد با ریا / کی بود آن چیز مقبول خدا

گر عمل خالص نباشد همچو زر / قلب را ناقد نیارد در نظر

تا توانگر باشی اندر روزگار / نفس را از آرزوها دور دار

در بیان کرامت حق

چار چیز است از کرامتهای حق / یاد دارش چون زمن گیری سبق

اولا صدق زبانت در سخن / وانگهی حفظ امانت فهم کن

پس سخاوت هست از فضل اله / فضل حق دان گر نظر داری نگاه

تا توانی دور باش از سودخوار / زانکه هست از دشمنان کردگار

هر که را حق داده باشد این چهار / باشد آنکس مومن و پرهیزگار

پیش مردم آنکه راز تو کند فاش / همدم آن ابله باطل مباش

هر که باشد مانع عشر و زکات / وانکه غافل وا گذارد صلوات

ق

پر حذر باش از چنین کس زینهار / تا نسوزد مر ترا آسیب نار

در بیان فرو خوردن خشم

لذت عمرت اگر باید بدهر / باش دایم پر حذر از خشم و قهر

چون نگردد خلق با خوی تو راست / گر بخوئی مردمان سازی رواست

ای برادر تکیه بر دولت مکن / یاد دار از ناصح خود این سخن

سود نکند گر گریزی از قضا / هرچه می آید بدان میده رضا

روز نعمت گر تو پردازی بکس / روز محنت باشدت فریادرس

چون بیابی دولتی از مستعان / اندر آن دولت بپرس از دوستان

مر ترا هر کس که یار غم بود / چون رسد شادی همان همدم بود

در بیان معرفت الله

معرفت حاصل کن ای جان پدر / تا بیابی از خدای خود خبر

هر که عارف شد خدای خویش را / در فنا بیند بقای خویش را

هر که او عارف نباشد زنده نیست / قرب حق را لایق و ارزنده نیست

هر که او را معرفت حاصل نشد / هیچ با مقصود خود واصل نشد

نفس خود را چون تو بشناسی بلا / حق تعالی را بدانی با عطا

عارف آن باشد که باشد حق شناس / هر که عارف نیست گردد ناسپاس

هست عارف را بدل مهر و وفا / کار عارف جمله باشد با صفا

هر که او را معرفت بخشد خدای / غیر حق را در دل او نیست جای

نزد عارف نیست دنیا را خطر / بلکه بر خود نیستش هرگز نظر

معرفت فانی شدن در وی بود / هر که فانی نیست عارف کی بود

عارف از دنیا و عقبی فارغ است / زانچه باشد غیر مولی فارغ است

هست عارف لقای حق بود / زانکه در حق فانی مطلق بود

در بیان مذمت دنیا

با چه ماند این جهان گویم جواب / آنکه بیند آدمی چیزی بخواب

چون شوی بیدار از خواب ای عزیز / حاصلی نبود ز خوابت هیچ چیز

همچنین چون زنده افتاد و بمرد / هیچ چیزی از جهان با خود نبرد

هر کرا بوده است کردار نکو / در ره عقبی بود همراه او

چون زنی دان خوبروی
اینچنین باید ترا اندر چشم شوی
خویش را آرا بدان اندر سخن
دور دار از می بپرور و اندر سخن بی شمار
مکر و شیوه بنا بید ای نگهبان
چون نباید خفته شو آن زمان
بیگمان سازد ... عشق ... بپرهیز
نیو باید ای ... باشی بیدار
گر چنین بکاره باشی

در بیان ورع

در ورع باید قدم باشی استوار
گر همی خواهی که گردی معتبر

بیطهارت باشد و بیگاه خسپ
هم ز اهل علم باشد در گریز
ای پسر بگریز از اهل علوم
تا نسوزد مر ترا نار سموم
تا توانی پیچکس را بد مگوی
پیش مردم عیب کس هرگز مجوی
با طهارت باش و پاکی پیشه کن
وز عذاب گور نیز اندیشه کن

در بیان علامت بخیل

سه علامت ظاهر آمد در بخیل
با تو گویم یاد گیرش ای خلیل

ای پسر هرگز مخور نان بخیل — کم نشین در عمر بر خوان بخیل
نان ممسک جمله رنج است و عنا — میشود نان سخی نور و صفا
تا نخوانندت بخوان کس مرو (دعوت نکنند) — در پس مردار چون کرگس مرو
چشم نیکی از خسیس و دون مدار — سقف ویرانرا تو بر استون مدار
گر کنی خیری تو آن از خود مبین — هر چه بینی نیک بین و بد مبین

در بیان علامت احمق

سه علامت دان که در احمق بود — اولا غافل ز یاد حق بود
گفتن بسیار عادت باشدش — کاهلی اندر عبادت باشدش
ای پسر چون احمق و جاهل مباش — یکدم از یاد خدا غافل مباش
هر که او از یاد حق غافل بود — از حماقت در ره باطل بود
هیچ از فرمان حق گردن متاب — تا نمانی روز محشر در عذاب
باطلی را ای پسر گردن منه (ای پسر مشغول مشو ۱۲) — نقد مرد آنرا بجز کودن منه
در قضای آسمانی دم مزن — هر کسی را بیش بین و کم مزن (از خود ۱۲) (احمق ۱۲)
دست خود را سوی نامحرم میا — جانب مال یتیمان هم میار
تا توانی راز با همدم مگو — گر تو باشی نیز با خود هم مگو
تا شوی آزاد مقبول ای عزیز — بی طمع میباش گر داری تمیز

در بیان علامات فاسق

هست فاسق را سه خصلت در نهاد — باشد اول در دلش حب فساد
خصلتش آزردن خلق خداست — دور دار خویش را از راه راست

در بیان علامات شقی

هست ظاهر سه علامت در شقی — میخورد دایم حرام از احمقی

یعنی آزردن و ضرر اصطلاح سلطان غیر از ظالم اگو بد ۱۲ کشف ۱۲

دوست ماهی میشود بخیال ایمنی گر شاید کسی چیزی طلبه نماید از آنجا زود بگذرد و بر گذشتن خود تعریف خود کند ۱۲

اولا از سایلان ترسان بود — وز بلای جوع هم لرزان بود
چون رسد در ره بخویش و آشنا — بگذرد زانجا و گوید مرحبا
نیست از مالش کسی را فایده — کم رسد با کس ز خوانش مایده

در بیان قساوت قلب

سخت دل را سه علامت یافتم — چون بدیدم روا زو بر تافتم
با ضعیفان باشدش جور و ستم — هم قناعت نبودش با بیش و کم
موعظت هر چند گوئی بیشتر — در دل سختش نباشد کارگر
اهل دنیا را یعنی مرده دان — تا نباشی همنشین با مردگان

در بیان حاجت خواستن

حاجت خود را مجوی از پشت روی — آنکه دارد روی خوب از وی بجو
مؤمنی را با تو چون افتاد کار — تا توانی حاجت او را بر آر
حاجت خود را جز از سلطان مخواه — چون نخواهی یافت از دربان مخواه
از وفات دشمنان شادی مکن — از کسی پیش کس آزادی مکن

در بیان قناعت

با قناعت ساز دایم ای پسر — گرچه هیچ از فقر نبود تلخ تر
هر سحر برخیز و استغفار کن — فرصتی اکنون که داری کار کن
همنشین خویش را غیبت مکن — غیر شیطان بر کسی لعنت مکن
چون شود هر روز در عالم جدید — از گناهان توبه میباید گزید
هر که ترسی نباشد از خدا — حق بترساند ز هر چیزی ورا
تا توانی حاجت مسکین بر آر — تا بر آرد حاجتت را کردگار
هست مالت جمله در کف عاریت — گر کاهد از تو باشد زاریت

عادت را نمی باید سپرد
هیچکس و بدی که زر با خود برد
حاصل از دنیا چه باشد ای امین
هر کسی گریه سه گز زمین
هر چه داری در ره حق بخش آن
رنجه باید ز تو بلای عاقلان
هر که باید ز خلق راضی شود
حاجت او را خدا راضی شود
هست دنیا بیت المقطعه
بگذر از وی گر تو داری روبره
هر که سازد به بستر خانه
نیست عاقل او بود دیوانه

از خدا نبود روا جستن غنا — هست مؤمن را غنا رنج و عنا
فقر درویشی شفای مؤمن است — زانکه اندر روی صفای مؤمن است
مال و اولادت بمعنی دشمن اند — گرچه نزدیک تو چشم روشن اند
انما اولادکم را یاد گیر — مال و ملک اینجهان برباد گیر
مرد ره را بود دنیا سود نیست — هرگزش اندیشهٔ نابود نیست
هرکه از صدقش دل صافی بود — خرقهٔ با لقمه کافی بود
هرکه در بند زیادت میشود — دور از اهل سعادت میشود
بندگان حق چو جانرا باختند — اسپ همت تا ثریا تاختند
تا نبازی در ره حق هرچه هست — آنچه میباید کجا آید بدست

در بیان نتایج سخا گوید

در سخا کوش ای برادر در سخا — تا بیابی از پس شدت رخا
باش پیوسته جوانمرد ای اخی — زانکه نبود دوزخی مرد سخی
در رخ مرد سخی نور و صفاست — زانکه در جنت قرین مصطفی است
حق تعالی بر در جنت نوشت — اینکه جای اسخیا باشد بهشت
اسخیا را با جهنم کار نیست — جای ممسک جز درون نار نیست
کار اهل بخل ز ابلیس دان — در جهنم همدم ابلیس دان
هیچ ممسک نگذرد سوی بهشت — بلکه با او کی رسد بوی بهشت
آنکه میخوانند مر او را سقر — اهل کبر و بخل را باشد مقر
ای پسر در مردمی مشهور باش — از بخیلی وز تکبر دور باش
با سخا باش و تواضع پیشه گیر — تا شود روی دلت بدر منیر

در بیان کارهای شیطانی

چار خصلت فعل شیطانی بود
وانما ینها هر که رحمانی بود
عطسه چینک مردم چو بگذشت از یکی
باشد آن از فعل شیطان بیشکی
خون بینی نیز از شیطان بود
آنکه ظاهر دشمن انسان بود
خامیازه فعل شیطانست و قی
ای پسر ایمن مباش از مکر وی

در بیان علامات منافق

دور باش ای خواجه از اهل نفاق
در جهنم دان منافق را وثاق

سه علامت در منافق ظاهر است — زان سبب مقهور قهر قاهر است
وعدهای او همه باشد خلاف — قول او نبود بغیر از کذب و لاف
مومنانرا گر امانت میکند — هم امانت را خیانت میکند
نیست در وعده منافق را وفا — زان نباشد در رخش نور صفا
تا نپنداری منافق را امین — نیست باد از شرش روی زمین
از منافق ای پسر پرهیز کن — تیغ را از بهر قتلش تیز کن
با منافق هرکه همسره میشود — منزل او در تک چه میشود

در بیان علامت متقی

سه علامت باشد اندر متقی — کی بود نسبت تقی را با شقی
پر حذر باش ای تقی از یار بد — تا نه بپندارد ترا در کار بد
کم رود ذکر دروغش بر زبان — از طریق کذب باشد برکران
از حلال و پاک هم گیرند کام — تا نیفتند اهل تقوی در حرام

در بیان علامت اهل جنت

هرکه را باشد سه خصلت در سرشت — باشد آنکس بیشک از اهل بهشت
شکر در نعما و صبر اندر بلا — میدهد آیینهٔ دل را جلا
هرکه مستغفر بود اندر گناه — حق ز نار دوزخش دارد نگاه
هرکه ترسد از اله خویشتن — خواهد او عذر گناه خویشتن
معصیت را هرکه پی در پی کند — ایزدش از اهل جنت کی کند
ای پسر دایم باستغفار باش — وز بدان و مفسدان بیزار باش
گر کنی خیری بذات خویش کن — خیر خود را وقف هر درویش کن
یکدرم کانرا بدست خود دهند — به بود زان کز پس او صد دهند

گر ز بخشی خود یکی خرمای تر
بهتر از بعد تو صد مثقال زر
آنچه بخشیدی مکن با او رجوع
[illegible]
گر زنی با زن ... شخصی می کند
این بدان ماند که آن می کند
[illegible]
[illegible]
[illegible]
ای پسر [illegible]
آنچه کس را داده‌ای دیگر مجو

در بیان آنکه در دنیا

از آن خویش باید بود

شادی دنیا سراسر غم بود — سود او را در عقب ماتم بود
نهی لا تفرح ز قرآن گوش دار — جای شادی نیست دنیا هوش دار
شادمانی را بدار و دوست حق — این سخن دارم ز استادان سبق
ای پسر با محنت و غم خوی کن — روی دل را جانب دلجوی کن
گر فرح داری ز فضل حق رواست — لیک از دنیا فرح جستن خطاست
حزن و اندوه است قوت بندگان — غم شود یار فرح جویندگان
از چه موجودی بیندیش ای پسر — هر کسی دارد غم خویش ای پسر
کرد ایزد مر ترا از نیست هست — از برای آنکه باشی حق پرست
تا تو باشی بندهٔ معبود باش — با حیا و با سخا و جود باش

در بیان نصایح و نتایج دینی و دنیوی

خواب کم کن اول روز ای پسر — نفس را بد خو مساز ای پسر
آخر روزت نکو نبود منام — پیشتر از شام خواب آمد حرام
اهل حکمت را نمی آید صواب — در میان آفتاب و سایه خواب
ای پسر هرگز مرو تنها سفر — باشدت رفتن سفر تنها خطر
دست را بر رخ زدن شوم است هم — استماع علم کن ز اهل علوم
شب در آیینه نظر کردن خطاست — روز اگر بینی تو روی خود رواست
خانه گر تنها و تاریک بود — مونسی باید که نزدیکت بود
دست را کم زن تو در زیر زنخ — نزد اهل علم سرد آمد چو یخ
چارپایان را چو بینی در قطار — در میان شان نیائی زینهار
تا فزاید قدر و جاهت را خدا — روز و شب میباش دایم در دعا
تا شود عمرت زیاده در جهان — رو نکوئی کن نکوئی در نهان

تا زمانه ثابت شود

تا نگاهدارد روزیت در روزگار
صحبت کم کن بعالم زینهار
هر که رود رفتی در عقبش کند
ایزد اندر رزق او نقصان کند
کم شود روزی ز گفتار دروغ
در سخن کذاب را نبود فروغ
فاقه آرد خواب بسیار ای پسر
خواب کم کن باش بیدار ای پسر
هر که در شب خواب عریان میکند
در نصیب خویش نقصان میکند
بول عریان هم فقیری آورد
اندوه بسیار پیری آورد

در جنابت بد بود خوردن طعام — ناپسند است این بنزد خاص و عام
ریزهٔ نان را میفکن زیر پائی — گر همی خواهی تو نعمت از خدای
شب مزن جاروب هرگز خانه را — خاک روبه هم منه در زیر پا
گر بخوانی اب و امت را بنام — لعنت حق بر تو میگردد حرام
گر بهر چوبی کنی دندان خلال — بی نوا گردی و افتی در وبال
دست را هرگز بخاک و گل مشوی — از برای دست شستن آب جوی
ای پسر بر آستان در منشین — کم شود روزی ز کردار چنین
تکیه کم کن نیز در پهلوی در — باش دایم از چنین خصلت بدر
در خلا جا گر طهارت میکنی — وقت خود را دان که غارت میکنی
جامه را بر تن نشاید دوختن — باید از مردان ادب آموختن
گر بدامن پاک سازی روی خویش — روزیت کم گردد آید [illegible] بیش
دیر رو بازار و بیرون آی زود — زانکه رفتن را نیابی هیچ سود
نیک نبود گر کشی از دم چراغ — ره مده دود چراغ اندر دماغ
کم زن اندر ریش شانهٔ مشترک — زانکه آن خاص تو باشد خوشترک
از گدایان پاره‌های نان مخر — زانکه می آرد فقیری ای پسر
دور کن از خانه تار عنکبوت — باشد اندر خانه‌ات نقصان قوت
خرج را بیرون ز اندازه مکن — خشک ریش خویش را تازه مکن
دسترس گر باشدت تنگی مکن — چونکه همواری بره لنگی مکن

در بیان فواید صبر

تا شوی در روزگار از صابران — غم مکن از دیدن سختی گران
گو ترش سازی تو روی اندر بلا — خویش را از صابران مشمر بلا

گر نگردی ای پسر گرد خلاف	آنگهی زیبد ترا در صبر لاف
گر همی داری فرج را انتظار	در بلا جز صبر نبود هیچ کار

در بیان تجرید و تفرید

گر صفا می بایدت تجرید شو	ور خبرداری ز اهل دید شو
ترک دعوی هست تجرید ای پسر	فهم کن معنی تفرید ای پسر
اصل تجریدت وداع شهوتست	بلکه کلی انقطاع شهوتست
گر دهی یکبار شهوت را طلاق	آن زمان گردی تو در تفرید طاق
گر تو برداری ز غیرش اعتمید	آنکه از تجرید گردی با امید
اعتمادت چون همه بر حق بود	آمدت تفرید جان مطلق بود
ترک دنیا کن برای آخرت	وز بدن برکش لباس فاخرت
گر بیابی از سعادت انتقام	صاحب تجرید باشی والسلام
گر ز دنیا دست شوئی بهر حق	وانگه از تفرید گو بندت سبق
رو مجرد باش دائم مرد باش	تا بهر فرقی نشینی گرد باش
گرد کبر و عجب خودرائی مگرد	قدر خود بشناس و هر جائی مگرد
هر که گرد کوره انگشت گشت	جامه از دودش سیاه و زشت گشت
وانکه با عطار میگردد قریب	او همی یابد ز بوی خوش نصیب
همنشین صالحان باش ای پسر	دور باش از رند و قلاش ای پسر
جانب ظالم مکن میل ای عزیز	ور کنی گردی ازان خیل العزیز
روز اهل ظلم بگریز ای فقیر	تا نسوزی ز آتش تیز ای فقیر
صحبت ظالم نشان آتش است	زانکه خلق آزار و تند و سرکش است
از حضور صالحان صالح شوی	ور نشینی با بدان طالح شوی

هر که او با صالحان همدم شود
در حریم خاص حق محرم شود
ای پسر مگذار راه شرع را
اصل یابی گر بگیری فرع را
از شریعت گر نهی بیرون قدم
در ضلالت افتی و رنج و الم
هر که در راه ضلالت میرود
از جهالت با بطالت میرود
حق طلب وز کار باطل دور باش
در سخاوت مردمی مشهور باش
هر که نگزیند صراط مستقیم
در عذاب آخرت ماند مقیم

ور ره شیطان نهی گام ای اخی	تا نگردی خوار و بد بخت ای اخی
هر که در راه حقیقت سالک است	روز و شب خایف ز قهر مالک است
بر خلاف نفس کن کار ای پسر	تا نیفتی زار در نار سقر

در بیان کرامت آلهی

چار چیز است از کرامتهای حق	مقبل است آنکس که گیرد این سبق
اول آن باشد که باشد راستگوی	با سخاوت باشد و هم تازه روی
بعد از ان حفظ امانت باشدش	هم نفس پاک از خیانت باشدش
هر کرا حق داده باشد این چهار	باشد آنکس مؤمن و پرهیزکار

در بیان آنکه دوستی را نشاید

دوست بد باشد زناکار ای پسر	تو طمع زان دوست بردار ای پسر
هر که میگوید بدیهای تو فاش	دوست مشمارش بدو همدم مباش
دوستی هرگز مکن با باده خوار	از چنان کس خویشتن را دور دار
منعمی گر میکند ترک زکات	دور از وی باش تا داری حیات
دور شو زانکس که خواهد از تو سود	گر بسر خود برستد بهای تو سود
ای پسر از سودخواران کن حذر	خصم ایشان شد خدای دادگر
آنکه از مردم همی گیرد ربا	زینهار او را نگوئی مرحبا

در بیان غمخواری مردم

بر سر بالین بیماران گذر	زانکه هست این سنت خیر البشر
ناتوانی تشنه را سیراب کن	در مجالس خدمت اصحاب کن
خاطر ایتام را دریاب نیز	تا ترا پیوسته حق دارد عزیز
چون شود گریان یتیمی ناگهان	عرش حق در جنبش آید آن زمان

چون ببینی زار کسی گریان مستمند
مالک اندر دوزخ جنبش بیابان میزند
آنکه خندد اندرین خسته را
باز یابد جنت و دربسته را
از گنه [illegible] تائب ای بی
هر که [illegible] باشی ای
از چنان کس دور میباش ای پسر
وی جوانی [illegible] باشی تو نیز
تا غم [illegible] دیگران باشی روا
ضعیفان گر [illegible] سبب اولیاست
[illegible] بنای خوب [illegible] گر طعام
[illegible] قلب انعام

علت مردم ز پرخواری بود / خوردن پر تخم بیماری بود
راحتی نبود حسود شوم را / کاذب بدبخت را نبود وفا
هر منافق را تو دشمن دار باش / از وی و از فعل وی بیزار باش
توبهٔ بدخو کجا محکم بود / هر بخیلان را مروت کم بود
تا شود دین تو صافی چون گلاب / باش دائم طالب قوت حلال
آنکه باشد در پی قوت حرام / در تن او دل همی میرد تمام

در بیان صلهٔ رحم

رو به پرسیدن بر خویشان خویش / تا که گردد مدت عمر تو بیش
هر که گرداند ز خویشاوند رو / بیگمان نقصان پذیرد عمر او
هر که او ترک اقارب میکند / جسم خود قوت عقارب میکند
گرچه خویشان تو باشند از بدان / بدتر از قطع رحم چیزی مدان
هر که او از خویش خود بیگانه شد / نامش از روی بدی افسانه شد

عقارب جمع عقرب کژدم ۱۲

در بیان فتوت

چیست مردی ای پسر نیکو بدان / اولا ترسیدن از حق در نهان
عذر خواهد مرد پیش از معصیت / باشدش طاعات بیش از معصیت
آنکه کار نیکمردان میکند / با ضعیفان لطف و احسان میکند
هر که او باشد ز مردان خدا / باشد اندر تنگدستی با سخا
ای پسر در صحبت مردان درآی / تا نظر یابی از فضل خدای
هر که از مردان حق دارد نشان / نگذراند عیب دشمن بر زبان
خود نخواهد مرد خصمان را هلاک / از غم ایشان شود اندوهناک
می نجوید مرد انصاف از کسی / گر رسد ظلم و جفا با او بسی

هر که پا اندر ره مردان نهاد / کی رود هرگز بدنبال مراد
ای پسر ترک سر از خودبینی گیر / تا بیابی راه سلطان [illegible]

در بیان فقر

فقر میدانی چه باشد ای پسر / با تو گویم گر نداری زان خبر
گرچه باشد بینوا در زیر دلق / خویش منعم بنماید پیش خلق
گرسنه باشد ز سیری دم زند / دوستی با دشمنان خود کند

یعنی نمودار کردن ۱۲

گرچه باشد لاغر و زار و ضعیف / وقت طاعت کم نباشد از حریف
خون دل پردار و دو دست تهی / ننماید در نزاری فربهی
ای پسر خود را به درویشان سپار / تا نگهدارد ترا پروردگار
با فقیران هر که همدم میشود / در سرای خلد محرم میشود

در بیان انتباه از غفلت

در بلا یاری مخواه از هیچکس / زانکه نبود جز خدا فریادرس
از خدای خویشتن غافل مباش / غافلانه در ره باطل مباش
جای گریه است اینجهان بر وی مخند / چشم عبرت بر گشا و لب ببند
همچو مور از حرص هر سوی مرو / پند ناصح را بگوش جان شنو
ای پسر کودک نهٔ بازی مکن / کار با شیطان به انبازی مکن
نفس بد را در گنه یاری مده / عمر بر باد از تبه کاری مده
هر کجا تهمت بود آنجا مرو / راه حق را همچو نابینا مرو
دشمن ار داری از او ایمن مباش / زیر سقف بی ستون ساکن مباش
در ره فسق و هوا مرکب متاز / خویشتن را مسخرهٔ شیطان مساز
چون سفر در پیش داری زاد گیر / عمر خود را سر بسر بر باد گیر
ای پسر اندیشه از اغلال کن / نفس بد را از لگد پامال کن
تا نسوزی سازگاری پیشه کن / از عذاب و قهر حق اندیشه کن
جمله را چون هست بر دوزخ گذر / جای شادی نیست با چندین خطر
آتشی در پیش داری ای فقیر / هیچ خوفت نیست از نار سعیر
عقبه در راهست و بارت بس گران / نگذرد بارت بسعی دیگران
داری اندر پیش روز رستخیز / از خدایت نیست امکان گریز

دشوار از کوه مراد پل صراط ۱۲

ای پسر راه شریعت پیش گیر / [illegible]
روز و شب [illegible] باش و [illegible] حق / ای برادر با ادب [illegible]
تا بیابی جنت و رضوان حق / [illegible]
گر روان از حکم [illegible] / تا نمانی روز محشر در عذاب
تا بیابی در بهشت عدن جا / شفقتی بنمای بر خلق خدا
تا دهندت جای در دار السلام / [illegible]
بر فقیران روز و شب [illegible] / شاد کن [illegible]
تا بیابی جنت [illegible]

هر که آرد این نصیحت را بجای ‌ ‌ ‌ در دو عالم راحتش بخشد خدای
یا الهی رحم کن بر ما همه ‌ ‌ ‌ عفو کن جمله گناه ما همه
عاجزیم و جرمها کرده بسی ‌ ‌ ‌ نیست ما را غیر تو دیگر کسی
گر بخوانی ور برانی بنده‌ایم ‌ ‌ ‌ هر چه حکم تست از آن خوشنده‌ایم
رحمت حق باد بر جان کسی ‌ ‌ ‌ کین نصایح را بخواند او بسی

خاتمه

رحمتی ماند بسی از ذو الجلال ‌ ‌ ‌ بر روان پاک آن صاحب کمال
کین همه دُرها بنظم آورده است ‌ ‌ ‌ غوطها در بحر معنی خورده است
یادگاری در جهان بگذاشته ‌ ‌ ‌ هیچ پندی را فرو نگذاشته
اهل دین را اینقدر کافی بود ‌ ‌ ‌ اهل دنیا را همی وافی بود
هر که اینها را اندازد غافل است ‌ ‌ ‌ وانکه اینها کار بندد کامل است
در جوار انبیا دار السلام ‌ ‌ ‌ همنشین اولیا باشد مدام

قطعه

یارب آن ساعت که جان بر لب رسد ‌ ‌ ‌ جسم پژمرده بتاب و تب رسد
شربت شهد شهادت نوشیم ‌ ‌ ‌ خلعت راه سعادت پوشیم

چون ندارم در دو عالم جز تو کس
هم تو یا باشی مرا فریادرس

الحمد لله والمنه که نسخه
پندنامهٔ شیخ فرید الدین عطار قدس سره
اتمام پذیرفت

منجمله مواعظ و نصایح حضرت لقمان حکیم این صد موعظت سراپا منفعت برای فرزند دلبند خودشان است

اوّل آنکه ای جان پدر خدای عز و جل را بشناس ۱ و هر چه از پند و نصیحت گوئی نخست بران کار کن ۲ سخن باندازهٔ خویش گیر ۳ قدر مردم را بدان ۴ قدر حق همه کس را بشناس ۵ راز خود را نگاهدار ۶ یار را وقت سختی بیازمای ۷ دوست را بسود و زیان امتحان کن ۸ از مردم ابله و نادان بگریز ۹ دوست زیرک و دانا گزین ۱۰ در کار خیر جد و جهد نمائی ۱۱ بر زنان اعتماد مکن ۱۲ تدبیر با مردم مصلح و دانا کن ۱۳ سخن نه بحجت گوی ۱۴ جوانی را غنیمت دان ۱۵ بهنگام جوانی کار دو جهانی راست کن ۱۶ یاران و دوستان را عزیز دار ۱۷ با دوست و دشمن ابرو گشاده دار ۱۸ مادر و پدر را غنیمت دان ۱۹ اوستاد را بهترین پدر شمر ۲۰ خرج باندازهٔ دخل کن ۲۱ در همه کار میانه رو باش ۲۲ جوانمردی پیشه کن ۲۳ خدمت مهمان بواجبی ادا کن ۲۴ در خانه که در آئی چشم و زبان را نگاهدار ۲۵ جامه و تن پاکدار ۲۶ با جماعت یار باش ۲۷ فرزند را علم و ادب بیاموز ۲۸ و اگر ممکن باشد تیر انداختن و سواری بیاموز ۲۹ از کفش و موزه که پوشی ابتدا از پای راست کن و بدر آوردن از پای چپ گیر ۳۰ با هر کس کار باندازهٔ او کن ۳۱ بشب چون سخن گوئی آهسته و نرم گوی و بروز چو گوئی بهر سو نگاه کن ۳۲ کم خوردن و خفتن و گفتن عادت انداز ۳۳

ازهرچه بخود نپسندی بدیگران مپسند ۳۵ کارها بادانش وتدبیر کن ۳۶ ناآموخته استادی مکن ۳۷ بازن وکودک راز مگوی ۳۸ برخیر کسان دل منه ۳۹ ازبد اصلان چشم وفا بدار ۴۰ بی اندیشه درکار مشو ۴۱ ناکرده کرده مشمر ۴۲ کار امروز بفردا میفگن ۴۳ با بزرگتر ازخود مزاح مکن ۴۴ با مردم بزرگ سخن دراز مگوی ۴۵ عوام الناس را گستاخ مساز ۴۶ حاجتمند را نومید مکن ۴۷ ازجنگ گذشته یاد مکن ۴۸ خبر کسان بجز خود میامیز ۴۹ مال خود را بدوست ودشمن خود منمای ۵۰ خویشاوندی از خویشاوندان مبر ۵۱ کسانرا که نیک باشند بغیبت یاد مکن ۵۲ بخود منگر ۵۳ جماعت که ایستاده باشد تو نیز موافقت همه کن ۵۴ انگشتان بهم مگذران ۵۵ درپیش مردم خلال دندان مکن ۵۶ آب دهن وبینی بآواز بلند مینداز ۵۷ ورفاژه دست بردهن بدار ۵۸ بروی مردم کاهلی مکش ۵۹ انگشت دربینی مکن ۶۰ سخن هزل آمیخته مگوی ۶۱ مردم را پیش مردم خجل مکن ۶۲ غمازی بچشم وابرو مکن ۶۳ سخن گفته دیگر بار مخواه ۶۴ ازسخن که خنده آید حذر کن ۶۵ ثنای خود واهل خود پیش کس مگوی ۶۶ خود را چون زنان میارای ۶۷ هرگز بمراد فرزندان مباش ۶۸ زبان نگهدار ۶۹ دروقت سخن دست مجنبان ۷۰ حرمت همه کس را پاس دار ۷۱ به بدآمد کسان همداستان مشو ۷۲ مرده را به بدی یاد مکن که سود ندارد ۷۳ باتوانا جنگ وخصومت مساز ۷۴ قوت آزمائی مباش ۷۵ آزموده کس را جز بصلاح گمان مبر ۷۶ نان خود بر سفرهٔ دیگران مخور ۷۷ درکارها تعجیل مکن ۷۸

۱۷۰ ل

برای دنیا خود را در رنج میفگن ۷۹ هرکه خود را بشناسد او را بشناس ۸۰ درحالت غضب سخن فهمیده گوی ۸۱ باستین آب بینی پاک مکن ۸۲ بوقت برآمدن آفتاب مخسپ ۸۳ پیش مردم مخور ۸۴ ازبزرگان براه پیش مرو ۸۵ درمیان سخن مردم میا ۸۶ پیش سر بزانو منشین ۸۷ چپ وراست منگر بلکه نظر بسوی زمین بدار ۸۸ اگر توانی برهنه سوار مشو ۸۹ پیش مهمان بکسی خشم مکن ۹۰ مهمان را کار مفرمای ۹۱ دیوانه ومست سخن مگوی ۹۲ با فارغان واوباشان بر سر محله همنشین ۹۳ بهر سود وزیان آبروی خود مریز ۹۴ فضول ومتکبر مباش ۹۵ خصومت مردم بخویش مگیر ۹۶ ازجنگ وفتنه برکران باش ۹۷ بی کاره وانگشت نمای ودره مباش ۹۸ رعایت کن چندانکه خود را خوار نسازی ۹۹ فروتن باش ۱۰۰ زندگانی بخدای تعالی بصدق بنفس بقهر باخلق بانصاف بابزرگان بخدمت بخوردان بشفقت بدرویشان بسخاوت بدوستان ویاران بنصیحت بدشمنان بحلم بجاهلان بخاموشی بعالمان بتواضع براینطریق بسر بر بمال کسی طمع مکن وچون پیش آید منع مکن لیکن چون پیش آید جمع مکن وگفت سه هزار کلمه در نصیحت نوشته ام سه کلمه ازان برگزیده ام دو ازان یاد دار ویک را فراموش گردان یعنی خدای تعالی ومرگ را یاد دار ونیکی کرده فراموش کن ونیز فرموده اند که خاموشی هفت خاصیت دارد ۱ زینت است بی پیرایه ۲ هیبت بی سلطنت ۳ عبادت بی حصار ۴ حصاری بی دیوار ۵ بی نیازی بی عذر ۶ فراغ از کرام کاتبین ۷ پوشیدن عیبها بیت بطبعم هیچ مضمون به زلب بستن نمی آید + خموشی معنی دارد که در گفتن نمی آید فرد سخنها را خامشی گنجینهٔ گوهر کند + یاد دارم از صدف این نکتهٔ سربسته را نقل است که ازو پرسیدند معنی بلوغ چیست فرمود دو معنی دارد یکی آنکه از مرد منی بیرون آید

دوم آنکه مرد از منی بیرون آید

تمام شد هر صد پند سودمند

از هرچه بخود نه پسندی بدیگران مپسند ٣٥ کارها بدانش و تدبیر کن
٣٦ ناآموخته استادی مکن ٣٧ با زن و کودک راز مگوی ٣٨ بر خیره
کسان دل منه ٣٩ از بداصلان چشم وفا بدار ٤٠ بی اندیشه در کار
مشو ٤١ ناکرده کرده مشمر ٤٢ کار امروز بفردا میفگن ٤٣ با بزرگتر
از خود مزاح مکن ٤٤ با مردم بزرگ سخن دراز مگوی ٤٥ عوام الناس را
گستاخ مساز ٤٦ حاجتمند را نومید مکن ٤٧ از جنگ گذشته یاد
مکن ٤٨ خبر کسان بخبر خود میامیز ٤٩ مال خود را بدوست و دشمن
خودنمای مشو ٥٠ خویشاوندی از خویشاوندان مبر ٥١ کسانرا
که نیک باشند بغیبت یاد مکن ٥٢ بخود مسگر ٥٣ جماعت
که ایستاده باشد تو نیز موافقت همکن ٥٤ انگشتان همه گذران
٥٥ در پیش مردم خلال دندان مکن ٥٦ آب دهن و بینی بآواز
بلند میانداز ٥٧ در فازه دست بر دهن بدار ٥٨ بروی مردم
کاهلی مکش ٥٩ انگشت در بینی مکن ٦٠ سخن هزل آمیخته
مگوی ٦١ مردم را پیش مردم خجل مکن ٦٢ غمازی بچشم و ابرو
مکن ٦٣ سخن گفته دیگر بار مخواه ٦٤ از سخن که خنده
آید حذر کن ٦٥ ثنای خود و اهل خود پیش کس مگوی ٦٦
خود را چون زنان میارای ٦٧ هرگز مراد فرزندان مباش ٦٨ زبان
نگهدار ٦٩ در وقت سخن دست مجنبان ٧٠ حرمت همه کس را پاس دار
٧١ به بدآموز کسان همداستان مشو ٧٢ مرده را به بدی یاد مکن که سود ندارد
٧٣ تا توانی جنگ و خصومت مساز ٧٤ قوت آزمائی مباش ٧٥ آزموده
کس را جز بصلاح گمان مبر ٧٦ نان خود بر سفرهٔ دیگران مخور ٧٧ در کارها تعجیل مکن ٧٨

١/٧٠

برائی دنیا خود را در رنج میفگن ٧٩ هر که خود را بشناسد او را بشناس ٨٠ در حالت غضب
سخن فهمیده گوی ٨١ باستین آب بینی پاک مکن ٨٢ بوقت برآمدن آفتاب مخسپ ٨٣ پیش مردم
مخور ٨٤ از بزرگان براه پیش مرو ٨٥ در میان سخن مردم میا ٨٦ پیش سر بزانو منه ٨٧
چپ و راست منگر بلکه نظر بسوی زمین بدار ٨٨ اگر توانی بر ستور برهنه سوار مشو ٨٩ پیش مهمان بکسی خشم
مکن ٩٠ مهمان را کار مفرمای ٩١ با دیوانه دست سخن مگوی ٩٢ با فارغان و اوباشان بر
سر محله همنشین ٩٣ بهر سود و زیان آبروی خود مریز ٩٤ فضول و متکبر مباش ٩٥ خصومت
مردم بخویش مگیر ٩٦ از جنگ و فتنه برکران باش ٩٧ بی کاره و انگشتری و درم مباش
٩٨ رعایت کن چندانکه خود را خوار نسازی ٩٩ فروتن باش ١٠٠ زندگانی کن بخدای
تعالی بصدق بنفس بقهر با خلق بانصاف با بزرگان بخدمت بخوردان بشفقت
بدرویشان بسخاوت بدوستان و یاران به نصیحت بدشمنان بحلم بجاهلان
بخاموشی بعالمان بتواضع بر این طریق بسر بر به مال کسی طمع مکن و چون پیش
آید منع مکن لیکن چون پیش آید جمع مکن و گفته است هزار کلمه در نصیحت نوشته ام
سه کلمه از آن برگزیده ام دو از آن یاد دار و یک را فراموش گردان یعنی خدای تعالی
و مرگ را یاد دار و نیکی کرده فراموش کن و نیز فرموده اند که خاموشی هفت خاصیت
دارد زینت است بی پیرایه هیبت است بی سلطنت عبادت است بی جهد حصاری بی دیوار
بی نیازی بی عذر فراغ از کرام کاتبین پوشیدن عیبها بیت بطبع هیچ مضمون
به ز لب بستن نمی آید + خموشی معنی دارد که در گفتن نمی آید فرد سینها را
خامشی گنجینهٔ گوهر کند + یاد دارم از صدف این نکته سربسته را قفل است که
از وی پرسیدند معنی بلوغ چیست فرمود دو معنی دارد یکی آنکه از مرد منی بیرون آید
دوم آنکه مرد از منی بیرون آید

تمام شد هر صد پند سودمند

بسم الله الرحمن الرحیم وبه نستعین

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِیْنَ وَالصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ عَلٰی خَیْرِ خَلْقِهٖ مُحَمَّدٍ
وَّاٰلِهِ الطَّاهِرِیْنَ وَاَصْحَابِهِ الرَّاشِدِیْنَ اما بعد بدانکه این رساله ایست مشتمل
بر آنکه حکما از کتب قدما اختیار کردند و فوائد بسیار در ضمن هر حرفی مرقوم میشود و از
هر رمزی کنزی و از هر اشارتی بشارتی مستفاد است و این رساله موسوم بتحفة الملوک
و منسوب بچهل باب و هر باب بچهار نصیحت باب اول در آنکه چهار چیز بادشاهی را
نگاهدارد رعایت و محافظت دین و وزیر امین با تمکین و نگهداشتن عزم و نگهداشتن
جزم باب دوم در آنکه چهار چیز نتوان کرد الا بچهار چیز بادشاهی نتوان کرد الا بعدالت
محبت نتوان کرد الا بتواضع دشمن هلاک نتوان کرد الا بدوستی براد نتوان رسید الا
بصبر باب سیوم در آنکه چهار چیز را از چهار چیز چاره نیست پادشاهی را از سیاست
وزیر را از امانت رعیت را از رعایت لشکر را از تربیت باب چهارم در آنکه
چهار چیز را از چهار چیز احتیاج است سلطان را بوزیر دانا دلیران را بسلاح
علم را بعمل وعده را بوفا باب پنجم در آنکه چهار چیز را ورد باید ساخت دوست
دانا را بدست آوردن با برادران نکوئی کردن و در آبادانی کوشیدن و بر خلق بخشیدن
باب ششم در آنکه چهار چیز نباید کرد تا حسرت نباشد رجوع کارها
بناسزایان نکوئی با ناکسان بدی با نیکان و شتاب در فسق و عصیان
باب هفتم در آنکه چهار چیز از همه خلق نیکو است عدالت و راستی و عقل
و خرد و صبر و سکون شرم و حیا باب هشتم در آنکه چهار چیز از همه خلق بد است
بغض و حسد و عجب و نخوت خشم و غضب کسالت و بی نمازی باب نهم در آنکه
چهار چیز آفت سلطانست غفلت امیران خیانت دبیران گستاخی حقیران حسد نظیران
باب دهم در آنکه چهار کس را مدارا باید کرد با سلطان ستمگار با طائفه هشیار با مردم بیمار

بایار نکو کار باب یازدهم در آنکه چهار چیز موجب ثبات سلطنت است عدالت
و شجاعت مروت و فتوت سخاوت و عطیت مرحمت و شفقت باب دوازدهم
در آنکه چهار چیز موجب نیک بختی است اصل پاک دست پاک دل پاک رای مستقیم
باب سیزدهم در آنکه چهار چیز موجب جمعیت است امنیت نعمت مراجعت
استقامت باب چهاردهم در آنکه چهار چیز باعث دولت است فیض یزدانی
تائید سبحانی احکام پسندیده امام برگزیده باب پانزدهم در آنکه چهار چیز موجب
بدبختی است کاهلی جاهلی ناکسی بی کسی باب شانزدهم در آنکه چهار چیز بهمه
کس شرط است اطاعت نصیحت شفقت امانت باب هفدهم در آنکه چهار
چیز موجب سامانی است نواخت سلطان دعای زاهدان بیان
بزرگان دیدن دوستان باب هجدهم در آنکه بر چهار چیز مغرور
نباشد قرب سلطان زهر شب زنده داران پند حاسدان دوستی زنان
باب نوزدهم در آنکه چهار چیز کارها تمام کند پیوستن با بزرگان شنیدن پند
دوستان تفکر در داستان پیروی راستان باب بستم در آنکه چهار چیز نشان
الهی است عجب و تکبر عیب جستن بخیلی کردن از سفله امید بهی داشتن باب
بست و یکم در آنکه چهار چیز نشان سعادت است قول راست و عهد درست
تواضع در همه حال سعی در کسب کمال باب بست و دویم در آنکه چهار چیز
نشان شقاوت است صحبت با جاهلان داشتن نکوئی با بدان کردن نصیحت
از جاهلان و فضولان شنیدن عمل بقول زنان کردن باب بست و سیوم
در آنکه از چهار چیز احتراز باید کرد عجب و تکبر و خشم و غضب و بخل و
امساک شتاب و تعجیل باب بست و چهارم در آنکه چهار چیز موجب هلاکت
است خبث و غیبت و تکبر و نخوت حسد و حماقت طمع و شهوت باب بست و پنجم

در انکه

در آنکه چهار چیز موجب ترقی باشد وهم آسایش ترک هوس وهوا و مدارا و تحمل در قضا باب
بست و ششم چهار چیز را التغیر ممکن نیست گردانیدن قضا را باطل کردن حق را نیک خو کردن
بدخو را خوشنود کردن خلق را باب بست و هفتم در آنکه چهار چیز را خورد نباید دانست
دشمن و آتش و سیل و بیماری باب بست و هشتم در آنکه چهار چیز مخل است ظلم امیر
خیانت دبیر غفلت وزیر ستم بر حقیر باب بست و نهم در آنکه چهار چیز را بقا نبود حاکم ظالم
وزیر بیخرد مال حرام گردش ایام باب سی ام در آنکه چهار چیز تمام شود دانش بعقل طاعت
بورع عمل بصدق نعمت بشکر باب سی و یکم در آنکه چهار چیز عاقبت چهار چیز است
عاقبت خشم پشیمانی عاقبت لجاج رسوائے عاقبت بدگوئی دشمنی عاقبت
کاهلی خواری باب سی و دویم در آنکه چهار چیز شخص را ضعیف میکند دشمن بسیار قرض بسیار
کثرت عیال خیال محال باب سی و سوم در آنکه چهار چیز چهار چیز آورد خاموشی راحت فضولی
ملالت سخاوت مهتری شکر افزونی باب سی و چهارم در آنکه چهار چیز چهار چیز ببرد شهوت
قوت بسالت دولت ناسپاسی نعمت تکبر مروت باب سی و پنجم در آنکه چهار چیز را نتوان یافت
سخن گفته را تیر انداخته را قضای رفته را عمر گذشته را باب سی و ششم در آنکه چهار چیز چهار چیز را لازم
است سوال کردن را خواری عاقبت نشنیدن را پشیمانی هزل گفتن را سبکساری با بادشاه دلیری
کردن را هلاکی باب سی و هفتم در آنکه چهار چیز دلیل نادانیست با ناآزموده دلیری کردن از
زن چشم وفا داشتن با کودک صحبت گذاشتن بر ابله اعتماد کردن باب سی و هشتم در آنکه چهار چیز
نقصان عمر است به پیرزن مجامعت کردن بگرمابه رفتن میوه غبار آلوده خوردن بازن صحبت داشتن
باب سی و نهم در آنکه چهار چیز چهار کس را نباشد دروغگو را مروت بخیل را سعادت حسود را راحت بدخو را
مهتری باب چهلم در آنکه چهار چیز اصل سعادت است فرمان بردن حق تعالی متابعت رسول صلی الله علیه و آله
واصحابه وسلم خوشنودی مادر و پدر و راضی داشتن علما و صلحا و فقرا و شفقت بر خلق خدای تعالی
جل جلاله و عم نواله تمت بالخیر والله اعلم بالصواب والیه المرجع والمآب

